T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans

# HAYDARANLU AŞİRETİNE DAİR H.1189-1249/M.1775-1833 TARİHLİ OSMANLI ARŞİV VESİKALARININ TRANSKRİPSİYONU VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Narin DEMİR ERDEMCİ
13902005

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Salih ERPOLAT

Diyarbakır 2019

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans

# HAYDARANLU AŞİRETİNE DAİR H.1189-1249/M.1775-1833 TARİHLİ OSMANLI ARŞİV VESİKALARININ TRANSKRİPSİYONU VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Narin DEMİR ERDEMCİ

13902005

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Salih ERPOLAT

Diyarbakır 2019

# TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Haydaranlu Aşiretine Dair H.1189-1249/M.1775-1833 Tarihli Osmanlı Arşiv Vesikalarının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin/projemin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

31/07/2019

Narin DEMİR ERDEMCİ

T.C

DİCLE UNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

DİYARBAKIR

Narin DEMİR ERDEMCİ tarafından yapılan "**HAYDARANLU AŞİRETİNE DAİR H.1189-1249/M.1775-1833 TARİHLİ OSMANLI ARŞİV VESİKALARININ TRANSKRİPSİYONU VE DEĞERLENDİRİLMESİ"** konulu bu çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı/Yeniçağ Tarihi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesinin

**Unvanı** **Adı Soyadı**

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Salih ERPOLAT

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Veysel GÜRHAN

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Sungur DOĞANÇAY

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 04./07/2019

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

.../…/20…

Prof. Dr. Nazım HASIRCI

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

# ÖN SÖZ

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde birçok sorun ortaya çıkmıştı. Bunlardan bir tanesi de merkezden uzak bölgelerde bulunan aşiret gibi organizasyonların kendi başına hareket etmeye başlamalarıydı. Haydaranlı Aşireti bulunmuş olduğu sınırlar itibariyle geniş bir coğrafyaya yayıldığı için etki sahası daha büyüktü. Bu nedenle bulunmuş olduğu coğrafyada çıkarmış olduğu problemler Osmanlı Devleti'ni fazlasıyla etkileyebiliyordu. Dolayısıyla bu aşiretin Osmanlı Devleti içerisinde sahip olduğu bu özellikler bu konuyu araştırılmaya değer bir konu haline getirmiştir.

Haydaranlı Aşireti araştırılırken iyi sonuçların alınmasına önem verilmiştir. Bu nedenle Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden alınan belgeler birinci derecede referans noktalarımızı oluşturmuştur. Ancak alınan belgelerin içerik olarak noksan kaldığı durumlarda çeşitli farklı kaynaklardan yararlanılmaya çalışılmıştır. Bu şekilde konu bir bütünlük içerisinde araştırılmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda üzerinde çalışılan aşiretin güvenlik ve yerleşme gibi çeşitli konularda sıkıntı çıkardığı gözlemlenmiştir.

Bu çalışmanın ilk aşamasından son aşamasına kadar desteklerini benden esirgemeyen çok değerli hocam Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Salih ERPOLAT'a teşekkürü bir borç olarak bilirim. Ayrıca çalışma süresi boyunca görüş ve düşünceleriyle yanımda olan sevgili eşim Cüneyt ERDEMCİ'ye ve maddi manevi bana destek olan saygıdeğer Anne ve Babam'a çok teşekkür ederim.

Narin DEMİR ERDEMCİ

Diyarbakır 2019

# ÖZET

Bu çalışmamızın temelini Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki sınır uçlarında yaşayıp Osmanlı-İran arasında zaman zaman yapmış oldukları yer değişiklikleri sonucu iki ülke arasındaki ilişkileri geren Haydaranlı Aşireti incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma yapılırken Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden alınan belgelerin transkripsiyonu yapılıp ve çalışmanın sonunda konuyla alakalı genel bir değerlendirme yapılmıştır. Böylece Haydaranlı Aşireti'nin Osmanlı, İran ve bölgede bulunan diğer aşiretler ile ilgili genel ilişkileri saptanmıştır.

Konuyu daha anlaşılır bir durumda izah etmek ve gelişen olayların arka planını daha net görebilmek için Anadolu'nun tarihi seyri içerisindeki Türkleşme sürecine kısaca değinilmiş olup aşiretlerin siyasal, sosyal ve iktisadi boyutları irdelenmiştir. Ayrıca hem Osmanlı Devleti'nde hem de Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde aşiretlerin gücünü kırmaya yönelik yapılan toprak reformları ve bu reformların aşiretler üzerindeki olumlu ve olumsuz yönlerine değinilerek konu açıklanmaya çalışılmıştır.



**Anahtar Sözcükler**

Haydaranlı, Aşiret, Anadolu, Osmanlı, İran, Toprak, Sosyal

# ABSTRACT

The aim of this study is to analyse Haydaranlı Tribe who lived at the borders of Eastern and Southeastern of Anatolia where they often tensed up the relations between Ottoman and Iran as a result of transpositions. In this study, the documents obtained from the Ottoman Archives of the Prime Ministry were given. At the end of the study a general evaluation was made. Thus, the general relations of the Haydaranlı tribe with the Ottoman, Iran and other tribes in the region was determined.

In order to explain the subject in a more understandable situation and to see the background of the events more clearly, the process of Turkishization in the history of Anatolia is mentioned briefly and the political, social and economic dimensions of the tribes are examined. It has also been explained with positive and negative reference of both land reforms and their influence on tribes which made to break the power of the tribes in both the Republic of Turkey in the State and the Ottoman Empire.



**Keywords**

Haydaranlı, Tribe, Anatolia, Ottoman, Iran, Land, Social.

# İÇİNDEKİLER

**Sayfa No.**

ÖN SÖZ ..... I
**ÖZET ..... II**
**ABSTRACT ..... III**
**İÇİNDEKİLER ..... IIV**
**KISALTMALAR ..... VI**
**GİRİŞ ..... 1**

**BİRİNCİ BÖLÜM**

**AŞİRET VE AŞİRETLERİN GENEL FONKSİYONLARI**

1.1. Aşiret ..... 6
1.2. Aşiretlerin Siyasi ve İdari Yapıları ..... 7
1.3. Aşiretlerin Sosyal ve Kültürel Yapıları ..... 11

**İKİNCİ BÖLÜM**

**OSMANLI- AŞİRET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU**

2.1. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Coğrafik Yapısı ..... 17
2.2. Osmanlı'dan Önce Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Türkleşme Süreci ..... 19
2.3. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Osmanlı-Aşiret İlişkileri ..... 29
2.4. Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Döneminde Toprak Reform Hareketlerinin Aşiretler Üzerindeki Yansımaları ..... 32
2.5. Osmanlı Döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Bulunan Bazı Önemli Aşiretler ..... 35

**ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**

H. 1189-1249/M. 1775-1833 TARİHLERİNDEKİ BELGELER ÇERÇEVESİNDE HAYDARANLI AŞİRETİ

3.1. Haydaranlı Aşireti'nin Tarihsel Misyonu ..... 37
3.2. Haydaranlı Aşireti'nin Osmanlı-İran Sınırındaki İhlalleri ..... 39
3.3. Haydaranlı Aşireti'nin Yaylak ve Kışlak Meselesi ..... 44

3.4. Osmanlı- Haydaranlı İlişkilerinin Ekonomik Yansımaları ..... 46
3.5. Mahalli İdareciler ile Haydaranlı Aşireti Arasında Yaşanan Güvenlik Problemleri..... 50

**DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**

**4. BELGELERİN ÖZETİ ..... 56**

**BEŞİNCİ BÖLÜM**

**5. HAYDARANLU AŞİRETİ İLE İLGİLİ H.1189-1249/M.1775-1833 TARİHLERİNDEKİ BELGELERİNİN TRANSKRİPSİYONU..... 72**

**SONUÇ..... 172**

**SÖZLÜK..... 175**

**KAYNAKÇA ..... 199**

**EKLER..... 204**

# KISALTMALAR

| | |
|---|---|
| ***A.MKT.UM.*** | Sedaret Mektubi Kalemi Umumi Vilayet |
| ***A.MKT.*** | Sadaret Mektubi Kalemi Evrakı |
| ***BOA*** | Başbakanlık Osmanlı Arşivi |
| ***C.*** | Cilt numarası |
| ***C.DH.*** | Cevdet Dâhiliye |
| ***C.ML.*** | Cevdet Maliye |
| ***Çev.*** | Çeviren |
| ***HAT*** | Hatt-ı Hümayun |
| ***Haz.*** | Hazırlayan |
| ***s.*** | Sayfa |
| ***ss.*** | Sayfa sayısı |
| ***Yay.*** | Yayınevi |
| ***Vs.*** | Vesaire |

# GİRİŞ

Tarihi olay ya da olguların anlaşılabilmesi için onların oluşumuna katkı sunan nedenlerin iyi bilinmesi gerekir. Her tarihi olayın arkasında bir neden vardır ve bu olayın, tarihin seyri içerisinde bir gelişim evresi vardır. Bu gelişim evresi, salt bir metotla açıklanamaz. Tarihi bir olayın gelişim evrelerinin anlaşılması için yardımcı bilim dallarından istifade etmek gerekir. Zira tarihi bir olayı, onun gerçekleşmiş olduğu bir coğrafyadan, ya da onu gerçekleştiren toplumun sosyolojik gerçekliğinden ayrı düşünemeyiz. Zaten tarih, toplumların çok boyutlu yaşamlarının bir bütünlüğü değil midir?

Anadolu'da bulunan aşiret gibi organizasyonlar, dar bir bakış açısıyla açıklanamaz. Onları anlamak için, onların tarih seyri içerisindeki genel gelişim özelliklerini bilmek zorundayız. Öncelikle bu durumun daha açık bir izahata kavuşması için Türklerin Anadolu'ya nasıl geldikleri ve Anadolu'nun Türkleşmesindeki etkilerini izah etmek gerekir. Bu durumu açıklamadan, onların Anadolu'daki genel etkinliklerinin altındaki nedenleri anlamamız mümkün değildir. Ayrıca her canlının çevreyle olan bir adaptasyon süreci vardır. Toplumlar, yaşadıkları coğrafyayı merkez alan bir bakış açısıyla dünyaya bakmaya eğilimlidirler. Dolayısıyla, Doğu ve Güneydoğu Anadolu coğrafyasına çeşitli kanallar üzerinden gelen bu aşiretlerin, dünyaya bakış açılarını anlamak için Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun karakteristik özelliklerini açıklamak gerekir.

Şunu kabul etmek gerekir ki Anadolu'nun Türkleşmesinden önce Bizans'ın harap haldeki vaziyetine istinaden halk perişan bir durumdaydı. Bizans, toprakları üzerinde yaşayan etnik unsurlarla anlaşmazlık içerisindeydi. Ordu disiplinsiz bir vaziyette olmakla birlikte sınırların hiçbir güvenliği kalmamıştı. Yaşanan bu durum, Büyük Selçuklu Devleti'nin ülkesine akın akın gelen Türkmen boylarını buraya yerleştirmek için bir fırsat olmuştu. Dolayısıyla Anadolu'nun Türkleşme aşamasının ilk yansımaları, kendini Doğu ve Güneydoğu Anadolu üzerinden hissettirmeye başladı. Böylece burada Anadolu macerasına başlayan bu topluluklar, zamanla

burada yeni devletler kurmaya başladı. Şüphesiz bu devletlerin en kudretlisi Osmanlı Devleti oldu. Osmanlı Devleti, bir cihan devleti olma yolunda ilerledikçe devletin işleyişini sağlayan temel fonksiyonlarında da belirli değişimler meydana geliyordu.

Osmanlı Devleti, iktidarını büyük ölçüde toprak üzerinde tesis etmişti. Topraklar üzerindeki üretim, sadece Osmanlı ekonomisinin temel yapı taşını oluşturmuyordu. Aynı zamanda orduya asker yetiştirmenin en büyük araçlarıydılar. Dolayısıyla toprakta meydana gelebilecek olumsuz bir durum, neredeyse Osmanlı Devleti'nin tüm birimlerini etkileyebiliyordu. Bu yüzden toprak çok önemliydi. Ama dünyada meydana gelen değişim ve dönüşümler ve Osmanlı Devleti'nin kendi iç dinamiklerinden doğan sorunlar, Osmanlı toprak düzenini yavaş yavaş bozmaya başlamıştı. Toprak yönetiminde meydana gelen bu olumsuz durum, Osmanlı Devleti'nde yaşayan aşiretlere fazlasıyla güç kazandırmaya başlamıştı.

Aşiretler, Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde sınır uçlarını koruyarak ve topraktaki işlerliği sağlayarak yararlı bir etkiye sahip olmuştu. Ancak aşiretlerin giderek güç kazanmaları ve XVI. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin bozulan toprak sistemiyle birlikte kazandıkları gücü pekiştirmeleri, devlet için olumsuz durum yaratmıştı. Yaşanan bu duruma karşı Osmanlı Devleti, bir dizi önlem almış ancak başarı elde edememişti. Aksine, aşiretlere karşı almaya çalıştığı önlemlerde yanlış stratejiler uyguladığı için aşiretlerin gücüne güç katmaktan öte bir duruma gidememişti

Osmanlı Devleti, son dönemlerinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan aşiretlerden büyük sıkıntılar çekiyordu. Bunlardan bir tanesi de Haydaran Aşireti'ydi. Haydaran Aşireti, bozulan düzen içerisinde etki sahasını en çok büyüten aşiretlerden biriydi. Sahip olmuş oldukları etki nedeniyle devletin üst düzey memurları tarafından da ayrıca kullanılıyorlardı. Bu aşiretle ilgili detayları belirtmeden önce bu aşiretin oldukça sorunlu bir yapıya sahip olduğunu bilmek gerekir. Zira bu detayı bilmek konunun bir bütünlük içerisinde anlaşılmasını daha çok kolaylaştıracaktır.

Konuyla alakalı 1189-1249/M.1775-1833 tarihleri arasında Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden 68 belge incelenmiş olup bunların 4 tanesi Farsçadır. Belgeleri

konu olarak tasnif edecek olursak 34 belge güvenlik ve yaptırım ile ilgili, 17 belge Osmanlı-İran arasında sınır ihlalleri ile ilgili, 8 belge ekonomi ile ilgili, 8 belge yaylak-kışlak meselesi ile ilgili, 1 belge hem güvenlik hem sınır ihlali hem ekonomik olarak bize bilgi vermektedir. Ancak çalıştığımız belgelerde Haydaranlı Aşireti'nin kökenleriyle ilgili pek bilgiye rastlayamadık. Bu belgeleri bir bölümünün silik ya da üzerinin çizili olması nedeniyle konunun kapsam boyutu kısmen sınırlanmıştır. Dolayısıyla biz de elimizdeki veriler ışığında konuyu belirli bir kapsamlılık içerisinde aktarmaya çalışacağız. Konuyla alakalı belgelerin transkripsiyonu çalışmada verilmiş, okuyanın belgeleri daha rahat anlayabilmesi için bir sözlük oluşturulmuştur. Ayrıca orjinal belgeler ek kısmında çalışmanın sonunda verilmiştir.

Tez konusu beş bölümden oluşup;

Birinci bölümde, aşiret olgusunun tanımı ve aşiretlerin siyasal, idari, kültürel ve sosyal anlamda özelliklerine değinilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun coğrafik yapısının ana hatları çizilmiş ve Anadolu'nun tarih seyri içerisindeki Türkleşme sürecine değinilmiştir. Bu bağlamda sürecin son halkası olan Osmanlı Devleti'nin, Anadolu'daki aşiretler ile olan siyasi ve sosyal ilişkileri saptanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalar yapılırken çeşitli kitap, dergi, makale, tez ve ansiklopedilerden istifade edilmiştir.

Üçüncü bölümde, Haydaranlı Aşireti'nin tarih içerisindeki genel misyonuna değinilmekle birlikte, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden H.1183-1249 (M.1775-1833) yılları arasında alınan belgeler çerçevesinde Haydaranlı Aşireti incelenmeye çalışılmıştır. Bu incelemenin sonucunda Haydaranlı Aşireti'nin bölgedeki ekonomik, sosyal ve siyasal etkinlikleri irdelenmiştir. Böylece bu aşiretin Osmanlı Devleti içerisindeki genel etkinliğinin yaratmış olduğu yararlı ve zararlı sonuçları daha açık görme fırsatımız olmuştur.

Dördüncü bölümde Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden alınan belgelerin özeti verilmiştir.

Beşinci bölümde Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden Haydaranlı Aşireti ile alakalı alınan belgelerin transkripsiyonu verilmiştir.

# BİRİNCİ BÖLÜM

## AŞİRET VE AŞİRETLERİN GENEL FONKSİYONLARI

### 1.1. Aşiret

Aşiret Arapçada "aşira" kelimesinden gelmekle birlikte, genelde "kabile veya büyük aile" olarak karşılık bulmaktadır; sosyolojide ise daha çok göçebe ve yarı-göçebe topluluklar için kullanılan bir ifadedir.[1] Ziya Gökalp aşireti: "aşiretler birbiri içinde bulunan zümreler gibidir, fakat bu zümreler ne mülki ne de meslekidir. Bu zümrelere 'etnik zümreler' denilir. Bunlar bir taraftan aileye, diğer bir taraftan siyasi bir topluluğa benzedikleri için 'ailevi siyasi zümreler' adını da alırlar. Bu zümreler umumiyetle hakiki yahut hayali bir akrabalığa dayanırlar. Aralarında 'kan davası dayanışması' ve 'gazve dayanışması' vardır.[2]" şeklinde tanımlamıştır. Aşiretler, birbirlerine karşı "eşit" duran, bu yüzden birbirlerinin otoritesini kabul etmeyen ve dolayısıyla devlet haline gelmekte sıkıntı yaşayan topluluklardır.[3] Başka bir deyişle aşiretler meşruiyetini, sahip oldukları nüfustan değil, kutsallıktan alır.[4]

"Bir ülke tarihi, onu oluşturan parçaların karakteristik şartları ve orijinal nitelikleri göz ardı edilerek yeterince anlaşılmaz."[5] Bir ülkeyi yeterince anlayabilmek için o ülkeyi meydana getiren alt birimleri de anlamamız lazım. Zaten devlet dediğimiz olgu mikro parçacıkların birleşmesiyle oluşmuş makro bir yapı değil midir? Dolayısıyla Osmanlı Devleti gibi büyük toprak parçasında egemenlik sürmüş

[1] Ayşe Yıldırım, **İki Aşiret Arasında Kültürel Rekabet ve Çatışma**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004), s. 10.
[2] Ziya Gökalp, **Kürt Aşiretleri Üzerine Sosyolojik Tetkikler**, Kaynak Yay., İstanbul 2011, s. 24.
[3] Mehmet Emin Üner, **Aşiret, Eşkıya ve Devlet**, Yalın Yay., İstanbul 2009 s. 11.
[4] Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler**, İskender Savaşır (Çev.), Metis Yay., İstanbul 1995, s. 33.
[5] Üner, **Aşiret, Eşkıya ve Devlet**, s. 11.

bir imparatorluğu da anlayabilmek için öncelikli olarak onun meydana getirmiş olduğu alt birimleri anlamamız gerekir.

Her ne kadar yazılı ve sistematik bir şekilde devleti meydana getiren unsurlardan birisi olarak biz aşiret olgusundan bahsedemezsek bile doğal ve de yapay yollarla devlete bağlı olan aşiretlerin devletten bağımsız düşünülemeyeceğini ve aynı şekilde devletin de aşiretlerden bağımsız düşünülemeyeceğini ifade edebiliriz.

Göçebe aşiretlerin ekonomik temelleri avcılık ve hayvancılık üzerine kuruludur. Bundan ötürü üzerinde bulunmuş oldukları bölgede çoğunlukla hareket halindedirler. Belirli bir coğrafi çevre üzerindeki bu faaliyet durumu, aralarındaki bağı kuvvetlendiren bir etken olmuştur. Göçebe aşiretler hayvan ve hayvan ürünlerinden oluşan mamüllerinin çoğunu bulundukları yaylalarda satarken geriye kalan az bir kısmını da şehirlerde satarlardı.[6] Aşiretlerin zamanla daha yerleşik bir düzene geçmesi tarımla uğraşmayı zorunlu kılmıştır. Böylece sınırlanmış belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayıp tarımla uğraşan bu tür organizasyonlar, yaşadıkları alana daha büyük bir aidiyet duygusuyla bağlanmışlardır.

Kimin nasıl bir şekilde aşiretin başına geçip reis olacağına dair herhangi yazılı bir kural yoktur. Bu yüzden de reis olacak kişi ya da kişiler bunun için belirli bir mücadele içerisine girerlerdi. Yapılan mücadeleyi kazanan kişi aşiretin başına geçme hakkına sahip oluyordu. Aynı kandan gelen neredeyse herkes reis olabilme hakkına sahipti. Bazı aşiretlerde çok istisnai bir durum olsa da en büyük olanın reis olma gibi bir durumu söz konusu olabiliyordu. Reis, başında bulunmuş olduğu aşirete karşı sorumlu bir kişiydi. Gelişi güzel davranamaz ve mensubu bulunan insanların hayatlarını keyfi olarak tehlikeye atamazdı. "Güçlü, cesur, adil ve cömert, iyi strateji kurabilen akıllı bir kişi olmalıdır."[7] Arıca aşiret reisleri, aşirte mensup olan bireyler ve devlet arasındaki genel irtibatı sağlayan kşiydi.[8]

[6] Mehmet Eröz, **Yörükler**, Türk Dünyası AraştırmalarıVakfı, İstanbul 1991, s. 206.
[7] Martin van Bruinessen, **Ağa, Şeyh, Devlet**, Banu Yalkut (Çev.), İletişim Yay., İstanbul 2013, s. 130.
[8] Üner, **Aşiret, Eşkıya ve Devlet**, s. 20.

## 1.2. Aşiretlerin Siyasi ve İdari Yapıları

"Küresel ve post-modernist söylem ve ideolojilerin yaygın bir hal aldığı günümüzde kültürel çözülmeler sonucunda birey ya makro yaşantılara itilmekte ya da bir gruba ait olma duygusunun beraberinde getirdiği "bizlik" bilinince duyulan ihtiyaç ile mikro yaşantılar içinde yaşamaya zorunlu hale getirilmektedir."[9] Dolayısı ile biz bugünün bireyini bu iki ikilem arasındaki boğuşmadan kaynaklı gelişen sorunla bulabiliriz. "Diğer bir değişle; kentleşmenin zorunlu bir sonucu olarak kırsal çözülme yani zorunlu göçler ve modernleşme süreciyle birlikte aşiretçiliğin milliyetçiliğe, geleneksel değerlerden modern değerlere dönüşümün yaşandığı aşiretli toplumun, sosyal olarak geçirdiği çözülmeler siyasal çözülmeler üzerinde de önemli etkilere sahiptir."[10]

Aşiretler, devletin belirli bir toprak alanı içerisinde kendilerine tabii insanlara hükmedebilecek bir durumda olduğuna göre bunların, bütünü oldukları devletten bağımsız bir şekilde ele alınması doğru olamaz. Ancak devlet ve aşiretler arasındaki ilişki biçimi tarih boyunca sabit bir çizgide ilerlememiştir. Bazen katı bazen de yumuşak bir zemin üzerinde bu ilişki sürdürülmüştür. Tarihin genel seyri içerisinde yaşanan gelişim ve dönüşümleri ele alacak olursak bu gayet normal bir durumdur.

Aşiretlerin birleşmesi sonucu konfederasyonlar meydana gelirdi. Bu konfederasyonun misyonu sahip olmuş olduğu niceliğe göre değişebiliyordu. Bu konfederasyonlar, kendi bünyelerinde bulundurmuş oldukları aşiret sayısı kadar büyük olabiliyordu. Nicelik olarak ne kadar büyürse etki alanı da o kadar büyürdü. Aşiretler, belirli bir konfederasyon altında birleştikten sonra nihai olarak kapanmazdı. Yani geçişkenlik özelliğine sahipti. Bu konfederasyona aşiretler daha sonra da dâhil olabiliyordu. Bu konfederasyonların başındaki kişiye "mir" denilirdi.[11] Bütün konfederasyonun genel işleyişi Mir'den sorumluydu. Konfederasyonların alt birimlerini aşiret, klan, sülale ve hane oluştururdu.

---

[9] Faruk Sümer, **Yerel Bir Güç Olarak Aşiretin Siyasal Fonksiyonu**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009) s. 94-95.
[10] Sümer, **Yerel Bir Güç Olarak Aşiretin Siyasal Fonksiyonu,** s. 95.
[11] Üner, **Aşiret, Eşkıya ve Devlet**, s. 18.

Aşiretler, kabilelerden ya da diğer bir ifadeyle klanlardan meydana gelmekteydi. Kabileler; aşiretlerden daha küçük ama aşiretlere göre birbirlerine daha çok bağlı alt birimlerdir.[12] Kabilelerin tamamının aynı kandan geldiklerine yönelik kesin bulgular yoktur. Onları bir arada tutan ortak bir atadan geldiklerine yönelik oluşturdukları inançtır. Kısacası kabile ya da klan, atalarının aynı olduğuna inanmış lakin bunu ispatlayamamış insanların oluşturduğu organizasyonlardır.[13] Aynı soydan geldiklerine dair oluşturdukları inanç bunlarda ortak dil, ortak din ve ortak bir kültürü meydana getirmiştir.

Her kabileyi yöneten bir "bey" vardı. Bey, kabileden sorumlu olan kişiydi. Kabile beyinin oluşabilecek sorunlara çare üretmek, genel irtibatı sağlama zorunluluğu vardı. Bir kabilenin büyüklüğü, küçüklüğü, güçlü ya da zayıf oluşu, onun sahip olduğu nüfusa ve ekonomik gücüne göre belirleniyordu.[14] Bundan ötürü aşiretler, daha büyük bir alan üzerinde hâkimiyet kurup, kendi güvenliklerini sağlamak amacıyla çeşitli zamanlarda antlaşma yaparlardı. Zira bir aşiretin etki sahasının genişliği kabile sayısına bağlı bir durumdu. Bir aşiret ne kadar çok kabilenin birleşimiyle meydana gelmişse o kadar güçlü olurdu. Söz geçirme gücü o kadar fazla olurdu.

Kabilelerin ya da klanların bir alt birimini "sülale" oluştururdu. Sülaleler, kabilelerin aksine kan bağı ile birbirlerine bağlı ama bunun farkında olan yapılardı. Kabileler 6 ya da 7 sülaleden meydana gelirdi.[15] Martin V. Bruinessen,'a göre " bazı klan ya da sülaleler askerî veya politik başarısından dolayı güçlenen bir ailenin çevresinde birçok kişinin ya da sülalenin toplanmasıyla oluşur; bu gibi örgütlenmelerde birkaç nesil sonra grup üyelerinin kökenlerinin unutulması eğilimi ağır basar; klanın halen mevcut olan birliğin geçmişine de yansıtılır ve klan,

---

[12] Safiye Ateş Durç, **Türkiye'de Aşiret ve Siyaset İlişkisi: Metinan Aşireti Örneği**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009), s. 63.

[13] A.Vahap Uluç, **"Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Toplumsal ve Siyasi Yapısı: Mardin Örneğinde Siyasal Katılım"**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007) , Anabilim Dalı, s. 114.

[14] Üner, **Aşiret, Eşkıya ve Devlet**, s. 22.

[15] Üner, **Aşiret, Eşkıya ve Devlet**., s. 22.

aralarında gerçek kan bağı olan bir grup gibi hareket eder; hatta ortak ataları yoktan var eder."[16]

Aşiretlerin en küçük birimini ise haneler oluştururdu. Haneler; anne, baba ve çocuklardan meydana gelen küçük bir birim olarak algılanmamalı. Zira haneler de anne babanın yanında evlenmiş çocuklar ve yakın akrabalar da yaşayabilirdi.[17] Hanelerde reis her zaman babaydı. Aşiretlerin ataerkil yapılarını göz önünde bulundurduğumuz zaman erkeğin hane içerisindeki genel konumunun bu şekilde olması gayet normal bir durumdu.

Devlet, aşiretlerle kendi arasındaki iletişimi kurmak için çeşitli birimler oluştururdu. Örneğin, aşiretler devlet ile olan temel bağlarını kendi aralarında seçmiş oldukları bir "boy beyi" vasıtasıyla sağlarlardı. Boy beyleri, aşiretler ile devlet arasındaki en önemli araçtı. Bu yüzden boy beyi aşiretlerin önde gelen kişileri tarafından seçilirdi. Boy beyi, devlet ve aşiret arasındaki bir iletişim aracı olmanın dışında bölgedeki aşiretlerin vergilerini verip-vermediklerini denetler ve bu vergileri toplamakla görevli olan voyvodaya yardımcı olurdu. Boy beyi, aşiretlerin oluşturduğu boyun en üst mertebesinde bulunan kişiydi ve devlet ile olan direkt bağından dolayı oldukça önemliydi. Boy beyi cesur ve aynı zamanda atılgan bir kişiliğe sahip olmak zorundaydı ama haksız ve hukuksuz bir eylem içerisine de giremezdi. Yani sıradan insan görünümünün çok ötesinde olmalıydı. Halkın doğru bulmadığı bir eylemin içerisine girmesiyle neticelenebilecek bir olay sonucunda onun boy beyliği düşürülürdü.

Devletin, vergisini aşiretlerden toplamakla görevlendirdiği kişilere "voyvoda" denilirdi. Voyvodalık kurumu Balkan toplumlarından Osmanlı'ya geçmiş bir müesseydi. Voyvodalar devlet tarafından görevlendirilir ve aşiretlerden vergi toplarlardı. Her aşiretin gelir-gider ve sahip oldukları mallara bakılarak onlara bir vergi dilimi çıkarılır ve her aşiret bu vergiyi vermekle mükellefti. Ancak bu vergileri toplamak pek de kolay olmuyordu. Zira aşiretlerin çoğu konar-göçer vaziyetteydi. Yaz ve bahar aylarında sürekli hareket halindeyken, kışları ise şehir ve kasabaların yakınlarında ikamet etmeye başlarlardı. Dolayısı ile tüm aşiretlerden eksiksiz bir

[16] Bruinessen, **Ağa, Şeyh, Devlet**, s. 83.
[17] Ateş Durç, **Türkiye'de Aşiret ve Siyaset İlişkisi: Metinan Aşireti Örneği**, s. 66.

şekilde vergi toplamak da oldukça zorlaşıyordu. Yaşanan bu durumlar karşında voyvodaya, yükümlü olduğu vergiyi alması için hükm-ü hümayunlar verilirdi.[18] Vergi almayı zorlaştıran birçok farklı unsur söz konusu olabiliyordu. Örneğin, aşiretlerin hayvanlarının telef olması sonucu ekonomik güçlerinin azalması ya da aşiret beylerinin ölmesiyle birlikte aşiretlerin dağılmaya başlamaları vergi toplamayı güçleştiren bir başka durumdu.[19] Yaşanan bu durumların doğruluğu ve yanlışlığı voyvodanın yapacağı incelemenin sonucuna bağlıydı. Ayrıca bazı aşiretler daha az vergi vermek için sahip oldukları malları eksik gösterebiliyor ya da vergi vermemek için ya çeşitli eşkıya guruplarıyla anlaşabiliyordu. Yaşanan bu vergi aksaklıkları dışında, devletin vergi toplamak için görevlendirmiş olduğu voyvodanın da yaratmış olduğu sıkıntılar vardı. Vergi toplamakla görevli her voyvoda adil bir şekilde aşiretlerin gelir gider tablosunu çıkarmaz ve hatta kendilerine ek bir gelir sağlayabilecek yeni vergi dilimleri çıkarırlardı. Buna binaen önceki yıllara ait vergi borçlarının olduğuna dair yeni borçlar çıkarabiliyordu. Yaşanan bu durum, aşiretlerin eşkıyalık faaliyetleri içerisine girmesiyle neticelenebiliyordu. Ortaya çıkan sıkıntıları gidermek için genelde bağlı bulundukları bölgelerindeki yerel yöneticiler aracı olur ve voyvoda-aşiret arasındaki vergi toplamaktan doğan sıkıntılar giderilmeye çalışılırdı.

Aşiretler yapısal olarak bir devletin sahip olabileceği her niteliği kendinde barındırmaz ve elbette bir devlet değildir. Lakin üzerinde yaşamış olduğu toprak parçası üzerindeki hâkimiyeti, etrafında toplanmış insan yığınları, üzerlerinde bir liderin olup bu liderin ceza ve ödül verebiliyor oluşu aşiretlerin zaman zaman devlet gibi hareket ettiğini de bize gösterir. Bu durumun gerçekliğini Mehmet Emin Üner'in Aşiret, Devlet ve Eşkıya adlı kitabında belirtmiş olduğu gibi daha somut bir şekilde açıklayacak olursak, aşiretlerin;

"Üzerinde yaşadığı, kendilerine ait, dışarıdan müdahalenin kabul edilmediği bir toprak parçası, bir lideri (Ağa), liderin yönetimi gerçekleştirdiği bir mekanı (köy-misafir odası), suç işleyen kişiyi liderin talimatıyla yargılayan ve cezalandıran

[18] Üner, **Aşiret, Eşkıya ve Devlet**, s. 32.
[19] Üner, **Aşiret, Eşkıya ve Devlet**, s. 33.

(malını elinden alma, cellikırın, falakaya yatırma, bir odaya hapsetme) bir yargı gücü ve suçluların ifadesinin alındığı bir mekan-mahkeme (köy odası),"[20] vardır.

### 1.3. Aşiretlerin Sosyal ve Kültürel Yapıları

İnsanlar tek başlarına istedikleri her hedefe ulaşamazlar. Bunun için ortak bir gurupla hareket etme gereksinimi ortaya çıkar. Aşiretler, bunun en önemli örneklerini oluşturur. Aşiretlerin en büyük hedefleri, bulunmuş oldukları alana hükmetme arzusudur. Hükmedilen alana karşı zamanla oluşan aidiyet duygusu burayı korumaya ve kollamaya neden olur.

Uzun süre boyunca bir gurup içerisinde yaşayan birey, eskiden sahip olduğu niteliklerden çok daha farklı yeni nitelikler kazanır.[21] Birey bilinci ortadan kalkıp yerini gurup bilincine bırakır. Dolayısıyla topluluğun tamamı tek bir yöne evrilir. Bunların bütün değer yargıları buna göre şekillenir. Genelde kandaşlık ilişkisi bulunan aşiret gibi organizasyonlarda bu duruma rastlamak mümkündür. İbn-i Haldun bu durumu şöyle açıklamaktadır: "Tanrı insanların yüreğine kendi öz kanına doğal bir bağlılık, bir sevgi koymuştur; bu bağlılık karşılıklı yardımlaşmayı doğurur ve düşmanın korkusunu arttırır. Kendi öz kanından herhangi bir kimsenin kaderine aldırmayanlar başkalarına karşı da nadiren bağlılık gösterirler. Kavgada, tehlike olduğunda sıvışırlar ve kendi postlarını kurtarmaya bakarlar, çünkü yalnız kalmaktan korkarlar."[22]

Aşiretlerin ortak bir atadan geldiklerine dair oluşturdukları inanç, ortak bir değer anlayışı ortaya çıkarmıştır. Dil, din, kültür, sanat vs. gibi olgular tamamen bu duruma göre ortak bir şekil almıştır. Ayrıca bu durum, doğal olarak hiyerarşik bir düzen oluşturmuştur. En başta daima bir reis olmalıdır ve bu reise kesinlikle itaat edilmelidir. Yeni doğan her fert bu anlayışın benimseyicisi olmak zorundaydı. Aslında bu durum her ne kadar kan bağına dayalı ortak ata kültürünün bir tezahürü olsa bile burada ortak çıkarların da dayattığı bir gerçeklik söz konusudur. Zira aşiret liderinin kendi gücünü perçinlemesindeki en önemli unsur, ona bağlı olan tebaa idi. Ona bağlı bir tebaa olmazsa onun liderliğinin bir anlamı da olmazdı. Aynı durum

[20] Üner, **Aşiret, Eşkıya ve Devlet**, s. 17.
[21] Üner, **Aşiret, Eşkıya ve Devlet**, s. 17.
[22] İbn-i Haldun, **Mukaddime I**, Sevim Belli (Çev.), Onur Yay., Ankara 2014, s. 223.

halk içinde geçerliydi. Onların da kendilerini koruyabilecek bir güce ihtiyaçları vardı.

Aşiretlerde töre çok önemli bir hususu. Töreler aşiretlerin genel hukukunu belirleyen en önemli unsurdu. Genel işleyişin teminatını bu yazısız kurallar belirlerdi. Töre "sosyal hayatın tamamına nüfuz etmiş olan tecrübeye dayalı bir birikim"[23], "atalardan kalan ve yazılı olmayan kurallar"[24] bütünü olarak tanımlanabilir. Töreye uymak şarttır. Aşiretler için töre vazgeçilmezdir. Ancak aşiret hukukunun sınırları sadece töreyle belirlenmezdi. İslam hukukundan doğan şer'i hukukun da aşiretler için bir bağlayıcılığı söz konusuydu. Törelerin, İslam'ın belirtmiş olduğu hukuki çerçeveye oturmaya başladığı zamanla görülen bir durumdu. Lakin, şer'i hukukun temelleri töreler kadar içselleştirilmemiştir. Şer'i hukukun temel dayanağının din olmasına rağmen törelerin daha baskın oluşu, törelerin daha köklü bir geçmişe sahip ve direkt kişinin aidiyetiyle alakalı olmasından dolayı olabilir. Aynı zamanda şer'i hukukun bir benimseyicisi olan aşiretler, adam öldürme gibi sık yaşanan bir olay yaşandığında hem mahkemeye başvurur hem de suçu işleyen adamı öldürmenin yol ve yöntemlerini arardı. Yani "İnsanlar yerel sorunlarda mahkemeye intikal eden olaylarda mahkemenin verdiği kararla tatmin olmamakta, ancak mahkeme yoluna başvurmaktan da geri kalmamaktadırlar. Örneğin bir kavga ya da adam öldürme olayında mağdur olan taraf genellikle hem mahkemeye başvurarak karşı tarafa zarar vermek istemekte, hem de kendi çözüm yollarına başvurarak karşı taraftan intikam almaktadır. Burada önemli olan nokta, hangi hukuk yolunun aşiretliler için bağlayıcı olduğudur. Eğer iki aile mevcut sorunlarını çözmek için şer'i veya örfî yola başvurmuşlarsa, buradan çıkan karar her iki taraf için de bağlayıcıdır. Bu karar sonrası herhangi bir çekişme veya anlaşmazlık beklenmez. Çünkü insanlar bu mercilerden çıkan kararları bağlayıcı kabul ederler. Ancak alınan kararın taraflar açısından bağlayıcılığı, modern hukukun uygulayıcısı mahkemelerin verdiği kararlar için söz konusu değildir. Yani bir kişi hem mahkemeye başvurarak hakkını arayabileceği gibi diğer taraftan gelenek yolu ile de karşı tarafa zarar vermek isteyebilmektedir. Adam öldürme suçundan yıllarca hapiste yatan kişinin, hapisten

[23] Taner Tatar, H. Canbay Tatar, "Türk Kültüründe Töre Müessesesi", **Dini Araştırmalar**, C. 8, s. 286.

[24] Dilaver Düzgün, "Divanü Lügati't-Türk'te Sosyal Normları Karşılayan Kavramlar", **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 35, s. 203.

çıktıktan sonra öldürülmesi veya bu cezanın katilin akrabalarından birine tevcih ettirilmesi, mahkeme kararlarının aşiretlilerin vicdanında "adaletin yerine geldiği" biçiminde yer etmediği anlamına gelmektedir."[25]

Aşiretler, genelde ataerkil bir yapıya sahiptir. Aşiret denildiği zaman, erkeğin gücünden gelen küçük bir alan üzerine kurulmuş hâkimiyet gelmekle birlikte genelde kadınların hor görüldüğü ve ikinci bir plana atıldığı bir yapı algılanır. Belirli bir hane içerisinde yaşayan aşiret mensubu bir ailede "reis" erkektir. Birçok kadınla evlenebilir ve dışarda görülecek olan işleri yapacak olan kişidir. Soy babadan gelir. Kadın arka plandadır. Erkek evde daha az vakit geçirmekle birlikte zamanının büyük bir bölümünü dışarda geçirmeye özen gösterir. Böylece evdeki otoritesini perçinlediğini zanneder. Her ne kadar durum böyle gözükse dahi elbette kadının da belirli bir görevi, misyonu vardı. "Erkek ailede öncelikli bir yere sahiptir ama bu kadının da tamamen silindiği, görmezden gelindiği anlamına gelmemektedir. Bu husus son yıllardaki iktisadi, sosyal ve özelliklerde teknolojik anlamda meydana gelen gelişmelere paralel olarak daha açık bir şekilde görülmeye başlandı."[26] Evdeki genel işleyişten kadın sorumluydu. Yemek pişirir, hayvan sağar, çocuklara bakar ve en önemlisi de soyun devamlılığını sağlardı. Yaşanan belirli bir durum karşısında bazen görüşü alınırdı.

Göçebe olan aşiretlerde durum biraz daha farklıydı. "Göçebe aşiretlerde kadın çok çalışır, aile içi ekonomik ve sosyal işbölümünde kadına düşen görevler çok ağırdır. Fakat kadının bu kadar çok çalışması, hiçbir zaman toplum içinde erkek tarafından ezildiği anlamına gelmemelidir. Kadın, gerek toplumsal ilişkilerde, gerek aile içi ilişkilerde erkek kadar söz sahibidir."[27] Aşiretlerin yerleşik hayata geçmesi sonucu aşirete mensup olan bir kadının toplum içerisindeki misyonu değişmiştir. Geleneksel durumda çeşitli meseleler karşısında erkekle münakaşa edebilen kadın, artık tamamen ona tabi bir hale gelmeye başlamıştır. Beşikçi'ye göre: "Geleneksel durumda her an tabiatın zorlukları ile karşı karşıya olan ve onu tek başına yenmeye çalışan kadın artık dört duvar arasına sıkışıp kalmıştır ve yine eski durumda çadırına

[25] Uluç, **"Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Toplumsal ve siyasi yapısı: Mardin Örneğinde Siyasal Katılım"**, s. 204-205.
[26] Mustafa Öztürk, **16.Yüzyılda Kilis, Urfa, Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler-Oymaklar**, Elazığ: Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yay., Elazığ 2004, s. 175.
[27] İsmail Beşikçi, **Doğu Anadolu'da Göçebe Kürt Aşiretleri**, Yurt Yay., Ankara 1992, s. 32.

gelen çerçiler ile ve daha büyük tüccarlar ile saatlerce pazarlık ve alış-veriş yapan kadın, şehre yerleştiği andan itibaren evinin odaları içine sıkışmakta, bakkala gidip bir kilo şeker bile alamamaktadır."[28] Elbette bu durumun yaratmış olduğu bir gerçeklik olmuştur. Lakin, aşiret gibi bir organizasyonun kendi iç dinamiklerinden doğan nedenleri de görmezden gelemeyiz.

Aşiretler, birbirleriyle olan akrabalık ilişkilerini evlilik üzerinden gerçekleştirirdi. Bu şekilde hem aşiret büyümüş olur hem de soy devam etmiş olurdu. Evlilik yoluyla kurulan akrabalıklara "hısımlık" denilmiştir. Bazen evlilikler stratejik bir amaç doğrultusunda da gerçekleştirilebilirdi. Kendilerine karşı oluşabilecek bir tehlikeye karşı ortak bir şekilde karşı koymak ya da bulundukları alan içerisinde etki sahalarını genişletmek için de evlilikler gerçekleşebilirdi. "Aşiretler arasında ittifaklar oluşturulmak istendiğinde bir tür akrabalık biçimi olan hısımlık aracılığıyla birleştirici, bir aşiretle aralarına mesafe konulmak istendiğinde ise kız vermeme/almama biçiminde kullanılarak ayırıcı/var olan sınırları koruyucu bir işleve sahip olmuştur."[29] Bu nedenle bu türden evlilikler önemli bir yer edinmiştir. "Farklı aşiretlerin güçlü isimlerinin birbirine kız vermesi de yalnızca sıradan bir evlilik olayı olarak değerlendirilemez. Onun sosyolojik tabanı incelendiğinde görülecektir ki siyasal bir ittifak gerçekleşmektedir."[30] Ayrıca aşiretlerde berdel, kayın-yenge evlilikleri, amca çocuğu ya da amca kızıyla evlilikler ve çok eşlilik gözükmektedir. Eğer erkek birden çok kadınla evlenme gibi bir durum içerisinde olmuşsa hane içerisindeki odalar kadınlar arasında bölüştürülürdü. Yaşam alanları genelde ortak ama özelde ise ayrıydı. Eğer göçebe bir yaşam tarzı benimseniyorsa hane halkı çadırda yaşamak zorunda kalırlardı. Kadınlar ve erkekler birbirinden ayrı çadırlarda yaşardı ancak yaşam alanları oldukça kısıtlanırdı.

Aşiretler arasında kan davaları sıklıkla görülen bir olaydır. Kan davası "gruplar arası ilişkilerde, yabancı bir grubun üyesinden ve haksız kabul edilen saldırıya karşı misilleme ya da tepki eylemi"[31] ve ya "bir soy grubundan olan birinin

[28] Beşikçi, **Doğu Anadolu'da Göçebe Kürt Aşiretleri**, s. 33.
[29] Yıldırım, **İki Aşiret Arasında Kültürel Rekabet ve Çatışma**, s. 107.
[30] Ateş Durç, **Türkiye'de Aşiret ve Siyaset İlişkisi: Metinan Aşireti Örneği**, s. 56.
[31] Artun Ünsal, **Anadolu'da kan davası; yaşamak için öldürmek**, N. Öktem, E. Öktem (Çev.), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2006, s. 31.

öldürülmesine karşılık, karşı tarafın soy grubundan birinin öldürülmesi"[32] şeklinde tanımlanabilir. Dolayısıyla herhangi bir olayın kan davasına dönüşebilmesi için gerçekleşmesi gereken en önemli husus birinin öldürülmesidir. Gerçekleşecek olan bu türden bir olayın nasıl neticeleneceğine dair aşiret sisteminin içerisinde yazılı bir kural yoktur. Burada esas alınan kurallar daha çok geleneklerden gelen sözlü kurallar olmuşlardır. Çoğu yazar bu konuyla alakalı hükmün dinden geldiğine dair bir kanı taşımıştır. Burada, aşiretlerin İslam dininin yol göstericisi olan Kur'an'ın vermiş olduğu esas ve usullere göre hareket ettiğini belirtilmektedir. Ancak durum sadece bu şekilde izah edilip sorunun temel noktası olarak din gösterilemez. Zira Kur'an'daki kısas olayının gerçekleşmesi için olayın kasıtlı bir şekilde gerçekleşmiş olması lazım ve yaşanan bu olayda olayı gerçekleştiren kişinin öldürülmesine karar verilir. Cezayı suçu işleyen kişinin akrabaları çekmez. Belirli bir diyet karşılığında eğer isterse öldürülenin ailesi tarafından katil affedilebilir. Burada her ne kadar İslami kurallar esas alınmış gibi gözükse bile her aşiret kendi geleneklerinden gelen kuralları uygulamıştır. Aşiretlere göre "öldürülenin yakınları, öldüren üzerinde öç alma hakkına sahip olurlar, öldüren de beş yıl ya da daha fazla süreyle aşiretten sürülür. Eğer bu zaman süresi içinde hak sahipleri onu öldürürlerse sorun biter, yoksa sürenin bitiminde öldüren, ihtiyarların görüşünü reisin onaylamasıyla aşirete dönebilir; ama öç hakkı daima saklı kalır. Kan bedelini karşılamak için anlaşmaya varılabilir: bu bedelin ödenmesi (ki hiçbir zaman şeriatın tespit ettiği miktar olan yüz deveyi bulmaz) kanı durdurma (xwin bastin) özelliğini taşır… Bununla birlikte eğer suçlu hak sahibinin yanına, kefeni ve boynunda kılıcıyla gelirse, yani ondan aman dilerse, uzlaşma yoluyla çözüm önerisi reddedilemez."[33]

Kan davaları genelde aşiretlerin bulunmuş olduğu bölgelerin ileri gelenleri tarafından bir çözüme kavuşturulmaya çalışılırdı. Bu dava aşiret içiyse durumdan sadece aşiret reisi vazife çıkarırdı. Ancak eğer iki farklı aşiret arasında gerçekleşmiş bir olaysa bu, daha çok bir şeyh ya da orada söz sahibi olan bir devlet idarecisi

[32] Ferhat Tekin, **Hakkâri Örneğinde Aşiret, Cemaat ve Akrabalık Örüntülerinin Modernleşme ve Kırsal Çözülme Sürecindeki Siyasal ve Toplumsal Sonuçları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2005), s.76.

[33] Bazil Nikitin, **Kürtler; Sosyolojik ve Tarihi İnceleme**, Hüseyin Demirhan, Cemal Süreyya (Çev.), Deng Yay., İstanbul 1991, s. 242.

tarafından bir çözüme kavuşturulurdu. Genelde barış ile neticelenen bu olayların sonucunda belirli bir bedel ödenirdi ya da kız verilirdi.

Her aşiretin bir misafir odası bulunmaktaydı. Aşiretler için misafir ağırlamak çok önemliydi. Kim olduğuna bakılmaksızın gelen misafirin iyi ağırlanması gerekiyordu. Gelen misafiri ağırlayacak olan kişi aşiret reisiydi. Bütün ikramları reis yapardı. Ancak gelecek olan her misafire yetebilecek kadar ikram olmadığı zaman aşiret üyeleri reise yardımcı olurdu. Böylece misafir, yeteri kadar iyi ağırlanmış olurdu. Bu, aşiret içi tipik bir iş bölümüydü. Göçebe bir yaşam tarzının benimseyicisi olan aşiretler için durum biraz daha farklıydı. Onlar gelecek olan misafiri çadırda ağırlamak zorunda kalırdı. Gelen kişinin misafir olduğunu belli etmek için siyah bir çadır kurulurdu.

# İKİNCİ BÖLÜM

# OSMANLI- AŞİRET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU

## 2.1. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Coğrafik Yapısı

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi yıllar boyunca kadim toplumlara ev sahipliği yapmışlardır. Anadolu coğrafyasının batıda Ege, kuzeyde Karadeniz ve güneyde Akdeniz'le çevrili olduğunu düşünürsek Anadolu; Ortadoğu, Afrika ve Orta Asya gibi bölgelerdeki insan toplulukları için bir geçiş noktası olmuştur. Güneydoğu Anadolu bölgesi, Doğu Anadolu bölgesine göre çok daha düz bir alandadır ve en yüksek bölgeleri ortalama 500-1000 m arasındadır. Doğu Anadolu bölgesinin yüksek alanları ise 5000 metreye kadar ulaşıp Anadolu coğrafyasının en yüksek bölgelerini oluşturmaktadırlar.

Coğrafyanın jeolojik özellikleri bakımından eriyebilme özelliğine sahip kireç taşları ve kalkerlerin fazla oluşundan dolayı platolar üzerinde çeşitli miktarlarda oyuk, mağara ve çeşitli türlerdeki deliklere rastlanabilir. Bu özellikleri itibariyle geniş, düz ve tarıma elverişli alanlarının dışında ilk dönemlerde yaşayan insanların saklanabileceği, yaşayabileceği alanlar olarak kendilerini gösterdiklerini görebiliriz. Özellikle Fırat ve Dicle gibi iki büyük nehir bu coğrafyanın adete iki farklı yaşam damarını oluşturmuştur. Zira suyun olduğu yerde medeniyet vardır. Buradaki coğrafyanın genel özelliklerine bakılacak olursa insanların buraya yerleşmesi, burada ilk köyler ve devletleri oluşturmaları, yazıyı burada ilk kez kullanmaları ve tabi ki tarıma dair ilk faaliyetlerin burada görülmesi tesadüfi değildir. Tabii ki bu hususları dillendirirken kesinlikle insanlığın ana merkezi olan Afrika'nın daha güneyde ve dolayısıyla yaşam olanakları bakımından daha kısıtlı oluşuna da ayrıca değinmek

lazım. Zira mevcut yaşamsal koşulların yeterli olduğunu varsayarsak insanların daha kuzeye doğru yönelmelerini oluşturabilecek bir neden de olmazdı.

Doğu Anadolu bölgesi, Güneydoğu Anadolu bölgesine nazaran çok daha soğuk bir bölge olmakla yetinmeyerek aynı zamanda Anadolu'nun da en soğuk bölgesi durumundadır. Ortalama sıcaklık değerleri kış aylarında çok rahat bir şekilde -40 C ye kadar ulaşabilirken karın yerde kalma süresi de altı ayı geçebilir. Bu durumun modern dönem insanının yaşam koşullarını eğitim, sağlık, ulaşım alanında kısıtladığını söyleyebiliriz. Ancak eski toplum ya da toplulukların bu günün insanına nazaran daha az sıkıntıları vardı. Zira modern dönemlere göre o dönem insanının en temel sorunu tarım ve hayvancılıktı. Doğu Anadolu bölgesinin genel yapısını göz önüne aldığımız zaman yaz aylarında almış olduğu yoğun yağış nedeniyle hayvancılığa oldukça elverişli bir bölgeydi ancak bölgenin yer şekillerini de göz önüne aldığımız zaman tarıma çok fazla elverişli olmadığını görürüz. Nitekim kışların uzun sürmesi ekilen herhangi bir tarımsal ürünün hasat dönemini de oldukça geciktirmektedir.

Doğu Anadolu bölgesinde kışların soğuk ve sert geçmesiyle birlikte buradaki engebeli arazilerinin çokluğu hem burada yaşayan insanları hem de dışardan buraya göç eden insanları etkilemiştir.[34] Nitekim çorak, sıcak, soğuk ya da dağlık bölgelerde yaşayan insan toplumlarında, karakter ona göre şekil alır. Bu tür toplumlarda, diğer toplumlara nazaran yerleşmiş bir yazılı kurala rastlamak zordur. Buradaki kurallar daha çok sözlü olur. Genellikle sert mizaçlı olan bu topluluklarda kültür, dil, din, gelenek ve görenek sert kalıplar içerisine oturtulmuş ve bunlar uçları temsil etmişlerdir.[35] Bu nedenle bu bölgeler her zaman marjinal grupların hareket alanı olmuştur.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi özel ve matematik konumu itibari ile çeşitli toplumların kıtalar arası yolculuğunda bir köprü vazifesi görmüştür. Dolayısıyla yakın doğu coğrafyasında yaşayan insan kümelerinin çeşitli dönemlerde bu coğrafyalar üzerinden sosyal, siyasal ve ekonomik hareketliliklerine

[34] Muammer Gül, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hâkimiyeti**, Yeditepe Yay., İstanbul 2005, s. 35.
[35] Gül, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hâkimiyeti**, s. 35.

rastlayabiliriz. "Ayrıca diğer bir husus da bölgenin Anadolu, İran, Irak ve Suriye arasında bilhassa kuzey-güney istikametinde Musul'dan Erzurum-Bingöl hattına uzanan alanda göçebe hayatı zorunlu ve geçerli kılan bir yapıya sahip olması ve bu yönüyle bu yerleşik coğrafyalar arasında adeta bir adayı teşkil etmesidir."[36]

## 2.2. Osmanlı'dan Önce Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Türkleşme Süreci

"Zaman ve mekan, insanoğlu ve onun meydana getirdiği medeniyetlerin içinde barındıran iki sihirli kavramdır."[37] İnsan ne zamandan ne de mekandan ayrı düşünülebilir. Zaten tarihi meydana getiren olaylar zinciri insan, coğrafya ve zaman üçgeni üzerine kurulu değil midir? Ne zamansız bir insan ne de coğrafyasız bir insan düşünülebilir. Dolayısıyla bunlar birbirine bağlı ve hatta bağımlıdır. "Yeraltı ve yerüstü zenginliği, iklimi, bitki örtüsü, havası ve suyu ile bir bütün olarak bakıldığında, her türlü canlı-cansız varlığın coğrafya ile bir paralellik ve uyum içerisinde olduğu ve belirli bir coğrafyanın farklı unsurların kendi üzerinde yaşamasına pek müsaade edilmediği bilinmektedir."[38]

Her topumun üzerinde varlığını sürdürdüğü coğrafyayı ya da mekanı kendisine merkez olarak aldığını söyleyebiliriz. Dünyaya bakış açıları, yaşama biçimleri buna göre şekil alır. Orta Asya'dan göçüp Anadolu'ya yerleşen Türklerin, her iki coğrafya üzerindeki genel yaşam biçimleri ve bakış açıları aslında bu duruma verilecek en güzel örneklerden bir tanesidir. Eski Yunanlılar Ege Denizine, Roma İmparatorluğu Akdeniz'e, Türkler ve Moğollar Bozkırlara dayanan bir mekan anlayışına sahip olmuştur.[39] Aynı zamanda yeryüzüne gelmiş birçok din de kabul gördükleri coğrafyayı kendilerine merkez almışlardır. Örneğin, Avrupalılar Hristiyanlıkla özdeşleşmişken, Ortadoğu İslamiyet'le özdeşleşmiştir.

Coğrafya; insanın teniyle, diliyle, diniyle ve hatta duygu ve düşünceleriyle yakından alakalıdır. Tarihi bir olay ya da olgu onu meydana getiren kişi ya da

[36] Gül, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hâkimiyeti**, s. 33.
[37] Gül, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hâkimiyeti**, s. 25.
[38] Gül, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hâkimiyeti,** s. 25.
[39] Gül**, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hâkimiyeti,** s. 26.

kişilerin duygularından, düşüncelerinden ayrı düşünülemez. Dolayısıyla insan üzerinde yaşamış olduğu coğrafyadan da ayrı düşünülemez. "Coğrafyaların insanların yapısı, renkleri, dilleri ve ırkları üzerinde etkili olduğu ve cemiyetlerin tahammülünün de coğrafya ile doğrudan alakalı olduğu 10. yüzyıldan beri bilinmektedir."[40]

Tarih boyunca Anadolu; Asur, Hitit, Mısır, İran ve Bizans gibi toplum ya da devletlerin mücadele sahasını teşkil etmiştir. Belirli dönem aralıklarıyla buraya hükmeden bu devletlerin ya da toplulukların hiçbiri, burada kendilerine has bir hâkimiyet alanını uzun süreli bir zamana yayamamışlardır. Zira burası dünyanın farklı motiflerini oluşturan, yeni diyarlara açılan önemli bir kapıydı. İnsanların kesişim noktası, farklı kültürlerin birleşme alanıydı. Bu nedenle her toplum için fazlasıyla önemliydi.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun, tarıma elverişli alanlarının olması, hayvanları otlatabilmeye elverişli yerlerinin sıklığı, farklı kıtalar üzerinde yaşayan insanların birbirleriyle temasa geçmesini sağlayan bir köprü vazifesi görmesi vs. gibi nedenlerden ötürü, daima istilaya açık bir saha halinde olmuştur. Bundan dolayı "Çukurova, Maraş (Dulkadir), Halep, Urfa, Musul, Diyarbekir sahalarından ibaret olan ve Toroslar'ın doğru teşkil ettikleri sıranın esas Anadolu'dan kısmen ayırdığı geniş bölge, Türkiye'nin siyasi hayatında memleketin diğer kısımlarına göre ayrı bir hususiyet ifade ediyordu."[41]

Anadolu'nun Türkleşme sürecinin çeşitli aşamaları vardır. Bunların hepsi yerleşme amaçlı, kendine yurt edinme amaçlı değildir. Örneğin, İslamiyet'ten önce Orta Asya'dan yapılan Türk göçlerinin hiçbiri Anadolu'yu tam olarak kendine yurt edinmek amacıyla olmamıştır. Bu göçlerle birlikte Türklerin bir kısmı Kafkasya'ya yerleşmiş, bir kısmı Karadeniz'in üzerinden Orta Avrupa ve Balkanlara yerleşmiş, bir kısmı da Bizans'a tabi olup Bizans ordusu içerisinde görev almıştır. Bazen de doğrudan Bizans'ı hedef alacak faaliyetler içerisinde bulunmuşlardır. Örneğin, "ataları Asya Hunları olan Avrupa Hunları Batı Roma ve Bizans topraklarına

[40] Gül, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hâkimiyeti**, s. 27.
[41] Mustafa Akdağ, **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010 s.72.

saldırıda bulunmuşlardı."[42] Bunların dışında Sabarlar, Bulgarlar vb. gibi çeşitli Türk toplulukların da Anadolu'ya çeşitli dönemlerde akınlar yaptıklarını söyleyebiliriz.

Yerleşme, barınmak ve ya belirli bir toprak parçası üzerinde faaliyetlerini sürdürmek nedeniyle inşa edilen bir ya da birden çok konuttan oluşan ünitelerdir.[43] Anadolu'ya yerleşmek amacıyla yapılan sistemli göçlerin ilk aşamasını Büyük Selçuklu Devleti'nin eliyle yapılan Türkmen göçlerine bağlayabiliriz. "Selçuklular, Türklerin İslam dünyasına hâkim olmalarına ve yayılmalarına, İslâm medeniyeti ve kavimleri tarihinde yeni bir devir açmalarına amil olan kavim ve hanedanlarının adıdır."[44] Oğuzların Kınık boyuna mensup olan Selçuklu Devleti'nin kurucusu Selçuk Bey'dir. Belirli bir müddet Oğuz-Yabgu Devleti'nde subaşılık görevini icra eden Selçuk Bey'in giderek artan şan ve şöhreti onun Oğuz Yabgu'su ile arasının açılmasına sebebiyet vermiş ve bu durumdan dolayı maiyetindeki insanlarla birlikte ülkeyi terk etmiştir. Ülkesini terk etmek zorunda kalan Selçuk Bey, Oğuz Yabgu Devleti'nin etki alanının daha az olduğu Cend bölgesine yerleşmişti. Böylece İslâmiyet'i kabul etmelerinin de önü açıldı. Zira Cend bölgesi İslâmiyet'in yayılım alanı gösterdiği kısımlar içerisindeydi. Selçuk Bey, kabile görünümünden devlet görünümüne geçmelerindeki tek yolun İslâm'ı kabul etmekle olacağını düşünüyordu. Zira bu şekilde Selçuklu Devleti, civarda bulunan birçok topluluğu kendi çatısı altında birleşebilir ve bir devlet hüviyetine kavuşabilirdi. Bu olasılıkları göz önünde bulunduran Selçuk, maiyetindekilerle birlikte İslamiyet'i kabul etti. "Türklerin yeni dinlerini bir bütün olarak benimsemeleri, en başından beri Türk İslamiyet'inin belirleyici bir özelliği olmuştur. Türkler, İranlıların ve Arapların asla yapamayacakları bir şeyi yaparak milli kimliklerini İslamiyet'e gömdüler. Bunun nedeni, kısmen İslamiyet'in ve puta tapmanın sınırlarında karşılaştıkları bu dinin basit inanç yoğunluğunda, kısmen de İslamiyet'i kabul etmelerinin onları dinsiz akrabalarına karşı girişilen bir cihada çekmiş olmasında yatmaktadır."[45]

---

[42] Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi Başlangıçtan 1086'ya Kadar**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1988, s.13.

[43] Alparslan Demir, "Osmanlı Devleti'nde Yörükler ile Yerleşiklerin Kavgası: Kayıp Köyler Meselesi", **Akademik Bakış**, C. 11, sayı 21, s. 17.

[44] Osman Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, Ötüken Yay., İstanbul 2009, s. 53.

[45] Bernard Lewis, **Ortadoğu**, Arkadaş Yay., Selen Y.Kölay (Çev.), Ankara 2017, s. 113.

İslâmiyet'i kabul eden Türklere Türkmen adı verildi ve Selçuklu Devleti'nin eliyle bu Türkmenler gaza ve cihat faaliyetlerinde bulundular. Gerçekleştirilen gaza ve cihat faaliyetlerinden bir tanesinde Selçuk'un oğlu Mikail hayatını kaybetti. Selçuk, bu duruma çok üzülmüştü ve babasız kalan torunları Tuğrul ve Çağrı Beylerin iyi bir şekilde yetişmeleri için çok gayret gösterdi.[46] Nitekim Selçuk Bey'den sonra devletin başına onlar geçti.

Büyük Selçuklu Devleti, bulunmuş olduğu coğrafya itibari ile Karahanlılar ve Gazneliler gibi İslâm'ın bayraktarlığını yapan iki devletin arasındaydı. Her iki devlet de Selçukluların varlığından çok memnun değildi. Bir yandan Karahanlı bir yandan da Gaznelilerin arasına sıkışıp kalan Tuğrul ve Çağrı Beyler, tarih sahnesinde Büyük Selçuklu Devleti'nin varlığını daha uzun süre ikamet ettirebilmek için yeni yurt arayışlarına girdiler. Tuğrul Bey, devletini Gazneli ve Karahanlı gibi devletlerden korumak için daha güvenli bir yere çekilme gereği duyarken Çağrı Bey ise 3000 civarında bir kuvvetle batıya doğru keşfe çıktı.[47] Çağrı Bey yeni bir yurt edinmek için öncü bir rol oynadı. Bu rolün oyun sahnesi de onun için Anadolu olacaktı. Nitekim Büyük Selçuklu Devleti için Anadolu coğrafyası çok yabancı bir yer değildi. Uzun yıllar boyunca Müslüman Türkmen toplulukları, Bizans sınırlarından Anadolu'nun iç kesimlerine doğru gaza faaliyetlerinde bulunmuşlardı. Bu deneyim ileride yapılacak daha kapsamlı fetih hareketlerine rehberlik edecekti.

Çağrı Bey'in önderliğindeki Büyük Selçuklu ordusu Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya girdiği zaman çeşitli Ermeni krallıklarıyla karşılaştı. Bizans'ın egemenliği altında bulunan bu krallıklarla çeşitli noktalarda mücadele edildi. Urfalı Mateos Ermeni Krallıkları üzerine yapılan bu seferler sonucu Türkleri şu şekilde betimlemektedir: "467'nci (17 Mart 1018- 16 Mart 1019) başlangıcında mukaddes haça tapınan bütün Hristiyan halk, Allah'ın hiddetine maruz kaldı. Öldürücü nefesli ejder, kasıp kavuran ateşle beraber ortaya çıktı ve Ekanimi Selase'ye tapınanları vurdu. Resul ve peygamber kitaplarının temelleri sarsıldı. Çünkü kanatlı yılanlar bütün Hristiyan memleketlerini ateşe vermek için geldiler. Kana susamış yırtıcı hayvanların ilk zuhuru böyle olmuştur. Bu zamanda, Türk tesmiye edilen barbar

[46] Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, s. 68.
[47] Tufan Gündüz, **Anadolu'da Türkmen Aşiretleri**, Yedi Tepe Yay., İstanbul 2016, s. 34.

millet toplanıp Ermenistan'ın Vaspuragan eyaletine geldi ve Hristiyanları merhametsizce kılıçtan geçirdi."[48] Bunlara ek olarak Mateos : "Ermenistan krallığını hilekârlıkla Bagratuni hanedanının elinden gasp eden İmparator Monomah'ın hâkimiyeti zamanında ve Bedros'un Ermeni katolikosluğu günlerinde, Allah'ın gazabının bir alameti olan felaket, Sultan Tuğrul'un emriyle İran'dan üzerimize gelmeye başladı. Apreem (İbrahim) ve Kıtılmış (Kutalmış) adlı iki kumandan, sultanın divanından çıkıp, muazzam bir ordunun başında oldukları halde Ermenistan'a karşı yürüdüler. Onlar bütün Ermenistan'ın Romalılar yüzünden başsız olduklarını biliyorlardı. Çünkü Romalılar cesur ve kuvvetli adamları şarktan uzaklaştırmışlardı ve Ermenistan'ın, bütün şarkın müdafaası yalnız hadımağası olan kumandanların elinde kalmış bulunuyordu."[49] şeklindeki ifadelerine devam etmiştir.

Ermeni ve Gürcü Krallıkları ile belirli bir süre çatışan Çağrı Bey, büyük başarılar elde ederek ülkesine geri döndü ve buradaki durumu da Tuğrul Beye şu şekilde izah etti: "Biz buradaki güçlü devletler ile yani Karahanlı ve Gazneli Devletleriyle mücadele edemeyiz ve bunların hakkından yalnız gelemeyiz. Fakat keşfetmiş olduğum Horasan ve Arminya'ya gidebiliriz. Çünkü buralarda bize karşı gelecek hiç kimse yoktur."[50] Aslında bu ifadeler ileride Anadolu coğrafyasının nasıl bir sosyolojik ve siyasal görünüm alacağını da bize net bir şekilde göstermekteydi.

Çağrı Bey'in Anadolu'ya yaptığı akınlar sonucunda birçok ganimet elde edildi ve elde edilen ganimetler daha sonra yapılacak olan akınların teşvikçisi oldu. Her ne kadar Anadolu'ya yapılan bu seferler bir beka sorunundan dolayı gerçekleşmiş gibi gözükse de bunun kamçılayıcı unsuru gaza ve cihat olmuştur.

Büyük Selçuklu Devleti, uzun yıllar boyunca Türkmen göçleriyle uğraşmıştır. Özellikle bu dönem, İslam'ın Türkler arasında yoğun olarak benimsenme süreciydi. Dolayısıyla bu durum yeni Müslüman olan Türkmenler için Müslüman bir devlet olan Selçuklulara yönün çevrilmesine sebebiyet vermişti. Başka ülkelerin hâkimiyeti altında yaşayan Türkmenler için Selçuklu yeni bir yaşam sahası haline gelmişti.

[48] Urfalı Mateos, **Urfalı Mateos Vekayi-Namesi (952-1136) ve Papaz Grigorun Zeyli (1136-1162)**, Hrant D. Andreasyan (Çev.), TTK Yay, Ankara 2000, s. 48.
[49] Mateos, **Urfalı Mateos Vekayi-Namesi (952-1136) ve Papaz Grigorun Zeyli (1136-1162)**, s. 85-86.
[50] Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi Başlangıçtan 1086'ya Kadar**, s. 21.

Tuğrul Bey, hem ülkesini ve maiyetindeki insanları Türkmenlerin yaptıkları çapulculuktan kurtarmak ve hem de doğudan gelen bu ırkdaşlarına yeni bir yurt bulup onları yerleştirmek gibi iki sıkıntılı durumla karşı karşıya kalmıştı.[51] İran ve Azerbaycan dolaylarında biriken bu Türkmen topluluklarını Anadolu'ya kanalize etmek en iyi fikirdi. Zira daha önce buralara çeşitli seferler yapılmıştı ve burası Türkmenler için yabancı bir diyar değildi. Ayrıca Türkmenlerin buraya yerleştirilmesiyle batıdaki Bizans, Gürcü ve Ermeni topluluklarına karşı bir set oluşturmuş olacaktı. Bu tür sebeplerden dolayı Büyük Selçuklu Devleti ırkdaşlarını Anadolu'ya yerleştirmeye başladı.

Türkmen beyleri, maiyetlerindeki topluluklarla birlikte Tuğrul Bey'in vermiş olduğu emirlere uyup Anadolu'nun Doğu ve Güneydoğu bölgelerine doğru sokulmaya başladılar. Anadolu'ya yapılan bu göç hareketleri çok geçmeden Anadolu'nun doğusu ve güneyinde yağma ve talan hareketine dönüştü. Türkmenlerin yaptığı bu yağma ve talan faaliyetleri bölgede bulunan insanları dehşete düşürmüştü. Ayrıca yağmalamaların yapıldığı yerlerde Müslümanlar da yaşamaktaydı. Dolayısıyla bu akınlar çok geçmeden cihat ve gaza faaliyetinin dışına çıkıp Anadolu'da yaşayan Müslüman unsurları da kapsayan bir yağmalama faaliyetine dönüşmüştü.

"Selçuklu, Anadolu'yu iskân ederken büyük ve kuvvetli aşiretleri muhtelif parçalara ayırarak birbirlerinden uzak sahalara sevk etmek suretiyle reislerinin idaresi altındaki herhangi ve kuvvetli etnik bir birliğin isyanı ihtimallerini ortadan kaldırmak ve aşiret tesanüdü'nü kırarak milli bir teşekküle yol açmak ve böylece Selçuk sülalesinin menfaatini korumak istemiştir."[52]

Büyük Selçuklu Devleti'nin Anadolu'ya yapmış oldukları bu akınlar sırasında Bizans'ın durumu iyi değildi. Bizanslı tekfurlar, Anadolu'daki halka çok iyi davranmıyor, Ermeni ve Gürcüler; dini, siyasal ve ekonomik sebeplerden dolayı Bizans'a ciddi bir muhalefet oluşturuyordu. Bu durum Selçukluların, Anadolu'ya yaptıkları akınları oldukça kolaylaştırıyordu. Selçuklu sultanı Alparslan devletin

[51] Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, s. 112.
[52] Fuat Köprülü, **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s.40-41.

başına geçtikten sonra Anadolu'da oluşan siyasi istikrarsızlığı iyi kullanıp Ani kalesini aldı. Ani kalesi Anadolu'nun kilidi konumundaydı. Ani kalesinin alınması ileride buranın bir Türk yurdu olacağının ilk güçlü sinyaliydi. Ancak Ani kalesini alan Alparslan, ülkesinde çıkan iç karışıklıklarla uğraşmak için geri dönmek zorunda kalmıştı. Bunu fırsat bilen Ani kalesinin kurnaz kralı Gagik, kaleyi Bizans'a tekrar dâhil edilmişti. Lakin bu durum çok uzun sürmemiş ve Türk akınlarını daha da hızlandıran bir olay olmuştu. Selçuklu Sultanının emri altında olan birçok emir gözünü Anadolu'ya dikmiş ve Anadolu üzerine seferlerini sıklaştırmışlardı. Çok geçmeden Alparslan da ikinci kez Kars seferine çıkmış ve tekrar Selçuklu hâkimiyeti tahsis olmuştur.

1067 yılına gelindiğinde dönemin Bizans İmparatoru X.Konstantin Dukas ölmüş ve yönetimi eşi Eudokia(Evdokia) ele almıştı. "Eudokia, yedi aylık saltanatı esnasında İtalya Normanların ve Balkanlardaki Bizans toprakları da farklı Türk topluluklarının; kuzeybatıda Macarların, kuzeydoğuda ise Uzlar ve Kumanların baskısı altındaydı."[53] "Bizans zor durumda kalmıştı. Bu vaziyet karşısında askeri parti Evdokia'ya koca olarak General Romen Diogen'i eş olarak kabul ettirmeye karar verdi."[54] Zor durumda kalan Eudokia Romen Diyojen ile evlenmek zorunda kaldı.

Romen Diogen, ilk faaliyetini Büyük Selçuklu Devleti'ne karşı gerçekleştirmek istedi. Buradaki temel amaç kendisine yeni bir şöhretin yolunu da açmaktı. Lakin Bizans ordusu bitkindi. Çoğunluğu ücretli askerlerden oluşuyordu ve disiplinize olamıyorlardı. Halk, Bizans yönetiminden memnun değildi. Bütün bunlara rağmen Anadolu'dan Türkleri atma umudu taşıyan Bizans İmparatoru, Selçuklulara karşı savaşa girme kararı aldı. İki ülke ordusunun 26 Ağustos 1071 tarihinde Rahva ovasında karşılaşmasıyla savaş başladı. Yaşanan savaşta Bizans ordusu mağlup oldu ve Bizans, Türkleri Anadolu'dan atma umudunu iyice kaybetti. Bizans İmparatoru Romen Diogen esir edildi. Bir Bizans İmparatoru'nun esir edilmesi tarihte ilk kez yaşanıyordu. Daha önce herhangi bir Roma İmparatoru, Müslüman bir sultana esir

[53] Tımothy E. Gregory, **Bizans Tarihi**, Esra Ermert (Çev.), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2008, s. 248.
[54] A. A. Vasiliev, **Bizans İmparatorluğu Tarihi I**, Arif Müfid Mansel (Çev.), Maarif Matbaası Yay., Ankara 1943, s. 450.

düşmemişti. Romen Diogen'in esir edilmesi Hristiyan dünyasının psikolojik olarak çökmesine neden olup, psikolojik üstünlük tamamen Türklere geçmişti.

1071 Malazgirt Savaş'ı, Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerinde bir miladı oluşturur. Bu savaşla birlikte Anadolu, Türk yerleşimine açıldı ve Büyük Selçuklu Ordusu'na komutanlık eden Sultan Alparslan, İslâm dünyasında büyük bir itibar kazandı. Türkmenler, Anadolu'ya yoğun bir şekilde yerleşmeye başladı. Bu yerleşmeler sadece Anadolu'nun doğu ve güneydoğusu ile sınırlı kalmıyordu. Türkmenler, Anadolu'nun batı uçları da dâhil olmak üzere birçok farklı bölgeye yerleşmeye başlıyordu. Yerleştikleri birçok yerin ismini değiştiriyorlardı. Böylece gittikleri Anadolu coğrafyasında bulunan Hristiyan Bizans Devleti'nin tesiri altında kalmayıp milli benliklerini korumayı başarmışlardı.

Bu savaşın ardından Anadolu'da birçok beylik kuruldu. Bunları sıralayacak olursak:

Saltuklular, Ebu'l-Kasım Saltuk tarafından Erzurum merkez olmak üzere Bayburt, Tercan, İspir, Oltu, Kaçmaz bölgelerinde 1071-1202; Mengücekliler, Mengücek Gazi tarafından Şebinkarahisar, Erzincan, Kemah ve Divriği bölgelerinde 1071-1228; Danişmendliler, Danişmend Gazi tarafından Sivas merkez olmak üzere Malatya, Kayseri, Tokat, Amasya bölgelerinde 1080-1178; Çaka Beyliği, Çaka Bey tarafından İzmir ve çevresinde 1081-1097; Dilmaçoğılları, Dilmaçoğlu Alp Tegin Mehmed Bey tarafından Erzen ve Bitlis bölgelerinde 1085-1394; Çubukoğulları, Çubuk Bey tarafından Harput, Palu, Bingöl ve Çemişgezek bölgelerinde 1085- 1114; İnaloğulları, İnaloğlu Mehmed tarafından Diyarbakır ve çevresinde 1098-1183; Sökmenliler (Ahlatşahlar), Sökmen Bey tarafından Tebriz, Ahlat, Erciş, Âdilcevaz, Malazgirt, Muş, Van, bölgelerinde 1100-1207; Artuklular, Sökmen tarafından Hasankeyf, İl-gazi tarafından Mardin ve Belek Gazi tarafından Palu bölgesi olmak üzere üç bölgede 1101-1409 yılları arasında kurulmuştur. Anadolunun çeşitli yerlerinde kurulan bu beylikler Gürcü, Ermeni, Bizans ve Haçlı unsurlarıyla savaşmışlardır. Anadolu'nun bir Türk yurdu olmasının yanında daha bayındır bir hale gelmesine büyük bir katkı sağlamışlardır.

Şüphesiz Büyük Selçuklu Devleti, kuruluşundan yıkılışına kadar Anadolu'nun Türkleşme sürecine büyük katkılar sağlamıştır. Büyük Selçuklu Devleti'nin yıllar boyunca gerçekleştirmiş olduğu bu iskân politikası ve devletin devamlılığını sürdüren idari fonksiyonları hem Anadolu Beylikleri için hem de kendisinden sonra Anadolu'nun bayraktarlığını yapacak olan Anadolu Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti için bir ilham kaynağı olacaktı.

Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılması sonucu Anadolu Selçuklu Devleti ve Anadolu Beylikleri etki alanlarını daha geniş bir sahaya yaydılar. Böylece Anadolu'nun karmaşık yapısının yeni unsurları olmaya başladılar. Osmanlı kurulmadan önce oldukça küçük bir alana sıkışan Bizans, Anadolu'nun yeni gücü haline gelmeye başlayan Anadolu Selçuklu Devleti, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kurulan Türk Beylikleri ve Anadolu'daki etki alanlarını iyice yitirmiş olan Ermeni ve Gürcü toplulukları Anadolu coğrafyasının yeni gen haritasını ortaya çıkarmaya başladı. İleride başlayacak olan Haçlı Seferleri bu durumu daha da karmaşık bir hale getirecekti.

Anadolu Selçuklu Devleti, Büyük Selçuklu Devleti'nin izlediği yola benzer bir politika izleyip, Anadolu'ya göç eden Türkmenleri sistematik bir şekilde iskân etme politikasını gütmüştü. I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde güçlü bir şekilde başlayan bu politikalar daha sonra da devam etti. Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleştirilen Türkmen guruplarına oraları ekip biçmek için zirai destek sağlandı. Buradaki temel amaç aynı zamanda yerleştirilen bölgedeki toplulukların hem kendilerine yetebilecek bir durum yaratmaları hem de ülke ekonomisine katkı sağlamaktı. Bu durum eski bir Türk geleneğiydi.

Anadolu Selçukluları genelde Türkmenleri yerleştirebilecek alanları seçerken oradaki camileri esas almıştır. Zira camilerin bulunduğu alanlar hızlı bir şekilde bayındır bir hale geliyordu. Bilhassa Anadolu Selçuklu Sultanları da bu amaçları gözeterek birçok cami inşa etmişlerdir. Böylece Anadolu'nun dört bir köşesine yerleşen Türkmenler Anadolu'yu Türkleştirmekle yetinmeyip, orayı bayındır bir hale

de getirmişlerdir. Nitekim "1279'da Doğu Anadolu'dan geçen Marco Polo, Anadolu'yu Turkmenia diye tanımlar."[55]

Anadolu'ya gelen Türkmenlerin sahip oldukları misyonlarına göre yerleştirilmelerine özen gösterilmiştir. Göçebeler hayvancıkla uğraştıkları için hayvancılığın uygun olduğu yerlere, şehirliler şehirlere, kabile şeklindeki Türkmen gurupları da köylere yerleştiriliyordu.[56] Özellikle "köy halkı asla mütecanis bir sınıf değildi; kendi malik oldukları toprakları işleyen pek mahdud çiftçilerden başka toprak sahibi olmayarak muaccen bir ücret karşılığında rencberlik edenler, yahut başkasının toprağını kendi sermaye ve sa'yi ile işleyerek yarıcılıkta bulunanlar vardır ki, köy halkının en büyük ekseriyetini teşkil ediyorlardı; bunlardan başka köy arazisinin büyük kısımlarını ellerinde toplayarak onların bir kısmını da yarıcılığa da veren her köyde sayıları pek az bir köy aristokrasisi de mevcuttu."[57] Anadolu Selçuklu Devleti gerek siyasi hayatı, gerek ekonomik kurumları itibariyle, esas gücünü köylüden alıyordu.[58] "Ayrıca yeni feth olunan topraklara, eski Türk memleketlerinden olan mühim göçler, asıl Türk köylüsü ve hatta Türkmen aşiretleri arasından devlet hizmetinde vazife almak üzere koşanlar şeklinde vaki oldu ki, bu hadise belki hepsinden fazla Türkleştirmeye yardım ediyordu."[59]

Anadolu'nun hızla Türkleşme süreci Bizans'ın çok dar bir alana sıkışmasına sebep vermişti. Bizans için bu durum, ileride bir varlık sorunu haline gelecekti. Bu sebeple Bizans, Türklerin Anadolu'daki ilerleyişini durdurmak ve elinde kalan son yerleri de kaybetmemek için yeni bir çare olarak batı dünyasından yardım isteğinde bulundu. Bu yardım isteğine karşılık veren papalık, bir haçlı ordusu kurup Anadolu üzerine sefere çıktı. Bu seferlere Haçlı Seferleri denildi. Gerçekleşen Haçlı Seferi ile birlikte önüne gelen her şeyi talan eden Avrupalılara karşı Selçuklular başlarda çok başarı elde edemedi. Nitekim başkentlerini İznik'ten Konya'ya taşımak zorunda

[55] Halil İnalcık, **Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2017, s. 4.

[56] Muhammet Beşir Aşan, "**Elazığ-Tunceli-Bingöl İllerinde Türk İskanı (XI-XIV. Yüzyıl)**" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1989) s. 65.

[57] Köprülü, **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, s. 51.

[58] Akdağ, **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi**, s. 28.

[59] Akdağ, **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi,** s. 346.

kaldılar. Anadolu'da yaşanan bu durum, Türklerin batıya doğru olan ilerleyişini bir müddet durdu ve Anadolu'nun Türkleşme sürecini kısa bir süreliğine sekteye uğrattı.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin zamanla gücünü kaybetmesi ve Moğolların Anadolu'nun içlerine kadar sokulmalarını engelleyen Harzemşahların Anadolu Selçukluları tarafından yıkılması, ileride oluşacak yeni bir tehlikenin habercisiydi. Zira Harzemşahlar, Anadolu'nun kapı kilidiydi. Bu kilidin kırılması sonucu Moğollar Anadolu'nun içlerine doğru bir saldırı hareketi başlattı ve Anadolu'ya doğru yapılan Türk göçlerinde yeni bir hareketlilik yaşandı. "Anadolu Selçuklu Devleti 1235'te Moğolların egemenliğini tanımak zorunda kalmış ama asıl Moğol egemenliği 1243'te Moğol generali Baycu'nun kalabalık bir Moğol ordusu ve Moğol-Türk aşiretleriyle Anadolu'yu istilasıyla gerçekleşmiştir."[60] Bu istilayla birlikte toplumun üst tabakasını oluşturan yeni bir gurup Anadolu'ya göç etmiş ve Anadolu'da yeni bir döneme girilmiştir. Haçlı Seferlerinden sonra Anadolu'da çıkan isyanlar ve ardından yaşanan Moğol istilası halkı perişan etti. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yönetimi parçalandı ve başta olan Selçuklu hükümdarları birer kukla yönetimi haline geldi. 1243'teki Moğol istilasından sonra zamanla doğuda bulunan Türkmenler ve bazı beylikler batıya doğru kaymak zorunda kaldı. Daha önce Malatya bölgesinde bulunan Germiyanoğulları 1260 yılı civarında Kütahya dolaylarına, Ertuğrul Gazi de aşiretleriyle Eskişehir-Sakarya civarına yerleşmiştir.[61]

### 2.3. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Osmanlı-Aşiret İlişkileri

Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi konum itibari ile her zaman birçok farklı medeniyetin ilgi alanı olmuştur. Burada kurulacak olan egemenliğin tahsildarlığını yapmak için birçok savaş yapılmıştır. Dolayısıyla bu bölgeler her medeniyet de olduğu gibi Osmanlı Devleti için de büyük bir öneme sahip olmuştur. Her ne kadar XIII. yüzyıldan XVI. yüzyılın başlarına kadar ki süreçte buralarla pek ilgilenmemiş olsa dahi Osmanlı Devleti için Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi her zaman hayati derecede bir önem arz etmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu zaman aralıkları arasında daha çok batı yönlü bir siyaset sergilediğini söyleyebiliriz. "Fakat

[60] İnalcık, **Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, s. 5.
[61] İnalcık, **Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, s. 5.

XVI. yüzyıl başlarında yıkılan Akkoyunlu Türkmen hanedanlığının yerine İran'da kurulmuş ve Şiiliği devletin resmi mezhebi olarak kabul etmiş olan Safevi Devleti'nin batıya doğru genişlemesi, II. Bayezid devrinden itibaren Osmanlı Devleti için tehlikeli bir durum oluşturmuştur."[62] Bundan sonra bu coğrafyada zuhur edecek münasebetlerin büyük bir bölümü iki ülke arasında gerçekleşmiştir.

Yeniçerilerin desteğini alarak tahta geçen Yavuz Sultan Selim doğudan yaklaşan tehlikeyi seziyordu. Şiilik, İran'ın eliyle Anadolu'da hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştı. Yavuz Sultan Selim, yaşanan bu durum üzerine 1514 yılında İran üzerine sefere çıkmış; böylece Safavi tehlikesini bertaraf etmekle birlikte alevi aşiretlerine karşı Sünni aşiretlerle anlaşmaya varılmıştır.[63]

Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'in daha önce burada uygulamış olduğu politikaların halkta belirli bir oranda memnuniyetsizlik yarattığını biliyordu. Bu nedenle politik bir tutum sergileyerek doğuya doğru bir Türkmen nüfusunu kaydırmaktan çekindi. Buradaki temel amaç Sünni ağırlıklı olan nüfusu kendi tarafına çekmekti. Bunun için de bölgenin ileri gelenlerinden biri olan İdris-i Bitlisi ile bu amaçla işbirliği yaptı. Ancak İdris-i Bitlisi'nin işi zordu. Zira Osmanlı'nın burada kurulan hâkimiyetiyle birlikte aşiret beylerinin elinde bulunan topraklar devletin eline geçmişti. Bu durumdan rahatsızlık duyan aşiret beyleri, İdris-i Bitlisi aracılığıyla devletle yapmış oldukları uzlaşma neticesinde Osmanlı'ya tabii oldular. Ayrıca "bu beylerin kolayca ikna olmalarında Osmanlı'nın yükselen siyasi ve askeri gücünün yanında her iki tarafın da Sünni inanç geleneğinden geliyor olmalarının payını gözden kaçırmamak gerekir."[64] Osmanlı'ya bağlılıklarını bildiren bu Kürt emirlikleri İran Safavi Devleti'ne karşı yapılacak olan savaşlarda önemli başarılar elde etmiş ve alevi aşiretlere karşı yaptıkları mücadeleler nedeniyle mücahitlik sıfatını kazanmışlardır.[65]

Yavuz Sultan Selim'in Türk Safavi Devleti'ni bertaraf etmesi sonucu Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde birçok şehrin dâhil edildiği Diyarbekir

[62] Göknur Göğebakan, "Doğu Anadolu'nun Osmanlı Hâkimiyetine Girişi", **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, C. 9, s. 865.
[63] Ateş Durç, **Türkiye'de Aşiret ve Siyaset İlişkisi: Metinan Aşireti Örneği,** s. 38.
[64] Zeki Tekin, "Zeynel Bey ve Oğullarının Hakkâri Hakimliği Mücadelesi ve İsyanları", **SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 10, s. 120.
[65] Ateş Durç, **Türkiye'de Aşiret ve Siyaset İlişkisi: Metinan Aşireti Örneği**, s. 38.

eyaleti kuruldu. Daha önce Safavilerin elinde olan Diyarbekir'ın el değiştirmesiyle birlikte Diyarbekir, ileride İran'a yapılacak yeni seferlerin önemli bir üssü haline gelecekti. Bu şehrin Osmanlı'ya geçmesi, Safaviler için öneminin bittiği anlamına gelmiyordu. Zira onlar için Diyarbekir, batıya uzanacak yolun bir kapısıydı. Bunu iyi bilen Osmanlı Devleti şehre fazlasıyla önem verdi.

Osmanlı Devleti, burada yaşayan aşiretlere çeşitli ayrıcalıklar verdi ve buraya has olabilecek yeni bir idari sistem oluşturdu. Çünkü buradaki aşiretler yapısal olarak bazı farklılıklar göstermekteydi.[66] Aynı zamanda coğrafyaya bağlı olarak oluşmuş karakteristik bir gerçeklik vardı. Buna göre şekil alan idari bir biçim vardı. Osmanlı Devleti, buradaki aşiretlerin homojen gerçekliğini göz önünde bulundurarak doğrudan bir ilişkiye geçmiyordu. Bu aşiretlerle kurmuş olduğu ilişki daha çok mirler üzerinden gerçekleşiyordu. Devlet, aşiretlerin yapısından doğan gerçekliğe bağlı olarak bu aşiretler üzerindeki etkisini artırmak için buradaki emirliklere çeşitli noktalarda imtiyazlar verdi. Örneğin, bu emirlikler aşiretlerden vergi ve gerektiğinde asker toplayabilirdi. Bu şekilde bölgede bulunan emirlikler daha da güç kazanmaya başlamıştı. Uygulamış olduğu bu yöntemin amacı, ileride meydan okuyabilecek bir rakip olmasını engellemekti. Ancak XIX. yüzyıla gelindiğinde güç kaybetmeye başlayan Osmanlı Devleti, merkezi bir yönetim modeline bu bölgeleri de dâhil etti ve bu durum burada bulunan aşiretlerin isyan etmelerine neden oldu.

Osmanlı-İran ilişkilerini, doğuda bulunan bu aşiretler çok germiştir. Nitekim İran sınırına yakın yerleşim alanlarında bulunan aşiretler sık sık sınır ihlalleri yapardı. Zilanlı, Haydaranlı ve Sepki bu konuda sıkıntı çıkaran aşiretlerin sadece birkaçıydı. Ayraca bu aşiretlerin birbiriyle de çeşitli dönemlerde mücadele etmeleri iç güvenlik sorunları yaratıyordu. Ancak bu aşiretler, Osmanlı Devleti'ne zarar verdiği gibi yarar da sağlamıştır. Zira sınır boylarında ki bu aşiretler, her zaman diğer ülkeler için bir tehdit unsuru olmakla birlikte buradaki nüfuzlu ailelerin Osmanlı'ya olan bağlılıkları da bu aşiretler vasıtasıyla gerçekleşiyordu.

Tarihçi Naima devletin aşiretlerle olan ilişkisinin nasıl olması gerektiğini şu şekilde izah eder: "Bedevîlik derinden ikinci hale geçen devlet için, mümtaz bir

[66] Mehmet İnbaşı,"XVII. Yüzyılda Bitlis Sancağı ve İdarecileri", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 33, s. 245.

sınıfın mevcudiyeti saltanat levazımımdandır. Ta ki mecburiyet halinde birinin yardımiyle diğerinin ruunetini (en ağır gelecek muamele) def mümkün olabilsin. Fakat bu imtiyaz iyi haslet ve liyakate bağlı bir mutedil inâyet şeklinde olmalı ki, eski hizmet erbabının devlete bağlılıklarının çözülmesine sebep olmasın.[67]"

### 2.4. Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Döneminde Toprak Reform Hareketlerinin Aşiretler Üzerindeki Yansımaları

Osmanlı Devleti, halkın üzerinde yaşamış olduğu toprakların tamamına sahipti. Bunların işleme hakkını devlete karşı göstermiş oldukları hizmet nedeniyle sipahilere verirdi. Dirlik ya da tımar denilen bu yapı Osmanlı Devlet teşkilatının temelini oluşturan unsurlardan bir tanesiydi. "Dirlik veya tımar, devletin mirî araziden muayyen bir kısmın yıllık gelirinin tamamını veya bir kısmını, belli hizmetler mukabilinde bir şahsa tevcih etmesine denir. Devlet, miri araziyi savaşta yararlık göstermiş kumandanlara ve devletin yüksek kademelerinde bulunan memurlarına hizmet mukabili tevcih etmiştir. Arazi, tımar tevcih edilen kimsenin mülkü değildir. Tımar sahibi (sipahi) araziyi reayaya işletmek üzere tefviz eder; mahsulden ve reayanın şahsından devletin alacağı vergileri toplar. Tımar sahibi, araziyi kendisi işleyemediği gibi, kendi adına bir başkasına da işlettiremez"[68] "Klasik dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun iki temel kurumu, kul ve tımar sistemiydi. Bunlar, devletin askeri ve politik düzenini, vergi sistemini ve toprak kullanma biçimlerini tanımlayarak, devletin bütün toplumsal ve politik yapısını belirliyordu. 16. yüzyılın sonuna doğru bu kurumlar hızla bozulmaya başladı."[69]

Osmanlı Devleti, toprağın tamamını elinde tutmaya özen göstermiştir. Zira Osmanlı Devleti'nde iktidarın ölçüsü topraktı. Özel mülk ne kadar sınırlanırsa, halkın zenginleşme durumu da o kadar azalırdı. Dolayısıyla herkes, devlete bağımlı bir halde olur ve devlete karşı oluşabilecek sorunlar azalırdı. Bu durum Osmanlı Devleti'nin sadece ekonomik anlamda gücünü koruma anlayışının dışında siyasi bir

[67] Naima Mustafa, **Naima Tarihi**, Zuhuri Danışman (Çev.), Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1967, s. 45.
[68] Halil Cin, **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, Boğaziçi Yay., İstanbul 1985, s. 53.
[69] Halil İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ(1300-1600)**, Ruşen Sezer (Çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 52.

anlayış da taşımaktaydı. Topraktaki hâkimiyet alanı ne kadar yüksekse iktidarın gücü o kadar fazla olurdu.

Osmanlı Devleti'nin uygulamış olduğu bu yöntem XVI. yüzyılın ikinci yarısında yavaş yavaş bozulmaya başladı. Bu bozulmanın etki sahası gittikçe daha çok genişledi ve bu genişlemenin sonucu ciddi ekonomik sorunlar meydana gelmeye başladı. Devlete ait olan topraklar, aşiret reislerinin ve mültezimlerin eline geçmiş ve köylüler ekonomik sıkıntıların içerisine girmişti. Mültezimlerin ve ağaların baskılarından bunalan köylüler, toprağı ekmeyi bırakmış ve köyden şehre doğru göç etmeye başlamışlardı. Köylerin terk edilmesi ve toprağın boş bırakılıp ekilmemesi, toprağa dayalı ve aslında bir nokta da bağımlı olan Osmanlı ekonomisini yavaş yavaş çökertmeye başlıyordu. "16. Yüzyıl boyunca bu şekilde İmparatorluğun taşradaki topraklarının çoğunluğunu kontrolü altında tutan yeni bir mülk sahibi sınıf ortaya çıktı."[70] Mevcut durumun yaratmış olduğu tahribatlar, Osmanlı Devleti'nin hemen önlem almasını gerektiriyordu. Bunun için de 1858'de bir Arazi Kanunnamesini yayınlandı. Ancak bu kanunnameyle yeterince başarıya ulaşılamadı.

1858 Arazi Kanunnamesiyle birlikte "Tasarruf hakkı çok geçmeden tam mülkiyete dönüşüyordu. Yasa, tasarruf hakkını veraset yoluyla geçmesine, hediye edilmesine ya da para karşılığı satılabilmesine, tapu dairesinden izin alınması kaydıyla, izin veriliyordu. Ancak tasarruf hakkına sahip olanlar, bu konudaki her türlü kısıtlamayı görmezden geliyor, toprağı kendi özel mülkleri sayıyordu. Yasa aslında toprağı işleyenlerin onun tasarruf hakkına da sahip olabilmesini amaçladığı ve yolsuzlukları önleyici paragraflar içerdiği halde uygulamada sadece küçük bir seçkinler tabakasına yarar sağladı."[71]

Bu kanunname, aşiretlerin gücünü kırıp devletin toprak üzerindeki egemenliğini tekrar tahsis etmeye yönelik uygulanmaya çalışılmıştı. Ancak toprak ağalarının özel mülklerini genişletmesinden öteye gidemedi. Ayrıca yaşanan bu gelişmeler taşrada yaşayan köylüleri daha da tedirgin etmeye başladı. Zira köylü vergisi alınan, bir savaş durumunda askere alınan ve bu iki durum dışında

[70] Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Boğaç Babür Turna (Çev.), Arkadaş Yayınevi, Ankara 2017, s. 607., s. 607.
[71] Bruinessen, **Ağa, Şeyh, Devlet,** s. 282.

hatırlanmayan, sorunları çözülmeyen bir kesim halindeydi. Bu durum onların durumunu daha da güçleştirecekti.

Osmanlı Devleti'nin yıkılışından sonra kurulan cumhuriyet rejimi, devletin büyük bir bölümünü oluşturan hazine topraklarının çoğunu dağıtma kararı almıştı. Buradaki temel amaç yeni kurulan bir cumhuriyetin ekonomik anlamda kalkınmasını sağlamak ve büyük toprak parçalarına sahip ağaların gücünü kırmaktı. Bu şekilde yeni düzen içerisinde feodal örgütlenmelerin önü kesilecekti. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu da gerçekleşen isyanların bu sebepten oluştuğunu düşünen devlet, 1927 yılında burada yaşayan ailelerin bir kısmını batıya kaydırıp iskân ettirmeyi düşündü. Ancak feodal yapıların gücünü kırmak amaçlı 1938 yılında çıkarılan İskan Kanunu'na ciddi muhalefet yapılmış veyasa fiiliyata geçmediği için büyük toprak ağalarının gücü kırılamamıştı. 1945'te çıkarılan yeni bir kanunla köylüler yeniden topraklandırılmak istendi. Ancak bu kanun mecliste şiddetli tartışmaların gölgesinde, uzun bir süreye yayılarak uygulanmaya başlandı. "Bu nedenle, yarı feodal "ağalık" ve "beylik" düzeninin hakim olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki geleneksel toprak yapısı, varlığını sürdürmeye devam etmiştir."[72]

1858 arazi kanunnamesiyle cumhuriyet dönemi çiftçiyi topraklandırma kanununun birbirlerine benzediği söylenebilir. Her iki durumun da aşiretlerin gücünü daha da arttırdığı gerçeği inkar edilemez. Ancak her iki durum arasında bir fark vardı. Osmanlı Devleti daha önce vermiş olduğu arazileri müsadere yolu ile alabiliyorken, cumhuriyet rejimi gibi demokratik olan rejimlerde bu durumdan söz etmek pek olanaklı değildir. Dolayısıyla Cumhuriyet Dönemi'dek arazi yasalarının temel amaçlarından bir tanesi toprak ağalarının gücünü kırmakken tam tersi bir durum gerçekleşmiş, bunların zenginleşmesinin yolu daha da açılmış ve bu tamamen hukukileşmiştir.

[72] Ayhan Kaya ve Diğerleri, "Final Raporu", **Türkiye'de İç Göçler; Bütünleşme mi Geri Dönüş mü?** , İstanbul 2008, s. 81.

## 2.5. Osmanlı Döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Bulunan Bazı Önemli Aşiretler

### 2.5.1. Adamanlu Aşireti

Konar-Göçer Türkmân Ekrâdı Taifesinden olup Ankara, Rakka, Erzurum, Diyarbekir Sancakları, Karaçam Mevkii (Karahisâr-ı Şarkî Sancağı), Kars, Çıldır Eyaletleri, Tutak ve Batnos Kâzaları (Bâyezîd Sancağı), Kocaeli Sancağı, Kilis, Ayıntab Sancakları, Ahıska Sancağı (Çıldır Eyâleti), Meraş Eyâleti, Bâyezîd Sancağı (Erzurum Eyâleti) yerleşim yerleri olmuştur.[73]

### 2.5.2. Celali Aşireti

Ekrâd Tâifesinden olup Bâyezîd Sancağı (Erzurum Eyâleti), yerleşim yerleri olmuştur.[74]

### 2.5.3. Milan Aşireti

Ekrâd Tâifesinden olup Van Vilâyeti, Ünye Kâzası (Canik Sancağı), Hakkârî Sancağı (Van Eyâleti) yerleşim yerleri olmuştur.[75]

### 2.5.4. Sebikli (Sebiklü) Aşireti

Göçer, Ekrâd Ulus taifesinden olup Erciş ve Adilcevaz Kazâları (Van Eyaleti) yerleşim yerleri olmuştur.[76]

### 2.5.5. Sıbki Aşireti

Ekrâd taifesinden olup Erzurum, Malazgirt, Rakka yerleşim yerleri olmuştur.[77]

---

[73] Cevdet Türkay, **Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğun'da Oymak, Aşiret Ve Cemaatlar**, İşaret Yay., İstanbul 2012, s. 49.

[74] Türkay, **Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğun'da Oymak, Aşiret Ve Cemaatlar**, s. 68.

[75] Türkay, **Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğun'da Oymak, Aşiret Ve Cemaatlar**, s. 109.

[76] Türkay, **Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğun'da Oymak, Aşiret Ve Cemaatlar**, s. 128.

### 2.5.6. Haydaranlı (Haydaranlu) Aşireti

Ekrâd Tâifesinden olup Hakkâri, Van, Bayezid Sancağı yerleşim yerleri olmuştur.[78]

### 2.5.7. Kocaman Aşireti

Taifesi bilinmeyip Diyarbekir, Erzurum Eyaletleri yerleşim yerleri olmuştur.[79]

[77] Türkay, **Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğun'da Oymak, Aşiret Ve Cemaatlar**, s. 129.
[78] Türkay, **Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğun'da Oymak, Aşiret Ve Cemaatlar**, s. 84.
[79] Türkay, **Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğun'da Oymak, Aşiret Ve Cemaatlar**, s. 99.

# ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

# H. 1189-1249/M. 1775-1833 TARİHLERİNDEKİ BELGELER ÇERÇEVESİNDE HAYDARANLI AŞİRETİ

## 3.1. Haydaranlı Aşireti'nin Tarihsel Misyonu

Haydaranlı Aşireti'nin yayılmış oldukları alanı tam olarak çizmek zordur. Ama yine de belirli bir alan üzerinde aşiretin sınırlarını gösterecek olursak, Muş'tan başlamak üzere İran'ın Urmiye kentine kadar ki geniş bir hat üzerinde varlıklarını sürdürmekteydiler. Haydaranlı Aşireti'nin; Adamanlı, Şeyh Hasanan, Marhori ya da Maarahori, Hamdikanlu, Dürtuyi, Akubi ve Hilekki adında toplam yedi taifesi vardı.[80] "Haydaranlı Aşireti'nin Âdemânlu ve Hâmdikanlu ve Maarhôri ve Âkubi guruplarından tahminen dört yüz hâne kadarı yaz ve kış mevsimlerinde Bayezid Sancağı'ndan, geri kalanlarınının altı yüz hâne kadarı da Van Sancağı'nın Erciş Kazası'nda bulunmaktaydılar. Yine bunlardan başka adı geçen grubun her birinden birkaç hane olmak üzere, tahminen yüz elli hâne kadarı, Haydar Ağa isimli bir şahıs ile bazen Osmanlı Devleti'ne bazen de İran'a bağlılıklarını bildirmekteydiler."[81]

Muş Sancağı mutasarrıfı Selim Paşa Haydaranlı Aşireti'ni şu şekilde tanımlamaktadır:

---

[80] Fehmi Naz Çabuk, **II. Abdulhamid Dönemi Osmanlı- İran İlişkilerinde Kürt Aşiretleri Meselesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2013), s. 65.

[81] Zekeriya Kurşun, "Mehmed Hurşid Paşa'nın Seyahatname-i Hudud Adlı Eserine Göre XIX. yüzyıl Ortalarında Bâyezit Sancağı", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, Sayı 2, Umut Matbaası, İstanbul 200, s. 113.

"Haydari Aşireti, aslen Diyarbekir iline bağlı olup Haremeyn-i Şerifeyn'de olan Şikâki Aşireti'ne bağlı bir boydur. Uzun süreden beri oralardan göçüp Muş, Malazgird, Bayezid ve Erciş sancaklarına gelip kışladıkları bazen de İran sınırında Hoy ve Hürmüs'de kışladıkları da bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin Kürt halkı olup ehl-i sünnet ve şafii mezhebinde olduklarından İran şehzadesi Abbas Mirzâ'nın hizmetini bırakıp Osmanlı Devleti'ne hizmet etmek şartıyla bu aşiretin ağası Kasım Ağa bin Haydarî Kürdü ile Osmanlı toprağına gelip kışlak rica etmek için gelmişlerdir.[82]" Ayrıca bunlara ek olarak Haydaranlı Aşireti ile ilgili Miladi 1826 tarihli belge çerçevesinde şunlar söylenebilir: "Haydaranlı Aşireti aslen Diyarbekir eyaletinde bulunan Müfârikîn sancağının sakini olup Haremeyn-i Şerifeyne bağlı Şukâki Aşireti'nin oymağıdır. Uzun müddetten beri vatanlarını terk edip Muş, Malazgird, Bayezid ve Erciş sancaklarına gelip yerleşmişlerdir. Bazı senelerde de İran'ın Hoy ve Hürmüs ülkelerinde kışlamaktadırlar. Murad Paşa zamanından beri bu aşiret on seneden fazla Muş ve Malazgird sancaklarında kışlamıştır. Bir seneden beridir de Hoy ve Hürmüs ülkelerine gidip kışlamış iseler de aşiretin ağası Kasım Ağa ve kardeşi Mehmed Ağa, Mirza Abbas'ın hizmetini bırakarak beş yüz hane ile Muş tarafına gelip yerleşmişlerdir. Bunlar Kürt, ehl-i sünnet ve Şafiî mezhebindendirler."[83]

Haydaranlı Aşireti'nin bir bölümünün Osmanlı Devleti sınırları dâhilinde, diğer bir bölümünün ise İran'da olması nedeniyle aşiret, sık sık sınır ihlali yapmıştır. Yaşanan bu sınır ihlalleri nedeniyle Osmanlı-İran ilişkileri zaman zaman gerginleşmiş ve zaman zaman da iki ülke arasında bu aşiret nedeniyle savaş çıkmıştır. Haydaranlı Aşireti'nin sorunlu bir aşiret olduğu gerçeğini göz önünde bulundurarak, yapmış olduğu sınır ihlallerini tek bir nedene bağlamak doğru olmaz. Yaylak ve kışlak amaçlı yapmış oldukları bu ihlallerin yanı sıra, diğer aşiretlerle olan husumetlerinden dolayı can ve mal güvenliklerini korumak için de bu değişikliklerin yapıldığını ifade etmek mümkündür.

Haydaranlı Aşireti'nin, İran'a saldırması ve orada bulunan bazı aşiretlerin mallarını yağmalayıp gasp etmesi sonucu İran ve Osmanlı Devleti arasında 1823

[82] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **HAT** 4/105A (1820).
[83] BOA., **C_DH** 125/6216 (1826).

yılında imzalanan Erzurum Antlaşması'nda konuyla alakalı bir madde konulmuştur.[84] Erzurum Antlaşmasının ilgili maddesine göre; Haydaranlı Aşireti, İran topraklarına saldırmayacak, bunun önüne geçilecekti. Lakin bu durum Haydaranlı Aşireti'nin gözünü pek korkutmamıştı. Nitekim Haydaranlı Aşireti bu olumsuz faaliyetlerine devam ediyordu.

Yukarıda ki bilgilerden de anlaşılacağı gibi Haydaranlı Aşireti zaman zaman Osmanlı Devleti'ne sorunlar çıkarmakla birlikte II. Abdulhamit döneminde kurulan Hamidiye alaylarında ise kısmen bir yararlılık sağlamıştır. Ancak çok geçmeden gösterdikleri disiplinsiz davranışlardan dolayı bunlardan belirli bir memnuniyetsizlik duyuldu ve daha sonra aşiret lideri olan Hüseyin Paşa nezdinde Haydaranlı Aşireti, gerekli yerlere şikayet edildi. Hüseyin Paşa'dan sonra Haydaranlı Aşireti eski şatafatlı gücünü iyice kaybetti ve çok sınırlı bir alanda etkisi kaldı. Ancak Osmanlı için bir sorun olmaya da devam etti. Nitekim 1909 yılına gelindiğinde, Dersim dolaylarında Haydaranlı Aşireti'nin de içinde bulunduğu bazı aşiretlerin isyan etmesi sonucu Osmanlı Devleti bunlar üzerine 7 Eylül 1909 yılında harekete geçti. İbrahim Paşa'nın komutasındaki Osmanlı Ordusu, bu harekat sırasında aşiretlerin büyük bir bölümünü itaat altına aldı. Ancak Haydaranlı Aşireti dağlara çekilerek isyana devam etti. Bunun üzerine Haydaranlı Aşireti'nin yaşadığı yerler Osmanlı Ordusu tarafından ağır bir bombardımana tutuldu. Bu hareket sonucunda Haydaranlı Aşireti'ne mensup elli üç kişi hayatını kaybetmiş ve Osmanlı Ordusu'ndan ölen ya da yaralanan kimse olmamıştır. Harekat esnasında Haydaranlı Aşireti'ne ait yüzlerce koyun ve sığıra el konulmakla birlikte köyleri yakılıp yıkılmış, Haydaranlı Aşireti mensupları bulunmuş oldukları coğrafyanın yaşam alanları açısından uygunsuz olduğu bahanesiyle yerlerinden edilmişlerdir.[85]

### 3.2. Haydaranlı Aşireti'nin Osmanlı-İran Sınırındaki İhlalleri

Osmanlı Devleti ve İran'ın sınırlarının temeli, 1639 Kasr-ı Şirin Antlaşmasıyla atıldı. Bu antlaşmayla birlikte yüz elli yıl boyunca devam eden Osmanlı- İran savaşları son buldu ve Zağros Dağları iki ülke arasında sınır olarak

[84] Çabuk, **II. Abdulhamid Dönemi Osmanlı- İran ilişkilerinde Kürt Aşiretleri Meselesi**, s. 65.
[85] Detaylı Bilgi İçin Bkz: Serhat Bozkurt, "Haydaranlı Aşireti Tedibi", **Kürt Tarihi Dergisi**, Sayı: 31, Aryan Basım, İstanbul 2018, s. 12-13.

kabul edildi. Ancak iki ülke arasındaki sınır sorunlarını kökten çözemedi. Zira sınır uçlarında yaşayan aşiretlerin sık sık yaylak ve kışlak amaçlı gerçekleştirmiş olduğu sınır ihlalleri bu iki ülkeyi sıklıkla karşı karşıya getiriyordu. Bunlardan bir tanesi ve belki de önemlisi Haydaranlı Aşireti'ydi.

Haydaranlı Aşireti, sınır uçlarında yaşayan bir aşiret olması hasebiyle çeşitli nedenlerle sık sık Osmanlı-İran arasında sınır ihlali gerçekleştirmiştir. Gerçekleştirmiş olduğu bu sınır ihlallerini İran sınırına yakın çeşitli şehirler üzerinden gerçekleşirdi. Örneğin;

"Miladi 1848'de Van sancağında bulunan Haydaranlı Aşireti'nin ağası, bünyesindeki sekiz yüz hane ile birlikte can ve mal güvenliklerini korumak için İran'a sığınmışlardı. Lakin, belirli bir müddet İran'da kalan aşiret mensupları, İran hududuna yakın Mahmudi kazasına yerleşmek istediler. Bu iskânın gerçekleşmesi için izin isteyen Haydaranlı Aşireti'ne, Van kaymakamı izin verdi ve hatta bu durumu memnuniyetle karşıladı. Ancak, bölgede husumetli olduğu başka aşiretlerin de varlığı göz önünde bulundurularak bunların iskânı geciktirilmeye çalışıldı.[86]" Bu durum, Haydaranlı Aşireti'nin Osmanlı Devleti için bir çekinge oluşturduğunu göstermekteydi. Osmanlı devlet yöneticilerinin bu aşiret konusunda bu türden bir ikilem yaşaması gayet normal bir durumdu. Zira Haydaranlı Aşireti, her ne kadar diğer aşiretler ile olan husumetinden dolayı sorun yaratacak gibi dursa bile, İran'a karşı kullanılabilecek bir milis gücüydü. Nitekim "Miladi 1850 tarihinde çeşitli sebeplerden dolayı İran taraflarına geçmiş olan Haydaranlı Aşireti ağalarından İbrahim Ağa, görevli olarak o bölgelerde bulunan Miralay Mustafa ve Hafız Bey'lerin yanına gelerek, kendisine bağlı aşiret haneleriyle Devlet-i Aliyye toprağına döneceğini bildirmiş ve İran'da bulunan kardeşi Haydar Ağa'ya tahsis edilen bin beş yüz kuruşun kendisine tahsis edilmesi halinde Osmanlı Devleti için güzel şeyler yapacağını bildirmiştir."[87]

Yaşanan sınır ihlalleri, sadece Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bulunan aşiretler tarafından yapılmıyordu. Aynı zamanda İran sınırları içerisinde bulunan çeşitli aşiretlerin de sıklıkla Osmanlı sınırlarını ihlal ettiğini söyleyebiliriz. İran'dan

[86] BOA, **A_MKT**149/46 (1848).
[87] BOA, **MKT_UM** 31/55 ( 1850).

gelen aşiretler, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bulanan aşiretlerle karşılaştığında ciddi çatışmalar çıkabiliyordu. Bu çatışmaları önlemek için çeşitli önlemler alınmaya çalışılıyordu. Haydaranlı, Zilanlı ve Sebki[88] aşiretlerinin yazın yaylalara çıkması, İran'dan gelen aşiretlerle karşılaşma olasılığını artıran bir nedendi. Bu nedenle "Hakkâri Valisi; Haydaranlı, Zilanlı ve Sebki aşiretlerinin yaylalara çıkmalarının engellenmesini istemiştir. Bu amaçla bahar ayında bir alay süvarinin bu bölgeye konuşlandırılmasını emretmiştir. Yollara konuşlandırılan askerlerden, bunların karşılaşmasını engellemeleri ve aşiretlerin başka yaylalara yönlendirmeleri istenmiştir. Bu emrin, bölgede bulunan paşalar tarafından uygulanması emredilmiştir."[89] Ayrıca İran'nın desteğiyle sınır ihlallerini gerçekleştiren bu aşiretlerle ilgili Anadolu Ordusu Müşiri Mustafa Tevfik Paşa'ya gönderilen bir mektupta bu durum şu şekilde izah edilmiştir. "Karapapak taifesinin, Ebgay ve Muhammedî sahralarına yerleştirilmesi hakkında İranlıların teşebbüsü olduğu, öyle bir teşebbüsün meydana gelmesinde müdafaa edileceği bildirilmiştir. Ebgay sahrasının yazın buraya gelip giden İran aşiretlerinin zararlarından korunması için kullanılan süvari aşiret askeriyle diğer taraf arasında bir uygunsuzluğun meydana gelmemesi için bir bölük süvari askerin daha sevk edilmesi istenmiştir. Ayrıca Haydaranlı Aşireti ağası Ali Ağa'nın konuyla alakalı gayretlerinden dolayı terfi edilmesi, birader-zadesi İbrahim Ağa'ya da kapıcıbaşılık rütbesinin verilmesi bildirilmiştir."[90]

Haydaranlı Aşireti, göçebeydi ve İran-Osmanlı sınır uçlarında yaşıyordu. Dolayısıyla yaylamak ve kışlamak için sınır ihlallerinde bulunması kaçınılmazdı. Ayrıca can ve mal güvenliklerine tehdit olabilecek bir durum ortaya çıktığı zaman da bu ihlalleri gerçekleştirirlerdi. Bu sebeplerden oluşan bu ihlaller, aşiret için bir aidiyet sorunu da ortaya çıkarmaktaydı. Haydaranlı Aşireti, Osmanlı Devleti'nin mi yoksa İran'ın mı bir parçasıydı? Aslında bu soruya net bir cevap verilemez. Zira Haydaranlı Aşireti, kim olduğuna bakmaksızın şu ya da bu gerekçeyle sığındığı ülkenin bir parçasıydı. Ancak bu duruma rağmen, hem Osmanlı Devleti hem de İran bu aşireti kabul görüyordu. Bu durumun çeşitli nedenleri vardı. Bu nedenlerden bir

[88] Belgelerimizde Sebki, Sipki, Sepiki, Sepki olarak farklı şekillerde geçmektedir.
[89] BOA, **MKT_NZD** 2/41 (Tarihsiz).
[90] BOA, **MKTU_UM** 516/12 (Tarihsiz).

tanesi yaylamak ve kışlamak için gittikleri bölgede vermiş oldukları vergiydi. Ama şüphesiz en önemli neden, bu iki ülkenin bunları kendileri için bir milis gücü olarak görmesinden geliyordu. Bu yüzden Haydaranlı Aşireti'nin beklenmedik zamanlarda bulundukları ülkeleri terk etmeleri bu ülkeleri kızdıran bir unsur olmuştur. Nitekim "Miladi 1820 tarihinde, önce Muş, Malazgirt ve Erciş sancaklarında bin beş yüz haneyle yaşayan Haydaranlı Aşireti Reisi Muhammed Ağa ve kardeşi Kasım Ağa, İran mülkü olan Hoy ve Hürmüs'e yerleşmişlerdi. Burada geçirdikleri vakit süresince, İran şehzadesi Abbas Mirza'nın hizmetlerinde bulunmuşlardı. Lakin birkaç sene sonra İranlılarla anlaşamayan Kasım Ağa'nın, İran şehzadesinin hizmetinden ayrılıp maiyetindeki bin haneyle birlikte Muş ve Malazgirt sancaklarına gitmesi"[91], İran'ı fazlasıyla kızdıran bir olay olmuştu. Yaşanan bu durumu, Revan Serdarı Hüseyin Han, Haydaranlı Aşireti Kasım Ağa'ya miladi 1820'de göndermiş olduğu mektupta şu şekilde belirtmektedir:

"Bu vakitte Tebriz'de sizin o tarafa gittiğinizi duyduk. Böyle bir hareketi sizden beklemiyoruz. Ancak tevatürle bu haber tarafımıza geldi ki Muş tarafına gitmek istemişsiniz. Kardeşinin yüzü kızardı. Haydaranlı Aşireti, iki yüz seneden beri İran aşiretidir, şimdi kalkıp Muş tarafına giderseniz bilin ki şehzade efendimiz hiçbir şekilde bunu kabul etmez ve arada siz telef olursunuz. Siz iki İslam Devleti arasının bozulmasına sebep olacağınız için kıyamete kadar bundan kurtulamayacaksınız. Ya yerinize dönersiniz ya da Diyarbekir'e de gitseniz kurtulamazsınız."[92]

Revan Serdarı Hüseyin Han'ın göndermiş olduğu mektuptan da anlaşılacağı üzere Haydaranlı Aşireti'nin Osmanlı topraklarına tekrar geri dönmek isteyişi çok hoş karşılanmamıştı. Hatta bu duruma fazlasıyla kızan İran, Kasım Ağa üzerine asker bile yolladı. Ancak Muş Mutasarrıfı Selim Han durumun vahametini bilmesine rağmen Haydaranlı Aşireti Ağası Kasım Han'ı İran'a geri vermekten ziyade onu koruma kararı aldı. Selim Han'ın böyle bir tutum içerisinde olmasının nedeni Haydaranlı Aşireti'ni kendine bir milis güç olarak kullanmak isteğinden geliyordu.[93]

[91] BOA., **HAT** 4/106 (1820).
[92] BOA., **HAT** 4/108 (1820).
[93] BOA,, **HAT** 766/36113 (1821)- **HAT** 807/37195 (1820).

İran, Kasım Ağa'nın tekrar geri dönmesi için çok ısrarlı bir tutum sergiledi. Hatta "Osmanlı Devleti ile İran arasında anlaşmazlık konusu olan Haydaranlı Aşireti için İran, elçi bile gönderdi. İran elçisi, Kasım Ağa'nın çadırına gidip, kendisini güzellik ve rica ile İran'a çağırdı. Gönderilen elçinin tavrı Kasım Ağa'yı etkilemiş ve ağa yanındakilerle beraber geri dönme kararı almıştı. Lakin, Kasım Ağa'nın kardeşi Sultan Ağa kendisine uymayarak bin kadar hane ile Muş'ta kalmaya devam etmiştir. Haydaranlı Aşireti'nin dönme kararıyla birlikte İran, kışlak adı altında bu aşiretin Osmanlı Devleti'ne ödemiş olduğu iki yüz kese parayı geri istemişti. Lakin Emin Paşa bu parayı geri ödemek niyetinde olmadığı için Kasım Ağa'nın kardeşi Sultan Ağa'yı yanında şahit göstererek bunlara bu para karşılığı erzak, elbise ve yerleşim alanı sağladığını belirti. Bunun için de Sultan Ağa'ya zorla yazdırdığı belgeyi gösterdi. Zorla yazdırılan bu belgeler karşısında İran elçisi, Osmanlı Padişahına 'bu paşa Osmanlı'nın adamı ise neden bu iki devletin de istemediği yola tevessül ediyor? Yok eğer devletine isyan yoluna girmiş birisi ise neden hakkından gelinmiyor, hakkından da gelinemiyorsa bu taraflara karışmayacağınıza dair bize teminat verin ki biz de Emin Paşa'dan hem paramızı hem de aşireti alalım' şeklinde bir mektup yazmış ve arz edilen hususlara acilen cevap verilmesi istenmiştir. Zira bu cevaba göre hareket edeceklerini beyan etti."[94]

Osmanlı Devleti, Haydaranlı Aşireti için gösterilen tutumu İran'dan gelen her aşiret için sergilememiştir. Örneğin, "İran tarafından yüz elli kadar evi yanına alarak oradan kaçmış ve Muş tarafına gelmiş olan Cemaleddinlu Korro adındaki aşiret ağasını, maiyetindekilerle birlikte iade etme kararı almıştır. Bu iade kararının gerçekleşmesindeki en önemli husus Hoy hükümdarı Ahfad Şah tarafından gönderilen elçinin iki devlet arasında olan dostluk ve anlaşmayı hatırlatmasıydı."[95]

Devletlerin sınır bölgeleri her zaman sorunlu olmuştur. Her devlet, bu sorunlu sınır bölgelerini güvence altına almak için çeşitli yöntem ve teknikler uygulamışlardır. Modern dünyanın teknolojik gelişimleri bunu kısmen başarmış gibi gözükebilir. Lakin teknolojik gelişimden uzak bir geçmişin devletlere sunmuş olduğu gerçeklikler, sınır uçlarını temsil eden zorlu dağlar, çöller ve denizler üzerinde

[94] BOA, **HAT** 721/34364L (1832).
[95] BOA, **HAT** 721/3436L (1832).

hâkimiyet kurmayı hayli zorlaştırmıştır. Buralardaki hâkimiyet sahası ancak etrafa dağılacak insan kümeleriyle sağlanabilirdi. Dolayısıyla Osmanlı Devleti de sınır uçlarına insanları yerleştirerek kendi ülkesinin güvenliğini sağlamaya çalışmıştır.

Haydaranlı Aşireti, her ne kadar sorunlu bir aşiret olma hüviyetine sahip olsa da Osmanlı Devleti'nin sınır bölgelerini korumak için kullanmış olduğu, yaylak ve kışlaklar için vergi almış olduğu ve aşiretin İran gibi ülkelere karşı kullanılan milis güç olduğu gerçeği gözden kaçırılmamalıdır. O halde Haydaranlı Aşireti kendi doğasından doğan gerçekliği hem Osmanlı'ya hem de İran'a kabul etmiş önemli aşiretlerden bir tanesidir. Bu yüzden tarih seyri içerisindeki genel misyonu, devletleri olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkileme babında önemli bir yer edinmiştir.

### 3.3. Haydaranlı Aşireti'nin Yaylak ve Kışlak Meselesi

Yaylak ve kışlaklar, göçebe yaşayanlar için hayati önem taşır. Zira bunlar, geçimlerini hayvancılıktan sağlamaktadır. Hayvanların daha iyi verim verebilmesi için yaz ve kış aylarında iyi beslenmeleri gerekir. Dolayısıyla bunun için rahat bir şekilde otlanabilecekleri alanlar gerekir. Sonbahar ve ilkbahar aylarında genelde yağmur yağdığı için bu konuda çok fazla sıkıntı yaşanmaz ama yaz ve kış ayları ciddi sorun teşkil etmektedir. Zira bu iki mevsim soğukluk ve sıcaklık değerlerinde göstermiş oldukları artış nedeniyle hayvanların otlanabilmesini sağlayacak koşulları pek oluşturmazlar. Bunun için göçebe topluluklar bu iki mevsimde, hayvanlarını otlatmak için yaylak ve kışlaklara ihtiyaç duymuşlardır.

Yaylaklar, göçebe toplumlar için yaz aylarında tercih edilen yüksek kesimlerdir. Burada hava serin olmakla birlikte yeterince yeşil alan ve aynı zamanda yeterince sulak alan mevcuttur. Yaylakları genelde platolar oluşturur. Kışlaklar ise göçebe toplumların kışın tercih ettiği önemli alanlardır. Kışlakları, çevresine göre daha düşük rakımlı olan bölgeler oluşturur. Buralar, bir deniz kıyısı ya da bir akarsu kenarı olabilir.

Haydaranlı Aşireti, göçebe ve yarı-göçebe özellikler taşıyan bir aşiretti. Bu yüzden hayvancılık onlar için doğal bir uğraştı. Hayvanların otlatılabilmesi için yaz aylarında yaylaklara kış aylarında ise kışlaklara giderlerdi. Ancak belirlemiş

oldukları yaylak ve kışlaklar hem Osmanlı sınırları içerisinde hem de İran sınırları içerisinde oldukları için ciddi bir problem teşkil ediyordu. Zira Haydaranlı Aşireti, gittiği yerlerde çeşitli tahribatlara neden olurdu. Bu yüzden yaylak ve kışlak alanlarını devlet önceden belirlemeye çalışırdı.

"Miladi 1825 tarihinde Muş tarafında olan Sipki ve Haydaranlı Aşiretleri'nin kışlakları Muş mutasarrıfı Selim Paşa tarafından belirlenmeye çalışılmıştır. Başlarda bu aşiretlerin bir bölümünün Bayezid tarafında kışlaması istenmiş ancak daha sonra gerek Haydaran Aşireti'nin gerek Sipki Aşireti'nin bir bölümünün Bayezid'de kışlaması uygun bulunmamıştır. Zira Bayezit bu dönemde harap bir durumdaydı ve yaklaşık elli haneden meydana gelen bu aşiretleri kaldıracak durumda değildi. Ayrıca Beyazıt da kışlamak üzere bulunan bu aşiretlerin sürekli İran'a gidip gelmeleri iki ülke arasında soruna neden olacaktı."[96] Bundan dolayı "Haydaranlı ve Sipki Aşiretleri'nin, Erciş ve Adilcevaz semtlerinde kışlatılması istendi. Ancak İran'a yapılan seferler sonucunda Erciş ve Adilcevaz'ın da dâhil olduğu Van arazilerinin de perişan bir duruma gelmesi ve ayrıca burada bulunan alanların büyük bir bölümünün imarsız olmasından dolayı buraya da yerleştirilmemişlerdir. Konuyla alakalı Van muhafızı Mahmut Paşa'nın sultana gönderdiği mektup şu şekildedir:

"Sultanım hazretleri, Haydaranlı Aşireti'nin iki yüz hanesinin Erciş ve Adilcevaz kazalarına kışlatılmasını söyleyen bir emir-name gelmiş ve anlaşılmıştır. Bu civarın karışıklığı sebebiyle kazalardaki ve Van'daki köylerin tamamı altmış köyden ibaret olup bunların çoğu da beşer hane ve çoğu hanesi de üçer haneden ibarettir. Üç yüz seneden fazladır bu köylere Van eyaleti ili denilir ve Şikâki Aşireti kışlağıdır. Fermandan yirmi gün önce de bunlara kışlak olarak verilmiştir. Ayrıca Haydaranlı Aşiretleri ile bu kaza halkının arasında eski bir rekabet vardır. Aşiretten bir hane bu köylere yerleştirilecek olursa halk perişan olacaktır. Bu şekilde yapılmasını sizden kim istiyorsa kendi nefsi arzuları için yapmaktadır. Halka merhametle bu hususta bizi affetmenizi rica ederiz."[97]

Yukarıdaki mektuptan da anlaşılacağı üzere Haydaranlı Aşireti'nin buraya yerleştirilmemesi için birçok neden var. Bundan dolayı, Selim Paşa'nın görev yeri

[96] BOA., **C_DH** 123/6109 (1825).
[97] BOA., **HAT** 764/36076 (1820).

olan Muş ve sancakları hem yer olarak hem de ahali açısından uygun olduğundan diğer yerlere imar gelinceye kadar yine Muş ve sancaklarına yerleştirilmeleri kararı alındı.[98] Böylece Haydaranlı Aşireti, geçici bir süreliğine de olsa yerleşeceği bir alanı kendine bulmuş oldu. Ancak şunu belirtmek gerekir ki bu aşiret yerleştirilmeye çalışıldığı her yerde bir sorunla karşılaşmıştır. Yerel halk yaşadıkları yere başka bir aşiretin yerleşmesini istemiyorlardı. Zira Haydaranlı Aşireti bölgedeki birçok aşiretle sorun yaşamıştı. Bunların başında da Şikaki Aşireti gelmekteydi. Haydaranlı Aşireti'ne kışlak amaçlı verilmek istenen araziler daha önce Şikâki Aşireti'ne verilmişti. Ayrıca Haydaranlı Aşireti'nin bu bölgeye yerleştirilmesi İran ile yeni sorunlara da neden olabilirdi. Zaten İran ile bu aşiret nedeniyle birçok kez husumet yaşayan bölgedeki aklı-selim paşalar, yeni bir husumetin başlamasını da pek istemiyorlardı.

Daha önce Haydaranlı Aşiret ağası olan Kasım Ağa'nın Osmanlı'ya sığınmasıyla birlikte İran'a karşı koyan Selim Paşa, Haydaranlı Aşireti'nin yaratmış olduğu tahribattan olsa gerek, onların herhangi bir kışlak bulamaması sonucu tekrar İran'a döneceklerine yönelik bir inanç taşımıştı. Aslında taşımış olduğu bu inancın gerçekleşmesi için de çeşitli çabalar sergilemişti. Ancak sergilediği çaba sonucu pek başarı elde edebildiğini söylemek mümkün değildi. Bu olayla birlikte Haydaranlı Aşireti'ni her sorun belirtisinde kendi lehine kullanan Selim Paşa'nın bir ikilem içerisinde kaldığı gözükmektedir.

### 3.4. Osmanlı- Haydaranlı İlişkilerinin Ekonomik Yansımaları

Osmanlı Devleti, kendi toprakları üzerinde bulunan her aşiretten vergi alırdı. Alınan vergi bazen para şeklinde olabiliyorken bazen de vergisini vermeyen aşiretlerin mal varlıklarına el konularak gerçekleşebiliyordu. Devletin, aşiretlere tahsis etmiş olduğu yaylak ve kışlaklara göre veya sahip olduğu mal oranına göre çıkarılan vergi dilimi değişebiliyordu. Bu vergiler, devlet tarafından bölgede görevlendirilmiş memurlar tarafından toplanırdı. Bu vergilerin toplanmasındaki kolaylık ya da zorluk aşiretin yerleşik ya da konar- göçer bir özelliğe sahip olmasına göre değişebiliyordu. Zira konar- göçer olan aşiretlerden vergi toplamak, yerleşik bir

[98] BOA., **C_DH** 125/6216 (1826).

düzene geçmiş aşiretlerden vergi toplamaktan daha zordu. Bu vergiler, bazen devletin belirlemiş olduğu hukuk çerçevesi içerisinde toplanırken bazen de oradaki yerel yöneticinin keyfi uygulamalarıyla toplanabilirdi. Özellikle Anadolu'nun merkezden uzak ücra köşelerinde bu durum daha çok keyfileşebiliyor ve oradaki yerel yöneticilerin ek bir gelir sağlamasına neden olabiliyordu.

Haydaranlı Aşireti, yaylak ve kışlak geleneklerini sürdüren bir aşiretti. Dolayısıyla develete belirli bir vergi verme zorunluluğu taşıyordu. Aşiret tarafından verilecek olan verginin cinsi, bazen onların talepleri doğrultusunda değişebiliyordu. Örneğin, "Bayezid sancağında oturan Haydaranlı Aşireti'nin muteber kişileri tarafından talep olunduğu şekilde kendilerine tahsis edilen vergiler toplanmıştı"[99]

Haydaranlı Aşireti'nden vergi alınmakla birlikte bölge yöneticileri tarafından aşiretin elindeki mallara el konulduğu da gözükmektedir. Nitekim "Miladi 1804 tarihinde Bayezid mutasarrıfı Mahmud Paşa, Haydaranlı Aşireti'nden haksız yere:

| | |
|---|---|
| 205 Deve | 270 Kara bina |
| 42 Nazarî mızrak | 1311 Beygir |
| 30 Kebîr halı | 5525 Sığır |
| 121 Halı seccâde | 454 Küheylan |
| 421 Kilim | 21 Gümüş raht |
| 200 Kürdî keçe | 550 Tüfenk |
| 300 At çulu | 760 Kılıç |
| 1350 Bakır matara | 1000 Redm |

gibi çeşitli hayvan ve değerli eşyalar almıştır"[100] Ancak Mahmut Paşa'nın yapmış olduğu bu faaliyet kısmen anlaşılabilir bir durumdur. Zira Bayezid Sancağı'ndan alınacak koyun bedelinden kalan on beş bin kuruşun tahsil edilmesi için bir emr-i ali

[99] BOA, **MKT_MVL** 105/48 (Tarihsiz).
[100] BOA**, C_DH** 24/1196 (1804).

gelmişti. Ancak Mahmut Paşa'nın bunu ödeyecek bir durumu yoktu. Ayrıca birkaç seneden beri İran'ın Azerbaycan tarafında meydana gelen ihtilal sebebiyle birçok asker geldiği için ahalisi korkarak etrafa kaçmış ve perişan olmuştu. Halkın tekrar yerlerine dönmesi için uğraşılırken Muş mutasarrıfı Murad Paşa, Haydaranlı Aşireti'ni yanına alarak söz konusu sancağı harap hale getirmişti. Böylece kalan halk da kaçmıştı. Her bir köyde birer, ikişer hane kalmıştı. Mahmut Paşa, kalan bedelin de bunlara yüklenmesi halinde daha da perişan olacaklarını ve söz konusu meblanın affedilmesini istemişti. Ancak Mahmut Paşa'ya verilen cevapta, bu bedelin askerin ihtiyaçları için lüzumlu olduğu söylenmiş ve affedilmesinin mümkün olmadığı belirtilmiştir. Ama ahalinin haline merhamet edilerek on bin kuruş indirilerek geri kalanın tahsil edilmesi hususunda görevlendirilen mübaşire yardımcı olunması ve ödeme yapılması emredilmiştir.[101] "Bu vergileri toplamak için İsmail Ağa görevlendirilmiştir. Ancak bu esnada Hınıs Sancağı'nın Murad Paşa'ya verildiği haberi gelince, Mahmut Paşa buna kızarak kötü sözler söylemiş ve görevli mübaşiri bir müddet alıkoymuştu. Sonra da başından def etmişti. Bundan dolayı, bu görevin artık Erzurum valisine hitaben yazılarak onun marifetiyle yerine getirilmesine karar verildi."[102]

Haydaranlı Aşireti'nin, Osmanlı Devleti içerisinde ekonomik bir yansıması vardı. Ancak bu ekonomik yansıma bazen sınırları aşabilecek bir durum yaratabiliyordu. Nitekim Haydaranlı Aşireti, çok rahat bir şekilde İran ile olan ticari faaliyetlerin bir tarafı olabiliyordu.

Osmanlı Devleti'nin, İran ile yıllar boyunca süregiden bir ticari ilişkisi vardı. Bu ticari ilişki sınır uçarında bulunan şehirler üzerinden gerçekleştirilirdi. Hem İranlı tüccarlar hem de Osmanlı Devleti'nin tüccarları rahat bir şekilde ticari faaliyetlerini bu şehirler üzerinden sürdürebiliyorlardı. Lakin Miladi 1809 senesinde Erzurum vilayetinde vali olarak görev yapan Hüsrev Paşa'nın uygulamış olduğu bazı kararlar, iki ülke arasındaki ticari ilişkileri biraz germişti. Başlarda İranlı tüccar ve hacılara oldukça iyi davranan Hüsrev Paşa, kısa bir süre sonra İranlı tüccarların ülke sınırlarına girmesini yasaklamıştı. Yaşanan gelişmeleri Haydaranlı Mirinden öğrenen

[101] BOA, **C_ML** 562/23066 (1809).
[102] BOA, **C_ML** 562/23066 (1809).

İran veliahdı Abbas Mirza, Hüsrev Paşa'ya durumun izahatı için bir mektup göndermişti. Mektubun içeriği şu şekildeydi:

"21 Cemaziye'l-ahir 36.

Valinin bu makama atanmasından beri hacılar, tüccarlar ve gidip gelen İranlılara karşı iyi davranışı ortadadır. Gerçekten de valinin bu halini Mirza da takdir etmektedir. Bu davranışı sebebiyle bundan sonra günden güne iki devlet arasındaki birlik ve dostluk artacak ve anlaşmalar olacaktır. Önceki seraskerlerin idarecilikleri de bu valiye azıcık benzeseydi, iki devletin arası çok daha iyi olurdu ve devletlerin arasını bozmak hatır ve hayale gelemezdi. Durum böyleyken ve iki devlet arasında da kimsenin girmemesi anlaşması varken bazı kötü hayaller ve düşünceler ile İran tarafına bildirilenler tuhaf karşılanmıştır. Birkaç sene önce Kars'ın karışıklığı ve iki seneden beri Van tarafında erzakın bulunmaması durumu mevcut iken Revan ve Hoy taraflarından erzakın gelmemesi hususuna ferman çıkarılması İran'ın faydasına olduğu açık ise de, sırf iki devletin anlaşmasını korumak adına Devlet-i Aliyye'nin hududuna gelen erzaklar yasaklanmamıştır. İran tüccarı, Devlet-i Aliyye'nin hududundan yasaklanırsa fayda ve zararının hangi tarafı daha çok etkileyeceği valinin malumu olup, bu emrin başka bir sebebi varsa ne ala. Yoksa Mirza, İran tarafından kusur ve noksanlık olmasına razı olmayacak ve gereken ne ise şiddetli şekilde yerine getirilecektir. Valinin hızlıca durumu bildirmesi lazımdır. Devlet-i Aliyye hududunda muteber ve güvenilir kimselerin ellerinde bulunan senetler, Haydaranlı taifesi mirinin takrir ve ifadesine göre adı geçen vali tarafından reddedilmiştir. İki devlet arasındaki vergi anlaşmasıyla zıt olan bu durumun sonlandırılması istenmektedir. Aksi takdirde Devlet-i Aliyye ne yapıyorsa aynıyla mukabele edileceğinin bilinmesi gerekmektedir."[103]

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşıldığı gibi Haydaranlı Aşireti, bulunmuş olduğu coğrafya üzerinde sadece siyasi, sosyal ve kültürel bir etki bırakmamıştır. Aynı zamanda bu aşiretin önemli derecede ekonomik etkileri de olmuştur. Haydaranlı Aşireti; Osmanlı Devleti'ne vergi vermiş, bulunmuş olduğu bölgede yağma ve talan faaliyetlerinde bulunmuş, bölgedeki paşalar tarafından zaman zaman

[103] BOA., **HAT** 794/36856A (1821).

mallarına el konulmuş ve Osmanlı- İran ticaretine tesir etmiş bir aşirettir. Bu yüzden bölgenin çok boyutlu sıkıntılarının ana merkezlerinden birini teşkil etmiştir.

### 3.5. Mahalli İdareciler ile Haydaranlı Aşireti Arasında Yaşanan Güvenlik Problemleri

Osmanlı Devleti için Haydaranlı Aşireti, zaman zaman bir iç güvenlik problemi haline gelebiliyordu. Bu güvenlik meselesi, bireysel bir meseleden de ortaya çıkabiliyordu. Mesela "Haydaranlı Aşireti'nden ve Kürt taifesinden Ali isimli şahıs Dersaadet'ten Van'a gönderilen posta çantasını götüren zabtiyenin atını gasp etmiş ve çantayı açmaya cesaret ettiği için ceza kanununa göre beş sene süreyle küreğe konulmak üzere Erzurum'a gönderileceği Erzurum valisine ve Hakkâri mutasarrıfına bildirilmiştir. Hapis tarihinden itibaren beş sene müddetle küreğe konularak süresi dolduğunda salıverilmesi bildirilmiştir."[104]

Yaşanan bu bireysel olay bu aşiretin, güvenlik bağlamında devletle olan ilişkisini açıklamak için elbette yeterli değildir. Ama yaşanan olayın niteliği bakımından oldukça önemlidir. Zira olayı gerçekleştiren şahıs çantanın içerisindeki evrak üzerinde bulunan mührü sökmüştür.

Haydaranlı Aşireti, her an taşkınlık çıkarabilecek bir potansiyele sahipti. Bu nedenle bulunmuş oldukları bölgelerdeki ehemmiyet oldukça önemliydi. Nitekim "Osmanlı Devleti'nin hududunu korumakla görevli olan Derviş Paşa, Kutur yolunda geçici olarak bu bölgelere yerleştirilen Haydaranlı Aşireti ile karşılaştığında hudut boylarındaki bu aşiretin çıkarabileceği taşkınlıkları görmüştü. Ancak nasıl bir tutum sergileyeceğini anlamamış ve bu nedenle, konuyu Hakkâri kaymakamlığına geçici bir süreyle atanan Veli Paşa'ya bildirmişti. Veli Paşa, bu aşiretin çıkartacağı

[104] BOA., **MKT_MVL** 143/8 (Tarihsiz).

taşkınlıkların şeriat kuralları ve devletin kanunları çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini bildirdi."[105]

Haydaranlı Aşireti, bulunmuş olduğu bölgedeki olayların sadece faili değil aynı zamanda mağduruydu. Nitekim aşirete ait malların bir bölümü Miladi 1804 tarihinde Beyazıd Mutasarrıfı Mahmud Paşa tarafından bizzat yağmalanmıştı. Haydaranlı Aşireti, cereyan eden bu olayı " Bayezid Mutasarrıfı Mahmud Paşa daha önce bizleri eman vermek için yanına getirip hapis etti. Bize, mallarınızı yanımda emanet bırakın ki sizi serbest bırakayım dedi. Biz de canımızı kurtarmak için yanında emanetlerimizi bıraktık. Zapt edilen emanetlerin dışında aşiretimizin halkına ait malları da zapt ederek haksız bir şekilde beş bin keseden fazla malımızı aldı. Bizlere çokça zulüm etmektedir. Efendimizden talebimiz şudur ki söz konusu meblağı tahsil etmek için Murad Paşa'yı görevlendirsin ve her ne tahsil edebilirse o da efendimize gönülden teberrumuz olsun"[106] şeklinde dersaadet'e bildirilmiştir. Bunun üzerine Erzurum valisine: "Kendi hallerinde ve kimseye bir zararları yok iken Bayezid Sancağı Mutasarrıfı Mahmud Paşa haksız yere beş bin keseden fazla mal, eşya ve hayvanlarını zorla zapt etmiş ve kendilerini alıkoymuştur. Bu şahıslar canlarını kurtarmak için istediğini vermişlerdir. Kendilerine zulüm edildiğini ve durumun bir mübaşir görevlendirilerek açığa çıkarılmasını ve haklarının alınmasını talep etmektedirler."[107] Şeklinde bir hüküm gönderilmiştir. Yaşanan bu durumun incelenmesi için mübaşirler görevlendirilmiş ve bu konu araştırılmıştır. Araştırmanın sonun alınan kararla "Bayezid mutasarrıfı Mahmud Paşa'nın istirhamı ve Tayyar Paşa'nın da onun hakkında hüsn-i şehadet ve şefaat etmesinden dolayı, Haydaranlı Aşireti'nin malları konusunda affedilmesine karar verilmiş ve bölgeye gönderilen mübaşirlerin o tarafta kalmalarını gerektirecek bir durum kalmadığı için dönmeleri istenmiştir. Bundan sonra da Mahmut Paşa'ya halkı her türlü durumda koruyarak Devlet-i Aliyye'nin rızasına uygun şekilde hareket edilmesi emredilmiştir."[108]

Aslında bu durum Mahmud Paşa'nın sadece Haydaranlı Aşireti'ne özel olarak uyguladığı bir muamele değildi. Bu onun benliğiyle alakalı bir dururumdu.

[105] BOA, **MKT** 196/ 78 (1848).
[106] BOA, **C_DH** 24/1196 (1804).
[107] BOA, **C_DH** 25/1243 (1804).
[108] BOA, **C_DH** 25/1243 (1804).

Zira Mahmut Paşa, bölgede görev yapan diğer paşalarla da ciddi problemler yaşıyor ve hatta onlarla savaşıyordu. Ayrıca belirli tarih aralıklarında bu paşalar birbirlerine karşı Haydaran gibi çeşitli aşiretleri de kullanıyorlardı. Örneğin "Miladi 1804 tarihinde Bayezid mutasarrıfı olarak görev yapan İshak Paşa'nın mali kuvveti iyi olduğundan Kürdistan bölgesini tek başına zapt etmişti. Tasarruf etme gayesiyle etrafında bulunan yurtluk ve ocaklık sahiplerinin her birini bir suç ile itham ederek birçok sancağı kendi ve oğulları üzerlerine yazdırdı. Bu şekilde güç ve bağımsızlık elde etti. Erzurum valilerine benzerlerinden düşük ve etrafında bulunan Van ve Kars muhafızlarına da kendi tabileriymiş gibi muamele etmeye başladı. Bunun yanında Erzurum ve Kars'da herhangi birisine müdahale etmek istediğinde Sepki Aşireti eşkıyasını, Van'da herhangi birisine musallat olmak istediğinde ise Haydaranlı Aşireti'nden birilerini göndererek etrafını tahrip ve halkı rencide etmekteydi. Bunlara ek olarak Malazgird Sancağı'nın da İshak Paşa'ya verilmek istenmesine, Murad Paşa şiddetle karşı çıktı. Bu durum, beratla kendisine verilen bir yeri zapt edemeyen İshak Paşa'nın çok zoruna gitti. İki paşa karşı karşıya geldi. İshak Paşa'nın, Murad Paşa'ya göre mali kuvveti daha iyi bir durumdaydı ama aşiretlerin ve Kürtlerin desteğini alan Murad Paşa daha güçlü bir durumdaydı. Bu paşaların karşı karşıya gelmesiyle birlikte fesat ateşi yakılacak ve İran'a yakın bir yerde bu şekilde bir kargaşanın çıkması iyi olmayacaktı. Bundan dolayı dini ve akli nasihatler ile iki taraf teskin edilmeye çalışıldı. Nitekim bu durumun devlete vereceği zarar aşikardı. Bu yüzden adı geçen sancağın İshak Paşa'dan alınarak Murad Paşa ve oğullarına verilmesi kararı verildi."[109] Böylece bu durum kısmen çözüme kavuşmuş oldu.

Aşiret mensupları bazen, yoldan geçen kervanlara saldırarak bir güvenlik sorunu yaratıyorlardı. Nitekim Bayezid halkı, kervan ile Erzurum'a giderken Zilanlı Hüseyin Ağa, emrindeki süvarilerle onlara saldırıp adamlarını yaralamış ve öldürmüştü. Böylece mal ve hayvanlarını gasp etmişlerdi. Ayrıca Celali Aşireti de çevre köylere saldırarak bir güvenlik tehdidi oluşturuyordu. Bu aşiretler bazen bölgede görevli yetkililerin emrinde bu faaliyetleri gerçekleştirebiliyordu. Nitekim "Muş mutasarrıfı Selim Paşa, Sepkanlı ve Sevidanlı mensuplarını kendi dairesinde muhafaza ediyordu. Sonra da Haydaranlıları tarafına çekip halkın mal, para ve

[109] BOA, **C_DH** 68/3392 (1797).

hayvanlarını gasp etti. Buna karşılık Selim Paşa, bu aşiretlere birçok köy ve sancak verdi."[110]

Selim Paşa, bir bölgeyi yağmalamak istediğinde Haydaranlı Aşireti'ni çok rahat bir şekilde kullanıyordu. Bu yağmalama faaliyetleri sadece Osmanlı sınırları içerisinde gerçekleşmiyordu. Haydaranlı Aşireti, İran'ın hudut boylarında yaşadığı için bazen İran'ın sınır bölgelerindeki kasabaları da yağmalıyordu. "İran sınırında bulunan bu yağmalama olaylarından bir tanesinde Yezidi bir köye Selim Paşa'nın emriyle saldıran Haydaranlı Aşireti, birçok ganimet elde etti. Bu ganimetlerin dışında, Selim Paşa'nın huzuruna yanlarında getirmiş oldukları üç kelle ve esir ettikleri yaşları altı civarında olan üç kız ve bir erkek ile çıkmışlardı."[111]

Bölgede bulunan Paşalar, belirli aşiretleri kendi himayeleri altına alarak milis bir güç oluşturuyorlardı. Böylece kendilerine karşı oluşabilecek olumsuz bir durum karşısında onları kullanabilirlerdi. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde merkezden uzak olan bölgelerin çoğunda bu durum söz konusuydu. Nitekim Selim Paşa'nın aşiretlerin eliyle gerçekleştirmiş olduğu bu durumun benzerini eski Muş Mutasarrıfı Emin Paşa da görevinden azledildikten sonra yaptı. "Miladi 1834 tarihinde eski Muş Mutasarrıfı Emin Paşa Padişah'ın fermanıyla görevinden azledildi. Görevden azledildiğini öğrenen Muş Mutasarrıfı Emin Paşa, aşiretlere ve Kürtlere para dağıtma vaatleri ederek etrafına bir takım asker toplamaya başladı. Ayrıca kendisine yardım etmesi için Hoy hükümdarı Cihangir Mirza'nın himayesinin altına girdiğini ve eğer eski görevine iade edilmezse bu müttefikleriyle isyana girişeceğini belirtti. Çok geçmeden Diyarbekir'e bağlı Atak Kazasına kaçtı. Burada, Atak emirleri Hüseyin Bey, Timur Bey, Recep Bey ve Mirza Ağa isimli eşkıyalar ile ittifak kurdu. Emin Paşa, Haydaranlı ve Hasananlı ağalardan asker toplayarak Muş Sancağında olan Bükülen Kazası'na gitti. Bunun üzerine Muş Mutasarrıflığına atanan Hüseyin Paşa, Emin Paşa üzerine gitti ve Emin Paşa tarafı hezimete uğratıldı. Bu olaydan sonra yapılan toplantıda, Muş Mutasarrıfı Emin Paşa denilen ahlaksız adamın yardımcısı olan Diyarbekir Kürtlerinin, Muş tarafına musallat olmaları halinde oraların

[110] BOA, **HAT** 1/18 (1820).
[111] BOA, **HAT** 766/36113 (1823).

savunulması ve saldıranların cezalandırılmaları gerektiği beyan edildi."[112] "İtaat altına alınan Emin Paşa, Muş Sancak'ının kendisine bırakılması halinde bin kese vereceğini ve bazı illerin tanzim kılınacağının sözünü verdi. Ancak Erzurum valisi Esad Paşa ile aralarında olan anlaşmazlık sebebiyle kendisi isyancı ve muhalif görülüyordu. Dolayısıyla Muş Mutasarrıflığının tekrar kendisine verilmesi söz konusu olamazdı. Ayrıca Emin Paşa'nın kendisi üzerinde nüfuzunu kıracağı ve kötü işlere kapı açacağı düşüncesi de başka bir nedendi. Lakin Emin Paşa'nın daha önce devlete yapmış olduğu hizmet göz önüne alınarak Diyarbekir'e üç dört saatlik mesafede ikamet etmesine izin verildi. Ayrıca Haydaranlı Aşireti'nden almış olduğu altı yüz akçeyi geri iade etti."[113] Konuyla alakalı Emin Paşa'ya dair Esad Paşa tarafından gönderilen bir yazıda şöyle denmekteydi: "Eski Muş Mutasarrıfı Emin Paşa'nın hoş olmayan yanlış hareketlerinden dolayı Hüseyin Paşa tarafına Beylerbeyi rütbesi verilmiştir. Bundan dolayı mevzu bahis olan paşa itaat teklifine dair kendisine gönderilen emirlere rağmen Osmanlı Devleti'ne açıktan açığa kötülük ve azgınlık göstermiştir. Hüseyin Paşa, Muş'a gönderilmiş ve zikri geçen paşa askere karşı mukavemet gösteremeyeceğini anlamıştır. Diyarbekir tarafına Kürtlerin içine kaçmış ve orada Atak Kazası hakimi Hüseyin Bey'in yanına gidip himayesi altına girmiştir. Diyarbekir kazalarından olan Atak Kazası, Muş Sancak'ına yakınlığı sebebi ile Emin Paşa, orada rahat durmayıp elinden geldiğince Muş çevresinde fesat çıkarmaktan vazgeçmeyecektir. Bulunduğu kazada tutuklanmasının uygun düşmeyeceği, ancak padişahın buna rağmen kendisi hakkında emri sadır olursa her surette yerine getirileceği"[114] ifade edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde güç kaybetmesi nedeniyle merkezden uzak bölgelerdeki asayiş, kısmen orada bulunan aşiretlerin eliyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bozulan askeri düzen ve burada bulunan paşaların kendi çıkarları eksenli hareket biçimleri birçok aşiretin güç kazanmasına neden olmuştur. Bu güç kazancına paralel olarak bu aşiretlerin belirli konularda vermeye başladıkları hükümler, onlara bulundukları bölgede başına buyruk hareket etme fırsatı vermiştir.

[112] BOA, **HAT** 446/22291 (1834).
[113] BOA, **HAT** 625/30883 (1833).
[114] BOA, **HAT** 790/36808J (1833).

Bu durum, devlet tarafından görevlendiren memurların devleti bir dayanak noktası olmaktan çıkarmasına neden olmuştur.

# DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

# BELGELERİN ÖZETİ

**A)_M_26_32:** Haydaranlı Aşireti'yle Hasananlı Aşiretleri arasında eskiden beri husumet bulunduğuna, bu husumeti diğer bazı aşiretler istismar ederek Haydaranlı Aşiretini tahrik ederek Hasananlı Aşireti'ne saldırtarak ve ölümlere ve bazı namus olaylarına sebep olduğuna, bu olayı çözmek için aşiretlerden bir meclis komisyonu kurulduğuna ve bu komisyon huzurunda yapılan muhakeme sonucunda aşiretlerin geçmişte yaşananlardan dolayı birbirlerinde olan haklarından vazgeçtiklerine bundan sonra beraber hareket edeceklerine, bundan sonra kendilerini ıslah için memur ya da asker gönderilecek olur ise masraflarının iki mislinin aşiretlerce karşılanacağına dair belge.

**A)_MKT_149_46:** Van Sancağı'nda bulunan Haydaranlı Aşireti'nin can ve mallarını korumak için daha önce İran tarafına gitmiş olan ağası ve şimdilik sekiz yüz haneden fazlası tekrar İran hududuna komşu olan Mahmudi kazasına gelip yerleşmek istediklerini bildirdiklerine, eğer müsaade edilirse aşiret peyderpey dönüp söz konusu kazaya iskân edileceklerine, iskân edildikleri takdirde birçok fayda ve güzelliklere sebep olacağının Van Kaymakamı tarafından da bildirilmesi üzerine iskânlarının uygun olduğuna ancak o taraflarda husumetli aşiretler bulunduğu için bunlar ayırt edilinceye kadar söz konusu aşiretin oyalanması da istendiğine, ayrıca gelen bu aşiretin diğer aşiretlerle husumetinin olup olmadığı da soruşturularak ona göre davranılması gerektiğine dair belge.

**A)_MKT_196_78_01_02:** Hakkâri meselesi sona erince Anadolu ordusu müşiri paşanın Van'a ulaştığına, Veli Paşa'nın geçici olarak Hakkâri kaymakamlığına tayin olunduğuna, hududu korumakla görevli Derviş Paşa'nın da Kotur'a hareket ettiği yazılan belgelerden anlaşıldığına, Derviş Paşa'nın tekrar yazdığı bir yazıda Kotur tarafına giderken o civarda önceden geçici olarak yerleştirilmiş olan Haydaranlı Aşireti ile ilgili çıkarılacak maddelere kadar hükümetçe görülecek bir hareketleri meydana geldiğinde ne şekilde muamele edileceği sorulmakta, cevap olarak daha önce bildirildiği şekilde hareket edilmesini, Devlet-i Aliyye ile bir işleri ya da uygunsuz bir davranışları olur ise ya da hükümetçe görülecek bir faydalı işleri ortaya çıkarsa şeriat kurallarına ve devletin kanunlarına göre muamele edilmesi ifade edilmekte ve Derviş Paşa'nın memuriyetini yerine getirmesi için yardım edilmesi tekrar tekit edilerek bu hususta dikkat edilmesi gerektiğine dair belge.

**A)MKT_MVL_105_48:** Bayezid sancağında oturan Haydaranlı Aşireti'nin muteber kişileri tarafından talep olunduğu şekilde kendilerine tahsis edilen vergilere ilaveten aylık beş yüz kuruş maaşla aşiretin seçkinlerinden olan Mirza-zâde Mahmud Ağa'nın aşirete müdür tayin edildiğine ve bu durum padişah tarafından da tasdik edilerek durumun maliye bakanlığına bildirildiğine dair belge.

**A)MKT_MVL_142_10:** Dersaadet'ten Van'a gönderilen posta çantasını götüren zabtiyeyi Haydaranlı Aşireti'nden ve kürt taifesinden Ali isimli şahıs değnek ile vurup atını gasb ederek firar ettiğini sorgusunda itiraf ettiğine, Ali çantayı orada bıraktığını söylemiş olsa da çantanın içindeki evrakın mevcut olduğu ancak mührünün sökülmüş olduğu halde başka yerde bulunduğuna, bu şekilde memurlara karşı işlenen suçun cezası geçici olarak kürek cezası olduğu ceza kanununun yüz yirmi sekizinci maddesi gereğince adı geçen Ali'nin beş sene süreyle küreğe konulmasına ve Erzurum'a gönderilmesine dair belge.

**A)MKT_MVL_143_8:** Haydaranlı Aşireti'nden ve kürt taifesinden Ali isimli şahıs Dersaadet'ten Van'a gönderilen posta çantasını götüren zabtiyenin atını gasb ettiğine ve çantayı açmaya cesaret ettiği için ceza kanununa göre beş sene süreyle küreğe konulmak üzere Erzurum'a gönderileceği Erzurum Valisi'ne ve

Hakkâri mutasarrıfına bildirilmiş olmakla hapis tarihinden itibaren beş sene müddetle küreğe konularak süresi dolduğunda salıverilmesi bildirildiğine dair belge.

**A)MKT_NZD_2_41:** Zilanlı ve Haydaranlı ve Sebki aşiretleri yazın yaylalara gidererek İran aşiretleri ile karıştıklarından hudud meselesi tamamlanıncaya kadar bundan engellenmeleri için bahar mevsimi girdiğinde bir alay süvari gönderilmesi ve bu askerlerin yollara konuşlandırılarak karışmalarına engel olmaları ve aşiretlerin başka yaylalara yönlendirilmesi Hakkâri Valisi tarafından bildirilmiştir. Valinin bu isteği doğru bulunmakla birlikte bu durumun bölgedeki görevli diğer paşalarla birlikte ve onların da bilgisi dâhilinde yapılmasının daha uygun olduğuna kanaat getirildiğine bundan dolayı valinin gönderdiği bu yazı tekrar kendisine iade edildiğine dair belge.

**A)MKT_NZD_51_73:** Rusçuk'ta yerleştirilmiş olan Han Mahmud ile akrabalarının harap olmakta olan malların satılmasıyla parasının devlete mahsup olmasına gelen bildirim üzerine muhasebe meclisi memleketlerinde satılan eşyalarının paralarının tahsil edilmesine, ancak bu kişilerin sayılan köylerde ve diğer yerlerde birçok malları olduğuna, bu malların yerinde meclis marifetiyle müzayede usulü ile değerinde isteyenlere satılarak senetleri bu taraftan gönderilecektir. Taliplerinin isimleriyle toplanan paranın miktarını gösteren defterin gönderilmesine, Han Mahmud'un maaşına zam yapılmayarak aylık dört bin kuruştan verilmiş olan altmış bin kuruşun da hazinece mahsup edilmesi ve söylenen hayvanlar, silahlar ve diğer eşyaların da kıymeti mukabilinde mahsup edilmesinin uygun olduğuna dair maliye nazırına belge.

**A)MKT_UM_25_60:** Birkaç ay önce bazı sebeplerden dolayı İran tarafına gitmiş olan Haydaranlı Aşireti Ağalarından İbrahim Ağa görevli olarak o taraflarda bulunan Miralay Mustafa ve Hafız beylerin yanına gelerek kendisine bağlı aşiret haneleriyle Devlet-i Aliyye toprağına döneceğinden bir müdür atanmasını ve İran'da bulunan kardeşi Haydar Ağa'ya tahsis edilen aylık bin beş yüz kuruşun kendisine verilmesini talep ettiğine, izin verildiği takdirde güzel hizmet edeceğine dair Erzurum Valisine belge.

**A)MKT_UM_31_55:** Bayezid Sancağı kollarından Eleşkird kazasına bağlı Antab bucağında 28 sene önce yüz elli kadar Sebkili ve kırk elli kadar Haydaranlı Aşireti'nin evleri İran ve Rusya tarafından yerleştirilmek için çağrıldığına, Emir (emirzade) vergileri toplamak ve emirleri uygulamakla meşgul olsa da Muş Sancağı'na bağlı olan Malazgirt Kazası'nın müdürü adı geçen aşiretlere müdahele edip onlara Bayezid Sancağı'ndan ihraç olunduğu ile ilgili belge gönderilmiş ve adı geçen aşiretlere sert davranıldığına, ancak öncesinden bu sorun paşa tarafından zararı ödeterek barışçıl bir yolla çözülmek istendiğine dair belge.

**A)MKT_UM _487_50_01_02_03:** Van Sancağı'na bağlı Haydaranlı Aşireti'nden otuz kadar kişi Muş Sancağı'nda bulunan Hasananlı Aşireti'nden Osman adlı kişinin bir kısrak, üç beygirini Ahmed adlı kişinin de on beş koyununu çalmışlardır Hasananlı Aşireti tarafından takibe alınmışlardır. Takip sonrası Muş Ahlat civarında iki taraftan da birkaç kişi ölmüş herkes yerlerine geri dönmüşlerdir sonrasından Hasananlı Aşireti suç işleyenleri ele geçirmiş. Ahlat Nahiyesi baş muhtarı Ahmed Ağa tarafından bu olay yazılmış ve suçlu olarak Haydaranlı Aşireti gösterilmiştir. Bunun üzerine Muş Sancağı Kaymakamı Mahmud paşa Haydaranlı Aşiretinin terbiye edilmesi ve kötü söylemlerinden dolayı cezalandırılmasını yazılı bir şekilde Van Mutasarrıfı Resul Paşa'ya bildirdiğine dair belge.

**MKT_UM_509_79_01_02_02:** Van'a bağlı Haydaranlı Aşireti ile Muş Sancağı'na bağlı Hasananlı arasında ortaya çıkan arbede üzerine Erzurum Valisi tarafından sadrazamlığa bir yazı yazılarak aşiretlerin intikam almak için bir uygunsuz harekette bulunmamaları için bir tedbir alınmasını istemiştir. Ancak Haydaranlı Aşireti müdürüne gerekli tenbih yapılmış ise de yapılan uygunsuzluğun Hasananlı tarafından yapıldığını belirtmişler ancak Hasananlı aşireti bunu kabul etmemiştir. Sonuç olarak iki aşiret arasında eskiden beri düşmanlık devam ettiği ve Hasananlı Aşireti de öteye beriye sarkıntılık yaptığı bilindiği için her iki tarafa bir şekilde uygunsuzlukta bulunmamalarının temin edilmesi gerekmektedir. Bunun için devamlı nezaret altında tutulmaları emredildiğine dair içişlerinden gelen emrin gereğine göre icap eden tavsiyelerin yerine getirildiği beyan edildiğine ve sadarete arz edildiğine dair belge.

**C_DH_19_930:** Diyarbekir Eyaleti'nde Şikâki Cemaati ile ilgili gönderilen bu belgede Erzurum aşiretinden ve konar-göçer taifesinden Haydaranlı Aşireti'nin on beş kadar adamını katl ve yirmi hayvanını gasp etmesi üzerine merkezden bir mübaşir tayin edilerek ve Erzurum Valisi'nin yardımıyla bu suçluların yakalanması ve haklarının alınmasını talep ederek merkeze arzuhalde bulunulan belgedir.

**C_DH_24_1196_01_02**: Haydaranlı Aşireti tarafından Bayezid Mutasarrıfı Mahmud Paşa'nın kendilerini haksız yere haps ettiği ve bazı mallarını gasp ettiği üzerine Erzurum Valisi'ne arzuhalde bulunulan belge.

**C_DH_68_3392_01_02:** Bayezid Mutasarrıfı İshak Paşa'nın mali kuvveti iyi olduğundan Kürdistan bölgesini tek başına zapt etme ve tasarruf etme gayesiyle etrafında bulunan yurtluk ve ocaklık sahiplerinin her birini bir suç ile itham ederek birçok sancağı kendi ve oğulları üzerlerine yazdırmış ve bu şekilde gereği gibi güç ve bağımsızlık elde etmiştir. Van ve Kars Erzurum muhafızlarına da kendi tabiileriymiş gibi davranmakta, Haydaranlı ve Sebki aşiretlerini de bu doğrultuda kullanmakatadır. İshak Paşa'nın gücünü kırmak için Eleşkird ve Malazgirt Sancakları'nın birbirinden ayrılması gerektiğine dair Murad Paşa tarafından arzuhal olunan belge.

**C_DH_123_6109:** Muş tarafında kışlatılan Haydaranlı ve Sebki Aşiretleri'nin yerleri dar olduğundan Muş Mutasarrıfı Selim Paşa bu aşiretlerin bir kısmının Bayezid'de kışlatılmasını istemiştir. Ancak Haydaran Aşireti'nin Bayezid'de kışlatılmasının İran ile problemlere sebeb olacağına dair Bayezid Mutasarrıfı tarafından gönderrilen belge.

**C_DH_125_6216:** Haydaranlı ve Sebki Aşiretleri'nin Erciş ve Adilcevaz semtlerinde kışlatılması için Muş Mutasarrıfı Selim Paşa'nın gönderdiği inhaya cevap olarak bunun uygun olmadığına ve bu aşiretlerin Muş, Hınıs, Tekman, ve Siird sancaklarında kışlatılmasının daha uygun olduğuna dair belge.

**C_DH_562_23066_01:** Ordu lazımesi için daha önce Bayezid sancağından alınacak koyun bedelinden on beş bin kuruşun tahsil edilmesi için emr-i ali gönderilmiş olup bu sancak daha önceleri Kürt aşiretlerden ibarettir ancak sonradan İran'ın Azerbaycan tarafında meydana gelen ihtilal sebebiyle halk buraları terk etmiş

ve buralarda birkaç hane kalmış. Halkın tekrar yerlerine dönmesi için uğraşılırken Muş mutasarrıfı Murad Paşa Haydaranlı Aşireti'ni yanına alarak söz konusu sancağı harap hale getirmiş, kalan halk da firar etmiştir ve bu bedelin sadece birkaç aileye yüklenmesinin onları perişan edeceğini ve bu paranın affedilmesine dair Bayezid Sancağı Mutasarrıfı Mahmud Paşa'nın tahriratı.

**C_DH_562_23066_02:** Önceki belgeye cevap olarak yazılan bu belgede istenilen affın mümkün olmayıp meblağdan on bin kuruşun indirilerek on beş bin kuruşun tamamen ödenmesi ve görevlendirilen İsmail Ağa'ya tamamen teslim edilmesi gerektiğine dair belge.

**HAT_1-18:** Erzurum valisi Hüsrev Paşa'nın sadarete gönderdiği ve çeşitli maddelerden oluşan tahrirat belgesidir: 1- İran namına Revan Serdarı Hüseyin Han'ın Erzurum ahalisinden ve Muş Mutasarrıfı Selim Paşa'dan şikayetnamesi 2- Muş tarafına gönderilen Kürtlerin iadesi 3- Diğer Erzurum ahalisi ve Selim Paşa hakkında İran hacı ve tüccarlarına yapılan kötü muameleden şikayet 4- İran'dan gelen Muş civarına iskân edilen Haydaranlı Aşireti'nin iadesi için serdarın tecavüzünü bildiren Kars muhafızının Muş Valisi'ne yazısı 5- Behlül Paşa'nın Erzuruma aziyeti hakkında Abdulhamid Paşa'nın Selim Paşa ile muharebesine dair 6- Behlül Paşa'nın Erzurum'a geleceği ve Hafız Ali Paşa ile Beyazıd Kadısı ve Erzurum halkının Behlül Paşa'dan hoşlandıklarına dair Hüsrev Paşa'ya gönderilen yazı 7- Behlül Paşa'nın talebi hakkında ve Abdulhamid Paşa'dan memnun olduklarına dair yazının Ezurum Valisi'ne gönderildiği 8- İran Kürtlerinin Kağızman'daki ticaretine dair yazının Kars muhafızı tarafından gönderildiğine ve eşyasının iadesinin istediğine dair belge.

**HAT_1_18G:**İran şehrinden olan Hoy'da Şehzade Abbas Mirza'nın hizmetinde kışlayan Haydaranlı Aşireti reisleinden Kasım Ağa'nın şehzadeye gücenerek Muş ve Malazgird Sancakları'na gelip Muş Mutasarrıfı Selim Paşa'dan kışlamak için müsaade istediği ve Revan serdarının askerle Kasım Ağa'yı terbiye etmek için yolda olduğu ve Hüsrev Paşa'nın Erzurum'a döndüğünde bu meseleyi halletmeye çalışacağına ve bu işe dair Muş mutasarrıfıyla serdar ve hanedan ve mütesellimiden gelen evrakın gönderildiğine ve yapılacak muamelenin müsaadesi için Erzurum Valisi Hüsrev Paşa'nın tahrirat belgesi.

**HAT_1_18İ:** Bayezid Sancağı mutasarrıflığının kontrolü padişah tarafından kendisine verildikten sonra eski Bayezid Mutasarrıfı Muhammed Behlül Paşa'nın yönetimi döneminde Sebki ağası Süleyman isimli şaki tarafından padişahın emaneti olan halka, aşırı baskı yaptığı bu meçhul şakinin yaptığı bu hatalar sebebiyle fitne ve fesad çıkması dışında dört sancağın da harap olmaya yüz tuttuğu, ve hala bu adamın rahat durmadığı, askerleriyle birlikte Eleşkirt'e gelip altı köy olan bu ilçede fakirlerin mallarını,koyun ve camışlarını, ev eşyalarını ve erzaklarını gasp edip çoluk çocuk, kadın demeden katlettiğini beyan eder. Bu köylülerin durumlarını Erzurum eski valisi Hafız Ali Paşa'ya arzettiği, fakirlerin kendisine şikayette bulundukları ve bu eziyetin dört aydan beri süregeldiği ve kendilerini bu şakiden kurtarmalarını kendilerinden istemektedirler. Padişahtan olumlu cevap gelmesi halinde kendisine müdahale edileceği Bandırma Mutasarrıfı Abdulhamid Paşa tarafından arzuhal olunan belge.

**HAT_1_18N:** İran'da bulunan Haydaranlı Aşireti Ağası Kasım Ağa'nın İran'dan ayrılarak hududu geçmesi ve Muş'a gidileceği işitilmesi üzerine eğer geri dönmeyecek olursa iki devlet iki devlet arasında soğukluğa neden olacağı ve İran'a zorla getirileceğine dair belge.

**HAT_1_18O:** İran hududuna izinsiz bir şekilde kardeşinin yanına Muş tarafına gidileceği işitilen Haydaranlı Aşireti Reisi Kasım Ağa'nın izinsiz bir şekilde bu harekete cesaret ettiği takdirde değil Muş'a Diyarbekir'e bile gitse kurtulamayacağına dair tehdid belgesi.

**HAT_4_102_01_02:** Erzurum halkının hacamatçısı ve İranlı tüccara yapılan kötü muamele, verdikleri ağırlık, darp ve sövmeler ve iki kişinin hapsi malumları olduğunu, Muş mutasarrıfı Selim Paşa da otuz yıl üç yüz evden fazla Sebkili ve Süveydanlı Kürtlerinin hanlarını kendi etrafında ikamet ettirmiş sonrasında beş yüzden fazla Haydaranlı Kürtlerini safına çekmiş hepsini Muş tarafına götürüp onlara sayısız köy ve sancak tayin edilmiş Muş tarafından sevenlerimizi himaye ve bu dönemde Muş bölgesinden bütün eyalet ve Kürtlerin çağırılıp tekrar dönmeleri hususunda Şark Seraskeri ve Erzurum Valisi Hüsrev Mehmed Paşa'ya Revan Serdarı tarafından yazılan tahrirat belgesi.

**HAT_4_104:** Haydaranlı Aşireti İran'dan Muş tarafına geldikleri için Revan Serdarı ve Hoy Hanı Aşireti'nin Reis'i Kasım Ağa'ya yazı gönderip niye il ve aşiretinizle bu tarafa geliyorsunuz. Ne güzel Muş üzerine gelip sizi şöyle böyle ederim diye Farsça mektup yazmışlar. Revan ve Hoy Hanı çok askerle Muş üzerine geleceklerini yaza Erzurum Mütesellimi el-Hac Abdülkadir-zâde Osman Ağa'nın gelen mektubudur.

**HAT_4_105:** Haydaranlı Aşireti'nin asıl olarak Memalik-i Şahane'ye mensub olduklarını ve bazen de İran'a gittiklerini, bir daha geçmeleri halinde İran tarafından iade edilmelerini istediklerini ve bu isteklerine karar verilmesi için Makam-ı Sadarete arzuhalde bulunulan belge.

**HAT_4_105A:** Haydari Aşireti, aslen Diyarbekir iline bağlı olup Haremeyn-i Şerifeyn'de olan Şikâki Aşireti'ne bağlı bir boydur. Uzun süreden beri oralardan göçüp Muş, Malazgird, Bayezid ve Erciş Sancakları'na gelip kışladıkları bazen de İran sınırında Hoy ve Hürmüs'da kışladıkları da bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin Kürt halkı olup ehl-i sünnet ve Şafii mezhebinde olduklarından İran Şehzadesi Abbas Mirzâ'nın hizmetini bırakıp Osmanlı Devleti'ne hizmet etmek şartıyla bu aşiretin ağası Kasım Ağa Bin Haydari Kürdü ile Osmanlı toprağına gelip kışlak rica etmek için geldiği padişaha arzedilmiş. Çevreden bu ağaya gelen ve şu saçma sapan sözleri içeren " Diyarbekir'e kadar giderseniz büyük askeri kalabalıkla gidip gelmeniz için hazırlık yapmaktayız" " şeklindeki bu mektupları Tiryaki Mehmet Ağa'ya göndermişlerdir. Olur da savaşmak için gelecek olurlarsa hudutta gerekli hazırlığın yapılıp kendilerini karşılayacakları ve padişahın konuyla ilgili kararı için Muş Mutasarrıfı Selim Paşa'nın belgesidir.

**HAT_4_106:** Haydaranlı Aşireti Reisi Mahmud Ağa, aşiretin beş yüz hanesiyle Muş Sancağı'nda ve bu ağanın büyük kardeşi Kasım Ağa bin hane ile Hoy ve Hürmüs bölgesine geldikleri, İran Şehzadesi Abbas Mirza'nın hizmetlerinde iken şuan bu Kasım Ağa İranlılar ile anlaşamaması sebebiyle şehzadenin hizmetinden ayrılıp bu miktar aşiretiyle Muş ve Malazgirt Sancakları'na gelip çadırlarını kurmaları ve kışlaklarına da izin verilmesini beklediklerini, ayrıca Revan Komutanı ve Hoy Hanı tarafından Kasım Ağa'nın üzerine saldırılacağına dair tehdid aldığını,

İran tarafından bunların zorla alınması düşünüldüğünden şayet hududu geçerlerse müdafaa edilip edilmeyeceğine dair Sadaret-i Makam'a gönderilen belge.

**HAT_4_108:**Revan Serdarı Hüseyin Han'ın Haydaranlı Aşireti Reisi Kasım Ağa'ya: 'Bu vakitte Tebriz'de sizin o tarafa gittiğinizi duyduk. Böyle bir hareketi sizden beklemeyiz ancak tevatürle bu haber tarafımıza geldi ki Muş tarafına gitmek istemişsiniz. Özellikle siz Haydaranlı Aşireti'ni ki iki yüz senden beri İran aşiretidir, kaldırıp Muş tarafına giderseniz bilin ki şehzade efendimiz hiçbir şekilde bunu kabul etmez ve orada siz telef olursunuz. Siz iki İslam devleti arasının bozulmasına sebep olacağınız için kıyamete kadar bundan kurtulamayacaksınız. Ya yerinize dönersiniz ya da Diyarbekir'e de gitseniz kurtulamazsınız.' gönderdiği mektup tercümesidir.

**HAT_205_10726**: Vanlı ile Haydaranlı arasında zuhur eden çekişmelerden dolayı aralarını bulmak lüzumlu olduğundan Erzurum Valisi tarafından gönderildiği sırada Ağa Mehmed Han'ın Şamahi ve Şirvan'ı zabt eden Ruslar üzerine hareket ettiği ve yardım için Rusların Devlet-i Aliye'ye bir elçi gönderdiği bahsi geçen elçinin gerekenlerin yapılması için yanına adam verilerek İstanbul'a gönderileceği, İsmail Ağa'nın kağıdının da elçi ile beraber gönderileceği hülasa edilerek gelecek emirlerin beklendiği, bahsi geçen elçi İstanbul'a ulaştığında gerekenleri arz edene kadar beklemek gerekmediği ve onun İstanbul'a gitmesine izin verilmeyip orada tutuklanması Ağa Mehmet Han'ın Osmanlı Devleti'nden nefretine sebep olacağı düşüncesi ile elçinin sağ salim ulaşması için yazı yazılacağı, Han ne teklif ederse etsi devletin tarafsız olduğu kendisine iletileceği padişah tarafından kendisine muhabbet ve dostluk gösterildiği haber verildiği beyanına dair belge.

**HAT_446_22291:** Sabık Muş Mutasarrıfı Emin Paşa Adak Kazası beyleriyle birleşerek Bükülen Kazasına saldırmaları üzerine Hasananlı ve Haydaranlı Aşiretleri'yle Muş Mutasarrıfı Hüseyin Paşa'nın ittifak kurması üzerine Emin Paşa hezimete uğratıldığına, Zilanlı Aşireti'nin İran'a dönmemesi gerektiğine, Erzurum'a tabi İspir Kazası'nda bir süreden beridir şikâyetçi olan Memiş oğulları Sadullah ve Kör Osman'ın fesatlarını defetmek onlarla savaşılmış, sığındıkları kalelerinin yıkılması denenmiş, bundan böyle eğer bu zikrettiğimiz şahıslar dönerlerse zikredilen kazada ayak bastırmak ve ittifak kurarak cezalarının icra edileceğine, Muş Mutasarrıfı Emin Paşa denilen adamın yardımcısı olan Diyarbekir Kürtleri ile Muş

tarafına musallat olmaları halinde oraların savunulması ve cezalandırılmaları önemli olup uyarılarak nizam altına alınmaları için gereken tedbirlerin alınması gerektiği Erzurum Valisi Esad Muhlis Paşa'nın tahriratı.

**HAT_450_22351T_01_02_03_04_05:** Haydaranlı, Sebki, Hasananlı ve diğer aşiretlere malumat gönderilmesine dair belge.

**HAT_625_30883:** Eski Muş mutasarrıfı Emin Paşa Haydaranlı Aşireti'nden aldığı altı yüz akçeyi vermiş, Malatya veya Diyarbekir'de uygun görülen bir yerde ikamet etmek istediğini göstermiştir ve eski hatalarının görülmemesini istemiş ise de Erzurum Valisi Esad Paşa ile aralarında olan anlaşmazlık sebebiyle kendisi isyancı ve muhalif görünmüş olduğundan Muş Mutasarrıflığı'nın tekrar kendisine verilmesi, Esad Paşa'nın kendisi üzerinde nüfuzunu kıracağı ve kötü işlere kapı açacağı ancak bu paşanın evvelden olan hizmetlerinden dolayı Diyarbekir'e üç dört saatlik mesafede ikamet etmesinde bir sıkıntı olmadığı dair Erzurum Valisi Esad Muhlis Paşa'nın tahriratı.

**HAT_721_34364L_01_02:** Muş Mutasarrıfı Emin Paşa'nın daha evvelki yazışmalarda da belirtildiği gibi baştan beri yaptığı düşükçe hareketler, fitne ve fesatlar usule uymaz hal ve hareketler her ne kadar kendisine nasihat edilse de bunlara gizli aşikar devam etmekte ve adet edindiği üzere hileli cevaplar vermekte ve bu uygunsuz hallerine de ısrarcı olduğuna, sonbahar mevsiminde Osmanlı Devleti ile İran arasında anlaşmazlık konusu olan aşiretlerden Haydaranlı Aşireti Muş civarında iki bin kadar ev ve kışlakla yerleştiği halde Hoy hükümdarı bizzat yirmi otuz tabisi ile bahsedilen aşiretin ağası Kasım Ağa'nın çadırına gidip kendisini rica ile İran'a çağırdığı, bu ağa da yanındakilerle beraber gitmek istemişse de bu ağanın kardeşi Sultan Ağa kendisine uymayarak bin kadar hane ile Muş'ta kalmıştır. Bu paşa kışlak adı altında kendilerinden altı yüz kese para almış mirza tarafından kendisine bu paranın iadesi istenmiştir, iki devlet arasında anlaşmazlığa yol açabilecek şeylerden kaçınması kendisine tembihlenmişse de bu paşa âdeti olan hilekârlığa başvurup nasihatleri dinlemediğine, altı yüz keseyi kışlak bedeli olarak aşiretten rızalarıyla aldığını ve kendilerine karşılığında erzak, giyim kuşam ve yerleşim yeri verdiğini söylediğine ve ellerindeki belgeyi kendilerine zorla yazdırdığına dair Erzurum Valisi Esad Paşa'dan tahrirat.

**HAT_722_34418A:** Haydaranlı Aşireti'nden almış olduğu altı yüz kese parayı Van'a görevli olarak gittiğinde çokça masraf ve borcun altına girdiğini, eski borçlarına ödemeler yaptığı halde borçlarını bitiremeyip rahata çıkamadığını beyan eden Emin Paşa devamında padişahın kendisini bu borçtan muaf tutulmasını talep ettiğini, buna muvaffak olmamaları halinde Muş Ovası'nda bulunan köylerinin birinde kardeşiyle beraber ikamet edeceğine, kendileri tarafına bir müdahale veya taarruz edilmemesini rica ederek merhamet etmelerini böylelikle aile fertlerinin kendilerine duacı olacağını asla bir olaya karışmayacağını taahhüt eden Muş Mutasarrıfı Emin Paşa'dan Diyarbekir Valisi İshak Paşa'ya tahrirat.

**HAT_722_34418D:** Van'a tayin edildiğinde çokça borcun içine girdiği ve hala bu borçlarını bitiremediğinin herkesçe bilindiğini, bu sebeple bu keselerin alındığını, kendinin töhmet ve sitem altında kaldığını, Muş Sancağı'ndan ayrılıp padişahımızın uygun gördüğü Diyarbekir'e intikal edip oraya yerleşmeleri emredilmiş olduğunu ve oraya yerleşmek üzere bulunduklarını ancak bahsettikleri Esat Mehmet Paşa tarafından galeyana gelerek Muş dışında olan evlerini, kardeşleri Şerif Bey, Murat Bey ve Hurşit Bey'in evlerini mühürleyip, diğer mal ve eşyalarına, hayvan ve ekinlerine tamamen el koyduğunu aile ve çocuklarının perişan halde bırakıldıklarını arzuhal edip bu keselerin borcundan kendisinin muaf tutulmasını Sabık Muş Mutasarrıfı Emin Paşa'dan Diyarbekir Valisi İshak Paşa'ya tahrirat.

**HAT_761_35993:** Haydaranlı Aşireti'nin iki yüz hanesi Erciş ve Adilcevaz kazalarında kışlatılmasını söyleyen emirname Muş Mutasarrıfı Selim Paşa tarafından haber verildiğine, ancak o civarların karışık olması bir yana Erciş ve Adilcevaz kazaları üç yüz seneden fazla Van eyaleti ili denilen Şikâkî Aşireti kışlakları olduğundan emir gelmeden yirmi gün önce kışlak olarak verildiğine, ayrıca Haydaranlı Aşireti'yle bu kaza ahalileri arasında eski bir rekabet olup Haydaranlı Aşireti'nin bir hanesine kışlak verilecek olursa halk perişan olur. Onun için affedilmemiz hususunda Van Muhafızı Mahmud Paşa'nın tahriratının hülasası.

**HAT_764_36076:** Haydaranlı Aşireti'nin iki yüz hanesinin Erciş ve Adilcevaz kazalarına kışlatılmasını söyleyen bir emir-name geldiğine ve anlaşıldığına, bu civarın karışıklığı sebebiyle bu kazaların köylerinin ve Van'ın köylerinin tamamı altmış köyden ibaret ve üç yüz seneden fazladır bu köylere Van

eyaleti ili denilir ve Şikâkî Aşireti kışlağıdır. Fermandan yirmi gün önce de bunlara kışlak olarak verilmiştir. Ayrıca Haydaranlı Aşiretleri'yle bu kaza halkının arasında eski bir rekabet olduğuna aşiretten bir hane bu köylere yerleştirilerek olursa halkın perişan olacağına dair Van Muhafızı Mahmud Paşa'nın tahrirat belgesi.

**HAT_766_36113:** Muş Mutasarrıfı Selim Paşa tarafından gelen esirler ve kesik baş geldiğine ayrıca paşanın tekrar çapul gönderdiği Haydaranlı Aşireti de gidip daha önce şehzadeye meyl ve bağlanarak İranlı tarafında bulunmuş olan Yezidi hanelerini vurduğuna ve çokça ganimet malı ile döndüğüne ve üç tane kelle ve üç kız ve bir oğlan esir getirdiğine, bu başlar ve esirlerle birlikte bir de mektup gönderildiğine, esirler altı yaşından on iki yaşına kadar sabilerden olduklarından gönderilmeyerek burada tutulduğuna dair Şark Seraskeri Rauf Paşa'dan Sadaret'e tahrirat.

**HAT_789_36774_01:**Erzurum Valisi Esad Paşa'dan gelen mufassal tahriratın hülasası olup eski Muş mutasarrıfı Emin Paşa padişahın emri altına girdiğini ifade etmiş ve yazılı olarak padişaha arzedilmiş, Diyarbekir ve Malatya gibi münasip yerlere kendi halinde ikamet etmesine, Haydaranlı Aşireti'nden aldığı akçeleri geri öder ise hak ettiği mükafatı alacağını ancak Muş Mutasarrıfı Emin Paşa'nın buna uymayıp firarına Hoy hükümdarı Cihangir Mirza'nın himayesinin altına girdiğine ve eğer eski görevine iade edilmezse bu müttefikleriyle isyana girişeceğine sonrasında Muş halkını ayaklandırdığına ancak başarısız olup Diyarbekir emirlerinden Atak Kazası Hakimi'nın himayesine girdiğine ve İranlıların Sebki ve Haydaranlı Aşiretleri'nin reislerini kendi taraflarına çekmek için uğraştıklarına ve Van'dan azledilen Timur Paşa'nın Cihangir Mirza'dan yardım istediğine dair belge.

**HAT_789_36774_02:** Timur Paşa görevden alındıktan sonra Van'dan ayrılmamak için Cihangir Mirza'ya adam gönderip yardım istediğine, Hasan ağa'nın yirmi seneyi aşkın İran müdürü namıyla Erzurum'da ikamet etmiş Erzurum'da ikameti süresince Erzurum halkını nasıl ifsat edeceğini iyice öğrenmiş, Erzurum, Van, Muş, Beyazıt ve Kars'ta eş dost edinip fırsat buldukça fesat çıkartmayı adet edinmiş olduğundan Erzurum'dan def edilmesine Emin Paşa'nın görevden alınıp yerine Hüseyin Paşa'nın tayin edilmesine teşekkür edilmesine, Erzurum'da olan on

altıncı alay askerin bir senelik maaş, aylık ve diğer masraflarına Erzurum ve çevresinden yapılan tahsilatların yetmeyeceğinden Trabzon, Canik ve Karahisar-ı Şarki vergi hesabıyla Trabzon kalemi ağır cizyesi ve eklerinin makbuz senedi alınarak Trabzon Vali'sine teslim edilmesi Sivas Amasya ve Tokat vergilerinin hesaplanarak aynı şekilde teslim edilmesi, bölgeden vergilerin düzenli olarak toplanarak hesaplanıp askerin maaş ve her türlü ihtiyacının karşılanmasına, İranlı şehzadenin kendi askerine Osmanlı askeriyle münakaşaya sebep olacak bir fiile girmemeleri aralarında nefret ve ihtilaf çıkarmamalarını tembih ettiğine dair Erzurum Valisi Esad Paşa'dan gelen mufassal tahrirat belgesidir.

**HAT_789_36798:** iki devlet arasında anlaşmazlık konusu olan Haydaranlı ve Sebkili Aşiretleri'nin bu taraflarda olan evleri Bayezid tarafından İran'a götürülmesi ve bu aşiretlerden buna karşı çıkan olursa gerekirse savaşarak ve gerekirse darp edilerek getirilmesine ancak Haydaranlı Kasım Ağa'nın eskiden beri Osmanlı tebaası olduğunu söyleyerek Cihangir Mirza'nın önceki sene elli altmış kişi ile şahsi çadırlarına geldiği, rica ederek beş altı yüz kadar ev ile görüştüğü, rica ve minnetle bunu kabul ettiğine, Zilanlı, Sebki ve Haydaranlı Aşiretleri'nin ahvali ile İranlıların Bağdat tarafında da durmadıkları ve Revandiz Beyi ile birkaç kez çarpıştıklarına dair belge.

**HAT_790_36808D:** İki mektup tercümesi olup biri Timur Paşa'nın aykırı bir harekette bulunmayacağına dair, diğeri Haydaranlı ve Sebki Aşiretleri'nin işlerini görüşmek için gönderilen Mirza Rıza ile hala bir iş görüşülemediğine dair Erzurum Valisi Esad Paşa'ya Cihangir Mirza tarafından elçi vasıtasıyla gelen Farsça kağıdın tercümesi.

**HAT_790_36808J_01_02:** Eski Muş Mutasarrıfı Emin Paşa'nın Osmanlı devletine açıktan yaptığı kötülüklerden dolayı Diyarbekir tarafına Kürtlerin içine kaçtığına ve orada Atak Kazası Hakimi Hüseyin Bey'in yanına gidip himayesi altına girdiğine, Haydaranlı Aşireti'nden suçlarının cezası olarak tahsil edilen üç yüz bin kuruş için İran tarafına özellikle bir elçi gelerek devletçe düzenlenmesi gerektiğinden bahsedilen miktar tam olarak tahsil edilen meblağın Haydaranlı Aşireti'ne teslim edilmesi konusu kendisine defalarca yazılmış ise de iade ve teslimde engeller çıkarmış elçinin masrafı olarak on altı bin kuruş göndermiş kendisine iki yüz elli

akçe verdim diye yazmış olduğuna ayrıca Atak'ta oturması uymayıp Keban, Diyarbekir ve Malatya'da oturması icab edeceğine dair Sabık Muş Mutasarrıfı Emin Paşa'ya dair Esad Paşa tarafından gelen belge.

**HAT_793_36838F_01_02:** Bundan evvel kendilerine maaşla beraber gelen cevaplarını vermiş olduğunu bahsettiği Kızılbaş ve arkadaşı Haydaranlı Aşireti ağalarından Bedir Ağa huzurunda Muş Mutasarrıfı Selim Paşa'ya yazıldığına, bu şahsın canlı olarak üç yüz adamı Kızılbaş'a esir düştüğüne, gizli bir şekilde bu ağanın adamlarını kurtarmak için Timur Tatar'ın kıyafet ve üst başını da değiştirip yanlarına İran'a gönderdiğine, Tatar dönüp haber getirdiği vakit padişaha haber vereceğine dair belge.

**HAT_794_36856A:** Erzurum Valisi Hüsrev Paşa'nın bu makama atanmasından beri hacılar, tüccarlar ve gidip gelen İranlılar'a karşı iyi davranışı ortada olduğuna bu davranışı sebebiyle bundan sonra günden güne iki devlet arasındaki birlik ve dostluk artacağına, durum böyleyken ve iki devlet arasında da kimsenin girmemesi anlaşması varken bazı kötü düşünceler ile İran tarafına bildirilenlerin tuhaf karşılandığına, İran tüccarı Devlet-i Aliyye'nin hududundan yasaklanırsa fayda ve zararının hangi tarafı daha çok etkileyeceği valinin malumu olup bu emrin başka bir sebebi varsa ne ala, yoksa Mirza İran tarafından kusur ve noksanlık olmasına razı olmayacak ve gereken ne ise şiddetli şekilde yerine getirileceğine valinin hızlıca durumu bildirmesinin gerektiğine dair İran Veliahtı Abbas Mirza tarafından Erzurum Valisi'ne takdim edilen Farsça kağıdın tercümesi.

**HAT_801_37089F:** Kağızman tarafından duyduğumuz habere göre Sebkili ve Haydaranlı Aşireti İran tarafında Çölki isimli yere varıp Zilanlı Hüseyin Ağa'nın oğlunu ve kardeşi oğlunu almış ve Zaman Han ve Kafar Han'ı da idam edip birçok İranlardan öldürmüş ve birçok malı gasp etmişlerdir. Ayrıca Hasan Han melunu ölmüş diye tarafımıza da ihbar ettiler. Doğru ve yalan olma ihtimali vardır diye Erzurum Valisi Hüsrev Paşa'nın Serasker Rauf Paşa'ya gönderilen mektubu.

**HAT_802_37108:** Haydaranlı ve Sebkili Aşiretleri'nin Adilcevaz'da kışlamaları meselesi ile alakalı, Van muhafızı Mahmut Paşa'ya hitaben yazılmış Mahmut Paşa ve kardeşi İsmail Paşa'ya göderilen yazılar taraflarına iletildiğinde

aralarında çıkan muhalefetten dolayı bunu onaylamadıklarına, Van Eyaleti'nin Çıldır Valisi Ahmet Paşa'ya ve Çıldır Eyaleti'nin de Mahmud Paşa'ya verilemeyeceğine Mahmut Paşa'nın şimdilik Van Muhafızlığı'nda bekletilmesi gerektiğine ve zikredilen mükafat hususunun Selim Paşa'dan dolayı ertelenip bundan böyle gereğinin yapılacağına dair belge.

**HAT_807_37195:** İran sınırlarında ikamet eden Haydaranlı Aşireti reisi Kasım Ağa İranlılarla anlaşamaması üzerine Muş ve Malazgirt Sancakları sınırları içinde kışlatmak üzere geldiklerine, Kasım Ağa'nın diğer tarafa iltica ettiğini, aşiret halkı ile beraber geri dönmesi, eğer dönmezlerse kalabalık asker ile üzerlerine gidip zorla geri çevrileceklerine dair İran Şehzadesi'nin ve Revan Başkomutanı'nın mektupları Kasım Ağa'ya gelmiş Muş Mutasarrıfı Selim Paşa Haydaranlılara yardım etmişse de iki tarafın da çokça askeri telef olmuş ve Tatar tarafından da sorgulanması neticesinde Selim Paşa'nın mevcut askeri Kürtlerden olup hırsızlık, yağma gibi işleri işledikleri, acem askerinin çoğunun top atış talimi yaptığı ve silah kullanmada usta olmasına rağmen çatışmaya giremeyip geri durduklarına dair belge.

**HAT_807_37195E_01_02:** Daha önceleri İran'da ikamet eden Haydaranlı Aşireti'nin İran ile yaşadığı problemler nedeniyle Muş ve Malazgirt çevresine kışlamak için geldiklerine, İran tarafından eğer geri gelmezlerse zorla getirileceklerine dair Revan Serdarı Hüseyin Han'dan Haydaranlı Aşireti Reisi Kasım Ağa'ya gönderilen mektup.

**HAT_808_3719L:** Haydaranlı ve Sebkili aşiretlerine Van eyaletine bağlı Erciş ve Adilcevaz'da kışlak tahsis edilmesini Muş Mutasarrıfı Selim Paşa'nın talebinden sonra bu defa tarafıma gönderilen emirde bu yerlerden vazgeçilerek iki bin hane kadar işe yarar Sebkili Aşireti'nin paşayı da razı ederek Eleşkird tarafına yerleştirilmesi söylenmiş olup anlaşıldığına dair belge.

**HAT_810_37210:** Muş tarafında olan Haydaranlı ve Sebkili Aşiretleri'nin kışlaklarına Muş Sancağı yeterli olmayıp Van Eyaleti'nde kışlamalarına Van Muhafızı Mahmut Paşa tarafından engel çıkarıldığı için bu aşiretler kışlaksız kalmış olmalarından zaruri olarak İran toprağına gidecekleri, bunlara münasip yerden kışlak tahsisi gerekeceği Muş Mutasarrıfı Selim Paşa'nın ifade ettiğine, Başkomutan

tarafından da bu aşiretlerin Van'da kışlatılmalarının zaruri olduğu ifade edilmiş, aşiretlerin bazı evleri Van sınırları içinde olan Erciş ve Adilcevaz taraflarında kışlatılmaları konusunda Van muhafızına gerekli emirlerin yazılması, paşaya ve başkomutana da gerekli yazıların yazılmasından sonra gönderilmesi gerektiği, Van muhafızı Haydaranlı Aşireti'nin bir bazı evlerine Van Eyaleti içinde kışlak verildiğine ancak aralarındaki zıtlıktan dolayı kışlak verilmesi isteğinin paşaya iade edildiğine dair Rafet Paşa'nın mektubu.

# BEŞİNCİ BÖLÜM

# HAYDARANLU AŞİRETİ İLE İLGİLİ H.1189-1249/M.1775-1833 TARİHLERİNDEKİ BELGELERİNİN TRANSKRİPSİYONU

### A_) M_00026_00032_001_001

**Pîş-gâh-ı Me‘âlî-İktinâh-ı Cenâb-ı Vâlî-i Vülât-ı Eyâlet-i Erzurum**

Cenâb-ı hâk ve feyyâz-ı mutlak hazretleri padişahımız efendimiz hazretlerini tahtı-ı ‘alî ve taht-ı saltanat-ı seniyyelerinde ber karar buyursun âmin sâye-i asâyış-vâye-i hazret-i müşîrü’l-efhâmilerinde Haydaranlı ve Hasanânlı ‘Aşîretleri’nin mine’l-kadîm meyânelerinde vuku‘bulan münâza‘a cihetiyle bu Haydaranlı ‘Aşîreti’ni Sepki ve Milanlı ‘Aşîretleri bil’igzâmı hayluca anlu celb ve cem‘ idub Hasanânlı ‘Aşîret’i üzerine hücûmen katl-ı nüfûs ve hetk-i ırz ve namus-i efkâr-ı fâsidesiyle o uygunsuzluk vuku‘a götürülmekde iken buyuruldu müşîr-i efhâmileri ve me’mûr-ı mahsûsa irsâliyle cümle ‘aşâ’irin munâsib mahâllinde Van ve Muş ve Beyazid meclîs a‘zâlarından ikişer ve ‘aşâ’ir-i merkûm ağdatlarıyla söz bulur ve iş erlerinden çend nefer celb ve cem‘ ile meclîs komisyon küşadiyle ber-vech-i muharrer keyfiyet-i mezbûrun muhaddidü’l-kanûn ifâ-i muktezâsına bakılması emr-u ferman buyurulmuş olduğundan tab’ı irade-i mekarimade müşîri üzerine cümle ‘aşâ’ir-i ekrâdın semd ve civarı olmak hasebiyle Beyazid Sancağı dahîlinde kain Patnos nâhiyesinde teşkîl olunan meclîs-i komisyonda taraf-ı zü-l-şeref seferlerinde? tastîr buyurulmuş olan buyuruldu-yı hazreti velî-i ni‘amları ‘aşâ’ir-i merkûm a‘dât-ı vesâirelerin hâtır-ı evâmiri halde feth ve karaine ma’il-i ‘alîsi cümlenin ma‘lûm olarak meclîs-i mezkûr da tarafeynin icrâ-yı muhakemelerine mübâşired olunmuş ise de ‘aşîretince meyânelerine tavassut olunub min el-kadim vuku‘a gelen münâza‘alarının indifâ‘ıyla ‘aşîretce beyinlerinde gerek vuku‘ bulan katl-ı nüfûs ve

gerek gasb ve garad olunmuş olan eşya vesâirelerinden bundan bütün vazgiçub birbirlerinden habe-i vahide matlûb olunmaya ve bundan böyle ‘aşîretlerden bir kimesne tarafından mena’ir-i rızâ-yı bari ve ‘alîsay ve hareked vuku‘a götürülmemiş ve şayet vuku‘ bulduğu takdîrde icrâ-yı mücazad cümlesine râci‘ olduğu gibi kemâfi’l-sabık yek dil ve yek-cihed oldukları ve takdîm eyledikleri senedin münâyırı olarak kangı tarafından menâir-i nizâm ve usul-ı hareket idenler olur ise … ıslâhları zımnında me’mûr veyahud ‘askerin şâhâne sevk olunur ise vuku‘u içün masarıfın iki misli ‘aşîretlerce nazmın olduğu bahisle tarafeynin Erzurum Van ve Muş ve Bayezid mecâlislerine i‘tâ olunan birer kıt‘a mukavele-i münderice senediyle takdîm pîş-gâh müşîr-i ‘azâları kılınan mazbata-i ‘umûmiye ma’illerinden müstebân olduğu yedinde ve bahir bulunmuş olmağla ber-vech-i muharrer keyfiyet-i mezbûrenin suret-i senedi bu suretle olduğu müşahade kemteranemiz ve mukteza-yı vakd bu sured-i meclîs-i ‘azimânemizden dahî tasvîb görükdüren tarafeynden alınmış olan senedat ve hoş nevbet ahâili olan kâfe-i mazbataların takdîm-i pîş-gâh-ı müşîrlerin kılınarak keyfiyet-i mezbûre şu vechle karar virilub ve mimba‘ade uygunsuzluk tahaddüs vuku‘a gelmemesi dahî me’mul-u kadimeden bulunmuş olmağın işbu mazbata-ı kemteranemiz takdîmine mübâşiret farz ol-bâbda ve herhalde emr u ferman hazreti menlehü’l emrindur. Fi 17 C sene 279 ve fi 27 teşrin-i sani sene 278

**A_)MKT_00149_00046_001_001**

**Ticâret Nâzırı Vekîli Enverî Efendi’ye**

Van Sancağı dâhilinde hayme-nişîn Haydaranlı ‘Aşîreti’nden olub el-havâli tağallübesinden muhâfaza-ı cân ü mâl zımnında on iki sene mukaddem İran cânibine gitmiş olan ‘aşîret-i mezkûre ağası Haydar Ağa ile şimdilik sekiz yüzden mütecâviz ‘aşâ’ir hâneleri hâne inşâsıyla nüfûslarını tahrîr ettirmek ve ilerüde müte‘allik buyurulacak irâde-i ‘alîyeye inkıyâdda bulunmak üzere hudûd-ı irana mücâvir olan Mahmudi kazasına gelmiş olduğundan Van ‘aşâ‘iri gibi bundan dahî emr-i iskânlarıyla mutazar’atının ta‘diyesine müsa’ade olundığı halde mukaddeman İran tarafına gitmiş olan o makûle ‘aşâ’irin peyderpey ‘avdet ve dehâlet elçileri faidesinden başka ba‘zı mertebe muhassenât-ı mûcib olacağı tafsîlatıyla icrâ-yi iktîzası istizâna dair Van ka’imakamı sa‘adetlu paşa tarafından tevarrüd iden tahrîrat Meclîs-i Vâlâ’ya ledi’l-ifâ suret-i iş‘ara nazaran ‘aşîret-i merkûme bu tarafa avdet ve

dehalet iderek iskâna talîb oldukları anlaşılmış ve iskân-ı ‘aşâ’ir maddesi dahî matlûb olarak bunların emr-i iskânları münâsib görünmüş olup ancak ol taraflarda bazı münâza‘alı ‘aşâ’ir bulunduğundan bunların tefrîk temyîzi hakkında me’mûrlar gönderileceğinden o makûle münâza’alı ‘aşâ’irin tefrîk ve temyîzine kadar salîfü’z-zikr gelmiş olan ‘aşîret hânelerinin icâbı vechle oyalandırılmış zımnında mahâlline tahrîrât hulusveri? tastîr ve tesyîr olunacağı derkar ise de marü’z-zikr gelmiş olan ‘aşîret hânelerin o makûle munâza’alı olan ‘aşâ’irden midir değil midir ve munâza’alı ‘aşâ’ir teferrud o isimleri nedir ve el-hanü’l-‘inde mahâllin neresidir ma’lûmât-ı mevcudiyenin istifsarı lazım gelerek manzûr-ı sa’addetleri olmak üzere zikr olunan tahrîrât takımlıyla leffen gönderilmiş olmağla bu bâbda olan ma’lûmat-ı şerifelerinin iş‘âri mütevakkıf-ı himem-i şerifeleridir.

**A_)MKT_00196_00078_001_001**

**Kürdistan Vâlîsi Hazretlerine**

Saye-i muvaffakiyetvaye-i cenâb-ı mülûkânede Hakkâri mes’elesi rehin-i hitâm olmağın anadolu Ordu-yı Hümâyûnu müşîri devletlu paşa hazretlerinin Van’a vusûlune ve izzetlu velî paşanın muvakkaten Hakkâri kaymakamı ta’yîn olunduğuna ve tahdîd-i hudûda me’mûr sa‘adetlu Derviş Paşa Hazretleri’nin Kotur’a ‘azimet eylediğine ve hususiyet-i sâireye dair tevârrud eden tahrîrat-ı behiyyeleri me’elî ma‘lûm-u senâ-verî olmuş ve müşârün-ileyh Derviş Paşa bu defa gönderdiği tahrîratında Kotur canîbine sûret-i ‘azimetini iş‘âr ve mukaddemce ol-havâlînde muvakkaten yerleştirilmiş olan Haydaranlu ‘Aşîreti’nin tefrîk ve tesviye-i umur-ı ‘aşâ’ir maddesine kadar şayet hükümetçe görülecek bir gûne hareketleri vukû‘unda ne vecihle muamele olunmasını istizân ve istifsâr etmiş olduğundan işbu ‘aşâ’ir hakkında tefrîka maddesine bed’an olununcaya kadar mukaddema iş‘âr olunduğu vechle hareket olunup kendilerinin teb‘a-ı Devlet-i ‘Aliye ile bir gûne işlerin olur ve uygunsuz revişin vuku‘ bulur ve hükümetce görülecek maslahatların zuhûra gelir ise şer-i şerîfe ve kavânin-i Devlet-i ‘Aliye’ye tatbîkan rü’yet olmak lazım geleceğinin müşârün-ileyhumâ hazerâtının ve taraf-ı vâlâlarına beyan ve emr iş‘âr kılınmış ve müşârün-ileyh Derviş Paşa’nın me’mûrin-i mukanin? Bâhâsına her dürlü

**A_)MKT_00196_00078_001_002**

Muavenet olunmasının müşârün-ileyh hazretlerine taraf-ı vâlâlarına tekraren te'kîd olunması husûsuna bil-â istîzân emr-u ferman isabet-i beyan hazreti Şehinşahı mütala'a ve şerefsudûr buyurulmuş mukteza-yi celî-i müşîr ferîka müşârün-ileyhumâ hazerâtını buyurulmuş olmağın ber mantuk emr-i irade-i 'alîye-i mülûkâne icâb-ı halde icrâsına himmet buyurulan siyâkında şifre

**A_)MKT_MVL_00012_00066_001_001**

**Kürdistan Vâlîsine**

Taraf-ı saltanat-ı seniye ile İran devleti beyninde mukaddem muahher olan mu'ahedenin gönderilen suretlerinde münderic ahkâmın suver icrâ'isini … irsâl olunan tahrîrat-ı senâ-verînin vusûlünden bahisle bir müddetten beru İran ülkesinde bulunub mukaddemce yedi sekiz yüz hâne ile Van havâlisine gelmiş olan Haydaranlı 'Aşîreti tab'iyetlerinde ihtilâf olan 'aşâ'irden olarak fimâ ba'd canîb-i İran'a gitmemek üzere sened vererek iskân itmek içun mahâll-ı arâ'esi alınmasında olub fakat hasbe'l-mevsîm mücededen hâne binâ ve inşası vakti gelmiş olduğundan bunların … hanelerin kirasıyla levâzimat-ı süddelerinin akçesi taraflarından virilmek üzere sene-i ayineye kadar Van Sancağı'nda bazı kazâ ve kurâya ikişer üçer hane birleştirilmiş anatolu ordu-yı humâyun-u müsîr devletlu paşa hazretleriyle bi'l-muhâbere kararlaşdırılub 'aşîret-i mezbûr ol-vechle tevkîf ettirildiği ifadesine dair vârid olan bir kıt'a cevâbnâme-i 'atûfetleri Meclîs-i Vâlâ'ya virilub Devlet-i 'Alîye ile İran devleti beyninde kadargîr olan mu'âhedât icâbınca bunların iskânları içün yer gösterilmesi üyemiz uyamaz ise de 'aşîret-i merkûme kendi hüsn-i rızalarıyla gelmiş ve bu makûle münaza'alı olan 'aşâ'irin ilerude tarîk-i me'mûrin ma'rifetiyle tefrîk-i mükarrer bulunmuş olduğundan me'mûrin-i mûmâ-ileyhin vurûduna kadar 'aşîret-i merkûmenin emr-i iskânlarına ta'cîl olunmayub bulundukları yerlerde muvakkat hükmünde tutulması suret-i nezâret-i celîle-i hariciye ile bi'l-muhâbere tensîb olunarak bi'l-istizân emr-u ferman cenâb-ı padişâhi ol-merkezde muteallik ve şerefsudûr bulmağla mantuk-ı celîle üzere iktizâ-yı hâlin icrâsına himmet buyurmaları siyâkında şifre fî 26 S sene 65 kayd şüd

**A_)MKT_MVL_00105_00048_001_001**

**Bayezid Ka'imakamına**

Bayezid Sancağı'nda meskûn Haydaranlu 'Aşîreti'nin Mazderan taraflarından istir'â olunduğu tasviye olunmak üzere şeyhlerine beş yüz ğuruş ma'aşla Meclîs-i Vâlâda tensîb olunarak bi'l-istizân irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî dahî ol-merkezde muta'allik ve şerefsüdûr buyrulub mucîbince keyfiyet Mâliye Nezâret-i Celile'sine bildirilmiş olmağla mahallince dahî iktizasının icrâsına himmet eylemek siyâkında şifre fî 23 Receb sene 75 Mehmet Ağâ'nın 'aşîret-i merkûmeye müdiriyetini? bâ mazbata vuku'bulan iş'âr üzerine

**A_)MKT_MVL_00142_00010_001_001**

**303**

Hakkâri meclîsinin cevaben varid olub 4 Şaban sene 278 tarihiyle Meclîs-i Vâlâ'ya havâle buyurulan mazbatasıyla melfûf istintâk varakası buna dâ'ir mukaddeman gelmiş olan mazbata ile birleşdirilerek muhâkkemât dairesinde lede'l-mütâla'a ma'ilerine nazaran Der-sa'adetten Van'a gönderilen posta çantasının … olan zabtiyeyi esbine tama'en Bend Mâhî nâm mahalde Haydaranlı Aşîreti'nden ve Ekrâd ta'ifesinden Ali nâm şahsı deynek ile urub yere düşürerek esbini ahz ve gasp ile firar eylediği 'inde'l-istintâk ikrârıyla tahakkuk itmiş olduğu ve eğerçi merkûm-i mezkûr çantayı orada bırakdığı söylemiş ise de bunun derûnunda olan evrâk mevcûd ve fakat mührü mefkûk olduğu halde mahâll-ı aherde bulunduğu anlaşılmış olduğuna ve mühr-i feki ve sirkât ve mah ve itlâf-ı evrâk cinayetleri hıfz-ı evrâka me'mûr olanlar üzerine ba'zı eşhâs tarafından cebr ve hücum ile vuku' bulduğu halde mütecâsirinin muvakkat kürek cezasıyla mücâzât olunmuş kanûn-i cezânın yüz yiğirmi sekizinci maddesi hükmü icâbından bulunduğuna mebni merkûm Ali'nin bu hükme tevfîkan ve târih-i habsinden i'tibaren on dokuzuncu maddede muharrer olduğu üzere bu mahalinde ba'de't-teşhîr beş sene müddetle vazı' kürek olunmak üzere Erzurum'a irsâli ve kaydına işaret idilmek içün târih-i habsinin dahî bu tarafa iş'âri zımnında mahâlline vusûlunda ol-vechle küreğe konularak hitâm-ı müddetinde salıverilmesinden dahî Erzurum vâlîsi devletlu paşa hazretlerine başka başka emirname-i sâmi tastîr-i tezekkür olunmağın ol-bâbda emr-u ferman hazret-i menlehü'l-emrindir. Fî 24 Şaban sene 278

Mühürler: ‘İrfan Subhu’l-Latif Muhtar Mehmed Mehmed … Hak Mahmûd Celâleddin Kamil Yusuf

**A_)MKT_MVL_00143_00008_001_001**

**Hakkâri Mutasarrıfı Şakir Paşa ile**

**Erzurum Vâlîsi Hayreddin Paşa Hazretlerine**

Haydaranlı Aşîreti’nden ve ekrâd tâ’ifesinden Alî Nâm şahsın der-sa‘âdetten Van’a gönderilen posta çantasının … olan zabtiyenin esbini ahz ve gasba ve mezkûr çantayı fekke mücâsereti tahakkuk eylediği cevaben vârid olan mazbata ile istintâknâme ma’ilerinden anlaşıldığından kanûn-i cezânın yüz yiğirmi sekizinci maddesi hükmüne tevfîkan ve mahbusu târihinden i‘tibaren merkûmun ba‘de’t-teşhîr beş sene müddetle vaz‘-ı kürek olunmak üzere Erzurum’a irsâli ve târih-i habsinin bu tarafa ve oraya iş‘âri husûsunun savb-ı sa‘adetlerine bildirilmesi Meclis-i Vâlâ’dan ba-mazbata ifade olunmuş ve keyfiyed Erzurum Vâlîsi devletlu paşa hazretine bildirilmiş olmağla ber-minvâl-ı muharrer iktizâsının icrâsı husûsa himmet eylemek siyâkında şifre

Mücâseretinden dolayı ber-mûceb-i kanûn-i cezâ beş sene müddetle vaz‘-ı kürek olunmak üzere Erzurum’a irsâli Meclis-i Vala kararı mucebince Hakkâri Mutasarrıfı sa‘adetlu paşaya bildirilmiş olmağla merkûmun oraya vürûdunda mutasarrıf-ı mûmâ-ileyh tarafından iş‘âr olunacak habs tarîhinden i‘tibaren zikr olunan müddetle küreğe konularak hitâm-ı müddetinde salıverilmesi lazım geleceği beyanıyla şifre fî 17 CA? sene 78

**A_)MKT_NZD_0002_00041_1_001_001**

**Devletlu ‘Atufetlu Efendim Hazretleri**

Zilanlu ve Haydaranlu ve Sebki ‘Aşîretleri ahâlisi esnâ-yı sayfda yaylalara bi’l-‘azime İran ‘aşâ’iriyle ihtîlat itmekde olduklarından kat‘-ı hudûd mes’elesinin itmâmına kadar bunların ‘aşâ’ir-i İraniye ile ihtilâtdan men‘ olunmaları zımnında mevsim-i bahar hululatından evelce bir alay süvari irsâl ve ta‘yîniyle Devlet-i ‘Aliye ‘aşâ’ir-i İraniye ile ihtilât idecekleri yaylaklar muharlarına? bi’l-ak‘ar ‘aşâ’ir-i mezbûreden sa’ir yaylaklar gösterilub ihtilâtdan men‘ olunmaları i‘cab-ı halden olacağı ifâdesine da’ir Hakkâri vâlîsi ‘atufetlu paşa hazretleri tarafından vârid olan bir kıta‘ tahrîrât Meclîs-i Vâlâ’ya lede’l-i‘tâ müşârün-ileyhin iş‘ârı muvâffık-ı usul ve ıslahat görünüyor ise de ma‘lûm ve alayları olucağı üzere saye-i hazreti padişâhide ol-taraflar henuz taht-ı nizâm ve râbıtaya girmiş ve girmeğde bulunmuş olduğundan bu makûle mevâddın Anadolu ordu-yı humâyunu müsîri ve Kürdistan vâlîsi devletlü paşalar hazeratıyla bi’l-muhabere icrâ-yı icâbına bakılmak lazım geleceği ve bu suret-i mukaddem muahher müşârün-ileyhin tarafından iş‘âr ve tavsiye kılınmış ise de bu bâbda müşîr müşârün-ileyhin bir gûne iş‘âri olmadığından keyfiyet taraf-ı sipahsalarılerinden müşîr müşârün-ileyhe yazılarak Hakkâri vâlîsi müşârün-ileyh bi’l-ahere icrâ-yı iktizasına ibtidâr eylemedi tenbîh olunmuş ve keyfiyet cevâben müşârün-ileyhe dahî bildirilmiş munâsib maslahata muvaffık olacağı Meclîs-i Vâlâ’dan ifade olunan ve icâb-ı hâl dahî bu suretde olarak tahrîrât-ı mezkûre manzûr-ı devletlerin buyurulmak üzere leffen gönderilmiş olmağla ber-vech-i muharer iktizâ-yı hâlin müşîr müşârün-ileyhe iş‘ârıyla vâlî-i müşârün-ileyh dahî cevab yazılmak üzere tahrîrât-ı mürselenin i‘âdesi bâbında irade efendimindir. fî 4 M sene 22

**Ma‘rûz-ı Çaker-i Kemineleridir ki**

Ma’el iş‘âr me‘âl-i asar-ı vekâlet-penâhileri rehin-i ergân-ı bigânem olmuş ve suret-i muharrere muvafık-ı hâl ve maslahat olunduğundan tıbk-ı irâde-i ‘aliyye-i asafânemin vechiyle müşîr-i müşârün-ileyh hazretlerine tahrîrât-ı çâkeri tahrîr ve terkîm ve vâlî-i müşârün-ileyh hazretlerinin mezkûr tahrîratı dahî pîş-gâh meremme-i hidîvilerine i‘ade ve takdîm kalınmış olmağla emr-u ferman hazret-i menlehü’l-emrindir fî 15 S sene 66.

**A_)MKT_NZD_00051_00073_001_001**

**Maliye Nâzırı Devletlü Paşa Hazretlerine**

Rusçukda ikame olunmuş olan Hân Mahmud ile müte'allikatının vesâir ma'lûmu'l esâmi eşhâsın uhdelerinde olup harab olmakda olan emlâk ve arazi defterinin gönderildiğine ve emlâk-ı mezkûrenin furuhtuyla ismanının zimmet-i miriyyelerine mahsûb veyahud ashâb-ı matlûba ifâsı isti'zanına dair vuku'bulan iş'âr üzerine meclîs-i muhâsebe müzâkerâtı ve iş'ar-ı devletleri vechle bunların memleketlerinde furuht olunan hayvanat ve esliha eşya-yı sâireleri e-ismanı olan iki yük yiğirmi beşin şu kadar ğuruşun bir yük yetmiş bir bin yedi yüz seksen ğuruş tahsîl olunub kusûr elli üç bin dört yüz altmış altı buçuk ğuruş bâkâya olduğuna ve merkûm ile Bedirhan Beg ve Hakkârili Nurullah Beg vesair ma'lûmu'l-isami kesanın köle-i vacîbini kazaları aş'âr bedelât-ı ve Haydaranları 'Aşireti kışlak rüsûmuyla cizye hasılâtı ve Van kalesinden ahz eyledikleri barut ve kurşun ve denize ilkâ ittikleri top dingili vesaire bahaları olarak dört yük otuz sekiz bin üç yüz kadar ğuruş zimmetleri bulunduğuna ve tahsîlât-ı merkûmeden otuz beş bin üç yüz şu kadar ğuruş ile ber-minvâli muharrer top dingili ve eşya-yı saire bahâsı olan otuz altı bin sekiz yüz otuz ğuruş vaid olan muhassebat defâtirine dahîl olmadığına binaen ber-minvâl-i meşruh furuht olunan eşya bahâları tahsîlât-ı muharreresinden defâtir-i vârideye razı olmayan otuz beş bin üç yüz şu kadar ğuruşun bakaya olan salifü'z-zikr elli üç bin şu kadar ve Vustan[115] Nahiyesi ahâlisi ve Hakkârili merkûm Nurullah beg zimmetleri olan elli bin ğuruşla beraber cümlesinin tahsîl ve irsâli ve mezkûr top dingili ve eşya-yı sâire bahâsı olup kezâlik defâtir-i vârideye dâhil olmayan otuz altı bin sekiz yüz otuz ğuruş keyfiyetinin iş'ârı ve merkûm Hân Mahmut ile müteallikâtının zîr-i tasarruflarında bulunan kura-yı ma'lûmenin bazısı tımarât ve bazısı (silik) bedelât mutassarrıfları kasr-ı yedlerinden alınmış olduğundan senedât-ı mu'tebere ile uhdelerinde olmaması cihhetiyle bunun altmış üç senesi hâsılâtı olan yirmi iki bin yirmi bir ğuruşun zimmet-i mezbûrelerine mahsûbu uyamayacağından ashâb-ı tımarâta aid olacak nebâliğa yedlerinde bulunan beravâta ve usul-ı hazineye göre kendulerine verilmek üzere bu tarafa hâsılât-ı merkûmenin Van Sancağı'nın sene-i mezkûre muhasebe defterine dahîl bulunmayan altı bin dokuz yüz on dokuz ğuruşun cedvellerine idhalen hazîne-yi celîleye gönderilmesi ve emlâk-ı merkûmenin

[115]Tahir Sezen, **Osmanlı Yer Adları**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2017, s.794'te bu nahiyenin adı Vüstan şeklinde yazılmıştır.

iş‘âr kılınan elli yedi bin altı yüz altı ğuruş kıymet-i nakdiyeleri mahâllerinin münbit ve mahsuldar olmasıyla biraz dûn ve merkûmların? duyunları bunlar ile kapatılamayacağı nümûn olduğundan siyânet-i hazîne kaziyyesine riâyeten emlâk-ı merkûmenin mahâllinde meclîs marifetiyle bi’l-müzayede? değer bâhâsıyla tâliplerine furuht olunarak senedât-ı muteberesi bu taraftan gönderilmek üzere tâliblerinin ismiyle esmân-ı hâsılalarının mübeyyin defterinin ve ashâb-ı matlûba verilmek üzere merkûmların uhdelerinde bulunub harab olmakta olduğu iş‘âr olunan sâlifü’l-beyân emlâk ve arazinin dahî kezâlik meclîs marîfeti ve diğer bahâlarıyla satılarak esmân-ı hâsılalarının zimmet-i miriyyelerine mahsûben müfredât-i defterleriyle beraber hazîne-i celîleye irsâlleri ve merkûmların ileride bir gûne emlâk ve eşya ve akçeleri zühûr ider ise ol-vakit hazîne-i celîlelerin kusûr matlûbuyla ahâli ve reayanın matlûbları olan meblağın tesviye olunması zımnında keyfiyetin bu tarafa iş‘ârı hususlarının Hakkâri vâlîsi devletlu paşa hazretlerine ve mükûs ve Kırali nahiyeleri a‘şar bedelinden dolayı merkûm Bedirhan Beg’in zimmet-i miriyyesi olan altmış bin ğuruşun kendüsünden tahsîliyle bu tarafa gönderilmesi maddesinin dahî Girid vâlîsi devletlü paşa hazretlerine tevliyesiyle merkûm Han Mahmud’un şimdilik zamm-ı maaşından sarf-ı nazarla mukaddemen bilâ-irade müddet-i ma‘lume tarafından maliye dört bin ğuruştan guruşunda verilmiş olan altmış bin ğuruşun dahî hazinece icrâ-ı mahsûbu ve zikr olunan hayvanat esliha ve eşya-yı sâire bahâsı zimmet-i miriyyelerine mahsûb olundukdan sonra hazine-i celîleye daha hayli borçları kaldığından bu zimmetleri ileride (tahminen) tahsîl olmak üzre …kayd yapılan şerh verilmesi husûsunun savb-ı vâlâlarına havâlesi meclîs-i vâlâda tezkîr ve tensîb ve hâk-ı pay hûmâyun-u hazreti mülükâneden istîzan olarak irade-i seniyye-i cenâb-ı padişâh-ı dahî ol-merkezde müte‘allik ve şerefsudûr buyurulup mantuk-u alîsince keyfiyet vâlî-i müşârün-ileyhimâ hazerâtına iş‘âr ve mezkûr meclîs muhasebe mazbatası dahî merbutân tisyâr kılınmış olmağla hazinece iktizâlarının icrâsına himmet buyurulması ferman-ı ‘alî kıt’a 1

**A_)MKT_UM_00025_00060_001**

**Erzurum Vâlîsine**

Çend-mah mukaddem bazı esbâba mebni İran tarafına gitmiş olan Haydaranlu ‘Aşîreti ağalarından İbrahim Ağa me’mûren ol-tarafda bozan mir alayı Mustafa ve

Hafız beglerin yanına gelerek kendusine tabi‘ olan ‘aşîrin haneleri Devlet-i Alîye toprağına ‘avdet edeceğinden ‘aşîret-i merkûmeye müdir rızasıyla el-yevm İran’da bozan karındaşı Haydar Ağaya anadolu ordusi müşiri devletlu paşa hazretleri tarafından tahsîs olunmuş olan mahiye bin beş yüz ğuruşun kendusine i‘tâsını istir‘â idüb müsa‘ade olunduğu takdîrde hüsn-i hıdımet ideceğini beyan iderek ol-bâbda bir kıt’a setr i‘tâ itmiş olduğu cihetle ma‘aş-i mezkûrun i‘tâsı zımnında buyuruldu tahrîr-i Bayezid Ka’imakamı ‘izzetlü Feyyâz Efendi ile mûmâ-ileyhumâ câniblerinden bâ tahrîrât müşterek inhâ olunmuş ve merkûmun her vechle te’mîn ve taltîfiyle kaç hane ile ‘avdet ideceğinin iş‘âr-ı cevâben yazılmış ve te’eminât-ı lazımeyi Feyyâz Ağa-yı merkûme dahî tahrîrât zenim ve tisyâr kılınmış olduğu tafsîlatıyla icrâ-yı icâb savb vâlâlarından bâ tahrîrat iş‘âr ve istizân kılınmış olmasında sene 200 keyfiyed Meclîs-i Vâlâyaları el-husûs-u suret-i iş‘âra nazaran ağâ-yı merkûmenin ‘avdet edeceği anlaşılmış ise de kaç hane ile geleceği tasrîh olunmamış olduğundan burasının rızâ-yı tahkîk ve inhâsı husûsunun savb vâlâya bildirilmiş tezekkür kılınmış olmağla ber-mûceb-i muharrer keyfiyetin tahkîk-i iş‘ar-ı husûsuna himmet buyurulması siyâkında şifre

**A_)MKT_UM_00031_00055_1_001**

**Kürdistan Vâlîsine**

Bayezid Sancağı muzâfâtından Eleşkird Kazâsı’na tâbi‘ Antab nâhiyesine bundan yiğirmi sekiz sene mukaddem yüz elli kadar Sepkilu ve kırk elli mikdar Haydaranlu Aşîret haneleri İran ve Rusya tarafından celb ve iskânları icrâ olunarak emr-i zira‘at ve tesviye-yi umur ve verguleriyle meşgul iselerde Muş Sancağı’na tabi‘ Malazgird Kazâsı müdir-i ‘aşîret-i merkûmeye müdahale iderek siz Bayezid Sancağı’ndan ihrâç olundunuz deyu kağıd yazmış olması cihetiyle ‘aşîret-i merkûmeyi havfa vahîb olarak bu suret bunların paşa mucîb-i teleflerini ve tesviye-yi virgülerine halel-ibrâsını mucîb idüği beyanıyla müdir merkûmun bin … Bayezid meclîsi tarafından inhâ olunmakdan naşî keyfiyet bâ mazbata Meclîs Vâlâyaları el-havale? Suret-i inhâya nazaran müdir-i merkûmun husûsuyla hareket-i kemteranem-i sahîh rızâ-yı ‘ali olacağından taraf-ı vâlâlarından tahkîkan lazıme-yı bil-icrâ müsafaret-ı sıhhât ise icâbının icrâsıyla keyfiyetin bu tarafa inhâsı husûsunun savb-ı

dusturlarına? bildirilmesi tezekkür olunmuş olmağla ol vechle itizasının icrâsı husûsuna himmet buyurmaları siyâkında şifre

**A_)MKT_UM _00487_00050_001_001**

**Makâm-i Alî-i Cenâb-ı Sadaret-penâhiye**

**Ma‘rûzun Çaker-i Kemineleridir ki**

Van Sancağına tabi‘ Haydaranlı ‘Aşîreti’nden otuz kadar şahıs Muş Sancağında bulunan Hasanânlı ‘Aşîreti’nden bazılarının ma‘lûmu’l-ru’usu hayvanatını gasb ve sirkât itmiş olduğundan lacel el-istirdâd eşhâs-i merkûme mezkûr Hasanânlı Aşîreti tarafından bi’l-ta‘kîb tekrar Haydaranlılar ‘avdetle teşhîr-i silaha cür’et ve iki tarafdan çend nefer eşhâsı katl ve cerh ile mahâllerine ric‘at olunmuş ve mezkûr Hasanânlı ‘Aşîreti olunan te’mîn üzerine der-dest teskîn bulunmuş iduği beyânıyla icrâ-yi icâb-i husûsuna dair Muş Sancağı Ka’imakamı Sa‘adetlü Mahmud Paşa Hazretleri tarafından mürûr-ı tahrîrâtın bir kıt’a suret-i manzûr-ı sâmî-i cenâb-ı sadarat-penâhileri buyurulmak üzere leffen takdîm kılınmış ve mezkûr Haydaranlı ‘Aşîreti’nin icrâ-yı te’edîb ve terbiyeleriyle vaki‘ olan uygunsuz laflarının men‘ ve def‘i çare-i şer’ifesinin? istihsâlı savb-ı kemteranemden Van Mutasarrıfı Sa‘adetlü Resûl Paşa’ya tahrîrât-ı mahsûsa iş‘âr kılınmış ve ‘aşîret-i merkûmenin şu hâl ve hareketinden el çektirilmesi lazıme-i halden bulunmuş olduğundan uyğunsuzluk vakı’anın an defâil esbâbının istikmalı husûsuna dikkat eylemenin mutasarrıf-ı mûmâ-ileyh emr ve iş‘ârı mütevakkıf re’y ve irade-i ‘alîye-i sadaret-penâhîleri bulunmuş olmağın ol-bâbda emr-u ferman hazreti menlehü’l-emrindir. Fî 3 Muharrem 78 Bende-i Vâlî-i Eyâlet-i Erzurum

Mühür: Mehmed Hayreddin

**A_)MKT_UM_00487_00050_002_001**

**Makam-ı Alî-i Cenâb-ı Sadaret-penâhîye Arıza-yı Kemterânemdir**

**Erzurum’dan Umur-ı Mühimme Da’ir**

Van Sancağına tabi‘ Hadaranlu ‘Aşîreti’nden biraz eşhâs Muş Sancağı’nda bulunan Hasanânlı ‘Aşiretinden bazılarının hayvanatını gasb ve sirkât itmelerinden dolayı meyânelerinde gavga ve cidâl ve cerh ve katl-ı vuku’a gelmiş ve Hasanânlı ‘Aşîreti olunan te’mîn üzerine der-dest teskîn-i cüret? idügüne da’ir Muş Ka’imakamı’nın mürûr şifresi lafıyla ‘âşîret-i merkûmenin te‘edîb ve terbiyeleri Van Mutasarrıfı’na iş‘âr kılıncağı beyanıyla bu bâbda mutasarrıf-ı mûmâ-ileyh te’ekîd edilmesine icrâ buyurulmuş hâvi Erzurum Vâlîsi’nden fî 3 Muharrem sene 78 târihlu tahrîrâtı kıt‘a 1 varaka 1 takdîm fî 20 Muharrem sene 78.

**A_)MKT_UM_00487_00050_003_001**

**Erzurum Vâlî-i Vâlâşanı Kudretlu Efendim Hazretlerine**

**Muş Sancağı Ka’imakamı Saadetlu Mahmud Paşa Hazretleri’ne Mürûr Tahrîrâtının Suretidir.**

Van Sancağı’na tabi‘ Haydaranlu ‘Aşîreti’nden otuz kadar suvari gelub Muş Sancağı’na tabi‘ Hasanânlı ‘Aşîreti’nden Ebâ Belekin? mahdumu ‘Osman Nâm kimesnenin bir re’es küheylan kısrak ve üç re’es-ı bargirini ve İsa Ağâ’nın mahdumu Ahmed nâm kimesnenin dahî on beş ru’usu-yı ağnâmını leylen ahz ve ğasb ile‘avdet eylediklerini müte‘akiben mezkûr Hasanânlı ‘Aşîreti’nden bir mikdâr atlu varıldığından? bi’t-ta‘kîb emvâl-ı mağsûbe-yi mezkûreyi istirdâd ve giruye ri‘cat eylediklerinden sonra mezkûr Haydaranlılardan yiğirmi kadar suvari bunların arkaların sıra gelub Muş Ahlat’ına tabi‘ Revelek karyesi civarında yetiştirdikleri ve a‘mâl-ı seyf ve sekân eyledikleri ecilden beru tarafdan dahî bi’l-mukâbele teşhîr-i silah olunarak esnâ-yı muharebeden mezkûr Haydaranlı ‘Aşîreti’nden Ya‘kub oğlu Abdullah ve kuvayetleri? nâm tahassul? mecrûhen fevt ve ‘Osman Nâm kimesne mecrûh ve Hasanânlı tarafından dahî üç dört neferi fena halde mecrûha oldukları halde birbirinden tefrîkan tarafeyn yerlerine ‘azimet etmiş oldukları yönlere Ahlât nâhiyesi baş muhtarı Ahmed Ağâ tarafından bâ-tahrîrât iş‘âr ve ihtâr olunmuş ve beyân-ı hâle nazaran bu maddenin vuku’una ibtidâ mezkûr Haydaranlı ‘Aşîreti sebebiyet virmiş idüki emr bedîhî ve min’el-kadim ve ‘aşîreteyn-i merkûmeteyn meyânelerinde cârî olan husûsunun tecdîd ve ibka‘ına bâdî olacağından ve bunun önü alınmadıkça ilerude ve daha ziyade fenalıklar tevekkün ideceği melhûz

bulunduğundan mezkûr Hasanânlı ‘Aşîreti’nin te’mîn-i teskînleri zımnında bu tarafdan lazım gelecek tedâbire eğerçi teşebbüs olunub mezkûr Haydaranlı ‘Aşîreti’nin ğüşallarıyla? icrâ-yı te‘mînât-ı mukteziyeleri ve fimâ ba‘d o makûle harekete cesâred idememeleri esbâbının istihsâlı husûsu Van Mutasarrıfı Sa‘adetlü Resul Paşa’ya bâ tahrîrât-ı mahsûsa iş‘âr olunmuş ise de icrâ-yı icâb-ı bi’l-vücûh mütevakkıf emr-u irade-i asafâneleri idüği ma‘rûzatında takdîm-i ‘arîzaya i‘tibar kılındı ol-bâbda emr-û ferman hazreti menlehü’l- emrindir. Fî 23 Zilkade sene 272 Muş Kaimakamı … beg

**A_)MKT_UM_00509_00079_001_001**

**Makam-ı Muallâ-yı Hazreti Vekâlet Mutlâkaya**

**Ma‘rûz-ı Çâker-i Kemineleridir ki**

Van’a tabi‘ Haydaranlı ‘Aşîreti ile Muş Sancağı’na muzâf Hasanânlı meyânesinde tekevvün iden ‘arbede üzerine Erzurum Vâlîsi Devletlü Paşa Hazretleri tarafından makam-ı mu‘alla-yı hazreti vekâlet-i mutlakalarına meb‘us tahrîrât suretinin irsâliyle ‘aşâ’irin ma‘lûm olan hâl-ı vechle ahz-ı intikam içun meyânelerinde ba‘de eziyet? bir gûne uygunsuzluk vuku‘a gelmemek üzre daire-i umur-ı dâhiliye ma‘rifeti ve sene 4 Selh-i Muharrem 78 târihiyle müverrah olub fî 14 Rebiyü’l-evvel sene 78 târihinde ziynur? kırk bir kanem? olan emirname-i samî-i hazret-i vekâlet-i mutlakaları müfâd-ı‘âlîsi? rehin idrâkde memlûkânem olmuş ve bu keyfiyet akdemce Muş Ka’imakamı Sa‘adetlü Paşa Hazretleri tarafından savb-ı çakeriye yazıldığının üzerimize zikr olunan Haydaranlı ‘Aşîreti müdiri tarafına ta’kîdât-ı mutasarrıfiyye icrâ olunmuş ise de Haydaranlı takımı beyan olunan uyğunsuzluğu mezkûr Hasanânlı tarafına haml itmekde oldukları şayan tasdîk olmadığı gibi sâye-i muvaffakiyetvâye-i hazret-i şâhâne …lerinde bunların dahî te’minât-ı esbâb-ı istifâ olmuş olub ancak ‘aşîreteyn meyânelerinde mine’l-takdîm ‘adâvet-i kâmile-yi müstemirre olduğu misillü Hasanânlı ‘Aşîreti’nin dahî öte beruye sarkındılığı hişe-yi musellem ve marü’l-beyân Haydaranlı dahî beş altı seneden beru cânib-i İran’dan celb ve iskân ile geçen sene virgu ve ‘aded-i ağnâm rüsûmu i‘tâsı tahtına konulmuş idüği irâde-i kayd-ı rakam ise de bununla beraber keyfiyet irade-i seniyye-i cenâb-ı sadaret-penâhları müdiri tarafına iş‘âr ve inhâ ve

bir gûne uyğunsuzlukda bulunmamaları içün haklarında nezaret-i mütemadiye ifâ olunmakda bulunulmuş olmasıyla belütfuhu te‘ala mahir … hazret-i sadaret uzmaları buyuruldukda ol-bâbda emr-u ferman hazret-i menlehü’l -emrindir. Fî 20 Rebiyü’l-evvel sene 78 Mutasarrıf-ı eyâlet-i Van ve Hakkâri … Beg

**A_)MKT_UM_00509_00079_002_001**

Van’a tabi‘ Haydaranlı ‘Aşîreti ile Muş Sancağı’na muzâf Hasanânlı ‘Aşîreti meyânında tekevvün eden ‘arbede üzerine istihsâl esbâb te’lif tarafeyn ile ba‘demâ bir gûne uyğunsuzluk vuku‘a götürülmesi zımnında idare-i dâhiliyeden tastîr buyurulmuş olan emirname-i sâmide irade buyurmuş olmakdan nâşî mucebince ba‘demâ ‘aşîret beyninde harekat-ı narva vuku‘ bulmaması zımnında … ne vechle icâb idende vesaya ifâ olunduğu beyanına dair fî 20 Ra sene 78 târihlu Hakkâri Mutasarrıfı’nın inhâsı vazi.. kıt‘a 1 makam-ı mualla-yı hazreti vekâlet-i mütlâkaya ma‘rûzun çaker kemineleridir.

**C_DH_00019_00930_001_001**

Diğer emri şaritimle? iskânları hususunda ta‘yîn olunan mübâşir ve mübâşereti ve Erzurum Vâlîsi … marifetiyle mezbûrlar divan-ı Erzuruma ihbâr ve hüsemâlarıyla terakki-i şer‘ olunub ber-murafâ-i şer‘ olunur? mevâd-ı kanal bütün fitne olur ise … cesaret ifâ ve ta‘yîn suret-i sicilâtla der-sa‘adete arz ve ‘alîyeme olunmak için

**Cenâb-ı Hâkk Feyyâz-ı Mutlâk Celle Şâne ve ‘Amm Nevvaha? Hazretleri**

Şefketlü kerâmetlü mehabetlü ‘azimetlü padişâh-ı Alem-penâh hazretlerinin … bir güzide sıfat mülukânelerin envâ-i hitaba? ve ekrâd-ı köyneden masun ve mahfuz eyleyub serir-i saltanatlarına ol gölü rağna ganîçe-i zibâlarıyla daim-i ömr ü devletlerin yevmen kayyumen ikrârdan ve ahzden? ve iddia-yı bedhâhların? daima kehren ve makhur eyleyib sâye-i adalet-i şâhânelerin bi’l-cümle kulları üzerlerinden bir an … eylemeye emîn bicâh benni evâmir-i arzuhâl-ı kullarıdır ki Diyarbekir Eyaleti’nde Şikâki Cemâ‘âti fukaraları olub eyalet-i Erzurum’da konar göçer tayfasından Haydaranlı Cemâ‘âti’nin Begi Şerif Mehmet Beg’in ve karındaşı kendu

hallerinde olmayub bi ğayri hakkın on beş nefer adamlarımızı katl ve yiğirmi re'es küheylan atlarımızı alub ve yine Erzurum Eyaleti'nde Hasan Kal'ası toprağında kara kadı karyesinde cemâ'âtimizden Süleyman deli Başı nâm kimesne kendu hâlinde iken mezbûr kara kadı karye-i mezbûre ahalilerini tahrîk ve beş nefer kimesne gelub evini basub otuz üç yerinden cerh ve katl ve hanesinde yüz re'es koyun ve otuz re'es kara sağır ve on re'es at ve bin guruşluk mahsul ve mevcûd olan emvâl ve eşyasını garet ve yine cemâ'âtimizden Hınıs Kaza'sına tarîk-i ticâret ile gider iken Hınıs Beg'i Süleyman'ın oğlu Fethullah İbrahim subaşı ve lâl Ömer'i bir mikdar süvari ile tarîkinde ta'yîn beş yüz guruşluk malı gasb ve adamımızınbir re'es atını sakat ve 'avdetimizde Şafi'i Beg Hınıs Beg'i oğlu Mürai Nam şâkî bir mikdar süvari ile ta'yîn ve bir adamımızı katl ve emvâl ve eşyamızı nehb ve garat ve esnâ-i rahde yine eyaleti mezbûrede Dere begi nâm kimesne mir Halil nâm şâkî-i gönderüb bilâ-mucîb üç yüz ğuruş akçe ve bir küheylan at vir yüz guruşluk koyunumuzu tağallüben zabt ve emvâlimiz perişan olmağla … kerem padişahenelerinden mutasarrıf-ı … Erzurum Vâlîsi ve iskânımız içün sadr olan emr-i alişanın icrâsı içün der-'alîyeden tayîn olacak mübâşir marifetiyle mezkûr şâkîleri bulundukları mahâllden ahz ve divan-ı Erzurum'a ihzâr ve Erzurum Vâlîsi huzurunda terakki-i şer' ve ihkâk-ı hâkk olunmak içun Erzurum Vâlîsi ve kadısına hitâben muahhar ferman-ı 'alîleri 'inayet buyurulmak bâbında emr-i humâyun 'inayet makrun şevketlü kerametlü mehabetlü 'azametlü padişah-ı Alem-penâh hazretlerinindir

Mühür: Şikâki Cemâ'âti re'aya fukara kulları

**C_DH_00024_01196_001_001**

**Sahh**

Bi'n-nefs mûmâ-ileyh Mahmud Paşa yahud mâni'i şer'isi olduğu halde vekîl-i şer'isi dîvân-ı Erzurum'a ihzâr ve ber-mûceb-i defter iddi'a-yi hukuk idenler ile ferda ferda terafi' şer' birle bain ve mütehakkık olan olacakları tamamen asla tahsîl ve esbâbına red ve teslîm ve keyfiyet suret? sicilliyâta Dersa'adet'e inhâ ve terkîm olunmak babında Erzurum Vâlîsi'ne hitâben müekkid-i mübâşirle başka ve Muş mutasarrıfına dahî i'lâm-ı muhâl siyâkına iktizâsına keff başka hassa silahşörlerinden kâşif Ömer Ağa mübaşereti derc oluna. Buyuruldu fî 17 Ş sene 218

**Devletlü ‘İnâyetlü Merhametlü Veliyü’n-ni‘am Kesir el-cûd ve El-kerem Efendim Sultanım Hazretleri Devlet ve İkbâl ile**

Sağ olsun ‘arzuhâl-ı kullarıdır ki Bayezid Mutasarrıfı Mehmed Paşa kulları bundan akdem bizlere dai ve eman i‘tâsıyla ‘indine celb idüb ba‘de bizleri habs idüb nihâyetinde kilitlu malları emanet-i ‘indime? vaz‘ idüği ser bendeleri itlâk eyleyim ve bizler dahî halâs-ı canımız içün ‘indine vaz‘ itdüğümüzde emânet-i mezkûru zabt ittikden ğayrı ‘aşîretimizin fukarasında dahî bulunan ehl-i kasidden dahî yerinde olan emvâlını zabt idüb beş bin kiseden mütecâviz malımızı bilahâk zabt idüb bizlere gadr-ı külli itmeleriyle hâk-i pây ‘alîyelerinden müraza‘adır ki mutasarrıf-ı mezbûrdan mebâliğ-i ma‘lûmun tahsîline Murad Paşa kullarını me’mûr ve her ne tahsîl olur ise efendimizin tarafından gelen mübâşire teslîm olunup ve efendimize teberru‘ olsun cümlemizin tarafından efendimize helâl olsun ol-bâbda ve herhalde emr-u ferman devletlü ‘inayetlü mürüvetlü merhametlü efendim sultanım hazretleridir

İsimler:

İlk sıra: Haydari Mürre Yusuf Beg, Haydari Mehmed Hüseyin Beg, Haydari Keko Ağa, Haydari Derviş Merday Beg, Haydari Mirza Ağa Beg, Haydari Ağa Kalos Beg, Ömerzade Tatar Mustafa Beg, Ömerzâde Rüstem Beg, Ağa Bin Ali Masud Beg, Ağa Ali Ağa Bin Kasım Beg, Ömerzade Ağaban Ömer Yavuz Beg, Ağâ Ali ‘Ammizade Hasan Beg, Haydari Murad Bin Ali Ağa Mustafa Beg, Haydari Hüseyin Şah İsa Beg, Haydari Yusuf Mehmed Beg, Haydaran Timur Ağa-yı Beg

İkinci sıra: Haydari Ahmed Molla Beg(m), Haydari Kalender Beg(h), Haydari Gülşen? Beg(m), Haydari İsmail Sahevi Beg(h), Haydari Ahmed Salu Beg(m), Haydari Hasan İbrahim Beg(h), Haydari Mamed Hamid Beg, Haydari Mamed Sırrı Beg(h), Haydari Usuf İbrahim Beg, Haydari Şehmus Beg(3), Haydari Cafer Beg, Haydari Musa Ferday Beg, Haydari Ahmed Hüseyin Beg, Haydari Musa Timur Beg

**C_DH_00024_01196_002_001**

Bayezid Mutasarrıfı Mahmud Paşa’nın Haydaranlu Aşîreti’nden bilâ hâk ahz itdiği emvâl-i mağsûbe defteridir beyân olunur.

Bâ defter-i müfredât-ı ‘aşîretten alınan ağnâm 112675

Ve torunlardan alınan ağnâm 365500

478175

Cümle ‘aşîretten alınan deve 205

Bargir cem‘an yekûn 1311

Sığır 5525

Küheylan celefî ve necdî atlar 454

Gümüş raht 21 sagir ve kebîr

Tüfenk 550

Kılıç 760

Altun raht 1

Dirhem 1000

Kara bina 270

Nazarî mızrak 42

Kebîr Horasan-kâri nemed keçe50

Seccade-yi horosan-kari 100

Püştov çift 450

Kebîr halı 30

Halı seccâde 121

Kilim 121+300=421

Kürdî keçe 200

Çuval çift 400

At çulu 300

Bakır … 1350

Vesâir torunlardan ve fukarâdan cebri aldayub ‘indinde emânet vaz‘ olunan eşyalar kıymeti 21000

**C_DH_00068_03392_001**

Hâlâ Erzurum Vâlîsi vezir-i mükerrem ‘izzetlü Yusuf Ziya Paşa hazretleri tarafına vârid olan tahrîrâtın hulâsasıdır. Fî 2 Rebiyü’l-ahir sene 12

İzzetlü Defterdar efendi

Def’i nizâmnında müşârün-ileyhin tahrîr-i vechle muza‘a merkûmenin ref‘den Murad Paşa ve oğulları üzerlerine bu ciheti muktezâ-yı halden olmağla … mu‘acelesi olan on bin ğuruş beş bin guruş dahî zam ile bu cihetini … eyleyesun 5 rebiyü’l-ahir sene 212

Bayezid Mutassarıfı İshâk Paşa’nın kok? mâliyesi ber-kemâl olunduğundan Memâlik-i Kürdistanı bi’l-istiklâl zabt ve tasarruf da‘iyesiyle etrafında bulunan yurtluk ve ocaklık ashâbının herbirini birer töhmet ile ithâm eyleyerek Eleşkird ve Hınıs ve Tekman ve Malazgird ve Hamur ve Diyadin Sancaklarını birer takrîb ber-vech-i mâlikâne kendu ve oğulları üzerlerine berâat ettirüb ol-vechle gereği gibi kesb-i miknet ve istiklâl etmek hasebiyle Erzurum Vâlî’lerine akrânından dûn mu‘amele ve etrafında bulunan Van ve Kars muhâfızlarına kendu etba‘ misillü muhâtaba idildiğinden başka Erzurum ve Kars müte‘ayyanenizin bir kimesneye münfa‘il olsa Sepiki ‘Aşîreti eşkiyasını ve Van ve müzâfâtından olan mahâller sekenesinden birine icrâ-yı garaz-ı murad eylese Haydaranlu haşeratını teselliyet ile etrafını tahrîb ve fukara-yı ra‘iyet-i rencide ve ta‘azîb ide gildiği müşârün-ileyhin mukaddeman Erzurum’a vurûdunda soyu? ma‘lumu olduğundan paşa-yı mûmâ-ileyhin esbâb-ı kudret ve mikneti olan elviye-i merkûmenin biru biru yerinden intizâ‘ıyla ‘ibadullah üzerinden dest-i tetâvulüni kesiste? eylemek niyet-i hâlisiyesiyle hasılât-ı ekall olan salifü’z-zikr Hamur ve Diyadin Sancakları’ndan

ağmâz-ı ‘ayn olunarak Eleşkird ve Malazgird Sancakları’nın ber-vech-i yurtluk sâhib-i evellerine ‘inâyet buyurulması husûsu hasbetullah-ı te‘ala ol-vakt der-‘alîyeye ‘arz ve inhâ olundukta gavail-i İraniyenin suret-i neticesi nâ ma‘lum olduğundan fakat Eleşkird Sancağı tevcîh ve ihsân birle Malazgirt Sancağı’nın ref‘ ve tahvîli husûsu def‘i gaileye tevkîf buyurulmuş olmakdan nâşî Hınıs ve Tekman Sancakları’nın dahî paşa-yı mûmâ-ileyhe bundan intizâ‘ı husûsunun vakt asûdede ‘arz ve inhâ olunması mûşârûn-ileyhin tasmîmkerden olarak ol-vakt meskûka‘ına kalmış idüğün

İşbu Malazgird Sancağı Murad Paşa’ya ‘inayet kurb ve cevâd olduğundan başka fî’l-asl akrabası üzerinden ref‘ ile mûmâ-ileyh İshâk Paşa’ya tevcîh buyurulmuş olmak hasebiyle bu bâbda nefsaniyet idüb el-alân İshâk Paşa’ya zabt ittirmeyub ve fimâ ba‘d dahî zabt ittirmeyeceğine binaen ba berat-ı ‘alî mutasarrıf olduğunu livayı zabt idememesi husûsu mûmâ-ileyh İshâk Paşa’nın beher-hâl ğayret-i cahîliyesini tahrîk ideceği ve bir tarafdan Murad Paşa dahî zabt olunmayacağı zahîr ve mûmâ-ileyh İshâk Paşa’nin kuvve-i maliyede akranı boğması dahî ‘aşâ’ir ve ekrâdının kesreti cihhetiyle kuvvet-i ‘askeriye ve şecâ‘atına Murad Paşa ğalib olunduğundan na’ire-yi fesâd işğal ideceği yeri? ve bahîr olmak mülâbesesiyle meyânelerinde münâza‘ayı mucîb bir hâlet-i teferrüs olundukça cânib-i İran’ın ihtilâl ve ihtilâfı hengamında bu makûle münâfese muhâsemenin ibrâzı münâsib olmadığını beyan ile edille-i şer‘iye ve nesâyih-i ‘akliye serd olunarak bu ana kadar ateş fesad teskîn ve itfâ olunmuş olub ancak el-hâlet-i hazihi gavâil-i İraniye ber-taraf olduğundan hiçbir diyecek kalmayub ve madem ki Malazgird Sancağı mûmâ-ileyh Murad Paşa’ya karib ve İshâk Paşa’ya ba‘iddir beher-hâl Murad Paşa galib olarak İshak Paşa’ya zabt ittirmeyeceği aşikâr olub hatta mutasarrıf olduğu günden bu ana kadar Erzurum gümrüğüne edâsı lazım gelen bedel-i cizye mâlını adâ ide mirinizden ka‘ide-i mer‘iye üzere gümrüğ-i mezbûr emini mûmâ-ileyh İshak Paşa’dan mütâlebe eyledikçe mûmâ-ileyh dahî ben bir akçesine destres olamadım deyu edâ eylemediğine binaen Murad Paşa’dan mutâlebe olundukda ben mutassarıfı değilim ve mütesellim bu kadar deyu i‘tizâr itmiş ise dahî zaruri matlubât-ı miriyyeye kesr ve noksân tertîb etmemek içün terhîb ve tehdîd ve pend olunarak mâl-i mezkûr Murad Paşa’dan tahsîl ve gümrüğ-i mezkûr tarafına teslîm olunmuş olduğundan paşa-yı mûmâ-ileyhumâ’nın bu gûne mişvâr ve etvârları refte refte meyânelerinden

harb ve kıtalı mucîb ve bu keyfiyet fukara ve zu‘afanın insilâb-ı emn ve asâyışlarını müteveccih? olacağına binaen nihâyetinde vehâmet-i taraf-ı müşârün-ileyh raci‘ olacağı mülahazadan ba‘id olmamağla ref‘en lil-gavâil bu def‘a der-‘alîyeye takdîm olunan pusula mucebince zikr olunan Malazgird Sancağı Eleşkird misillü mûmâ-ileyh İshâk Paşa’nın def‘inden Murad Paşa mahdumları Mirza Bey ve Mehmed Bey ve Selim Bey üzerlerine ber-vech-i iştirâk tevcih ve iktizâ iden manşûru isdâr ve irsâl birle emin ve istirahat fukara husûsuna ‘inayet-i seniyye buyurduğu buyurulmuş

Mukarrema Eleşkird mâdesinde müşârün-ileyhin nef‘i şöyle dursun bir mikdâr zarar ve hasarı derkar idüğüne kısm iderek bu mâdede dahî yine zararı derkar ise de vehâmet-i melhuziyeye mebni ve hâk zir destan ra‘iyette istihsâl esbâb ol imiş kaziyesine mübteni hasbetenallahu te‘ala husûs-ı mezkûr bu vechle istida olunduğu müşârün-ileyh mufassal ve meşruh bir kıt‘a kaimesinde tahrîr ider.

**C_DH_00068_03392_002**

Ber-vech-i yurtluk ve ocaklık mûmâ-ileyhe beylik uhdesinde iken beher sene ol-mikdar mal-ı Erzurum temessük emînlerine verilmek üzere mukata-i mezbûr mir mûmâ-ileyhin rızasınsan mirân mûmâ-ileyhe bu mikdar muaccele ile ber-vech malikâne tevcîh olunub târih-i mezbûrede mufassal bervech-i şerif ve zimmet-i defterâne ve işden muhâsebe ve divana arz kılmalarına dahî başka başka ‘alim ve … virilmekle muktedir ferman devletlü ‘anayetlü sultanım hazretleri

Eyalet-i Erzurumda vakî Malazgird Sancağı harab olduğu cihetden canîb-i miriyyeden hasâret derkar olmağla … cizye-yi şer‘iye verilen nûzül ve avarız ve Erzurum Vâlîleri’ne mu‘ayyen olan imrad-ı … olacak miri içün beher sene Erzurum gümrük tarafına iki bin ve bin üç yüz ğuruş teslîm olunmak şartıyla livâ-i mezbûr bu beylikden ihrâc ve şer ta‘yîn üzre malikâne tanzîm birle uhdesine tevcîh olunmasını hala Bayezid Sancağı Mutasarrıfı İshak Paşa adem ikbâlehu bi’t-tahrîrât inhâ olmakla voyvodaları? ihraca senevi altı bin beş yüz ğuruş malın Erzurum gümrük eminlerine vermek üzre Malazgird Sancağı ber-vech yurtluk ve ocaklık İbrahim Beg’in uhdesinde iken ref‘ mansuhası? husûsunda paşa ve ta‘yîn ve aheri mûmâ-ileyhin oğulları Mehmed Sadık ve Mehmed Murad ve Mehmed Şeyhi ve Yusuf’a mûmâ-ileyhe mezkûr paşanın tahrîri üzre beş bin ğuruş muaccele ile ber-vech-i

malikâne tevcîh olundukdan sonra tekrar malikânenin … ref‘ ve kamekan ber-vech-i yurtluk ve ocaklık İbrahim beg-zade âlî ile tevcîh ve dilgendahı? mûmâ-ileyhin oğlu İbrahim Beğ’e tevcîh olunub elyevm bil-a mu‘acele uhdesinde olduğu ve mâl-ı sinusi? olub meblağ altı bin beş yüz ğuruş ehl-i zimmet re’âyanın cizye-i şer‘iyesinden ibaret eylediği malikânede cizye güzâr olduğundan bu suretde livâ-ı mezkûr ber-vech-i yurtluk ve ocaklık ol miktar mâl ile mûmâ-ileyh İbrahim Paşa’nın uhdesinde olub kılınacak livâ-ı mezbûrun yurtluk ocaklık vechiyle tevcîhinden … mir-i melhûz olmamağla senevi altı bin beş yüz ğuruş malın Erzurum gümrük emînlerine edâ olunmak şartıyla malikâne üzre acilen ve hin-i ihtizâmiyeden yine malikâne tarîki ile mu‘acelâtı alınarak ‘itâsında ecilden menâfi‘-i mirîye olduğundan gayr-i serbest malikâne tevcîhi vesile-i umrân memleket ve sebîl-i … râiyet olacağı daire-i mecmu‘ ‘aleyhumâsının … ve haletü’l-hazihi senevi altı bin beş yüz ğuruş malın gümrük-i mezbûra eda etmek olanların bin ğuruşdan muaccele ile ber-vech-i malikâne tevcîhi tağrîr ile lede’l-ikrâz mucîbince tanzim olunmak bâbında sadır olan ferman-ı âlî mucîbince muaccelesi olan meblâğ-ı mezbûrların bin ğuruş ile ber-mutad alınmasından resm dildiyesi? teslîm cizye-i ayn olduğunu müş‘îr …ve sonra livâ-ı mezbûrun beher sene mâl mikdârı olan meblâğ-ı mezbûr altı bin beş yüz ğuruş Erzurum gümrük eminlerine edâ ve teslîm olmak şartıyla sadır-ı hatt-ı humâyun şeref makrun şerait-i mucîbince paşa-yı mûmâ-ileyhin oğulları Mahmud Beg ve İbrahim Beg ve mûmâ-ileyh Mahmud beg’in oğulları Ahmed Beg ve Mustafa Beg tir-i mahdumun iştiraken ber-vech malikâne uhdelerine kayd ve sürûtuyla birunda … olan verilmek bâbında bâ-ferman-ı alişân sâdır olunmak mûmâ-ileyhin Mahmud Beg ve İbrahim Beg ve Ahmed Beg ve Mustafa Beg … mecdûhu maktu-i mezbûreyi mir mûmâ-ileyhin … virdiği muaccele mukâbele … oldukları teessisen ber-vech-i malikâne zabt rabt ve livâ-ı mezbûrun ehl-i zimmet re‘ayasının üzerlerine edâsı luzum gelen cizye-i şer’iyelerini ferman-ı kadîm ve tezkerelerine ahz ve bazı senevi mâlı olan meblâğ-ı mezbûr altı bin beş yüz ğuruş beher sene Erzurum gümrük emînlerine edâ ve teslîm eyleyüb ma‘mûle temessük aldıklarınca zabt ve rabtlarına ve cizye-i şer’iyenin ahz ve kabzına taraf-ı aherden terd taarruz ve taaddi eylememek üzre şürût mukâbelesi fî 4 Rebi‘ü’l-evvel sene 1208 târihinde başka başka ber-vech-i şer‘iye ba‘zı … … kılınmalarına dahî ‘alem

**C_DH_00123_06109_001_001**

**‘İnayetkâr Bende Pirvara Merhamet Asâra Veliyyü’n-ni‘ama Efendim**

Muş tarafında olan Sipki ve Haydaranlu ‘Aşiretleri’nin kışlakları teng olduklarını Muş Mutasarrıfı Selim Paşa tarafından hâk-i pây hazreti veliyyü’n-ni‘amiye tahrîr olunub ve ‘inâyetkâni efendimiz mezkûr ‘aşâ’irlerin bir mikdârı Bayezid tarafından kışlak olunması husûsunu bu kullarına tahrîr ve adamımız Mahmud bendelerine tenbîh buyurdukları ma‘lum … ‘abîdanem olub lâkin ‘inayetkâra bende-nevâzan efendim Selim Paşa kulları Haydaranlı ‘Aşîreti’nin ve gerek Sipki ‘Aşîreti’nin bir mikdârı Bayezid’de kışlak olunması husûsunu tahrîr eylediği garazdan hâli olmayub yine bir fesâda ba‘is olub bu kulunuzu devlet-i ebed müddetin ve gerek ‘inayetkâni efendimizin hâk-i pâyında lekelendürmeye sebeb olduğu şüpheden müberrâ olub zîrâ ‘inâyetkâr efendim Selim Paşa Haydaranlı Mahmud Ağa husûsunda kaç def‘a İran’a tahrîr idüb ve Mahmud Ağa’yı cebren ve kehren döge döge İran’a gönderdiği cümlenin ma‘lumu ber-halettir el-haletü’l-hazihi Haydaranlı Kasım Ağa hakkında kaç def‘a der İran’a tahrîr idüb ve Bayezid’in hârab ve yabab olub re‘ayası etrâf ve eknâna perakende olub ve Muş’da beş altı yüz hâneden tecâvüz olduğu cümle nihâyendir ve Bayezid’de elli hane ekrâdın kışlak olunmasına iktidârları olmadığı hod ma‘lum ‘alemiyandır Haydaranlı gelub Bayezid’de kışlak olmakdan merâmı bu ki Bayezid‘de anların kışlak olunmasına imkan olmaz ve Haydaranlı huceste behâdırın bu ana kadar on ve on beş adem İran’a gönderub İranyan ile güft ü gû ettiği ve İran’a gideceği cümleye ma‘lum olmuşdur ve Selim Paşa ‘arz ve nefsaniyetetini icrabirle Haydaranlıyı Bayezide göndürür ve Haydaranlı Bayezid’de kalmayub İrana gider ve bu kulları Devlet-i Alîye’de ve gerek ‘inayetkâni efendimizin ‘indinde hacel kalub ve kapahat sahibi kalub ve bu kulunuza bir file bulmak meram eylemişdir yoksa Selim Paşa belmetreke duder? sancağımızda on pare kuramız şinde gelur ve bu kışla olan ekrâd vakt-işitâda hanesiyle re‘âya hanesine girub ötrecekdir veyahud çadır kurub berf üzerinde kalacakdır ma‘lûm-i devletdir ki Selim Paşa’nın bu maddede bu kulunuzu kirlendirmekdir lakin bu iki yüz seneden tecavüzdür ki ebâ anced padişah-ı ‘alem-penâh hazretlerinin ve gerek vüzerâ-yı ‘azâm efendimiz hazretlerinin hıdamat-i … gatlarında sermu kusur ve küsür itmeyub dam-ı der-meyan ğayret birle can siperâne hidmet kılub mâl ve can uğr-u humâyunlarında virmişüz ve bundan böyle dahî ol-minvâl hizmet ideceğimiz merhamet kanî efendimizin dahî ma‘lumudur ‘inayetkâr

efendim ve ba‘zı cevablar dahî tahrîr olunması olmadığından kavvas başı hazreti veliyü’n-ni‘am ‘izzetlü Hasan Ağa kullarının takrîrinden ma‘lum-i ‘ilm raufileri? oldukda ol-bâbda ve herhalde muhtac-ı ‘inayeti olduğum emr-u ferman ve latif İhsân hazreti menlehü’l-emrindir fi Zilhicce sene 240

**C_DH_00125_06216_001_001**

**Sa‘adetlü Mükerremetlü Mürrüvetlü … Hazretlü Karındaş e‘azz ve Ekremim Sultanım Hazretleri**

Devlet-i Aliye ‘aşâ’irinden Haydaranlu ve Sepiki ‘Aşîretleri’nin Erciş’de ve Adilcevaz semtlerinde kışladılması savb-ı ‘alilerinden vârid olan tahrîrinde iş‘âr ve ebnâ ve işbu kışlak ma’desi Muş Mutasarrıfı Selim Paşa tarafından dahî tahrîr ve inha olunmuş olub bu tarafda vakî‘ olan tahkîkâtımıza göre Erciş ve Adilcevaz vesâir Van arazisi İran seferi esnasında pâ-zede-yi huyûl-i perişan-i olduğundan başka ekser ahalisi ekrâd ve ‘aşâ’irden tevhîş olduğuna ve civarda olan Bayezid ve Eleşkird dahî harab ve çok yeri ‘imar ve şenlikden beri ve hali idüğüne zikr olunan Haydaranlu ve Sepiki ‘Aşîretleri’nin mahâll-ı merkûmede kışladılması bir suretle uyamayacağı huyda? ve paşa-yı mûmâ-ileyhin gerek yurdluk ve gerek mukataa vechiyle ‘uhdesinde olan Muş ve Hınıs ve Tekman ve Malazgird ve İs‘ird Sancakları ve vesâir mahâll-ı ‘adide vasî‘ alânı ve ‘aşâ’ir-i merkumenin iki katı olsa gencameşi? ve ekser ahâlisinin ‘aşâ’ir-i saire ile mahlutatı zâhir ve ruşena olmak ve paşa-yı mûmâ-ileyh dahî Devlet-i Aliye’nin rızakar ve mehhâm-ı aşina Miri Miran kiramından bulunmak cihetiyle mezkûr Sepiki ve Haydaranlu hanelerinin mahâll-ı saireye ‘imar gelinceye kadar şimdilik yine Muş ve Hınıs ve Tekman vesâir paşa-yı mûmâ-ileyh ‘uhdesinde olan elviyeye yerleşdirilmiş husûsu tensîb olunarak keyfiyet hâk-i pay humâyun-u şâhâneden bi’l-istizân ol-vechle icrâsı husûsuna emr-u irade-i mülûkâne şayan buyurulmuş ve keyfiyet savb-ı halisanemizden paşa-yı mûmâ-ileyh mahsûsa yazılmış olmağla zatı ‘alileri paşa-yı mûmâ-ileyh ile bi’l-muhabere mezkûr ‘aşîretlerin mahâll-ı sareye ‘imar gelinceye kadar şimdilik Muş ve Hınıs ve Tekman vesair elviyeye yerleşdirilerek istihsâl-ı hüsn-i tesviyesine dikkat ve himmet buyurmaları matlûb-ı kat‘i iduği beyanıyla kaime muhâleset-i a‘lâma tahrîr ve fersinade-i kâri ma‘ad-ı temsîrleri kılınmışdır inşa olunan lede’l-vusûl bervech-i muharrer himmet buyurmaları husûl-ı halisanemizden

**C_ML_00562_23066_001_001**

Silâhşöran-ı hassâdan me'muriyetle Bayezid cânibinden olan İsmâ'il beg kullarından vürûd iden evrâkın hülâsasıdır fi 17 Zilhicce sene 1218

Bayezid Sancağı'ndan müretteb ağnâm bedelinden gayr-ı ez 'afu kusûr kalan on beş bin ğuruşun tahsîli bâbında südûr iden emr-i 'Ali mir-i mûmâ-ileyh mübâşeretle vârid olmağla livâ-i mezkûr intihâyı serhadat-ı hakaniyeden olub öte ve beru Kürdistan ve ekrâd 'aşâ'irinden 'ibâret olduğundan başka bir kaç seneden beru İran'ın Azerbaycan tarafına vuku'bulan ihtilâle mebni beher sene külliyetlü 'asâkir ile Kurb-ı civararına birer serdâr vurûdu hasebiyle livâ-ı mezbûr re'ayaları havfa tab'iyet ile etrâfa firar ve perişan olmalarıyla firar-ı mezkûrlara istimâlet ile yerlerine irca' ve iskân kaydında iken Süleymanlu 'Aşâ'iri'nden Haydaranlu 'Aşîreti'ni Muş Mutasarrıfı Murad Paşa tarafına celb ve ittifâk ile livâ-i mezkûre isâl-ı hasâr ve nehb ve ğaret ve katl-ı nüfûsa ihtidâ ve ihrâk-ı bil-nar ile harâb itmekden nâşî bâkî kalan re'âya dahî firar ve her bir karyede birer ikişer hane kalmış olduğu beyanıyla bedelliye-yi mezkûre dahî teklif olunduğu suretde bakî kalan fukarâ dahî perişan ve derûn-i memleket hâli kalacağı aşîkâr olmağla hatta fukaraya merhameten meblağ-ı mezkûrun 'afu-yı niyâzında olduklarını Bayezid Sancağı Mutasarrıfı Mahmud Paşa 'arzuhâlinde ve kadısı i'lâmında tahrîr iderler.

Emr-i şerîfi mezkûru mübâşir mûmâ-ileyh paşa-yı mûmâ-ileyhâları el-arâfa mantûk-ı münîf-i üzere bedelliye-yi mezkûrenin tedârik ve teslîmi kaydında iken has mukata'ası Murad Paşa'ya tevcîhi haberi vurûd eyledikde biraz kalmak vahîye takvasıyla mübâşir mûmâ-ileyhi kirk gün mikdarı meks ve ba'de hürmet namıyla habbe-i vahîde virmeyub mu'amele-i aher kaydında olmağla mübâşir-i mûmâ-ileyh ber takrîb tahlîs gerbeyan ve husûs-u mezkûr zımnında i'lâm-ı mezkûru ahz ve takdîm eylediğini hâvî mübâşir-i mûmâ-ileyhin 'arzuhâlı kıt'a l

Sen ki Paşa-yı mûmâ-ileyhsin bundan akdem tarafından der-sa'âdete vârid olan tahrîratın hulâsasından livâ-ı mezbûrlardan ile … olub an-asl ber-vech yurtluk ve ocaklık ahrâdını İhsân-ı Humâyun olduğundan nâşi hin-i fetihten bu ana kadar

livâ-ı mezbûrun ağnâm-ı muka‘atası ve … matlûb olduğu mesbûk olduğundan gayr-ı birkaç seneden beru ol-havâlîde vuku‘bulan ihtilâl sebebiyle livâ-ı mezbûrede kain ekrâd ‘aşâ‘ir ve re‘âyâ perâkende ve perişân ve bu sene-i mübârekede dahî tarafında olan Haydaranlı ‘Aşîreti Muş canîbine isticlâb olduğundan matlûb olunan bedeliyesi mirliğe ağnam mevcûd olan re‘âyâ fukarasından taleb ve tahsîl olmak lazım gelmesi anlar dahî adm-ı tahammüllerinden nâşî külliyen perişan olacaklarını beyân birle berhimen? fukara? bedel-i mezkûrün ‘ukul-u tebârında olduklarını Bayezid kadısı ilâmında ve … arzuhâlinde … ve inhâ eylemesun lakin Ordu-yı Hümâyûn ağnam alakası içün iki yüz on dört senesinde livâ-ı mezbûrede beş bin re’es ağnâm-ı miriyesi tertîb olunub bâde beher berat-ı tebşîr itâsı olarak birle kat‘ ve iktizâ emrin yiğirmi beş bin ğuruşun bedelinin tahsîli bâbında sene-i sâbıka evâili şabanında emr-i şerif ısdâr ve sikar? olmuş olduğu ve bedel-i mezkûrun Ordu-yı Hümâyûn tertîbâtından olub af-u mahkeme vasıl olan mücerred ahâlisinin hallerine merhameten ve beş bin olmasına binâen on bin ğuruşa tertîb ile ğuruşun tahsîli husûsuna ircâsına sene-i taalluk idüb mucebince bedel-i mezbûrede i‘tiyâd afu-ı küsûr kalan on beş bin ğuruşun tahsîli bâbında bundan akdem emr-i şerîfe isdâr ve muharrer çukadâr mübâşeretiyle irsâl olunmuşlar dahî merkûma muharrer mübâşeretin arz ile birine müceddeden mübâşir ta‘yîn olmuş olduğu vakît-i hâl derkâr olan masârifât-ı mühimenin ikame ve idaresi ve ihrâcı olacak fi-yevm kullarının muvacesinin küsr-ü muhammenin ve sene-i Devlet-i ‘Alîyede olan bi’l-cümle … emvâl-i miriyenin istihsâl ve istihzârına mevkûf olmak maddesi ile meblâğ-ı küsûr mezkûr kastin? muvvacehesi kesretine ve masârifât-ı mühimme-i saireye mucîb ve kefilleri ve kılınmasından nâşî meblâğ-ı küsûr mezkûr muktezâ-ı gayret ve îrâdının evvelde vüsûl-ü emr-i şerifde marifet-i şer‘a ve marifetin ve mübâşir merkûme marifetiyle âlâey-yi hâl tamamen ve kamîlen tahsîl ve der-sa‘adete irsâlına merîd? itîna ve dikkat hilâf-ı emr-i şerîfe livâ-i mezbûr ahâlileri idâd ve edâya olan tekâsül ve rehâvet iderler ise kat’iyen ve kat‘inen amel ve itibâr iderek tekmîlen tahsîli isbâniyenin? bedel-i mukarere ve sa‘y eylemek ferman olmağın id Rebiyü’l-evvel sene 1218 târihinde miri miran aldıkdan Bayezid Sancağı Mutassarrıfı Mahmud Paşa dâme iclalehuya ve Bayezid kadısına ve bu husûsa tevazu‘ mübâşir ta‘yîn olunan zide kadruhuya hitâben emr-i şerif verildiği mukayyed ve ferman devletlü sultanım hazretlerinindir

Bayezid Sancağı el-yevm  uhdesine der-i devlet-i humâyun …

Bayezid Sancağı Rum ili Beyler Begi'si payesi olan İshak Paşazade Mahmud Paşa'nın bervechi yurtluk ve ocaklık üzerine ferman devletlü sultanımındır.

**C_ML_00562_23066_002_001**

Neferiniz mucîbince meblağ-ı mezbûrun tahsîl ve teslîmi kenduden matlûb idüği beyanıyla bazı müvekked olarak müşârün-ileyhe hitâben iktizâ eden emrinin isar

Ordu-yı Hümâyûn lazımesi içün bundan akdem iki yüz on dört senesinde Bayezid Sancağı'ndan beş bin re'es ağnâm mübâyası tertîb olunub ba'de beher re'esi beşer ğuruş olarak bedel-i kat'i ve icâb iden yiğirmi beş bin ğuruş tahsîl olunmak bâbında emr-i şerif sâdır olmuşken livâ-ı mezbûr İran ile hem hudûd olub bu ana kadar livâ-ı mezbûrdan ağnâm mübâya ve bedel-i matlûb olunduğu mesbûk olmadığımızı birkaç seneden beru ol-havâlide vuku' bulan ihtilâl sebebiyle livâ-ı mezbûreden kain ekrâd ve 'aşâ'ır ve re'aya perakende ve perişân ve Haydaranlı Aşîreti Muş canîbine isticlâb olunmak takrîbiyle matlûb olunan bedel-i mezkûr mevcûd olan re'ayadan tahsîl olunmak lazım gelse onlar dahî terk-i vatan idecekleri beyanıyla rahmenü'l-fukara bedel-i mezkûrun 'akd-ı husûsuna müsa'ade-yi seniye erzâni buyurulması husûsu bundan akdem livâ-ı mezbûr mutasarrıfı Mahmud Paşa kulları tarafından bâ-tahrîrat lede'l-inhâ bedel-i mezkûrun 'avfı mümkün değil ise dahî mücerred ahâlisinin hallerini merhameten meblâğ-ı mezbûrun on bin ğuruş 'avf ve tenzîl ile küsûr on beş bin ğuruş fimâ ba'd özür ve illet olunmayarak tamamen tahsîl ve muahiren mübâşir ta'yîn olunan hassa küsûrlerinden İsmail Ağa kullarına teslîm ve meblâğ-ı mezbûr mürâciye? müretteb olmağla seri'an hazine-i a'mireye müşîr olunmak bâbında işbu sene-i mubareke evâil-i rebiü'l-evvelinde paşa-yı mûmâ-ileyh ve Bayezid kadısına mübâşir mûmâ-ileyhe hitaben der-kenârda meztûr emr şerif virilmiş idi şimdi Paşa-yı mûmâ-ileyhi'in mukaddema serd eylediği a'zâr vâhîyeyi bu def'a dahî bast ve beyan iddirib marû'z-zikr on beş bin ğuruşun dahî 'afu-yı husûsunu Şamil mübâşir mûmâ-ileyh paşa-yı mûmâ-ileyhin tahrîrâtıyla Bayezid kadısının i'lâmını irsâl idüb ancak emr-i şerif-i mezkûru paşa-yı mûmâ-ileyh lede'l-araye-i mucebince bedeliye-i mezkûrenin tedârik ve teslîmi kaydında iken

Hınıs mukata‘asının Murad Paşa kullarına tevcîhi haberi vurûdunda bazı kelimât-ı vahiye fukûhiyle? Mübâşir-i mûmâ-ileyhi kırk gün mikdarı meks-i mezbûre mu‘amele-i aheresiyle def‘ itmiş olduğunu mübâşir-i mûmâ-ileyh başkaca ‘arzuhâlinde tahrîr ider kuyûd-ı lazımesine bi’l-müraca‘a iktizâsı ifade olunmak bâbında hülâsa bi’l-istisna sâdır olan fermân-ı ‘alîleri mucîbince derkâre havâle olundukda Bayezid Sancağı Rum ili begler begligi payesi olan İshâk Paşazade Mahmud Paşa’nın bervech yurtluk ve ocaklık üzerinde olduğu divan-ı humâyundan derkenâr olunmuşdur paşa-yı mûmâ-ileyh bedel-i mezkûru tanzim itmek üzere Hınıs ve Tekman mukata‘asının mûmâ-ileyh Murad Paşa’ya tevcîhi haberini istimâ‘ itdikde mübâşir-i def‘ itdiği hülâsa malından müsteban ve tekrar isti‘câli içün Mahmud Paşa’ya emr-i şerîf gönderilse ittihazına dikkat etmeyeceği zâhir ve ‘ayân olmağla bu surette bedel-i mezkûr on beş bin ğuruşun tahsîli içün Erzurum Vâlî’sine hitâben emr-i Alî ısdârı irâde-i seniye buyurulur ne vechle rey‘i ‘alîleri buyurulur ise ol-babda ve herhalde emr-u ferman devletlü sa‘adetlü sultanım hazretlerinindir.

Fî 4 Muharrem sene 1219

**HAT_ 0001_00018_01_01**

İran canîbinden taraf-ı Hazret-i Vekâlet-penâhîye nâme îsâline me’mûr olmuş olan Ağa Mustafa nam şahıs ile Revan serdarı Hüseyin Han’ın Erzurum ahâlisinden ve Muş Mutasarrıfı Selim Paşa’dan iştikâ-yı şâmil bir kıt‘a ve merkûm Ağa Mustafa’nın bir an evvel Dersa‘âdet’e îsâline himmet olunmak iltimâsını müştemil Şehzade canîbinden Fârisüyyü’l-ibâre bir kıt‘a mektup esnâ-yı râhda taraf-ı müşârün-ileyhe gelmiş olduğundan zikr olunan mektuplar ile Bayezid ahâlisinin gasb olunmuş olan emvâl ve eşya ve nukûd ve mevâşîlerinin istirdâdı bâ-arz-ı hâl taraf-ı müşârün-ileyhden istid‘â olunmuş olduğundan emvâl-i mağsûbenin reddi husûsuna dair müşârün-ileyh tarafından yazılan şukkanın müsveddeleri takdim olunmuş olduğu beyanıyla merkûm Ağa Mustafa taraf-ı müşârün-ileyhden yazılan cevâb-nâmeyi mahâlline ba‘de’l-irsâl Dersa‘âdet’e azîmet edeceğin

Muş mutasarrıfı mûmâ-ileyhin bi’l-itmâ‘ İraniyândan celb ile Muş canîbine iskân etmiş olduğu ekrâdın iadeleri içün serdar-ı mûmâ-ileyh asker göndereceğini iş‘âr ve Erzurumlunun ayan tüccarına derkâr olan sû’-i mu‘âmeleleri tahrîr ve tizkâr

olunmuş olduğundan müşârün-ileyh dahî ‘aşâ’ir-i merkûme öteden beru mütelevvinü’t-tab‘ olup bugün paşa-yı mûmâ-ileyhe ittibâ‘ etmişler ise yarın dügerdan olarak sizin tarafa ric‘at eyleyecekleri nümâyân olduğundan bu makûle ekrâd mâddesi içün asker ihtişâdıyla hudûd-i hâkâniyeye (silik) derkâr olan şurût-ı safvete münâfî olduğu me’âlini ve Bayezid fukarâsının kârbân ile Erzurum’a gelür iken Revan dâhilinde Hacı Bayram nam karye kurbunda Zilanlı Hüseyin Ağa’nın üç yüzden mütecâviz süvari ve piyâdesiyle biraz ‘Acem süvarisi üzerlerine gelüp hasr ve tazyîk ve adamlarını cerh ve katl ve ber-mûceb-i defter mal ve hayvanlarını nehb ve gâret ve üç yük bâzirgân emvâli Revan kal‘asında zabt olunmuş ve Celâlî taifesi dahî İncesu ve Ortaköy ve Başköy ve Sar altı aded kurâ ahâlisinin emvâl ve davalarını sürüp götürmüş oldukları bâ-arz-ı hâl inhâ olduğundan emvâl ve eşyâ-yı menhûbenin reddi lazım geleceği müfâdını mübeyyin müşârün-ileyhin sürav-ı mûmâ-ileyhe irsâl eylediği mâru’z-zikr iki kıt‘a mektubların takdîm olunan müsveddesi

Kıt‘a 1

Erzurum ahâlisinin huccâc ve tüccâr-ı İran’a ettikleri sû’-i mu‘âmele ve bedreftarlık ve şetm ve darb ve habs ve tazyîk ve emvâllerini gasb misillû hâlât bu ana kadar müşârün-ileyhin ma‘lûmu olmuş olduğundan bahisle Muş Mutasarrıfı Selim Paşa geçen sene üç yüz hâneden mütecâviz Sepkanlu ve Süveydanlu ekrâdlarının hânlarını kendü dairesinde muhafaza ve ba‘dehû beş yüz hâneden ziyade Haydaranlu ekrâdını bi’l-itmâ‘ tarafına celb ederek cümlesine süknâ ve mâlikâne tayin etmiş olduğundan kaç def‘a bu misillû Devlet-i ‘Aliyye fermânına münâfî ekrâd-ı İran’ı tesâhub etmemesini yazmış ise de müfîd olmamış ve bu sene dahi beş yüzden mütecâviz ol cânibde bâkî kalan Haydaranlu ekrâdını dahi hufyeten teşvîk ve iğrâ ve tarafına celb etmiş ve merkûm handa yaylâk-ı Uzun’dan Pir sancaklarının emvâl ve ağnâm ve mevâşîlerini kaldırdup Muş tarafına ubûr ettirmiş ve paşa-yı mûmâ-ileyh onlara dahi müte‘addid köy ve sancak vermiş olduğundan bu evânda Muş etrafından cümle ekrâdlarını celb ve i‘râz ettirmek için tarafından asker tayîn olunup bu mâdde zımnında fukarâ ve zu‘afâya her ne kadar îsâl-i güzend ve hasâr olur ise paşa-yı mûmâ-ileyhin sû’-i harekâtı illet ve sebeb olacağını ve Erzuzum ahâlisinin dahî harekât-ı nâ-merzıyyelerini müşârün-ileyh Erzurum’a

vüsûlünden sonra bileceğini mübeyyin serdar-ı mûmâ-ileyhin terki ... ve merkûm Ağa Mustafa'nın Dersa'adet'e i'zâm kılınmasını şâmil Şehzade Mirza İsa'nın mâru'z-zikr Fârisiyyü'l-i'bâre mektubları

Kıt'a 2

Ülke-yi İran'dan Hoy tarafında bir müddetten beru meştâzekîn olan Haydarî 'Aşîreti'nden bir bölüğü Muş havâlisine nakl ve hicret eylediklerinden 'aşîret-i merkûmenin iadeleri içün Revan serdarı tarafından Muş tarafına sevk etmek üzere asker tertîb etmiş olduğu tevâtür bulmuş ve levâzım-ı tebassur ve agâhîye mübâderet eylemesini Muş mutasarrıfı mûmâ-ileyh Selim Paşa'ya tahrîr eylemiş ise de serdar-ı mûmâ-ileyh teba'ası olan ekrâd-ı hıyânet-mu'tâdı memâlik-i saltanat-ı seniyyeye tecâvüz ile ra'âyâ-yı Devlet-i 'Aliyye'ye îsâl-i hasâr etmek mu'tâdı olduğundan müşârün-ileyh Kars'a vurûd etmeksizin Kars kazâlarından Kağızman kazâlarına bir takım acem askeri gönderüp birazı cerh ve telef olmuş ise de ra'âyâ fukarâsının hayli emvâl ve eşyasını gâret eylemiş olduklarından ber-mûceb-i şurût emvâl ve eşya-yı menhûbenin ashâbına istirdâdı içün müşârün-ileyh serdar-ı mûmâ-ileyhe tahrîrât ile hafta bahisini ve Şurakil beyi Şerif Bey'i göndermiş ve bu def'a mûmâ-ileyhimâ 'avdet ederek serdar-ı mûmâ-ileyh tarafından iki top ve on iki zenbûrek ile serdar-ı mûmâ-ileyhin takrîri on iki bin ise de yirmi bin kadar asker karındaşı Hasan Han başbuğluğuyla Muş tarafına irsâl olunduğunu ra'ye'l-ayn müşâhede eylediklerini mûmâ-ileyhimâ ifade etmiş olduklarından bahisle İraniyân'ın akvâl ve etvârı eğerçi kizb ve durûğ-i vazî'adan ibaret idüğü müsellem ise de böyle top ve zenbûrek ve ol mikdar asker ile mülk-i şâhâneye tecâvüzleri sû'-i kasd ve müşâcere sûretini îmâ etmiş olduğunu müş'îr Kars muhafızının Vali-i müşârün-ileyhe irsâl olunup takdîm eylediği kâ'imesi

Kıt'a 10

Bayezid Sancağı bundan akdem Behlül Paşa uhdesinden sarf ve tahvîl ve Eleşkird Beyi 'Abdülhamid Bey'e mirimirânlık ile tevcîh olunmuş olduğundan Muş Mutasarrıfı Selim Paşa ile bi'l-muhâbere mûmâ-ileyh Abdülhamid Paşa'nın mahalline ik'âdı ve selefi Behlül Paşa isyan etmediği halde bir şey denilmemek ve izhâr-ı rûy ve mutâva'at eylemediği halde ahz ve habs olunmak ifadelerine dair

görülen tahrîrâtın vüsûlünden ve bu bâbda sa‘adetlü Ali Paşa hazretleri tarafından dahi kendüye tahrîrât gelmiş idüğünden ve Bayezid ahâlisinin mûmâ-ileyh Beylül Paşa lehine gönderdikleri i‘lâm ve mahzar ve Erzurum vücûhunun Behlül Paşa’yı istıshâb yollu müşârün-ileyhin kethüdâsına îsâl etmiş oldukları kağıd ile mûmâ-ileyh Abdülhamid Paşa tarafından vurûd eden tahrîrât ve Eleşkird kazası tarafından gelen i‘lâm ve mahzarlar gönderilmiş olduğundan ve birkaç gün zarfında Erzurum’a vüsûl ile mûmâ-ileyh Selim Paşa ile bi’l-muhâbere Bayezid mutasarrıfı mûmâ-ileyh Abdülhamid Paşa’nın makarr-ı hükümetine ik‘âd ve selefi mûmâ-ileyhin sûret-i ita‘at gösterir ise bir şey denilmeyüp sühûletle ihrâcı husûsunu istihsâl edeceğinden bahisle müşârün-ileyhin tahkîkine göre mûmâ-ileyh Behlül Paşa’nın Revan serdarına ilticâsı cihetiyle muhâlefet ve isyan suretini ibrâz etmesi ihtimali derkâr ve bu cihetle mûmâ-ileyh Selim Paşa ile muhâbere ederek asker irsâli iktizâ edeceği aşikâr olduğundan ol bâbda me’mûriyetini mütezammın bir kıt‘a emr-i alî isdârı muktezâ-yı maslahattan idüğü müşârün-ileyh iki kıt‘a kâ’imesinde tahrîr eder.

Mûmâ-ileyh Behlül Paşa emr u fermân-ı şâhâneye mutâva‘at ederek Bayezid’den çıkup Erzurum’a geleceğini ifade ve ta‘ahhüd etmiş ise de hasebi’l-beşeriyye ârız olan havf ve haşyetinin îcâbı içün Erzurum ağavâtından Saz-zâde Hacı Mustafa Ağa ve Seyyid Ağa’nın tarafına gönderilmesini istid‘â ve karındaşları ve sâ’ir akraba ve müte‘allikâtından bir takım aceze nisvânın cümleten istishâbı emr-i asîr olacağından bunların Diyadin ve Hamur kazalarında ikâmelerini rica eylemiş olduğuna binâ’en müşârün-ileyh dahi mûmâ-ileyhimâ Hacı Mustafa Ağa ve Seyyid Ağa’nın i‘zâmını tensîb eylemiş ve mûmâ-ileyh Abdülhamid Paşa’yı Bayezid’e ik‘âd içün tarafından münâsib bir başbuğla Delilbaşı ve Haytabaşısını tertîb ve mûmâ-ileyh Selim Paşa’ya dahî menhiyy-i hareket olmağı tahrîr etmiş ise de azli vuku‘ bulmuş olduğu ifadesini şâmil müşârün-ileyh Hafız Ali Paşa’nın vâlî-i müşârün-ileyhe gelen sâlifü’l-beyân tahrîrâtıyla livâ-ı mezbûr mûmâ-ileyh Abdülhamid Paşa’ya tevcîh olunmuş ise de mûmâ-ileyhin harekât-ı nâ-mülâyimesi cihetiyle tâb âver olduklarını ve selefi mûmâ-ileyh Behlül Paşa’dan ez-her cihet hoşnud ve razı olduklarından livâ-ı mezbûrun yine paşa-yı mûmâ-ileyh uhdesine tevcîh ve ihâlesi matlûbları olduğunu mübeyyin Bayezid kadısının i‘lâm ve ahâlilerinin mahzarları ve mûmâ-ileyh Behlül Paşa’yı istıshâb yollu Erzurum vücûhunun müşârün-ileyh Hüsrev Paşa Hazretlerinin kethüdâsına gönderdikleri mâru’z-zikr kağıd.

Kıt‘a 4

Mûmâ-ileyh Abdülhamid Paşa’dan hoşnud ve şâkir olduklarını ve Behlül Paşa’nın sû’-i hareket ve ef‘âlini mübeyyin Eleşkird ahâlisinin mahzarlarıyla kadısının i‘lâmı

Kıt‘a 2

Selefi mûmâ-ileyh Behlül Paşa’nın öteden beri fukarâ-yı ra‘iyyete derkân olan zulüm ve ezâsı hudûd-i bîrûn olduğundan fazla livâ-ı mezbûr uhdesinden tahvîli mesmû‘ (silik) bâbında sâkin olan Sigi Süleyman nâm şâkîyi Garik ve Eleşkird kazâsının altı aded kurâsını urup fukarânın mal ve ağnâm ve camuslarını nehb ve gâret ve nisvân ve sıbyandan birkaçını katl ve i‘dâm etmiş ve Bayezid’e mülhak olan yirmi aded kurâ fukarâlarının dahi emvâl ve emlâk ve iyâl ve evlâdlarını kaldırup kendü taraflarına götürmüş olduklarından cümlesi bugünlerde tarafına gelüp mûmâ-ileyhimânın eyâdi-i zulüm ve i‘tisâflarından ihtilâsları husûsunu iltimâs eylediklerini ve mûmâ-ileyh Behlül Paşa âdet-i dîrînesi üzere günde bir kere durûğ âmiz arz ve mahzarlar tertîb ve Erzurum valisi bulunan vüzerâ-yı izâm tarafına tesviye ve kal‘â-i Bayezid’e zehâyir cem‘ ve iddihâr eyleyerek zamîr-i mefsedetinde merkûz habâ’isi icrâ dâ‘iyesinde olduğunu mütezammın Bayezid Mutasarrıfı Abdülhamid Paşa’nın müşârün-ileyhe mersûl mektubu

Kıt‘a 1

Kars muhafızı müşârün-ileyhin vârid olan tahrîrâtının hulâsasıdır

Me’mûr-ı muhafazası olduğu Kars eyaleti hudûd-i İraniyân’a mülâsık olmak mülâbesesiyle müşârün-ileyhin eyalet-i mezkûreye duhûlünden çend rûz mukaddem İran teba‘asından olan ekrâd ile ‘Acem taifesi mahlût olarak eyalet-i mezkûre muzâfâtından Kağızman sancağına te‘addî ve tecavüz birle emvâl ve eşyalarını ve devvâb ve mevâşîlerini hilâf-ı ahd ve mîsâk gasb ve gâret ve hudûd-i İran’a nakl eyledikleri livâ-ı mezbûr fukarâsı taraflarından bâ-mahzar inhâ olunmuş ve mahzar-ı mezkûr gönderilmiş idüğü beyanıyla emvâl ve eşya-yı menhûbenin devletçe İraniyândan istirdâd ile fukarâ-yı ra‘iyetin de‘avât-ı ...lerine rağbet buyurulmasın müşârün-ileyh bir kıt‘a mektubunda tahrîr ide.

Mahzar-ı mezkûr kıt‘a 1

**HAT_0001_00018G_01_01**

Halen Erzurum Vâlîsi sa‘adetlü Hüsrev Paşa Hazretleri tarafından vârid olan tahrîrâtın hulâsasıdır. Fî 12 Ca 25.

Hoy ve Revan hatları Fethi Han ve Mehmed Hüseyin Han tarafından Haydaranlu ‘Aşîreti serkerdesi Kasım Ağa’ya irsâl ile takdîm olunan farısi el-‘ibade hükümnamelerin tercümesidir.

Bir müddetten beri Muş ve Malazgird dair Habeş Sancaklarında ve bazı senelerde İran memâliki olan Hoy ve Hürmüs ülkelerinde meştâ eden Haydaranlu ‘Aşireti reisi Mehmed Ağa ‘aşîret-i merkûmenin beş yüz hanesiyle Muş Sancağı’nda ve ağâ-yı merkûmun büyük karındaşı Kasım Ağa bin hane ile Hoy ve Hürmüs ülkelerinde ve Şehzade Abbas Mirza’nın hizmetinde iken merkûm Kasım Ağa İraniyân ile ‘adem-i imtizâcı hasebiyle Şehzade mûmâ-ileyh hizmetinden rûgerdân olarak mezkûru’l-mikdar hane ile zikr olunan Muş ve Malazgird Sancakları’na gelüp nasb-ı hıyâm-ı arâm ederek meştâya ruhsat istid‘âsında olduğunu mübeyyin Muş Mutasarrıfı Selim Paşa tarafından müşârün-ileyhe esnâ-yı râhda tahrîrât tevârud etmiş ve müte‘âkiben Revan serdarı ve Hoy hânı taraflarından merkûm Kasım Ağa’ya gelen kağıdlarda külliyetlû asker ile üzerlerine gelüp ‘avdet ettirmek tedârikinde oldukları beyan olunmuş olduğundan hudûd-i hâkâniyede karşılayup müdâfa‘alarına ikdâm eyleyeceğini ve serdar ve hân-ı mûmâ-ileyhimânın gelen kağıdlarını gönderdiğini müşîr paşa-yı mûmâ-ileyhin tekrar tahrîrâtı vurûd etmiş ve taraf-ı müşârün-ileyhden bi-mennihî ta‘âlâ Erzurum’a vüsûlünde muktezâ-yi vakte ve tabiat-ı maslahata göre iktizâ eden ağanın icrâsına himmet olunacağı beyanıyla Devlet-i ‘Alîyye ile İraniyân beyninde mün‘akid olan şurût-ı müsâleme ve misaka muvâfık tedâbîr-i hasenenin icrâsına dikkat eylemesi zımnında paşa-yı mûmâ-ileyhe cevab-nâme tahrîr ve tesyîr olunmuş ve paşa-yı mûmâ-ileyh cânibinden tevârud eden mâru’z-zikr tahrîrât ve İraniyânın kağıdlarıyla bu mâddeye dair Erzurum mütesellimininin vârid olan kağıdları takdîm kılınmış olduğu beyanıyla bu bâbda ne gûne irâde sünûh eder ise serî‘an bildirilmesin müşârün-ileyh bir kıt‘a kâ’imesinde tahrîr eder.

Haydarî ‘Aşireti an-asıl Diyarbekir eyaletinde vaki‘ Müfarıkîn sancağında sâkin olup Haremeyn-i Şerîfeyn’e tâbi‘ Şikâkî ‘Aşîretinin oymağı olduğu ve müddet-i medîdeden beru terk-i vatan edüp Muş ve Malazgird ve Bayezid ve Erciş sancaklarına gelüp meştâ-nişîn ve bazı senelerde dahî İran memâlikinde Hoy ve Hürmüs ülkelerinde meştâ-nişîn oldukları ve bir seneden beru Hoy ve Hürmüs ülkelerine gidüp meştâ-nişîn olmuşlar ise de ‘aşîret-i merkûme ağâsı Kasım Ağâ ve biraderi Mehmed Ağâ beş yüz hane ile Muş tarafına gelüp Devlet-i ‘Aliye’nin ekrâdından ve ehl-i sünnet mezheb-i Şâfi‘îden olarak Mirza Abbas’ın hizmetini terk etmiş ve paşa-yı mûmâ-ileyh tarafından istishâb olunmalarını rica eylemiş oldukları ve bu esnada Revan serdarı ve Hoy hanı taraflarından ağa-yı merkûm tarafına gelen kağıdlarda Diyarbekir’e kadar gidecek olsanız bile azîm asker ile gelüp gâret ve avdet ettirmek tedârikinde oldukları muharrer olduğu beyanıyla ol-havâliye gelürler ise hudûd-ı hâkâniyede karşılayup bi’l-muhâbere müdâfa‘alarıyla hudûd-ı hâkâniyenin her halde muhafaza ve muhâresesine dikkat edeceğini mübeyyin mûmâ-ileyh Selim Paşa’nın müşârün-ileyhe mersûl sâlifü’z-zikr tahrîrâtı

Kıt‘a 2

‘Aşîret-i merkûmenin Muş’a geldiklerinden ve serdar ve hân-ı mûmâ-ileyhimânın ol vechle merkûm Kasım Ağa’ya kağıd gönderdiklerinden mûmâ-ileyh Selim Paşa ifade-i hâli mübeyyin tahrîrâtıyla müşârün-ileyhe göndermiş olduğu adamı bî-mizac olarak Erzurum’da kalmış ve hâmil olduğu tahrîrât tatar ile gönderilmiş olduğundan ve serdar ve han-ı mûmâ-ileyhimânın askeri Bayezid’e dört beş saat mesafe Ohori nâm mahalde olduğu paşa-yı mûmâ-ileyhin Ermenek takrîrinden müstefâd olmuş ve hudud-i hâkâniye-yi tecâvüz ederler ise lazım gelen me‘âzını? icra eyleyeceğini müş‘ir paşa-yı mûmâ-ileyhe kağıd yazmış idüğünden bahisle İranlu’nun hudûd-i hâkâniyeyi tecâvüzleri sûrette paşa-yı mûmâ-ileyhe cebehane ve mühimmat-ı sâ’ire irsâli husûsunda irâdesi ne vechle ise ol vechle hareket edeceğini mübeyyin mütesellim-i mûmâ-ileyhin mârûz-zikr arîzası

Kıt‘a 2

Hoy ve Revan hanları Fethi Hân ve Mehmed Hüseyin Hân taraflarından Haydaranlu Aşîreti ser-gerdesi Kasım Ağâ’ya irsâl ile takdîm olunan Fârisüyyü’l-ibâre hükümnâmelerin tercümesidir

Mirza-yı mûmâ-ileyhümâ Tebriz’den mahâll-i hükümetlerine lede’l-vurûd mûmâ-ileyh Kasım Ağa Haydaranlu ‘Aşireti ile Muş tarafına ‘azimet etmiş olduğu mesmû‘ olup ancak ağâ-yı mûmâ-ileyhin ol vechle hareketi me’mûlden ba‘îd ise de ağâ-yı mûmâ-ileyhin ‘aşîretiyle Muş tarafına azîmeti hadd-i tevatüre resîde olduğundan bazı vesâyâ-yı lazımenin ifadesi zımnında Mehmed Sultan ve Hacı Hüseyin nâm kimesneler ağâ-yı mûmâ-ileyh tarafına gönderilmiş olduğu ve ağa-yı mûmâ-ileyhin karındaşı bundan akdem kemâl-i hiffet ve rezaleti sebebiyle İran tarafından firar etmiş ise de ağâ-yı mûmâ-ileyh aşiretiyle İran tarafından olduğundan merkûmun iade ettirilmesinden iğmâz olunmuş olup ancak ‘aşîret-i mezbûre birkaç seneden beru İran tarafında olup bu esnada Muş tarafına nakl ve ‘azîmeti husûsuna İran Şehzadesi tarafından bir vechle tahammül olunamayacağı bedîhî odluğu beyanıyla ağâ-yı mûmâ-ileyh tarafından sâlifü’z-zikr karındaşıyla ‘aşîret-i merkûme mesken ve me’vâ-yı kadîmleri olan İran tarafına iade ve ircâ‘ ettirilür ise fe-bihâ ve illâ ‘aşîret-i mezbûre ile karındaşı merkûm taraflarından tereddüd ve muhalefet olunmak lazım gelür ise ‘aşîret-i mezbûreden Muş tarafına değil Diyarbekir canîbine ‘azîmet etmiş olsa dâhî bir vechle halâs olamayarak pâymâl-i cünûd hasâr ve ağâ-yı mûmâ-ileyh dahî âverde ma‘raz-ı telef ve dimâr olacağından başka ağâ-yı mûmâ-ileyh kıyamete kadar devleteyn beyninde teneffür ve (silik) sebeb olacağı zikr olunan hükümnâmede muharrerdir.

Mütesellim Şeyh Osman nâm kimesne tarafından mûmâ-ileyh Kasım Ağa’ya vurûd ile takdîm olunan şukkanın hulâsasıdır.

Ne mikdar Hoy askeri var ise cem‘ olup Nazigöl tarafından ve yedi sekiz yüz Revan askeri öte tarafdan serdar ile beraber Revan’a gelüp Sebki ve Zilan askeri cem‘ olarak gelecekleri ve serdar-ı mûmâ-ileyh bana cevab verecek yedimde kimse yokdur şimdi padişah memleketinde bir Selim Paşa zuhûr etmiş eğer fırsat olur ise onu dahî muzmahil ve memleketini gârât edin kendimi ona bildireceğim deyü hayli

laf u güzâf eylediği beyanıyla gafil bulunmayup tedâbîr-i lazımenin tedâriki hususuna dikkat eylemesin mütesellim-i mûmâ-ileyh zikr olunan şukkasında tahrîr eder.

**HAT_0001_00018İ_01_01**

Devletlû âlî inâyetlû mürüvvetlû bu kullarına mezîd merhametlû veliyyü'n-ni'am ve celiyyü'l-himem ve amîmü'n-nutk ve'l-atf ve'l-kerem efendim sultanım hazretleri

Devlet-i İkbâl evlâd ve ensâb ile hoşdil ve kâmurânlık ile bâlâ-nişîn olasın amin bi-hakk-ı Seyyidi'l-murselîn ma'rûz-ı abd-i kadîm ve bende-i müstedîmleridir ki 'inâyetkâr mürüvvetdâr ile sene-i bâhiru'l ma'iyyetde bi-tevfîkillâhite 'âlâ 'inâyet-i şehr-i yâri hazreti mülûkâne ve 'avârif-i behiyye-i husrevânîden bâ-rütbe-i mîr-i mîrânıyla Beyâzid Sancağı mutasarrıflığı yurtluk ve ocaklık cihetiyle 'uhde-i 'âmire-i çâker-bendenize ihsân-ı hümâyunları buyruldukda sâbık Bayezid Mutasarrıfı Muhammed Behlül Paşa zaman-ı hükûmetinde ilâ yevmi hâzâvedî'a-ı yârî olan ra'iyyâ beriyyâ ve zu'afâ ve fakîr fukarâlara hiddet-i efzûn cebr u te'addî itdüği kıyâsdan bîrûn benim efendim paşa-yı mechûl ve cevrinde tahrîk iden fitne fesâd ile Sepki Ağası Süleyman nâm şâkî ile elviye-i erba'anın harâb ve yaban olmasına bâdî olduğundan mâ'adâhemân bu bende-i zerkîde eteğinde Devlet-i 'Aliyye'den gelen müjdeyi Tatarlar'dan yirmi günden sonra paşa-yı mechûl kendi hâlinde durmayub el-hâletü hâzihî lâ-hoş olduğundan paşa-yı ma'zûlün 'indinde müşterek cihetiyle olan Sebki Süleyman nâm sefih iğrâ verub Süleyman nâm şâkîme'a 'asâkir ile gelub bizim Eleşkird kazamızdan altı pare karye-i vedî'a-i yârî olan fakîr ve fukarâların mâl ve ağnâm ve camış ve derûn-hânelerinden olan eşyâ ve menheviye ve zehâirlerini ve nisâ ve sıbyânlarını 'abd-i 'uryân ve birkaç adam ve ehl-i nisâ dahî katlidub vekîliyyete muhtâc idub gasb u gâreta pardukları günden zâhir olduğundan benim efendim bu fukarâ ahvâlini tafsîlen Erzurum Vâlîsi sâbık 'inâyetlü Hafız Ali Paşa karındaşınıza 'arz ve ifâde iduği ma'lûm-i devletleriniz oluna ki vezir dahî bu nârin nâ-hemvâre kokoşlarını Devlet-i 'Aliye'ye tahrîr ve ifâde ideceğim deyu virdüği benim efendim paşa-yı mechûl-i mezkûr Sebki tâifesini gönderub cebren ve kahren Bayezid mülhakında olan yirmi pare nâmiye kurâlarında olan fakir ve fukarâların mâl ve emlâkı ve ehl-i 'iyâlleri ile kaldırmayub da kendi taraflarına

göçürmeyub aparmış olduklarından mezkûr fukarâların bu mevsimde zirâ'atleri ve diri dirlikleri tımar yerde kalduğından Sebki gelub fukarâların zirâ'atlerini biçub kendilerine götürürler hemân fakîr ve fukarâlar bu günlerin zarfında fırsat bulub bu bendenizden 'an-mertebe ko-gelub feryâd-ı figânları âsumana erişub emânel-emân bu bendenize bu ezâ veren bu dört mâha yakın olduğu şevketlu Sultân Mahmud Efendimiz bâ-fermân-ı 'âlî-şân ve berât-ı celîlü'l 'unvân ile Bayezid Sancağı'nı sana virdüğü 'aleme nümâyân olduğundan hemân kerem-i 'inâyet idub bir gün ekdem bizi bu Sebki Süleyman nâm şâkînin ve paşa-yı mechûlün yedlerinden halâs olub ve herkes kendi ehl-i 'iyâlimizden kuvvet-i lâ-yemûtlerine bakub bu ezâ feryâdı itduklerinden benim efendim ma'lûm-i vezir-i âsaf nazirleriniz der ki mazlumu zâlim elinden halâs kemmiyyeten galîl bünyâda kadar sevâbanâ-ehil olmak hasebiyle hemân bu zâlimlerin bu taraflarda olan fakir ve fukarâlara itdukleri hasârın ve bu mezkûr fukarâların tezallüm-i hâllerini fakîr ve kıtmir sen efendimize gereği gibi 'arz ve ifâde idu emr-i şerîfiniz ne gûne sâdır olur ise ona göre kıyâm ve hareket ideceği ta'yîn ve tashîh eylemeniz içün dâir-i keyfiyyet-i vücûhun 'arz ve mahzar-ı i'lâm-ı şer'iyyeden ma'lûm vezîr-i asaf-nazîrleriniz ve bir dahî benim efendim Bayezid tarafından berz kalan cevâblar ol-taraflarda söylenmişdur ve cûd vermiş nitekim El-hamdülillâh ve'l minnet sâir padişâh-i 'âlem-penâhîden ve sen efendimin sâye-dar kulundan şimdiye kadar rıâ-yı şehrî-yârî deser-i mugâyir hareket üzre olmayacağımı cümle 'âleme ma'lûm ve nümâyândır ve kaldı iken sümme efendim paşa-yı mechûl ve ma'zûle ma'lûm olunmuş ki sâir pâdişâh-ı 'âlem-penâhîden ve sen evliyâ-yı veliyyi'l himem efendimizin sâyesinden memleket kendine kalmayacak olduğundan paşa-yı mechûl Sepki nâm şâkîye dost olub mezkûr vedî'a-ı yârî olan fukarâları pâ-yı mâl ve perişân-ı hâl itdukleri yed-i tevliyet-i 'ayân ve 'âleme nümâyândır dahî benim efendim paşa-yı ma'zûl ve mechûl zer-nişân bu ana hareket etdüği künd tezâhüre günde bir kerre dahî dürûg-ı bî-fürûg 'arz-ı mahzar düşürüb medine-i Erzurum'a gelen vezîrân gönderur pes bir müddet mürûr idüb ve te'hîr oluna hatta kendi zirâ'atlerini biçdirub ve Kal'a-i Bayezid'a cem' ve kal'abend itmek merâmında olduğundan bu kadar salanmasına sebeb budur ki kal'abend itmesine bakub zamir-i mefsedetde tehammîleri bu kim ammâ padişâhî-yi şikeste ve nüfus-i padişâhî-yi men' idub ma'lûm-i devletleri olunmak zımnında işbu 'arîza-i tahrîr ve Tatar bendeleri yediyle hâk-i pây-ı hâcet-revâ hareketine cesâret olundu bi-mennihîte 'âlâ

vüsûlünde benim efendim yemm-i kereminden niyâz bu-kim taraf-ı dâire-i devletlerinden ber-ma'mûr başbuğ ağa kullarından nasb ve bir mikdâr 'asker ve iki top cebhâne taraf-ı 'abîdânımıza bir gûn ekdem-i ihsân buyrulmak bâbında bâkî emr u fermân ve eltaf-ı ihsân sen efendim sultânım hazretlerinindir.

Fi sene 1354 Bende Abdülhamid Mutasarrıf-ı Bandırma Rumili hâla

**HAT_0001_00018N_01_01**

**Hû**

Hükm-i 'âlîleri ân ki 'âdil refî'i mekân 'izzet ve sâ'at nes'elullâhe'l kadra ve'l mekân ihlâs-ı ve irâdet-i nişân 'umdetü'l a'yân ve zübdetü'l 'aşa'ir ve'l erkân Kasım Ağâ ser-haylî tâife-i Haydaranlu bi-mezîd-i merâtib-i teveccühât-ı 'âlî-mesbûk behiyye be-dâned ki der-în evkât-ı hîn-i mesmû' gerdîd ki en bol zer-şeş hadd-i şu'ûr … mütecâviz tâife?

Bâ-il-i hû'azîmetü'z zarf temûdeeste gerçi nazar-ı bi-i'timâdîki nisbetbe-ân dâştîm în merâtib râ kabûl be-nümûde be-cûyim velîken mütevâtir umütevâlî haber resîd ki e … irâde-i reften semt-i vilâyet-i Muş dâred ümerâ-i 'âdillerdir 'izzet ve sa'âdetlu nâhiye-i sultân huzur-ı tea'yyün vürûduna daşte-i mukarrerki mî-şeved ki … husûl-i âşikârî zîr- … 'âlî …în merâtib râ dâşte bâşed ki birâderhâyı û ki ez râh-ı hak-ı hûşyârî tarîk-i rû-siyâhî pîş girifte be-etrâf refte bûdend ve … ez îşân dest ber-dâr ne-bûdim çi câyı ân-ki … il çendî sâl memâlik-i memalik-i mahrûse ….hudâdâd râ ber-dâşte be-semt-i Muş reved çe-güne dest ber-dâr hâhîm bûd ve hâl ân-ki hazrat-i nevvâb … eşref-i vâlâ rûhî fedâ hîç nev'î münkir-i în hareket ve în merâtib ne-hâhed bûd ammâ … der miyâne pây-mâl ve tavâif-i û münhedim hâhend şûd ve 'abes fîmâbeyn Devleti 'Alîyye … mürtefî''hâhed gerdîd ve … hîç-güne halâs ne-hâhed yâft fil-fevr der uhde …

**HAT_0001_0018O_01_01**

Hükm-i 'âlî-şân ..'âlî-şan-ı refî'-mekân muhaddis ve menâ'at-tüvân seniyyü'l mertebe ve'ş şân sümüvvü'l menzil ve'l me'ân-ı sadâkat ve übeyd sâye-bân

İhlâs-ı erkân-ı‘umdete’l ‘aşa’ir ve’l kabâi’l-i ağay-ı Kasım’ın ser-hayl-ı ‘aşa’ir-i Haydaranlû be-dând în evkât ki der darü’s saltaney-i Tebrîz ez rikâb-ı nüsret….hazret-i

süreyyâ-mertebet veliyyü’n ni’amı nâibü’s saltane-i ‘aliyye rûh-i fedâ murahhas hâsıl kerde dâred vilâyet sahî şudîm istimâ’-ı üftâd ki … Ağrı … be-ân taraf

keşîde eğer-çe în hareket râ ez …-ı Ağrı kabûl ne-mi-fermûdîm ammâ be-tevâtür haber resîd ki … ı Ağrı kabûl … ammâ bâ-tevâtürhaber-i resîd ki … Ağrı Reften-i Muş dâred

li-hâzâ … refî’a-i ‘âlî sâdır ve mukarrer mî-şeved ki birâderhâyı … mecdî-şân ki rû-siyâhî kerde be-în taraf ve ân taraf mî-reftend ez îşân dest berdâr

ne-bûdîm der sûretî ki Hamur … Ağrı il-i Haydaranlu râ ki il-i düvîst sâle-yi İrân mî-bâşed ber-dâşte revâne-yi Muş gerded yakîn dâned

ki hazret-i süreyyâ-mertebet veliyyü’n ni‘amı nâib-üs saltaneti’l ‘aliyye rûhî fedâ be-hîç kısmı inkâr ne-hâhend gerd ammâ … Ağrı be-her tarîk bûde bâşed

der miyâne telef şûde ‘aşîret-i Haydaranlu hem pâ-mâl hâhed şud çerâ bâyed … mecdî-şân der mâ-beyn-i devlet-i İslâm

bâis-i … gerdîde tâ kıyâmet halâs ne-dâşten bâşed ‘âlî-şân-ı seniyyü’l erkân Mehmet Sultân … ferrmûde pây-ı fermâyîşât

fermûde-îm eğer … Ağrı il râ gerçi sîne be-câ ve mekân-ı Hamur âmed fe-bihâ ve illâ eğer il-i birâder-hây el-‘âlî-şân

Ağrı ita‘ât ne-nümûdend yakîn dâned ki eğer be-Diyarbekir hem refte bâşed halâs ne-hâhed dâşt ve der uhde-eş şud … Zi’lka’de el-harâm sene 1235

Mühür :Lâ İlâhe İllallâh El-Mülkü Lillah … Hasan Mehmed

**HAT_0004_00102_01_01**

Cenâb-ı eyâlet meâb-ı sadâret ensâb übbehetlu şehâmetlu besâletlu meveddetlu muhabbetlu düstûr-i mükerrem bi'r ra'yi's sâyib ve müşîr-i müfehham bi'l fikri's sâkib karındâş-ı e'azz-iekremim paşa-yı 'azzamellâhu leh ve'l mennân hazretlerinin

Savb-ı me'âlî-i edeb ve'z zîne mezîd-i i'zâz ve ikrâm-ı pürle derârî-i de'âvât-ı vâfiyât isâbet-i … … teslîmât-ı zâkiyât isâbet-i bostân-ı güşte silk ithâf ve ihdâ

ve hâtır-ı 'âtır-ı fütüvvet-müzâhir-dâverîleri ale'l vechi'l ehrâ mürâ'ât ve istinbâ kılındığısiyâkında ser-zede sâhet zamir-i himâyet olar ki bu evân-ı sa'âdet akrânda 'âlem-penâh-ı me'âlî mâlikân

şehâmet vebâlet-i dest-gâh Ağa Mustafa cenâbları 'inâyetlü mürüvvetlü merhametlü veliyyü'n ni'mâ-il 'âlem efendim sultânım naibüs-saltanati'l-'aliyye el-'âlîye

hazretleri savbından bâ-nâme-i 'atûfet-i 'alâme-i sadr-ı a'zam hazretleri savbına me'mûr ve revân oldukları muktezâsıyla işbu nemeka-i minnet ifâ tahrîrine ibtidâr ve ve mağzî ise cenâbları sahâbetiyle ba's ve tesyâr olundi ki Erzurum ahâlisi haccâmı

ve tüccâr-ı İranîyle itdikleri sû'i mu'âmelât be bed-reftârî ve onlara virdikleri sıklet ve külfet ve darb ve şetm ve zîkat ve iki neferini habs ve iki yüzden ziyâde penbelerini zabt

ve tasarruf itdikleri elbette ile'l ân ma'lûm ve mefhûm hâtır-ı 'âtır-ı fütüvvet mezâhir-i dâderileri olmuşdur ve Muş Mutasarrıfı Selim Paşa dahî otuz sene üç yüz hâneden mütecâviz Zilanlu ve

Süveydanlu ekrâdımızın hânlarını kendi dâiresinde muhâfazat ve mütekâ'id itdirub ve ba'dehû beş yüz hâneden mütezâ'if Haydaranlu ekrâdımızı yine tahrîs ve tatmî'

idüb ve tarafına kaldırub cümlelerine yurd ve süknâ ve mâlikâne idâresi ta‘yîn itdiğinde kaç def’a taraf-ı muhibbânımızdan pend u nasîhat üzre tahrîrât irsâl ve Devlet-i

‘Alîyye-i ebediyyü’l karârının fermân-ı ‘âlî-şân-ı hümâyûnuna mutâbık İran ekrâdına tesâhiblik itme deyu iş‘âr olundu ise müfîd olmayub bu sene dahî pes yüzden mütecâviz

bu cânibde bâkî kalan Haydaranlumuz’u hufyeten iğvâ ve teşvîk ve tarafına celb itdiginde merkum hânlar yaylak üzerinden ma‘iyyetlerinde olan her sancağımızın emvâl ve ağnâm

ve mevâşîlerini kendileriyle kaldırub Muş savbına ‘ubûr ve paşay-ı müşârun ileyh yine onlara müte‘addid köy ve sancak vesâir tevessü’ât ta‘yîn ve sâika kılındığından taraf-ı muhibbânımızın

zimmet-i seniyyeye dahî evceb ve elzem oldukları hasebiyle bu evânda Muş safahâtından cümle eyalât ve ekrâdımızı celb ve i’âde ve i‘râz itdirmek içün tarafımızdan ‘asker

ta‘yîn olub her-gâh bu madde üzerinde fukarâ ve zu‘afâ’ya dahî îsâl gezend ve hasâret olur ise paşa-yı müşârün-ileyhin işbu güne sû-i hareket ve bed-reftârlığı

‘illet ve sebeb olacağı ra’nâ ma’lûmdur ve cenâb-ı vüzerât-me‘âb daderileri dahî inşâallah-u te‘âlâ medîne-i Erzurum’a teşrîf ider olduklarından son Erzurumlu’nun

sû-i harekât ve nefsânîyetlerine mutâbık zecr ve müsâdere buyuracakları pûşîde değildir vesâir in‘âmât ve sifârişât-ı muhibbânımızı âlî-câh sefîr-i mu‘izzi ise senin kuvve-i nâtıkasından

hâli ve mestûr olub i‘tikât ve i‘timâd ve dâyiri’l evkât hâtır-ı millet zehâyir-i sâdikânımızı ve ricâli her gûne hidemât ve mercû’ât-ı

dâverileri bile mesrûr ve dil-şâd buyurmaları ehass-ı ‘âmâl-i hâlisânımızdır

Bâkî merâm ‘azamet ve haşmet ve hükümrânî be-kâm ve ber-devâm bâd

**HAT_0004_00102_01_02**

Hâller-i ser ‘asker Kars’dan ve vâlî medîne-i Erzurum cenâb-ı sadaret …leri … … elkab karındaş ‘amr el-kerim … Mehmed Paşa hazretlerinindir.

**HAT_0004_00104_01_01**

Erzurum mütesellimi el-hâc ‘abde’l kâdirzâde Osman ağâ kullarına kalan şâkîsidir. Fî 24 Za sene 220

**Devletlü Veliyü’n ni‘am Efendim**

Haydaranlu ‘Aşîreti bu esnâ Muş tarafına geldiklerine mebnî Revan serdârı ve Hoy hânı mezûr re’isi Kasım Ağâ kulları tahrîren gönderub elbetde binâ ile ‘aşîretinizle bu tarafa gelurseniz vâlâ Muş üzerine gelub sizi şöyle böyle iderim deyu farisiyü’l-‘ibâre düvelleri ve bu husûsa içün sa‘adetlü Selim Paşa kullarının adem-i tiryaki Mehmed Ağâ bendeleri bâ tahrîren Erzurum vurûd ve mersûl adem-i ‘alîlü’l-mizâc olduğundan kendi kalmayub paşa-yı mûmâ-ileyh kullarının ‘arızası ve Revân ve Hoy Hânı’nin ‘ayn devletleri ve kulunuza olan tahrîrâtı bu def‘a takdîm hâk-ı pây hazreti veliyü’n-ni‘amı kılınmış olmağla ancak Revan ve Hoy hânı kilitlü ‘asker ile Muş üzerine geleceklerini Paşa-yı mûmâ-ileyh kullarına idememesi takrîrinden müstebân olmağın nevechle idâre buyurularak bu bâbda ve herhalde emru ferman efendimizindir. Fî 22 Za 25

**HAT_004_00105_01_01**

Muş Sancağı Mutasarrıfı Selim Paşa bendelerine Haydaranlu ‘Aşîreti maddesine esir evvel talân tahrîr ettirir. Fî 22 Za 220

**Devletlü ‘İnayetlü Servetlü Merhametlü Veliyü’n-ni‘am Kesirü‘l-lâtif ve El-kerim Efendim Sultanım Hazretleri**

Dâima devlet-i ikbâl-ı ebedi kadar haşmet ve iclâl-ı sermedi bula sâğ ve sine-i i‘da-yı ber-hevahları? sahab hazî ve hazelân ile dağ ber dağ olsun ‘arab zatı bende

kadîm vezir … çaker kemter müstericleri olursa fi el asl Devlet-i ‘Alîyye-i ‘Osmaniye’nin ‘aşâ’ir-i ekrâdından olan Haydari ‘Aşîreti bir müddet mütemadiden beru Muş ve Malazgird ve Erciş Sancakları’nda ve ba’zı seneler dahî İran memâliki olan Hoy ve Hürmüs? Sancaklarında meştâ olunub ve yurdum mütevefâ Murad Paşa vaktinde dahî ‘aşîret-i merkûm ol sene mecmu‘ ilâkıyla Muş ve Malazgird Sancakları’nda meştâ olunduğundan başka ‘aşîret buyurun? beş yüz hanesiyle Mehmed Ağâ kulları Muş Sancağı’nda meştâ olunub büyük kazadesi Kasım Ağâ kulları bin hane Haydari ‘Aşîreti’yle Hoy ve Hürmüs? ülkelerinde ve şehzade İran Celladetlü Abbas Mirza Hazretleri’nin hürmetlerinde müstahdem idiyse ta’ife-i İraniyan ile imtizâcları olamadığından müşârün-ileyh Hazretleri’nin hizmetinden derkerdân olub bin hane Haydari ‘Aşîreti’ne hayme ve hergahını yoklayub bu bendelerinin huza’i? hükümetleri olan Muş ve Malazgird Sancakları’na gelub best … nesb-i hayâm ve adam idüb Devlet-i ‘Alîyye ‘Osmaniye’nin ‘aşâ’ir-i ekrâdı olub hazemât şâhânede bulunub zîr hükümet çâkeride meştâ olunmak niyâzında olduğu ve İran ekrâdı olmayub hudûd-ı hakanide meştâ olan ‘aşâ’ir ekrâddan idüği ma‘lum merhametleri buyurularak nevechle emr ve irade-i ‘alîleri buyurilur ise ol vece müstahasen üzere ‘emr ve hareket olunacağı bâbında ‘arbede-i çâkeranem tahrîrine mübâderet ve tatarım kuvvetleriyle takdîm hâk-ı pâyı hacet ve da‘i ‘alîleri kılındı beher ta‘alâ maha ta‘lîm devlet ve manzûr ‘ayn ‘inayetleri buyuruldukda ve herhalde emru ferman lütf û merhâmet ve ihsân karavanlıca? yapan devletlü veliyü’n-ni‘amâ efendim sultanım hazetlerinindir.

**HAT_0004_00105A_01_01**

Muş Sancağı Mutasarrıfı Selim Paşa’nın bendelerinin Haydaranlu maddesine dâir vak‘a-i sâniyede gelen tahrîrâtıdır fî 24 Za sene 35

**Devletlü ‘İnâyetlü Mürüvvetlü Merhametlü Veliyyü’n-ni‘am Kesîrü’l Lütuf Efendim Sultanım Hazretleri**

Dâimâ devlet-i ikbâl- ebedî fer u haşmet himmet ve iclâl-i sermedî bula sağ olsun ‘arîza-i bende-i kadîm vezir-i ferîde-i çâker-i kemter ve ‘abd-i nâçiz-i ehkarları budur ki Haydari ‘Aşîreti ‘an asl Diyarbekir Eyaleti’nde vâki’i Müfârikîn Sancağı’nda sâkin olub Haremeyn-i Şerîfeyn’e tâbi’ Şikâki ‘Aşîreti’nin oymağı

olduğu ve müddet-i mütemâdiyeden beru terk-i vatan idüb Muş ve Malazgird ve Bayezid ve Erciş Sancakları'na gelub meştâ olunub ve ba'zı senelerde dahî İran memâlikinde Hoy ve Hürmüs? ülkelerinde meştâ olundukları ve pederim müteveffâ Murad Paşa vaktinde on seneden zeylde 'aşîret-i merkum Muş ve Malazgird Sancakları'nda meştâ olunduği ve bir müddet seneden beru yine Hoy ve Hürmüs? ülkelerine girub meştâ olundu ise de 'aşîret-i merkûme ağası Kasım Ağa'nın biraderi Mehmed Ağa beş yüz hâne tarafında meştâ olunub Devlet-i 'Aliyye-i 'Osmaniyye'nin ekrâdı olub ehl-i sünnet şâfi-i mezheb olduklarından şehzâde-i İran Abbas Mirzâ Hazretleri'nin hizmetini terk ve ferâgat idub Devlet-i 'Aliyye-i 'Osmaniyye-yi ez-rûy idub cân fedâ-yı hizmet itmek şartıyla merkum Kasım Ağa bin hâne Haydari Kürdü ile tarafımıza gelub sahâbet ve meştâ olunmak ricâsında olduğu hâk-ı pây-ı devletlerine bunun ekdem bâ-'arîza-i 'arz ve ifâde-i çâkeri kılınmış idi bu esnâda dîvân-ı serdâdî Hüseyin ser-dâd ve Hoy-ı Hânı taraflarından ağâ-yı merkûm bendelerine göndermiş oldukları nâmelerinde Diyarbekir'e kadar gidecek olsanız bile 'azîm 'asker ile gelub gadet ve 'avdet itdurmek tedârikindeyim deyu lâf ü güzâf itmiş oldukları nâmelerini emekdârım Tiryaki Mehmed Ağâ bendeleriyle hâk-ı pây-ı 'âlîlerine gönderdüm me'âline vâkıf olursanız sâye-i hazret-i şehin şâhîden ve i'âne-i cenâb-ı dâverîden Cenâb-ı Allah Celle Şânühü Hazretlerine sığınub gelurler ise cenk ve cidâle teravvu' olunarak hudûd-i hâkânîde karşulanub ve o kuvvet ve kudretim sarf olunacağı merkûm bendelerinin takrîrinden dahî ma'lûm merhamet buyurdukda her vecihde i'ânet ve himmet buyurub hudûd-i hakanînin ser-efrâz bâbında tedbîr-i felâtun nazîr-i 'âlîleri ricâ ve niyâzdır efendim

Mühür: Bende Selim Paşa Muş Mutasarrıfı

**HAT_0004_00106_01_01**

**Devletlü 'İnâyetlü Merhametlü 'Atıfetlü Ra'fetlü Veliyyü'n-ni'am Kesîru'l 'Atfve'l Kerem Efendim Sultânım Hazretleri**

Mîr-i mîrân-ı kirâmdan Muş Sancağı Mutasarrıfı sa'âdetlü Selim Paşa kullarının esnâ-yı râhda vârid olan tahrîrâtında'aşâ'ir-i ekrâddan olub bir müddetden beru Muş ve Malazgird ve Erciş Sancakları'nda ve ba'zı senelerde İran memâliki olan Hoy ve Hürmüs? ülkelerinde meştâ-nişîn olan Haydaranlu 'Aşîreti ve reisi

Muhammed Ağa ‘aşîret-i merkûmenin beş yüz hânesiyle Muş Sancağı’nda ve ağâ-yı mezbûrun büyük karındaşı Kasım Ağa bin hâne ile Hoy ve Hürmüs? ve şehzâde-i İran Celâdetlü Abbas Mirzâ Hazretleri’nin hizmetlerinde iken el-hâletü’l hâzihî merkûm Kasım Ağa İranıyân ile ‘adem-i imtizâcı hasebiyle şehzâde müşârün-ileyh hizmetinden du-gerdân ve mezkûr ol-mikdâr ‘aşîretlu hânesiyle Muş ve Malazgird Sancakları’na gelub nasb-ı hiyâm-ı adam ile meştâsına ruhsat istid‘âsında olduğu muharrer ve mestûr ve müte‘âkiben paşa-yı mûmâ-ileyh kullarının def‘a-i vurûd iden tahrîrâtında Revan serdârı ve Hoy Hânı taraflarından merkûm Kasım Ağâ’ya gelen nâmelerinde külliyetlu ‘asker ile üzerlerine gelub ‘avdet itmek tedârikinde olduklarını iş‘âr itmiş olduklarından hudûd-i hâkâniyede karşulayub müste‘înen billâhi te‘âlâ müdâfa‘alarında ve o kuvvet ve kudreti sarf ile ikdâm olacağı ve gelen nâmeleri sivâ bendegîye gönderilmiş olduğu münderec ve mezkûr olmağla paşa-yı mûmâ ileyh kullarının iki takım tahrîrâtı ve ‘âcem tarafından gelmiş olan fârisiyyü’l ‘ibâre nâmeleri ve hulâsaları ve madde-i merkûmeyedâir Erzurum mütesellimi kullarının vârid olan kağıtları işbu ‘arîza-i çakerâneme leffen takdîm hâk-i devletleri kılınmağla menzû-i ‘âlî ve ma’lûm-i sâmî-i veliyyü’n ni‘amineleri buyurulur vârid olan evrâkın cümlesi bî-aynihâ der-i ma‘delet-makarra takdîm olunduğu beyanıyla müste‘înen billâhi te‘âlâ Erzurum’a müteveccihen esnâ-yı râhda olub vürûd ve vüsûlümüz müyesser olundukda bi’l-muhâbere muktezâ-yı vakt ve hâle ve tabî‘at-ı maslahata göre tarafınıza iktizâ iden levâzim-i i‘ânet-kârîlerinin icrâsına himmet olunacağı der-kâr ise de Cânib-i Devlet-i ‘Aliyye’den sudûr-ı ‘aliyyeye müterakkiben muktezây-ı fetânet-i fıtriyye ve rivâyet ve ru‘yet-i zâtiyyeleri üzre saltanat-ı seniyye ile İranlu beyninde müte‘akkid olan şurût-i müsâlemet ve mîsâka muvâfık edâ-i saniye ve tedâbîr-i hasenenin icrâsına dikkat olunmak zimmetlerinde savb-ı çâkerânemden paşa-yı mûmâ-ileyhe bir kıt‘a cevâb-nâme tahrîr ve tesyîr kılınmış olmağla bu bâbda teveccühle irâde-i ‘aliyyeleri te’alluk buyurulur ise serî’an keyfiyyetini sivâ ‘âcizâneme emr u tahrîre ‘inâyet buyrulmak emniyyesiyle ‘arîza-i çâkerânem tahrîrine ictisâr ve merfu‘-ı hâk-pây-ı devlet kararları kılındı inşâallah-u te‘âleri el-vüsûl ol-bâbda emr u fermân devletlü ‘inâyetlü merhametlü ‘âtufetlü ra‘fetlü veliyyü’n ni‘am kesîrul-lutuf ve el-kerem efendim sultânım hazretlerinindir.

Fî 25 Zâ sene 235 Bende Muhammed Hüsrev vâlî-i Erzurum hâlâ

**HAT_0004_00108_01_01**

Hâlâ Revân serdârı Hüseyin Hân'ın Hadaranlu 'Aşîreti Kasım Ağa'ya gelen tahrîrât tercümesidir

Hükm-i 'âlî oldur ki 'âlîşân refî'-i mekân 'umdetü'l 'aşa'ir ve'l kabâil… Kasım Ağâ reis-i 'aşîret-i Haydaranlu ma'lûm ola ki bu vakitde Tebriz'de veliyyü'n ni'am şehzâde efendimizin rekâbetden murahhas olduk istimâ'ımızda siz kendinizi ol-tarafa çekmişsiz gerçi böyle hareketi sizden kabul itmedik ammâ tevâtüren haber tarafımıza geldi ki Muş tarafına gitmek irâde itmişsiz ve li-hâzâ ta'lîkamız sâdır oldu ve birâderleriniz yüzü karalık idüb bu tarafa ol-tarafa vardıklarında biz anlardan keff-i-yed itmeyüb bâ-husûs ki siz bi'n nefs Haydaranlu ilini ki iki yüz seneden beru İran eyaletidir kaldırub Muş tarafına 'âzim olacağınızda yakîn bilesiz ki şehzâde efendimiz hiçbir nevi'le bu işi kabûl itmez ve be-her tarîk siz miyânede telef olursuz ve Haydaranlu ili pây-mâl olacaktır ne içün siz iki devlet-i islâm beyninde ihtilâle bâ'is olub kıyâmete kadar halâs olmayacaksız ve her bir keyfiyyet Mehmed Sultân'ın takrîrinden dahî ma'lûmunuz olur eger ili göçürüb mekânınıza gelursüz fe-bihâ ve illâ eger birâderleriniz itâ'at itmediler ise yakîn idesiz eger Diyarbekir'e dahî gidecek olursanız halâs olmazsız ves-selâm

Revan serdârı Hüseyin Hân'ın fârisiyyü'l 'ibâre olan kağıdın bu tarafda tercüme olunub hâk-ı pây-ı hazret-i veliyyü'n ni'amiye irsâle cesâret olundu.

**HAT_00205_10726_00001**

**Manzûrum olmuşdur**

**Şevketlü Kerâmetlü Mehâbetlü Kudretlü Velî Ni'metim Efendim Padişahım**

Hâlâ Erzurum vâlîsi Vezir Yusuf Paşa kulları tarafından bu def'a vârid olan tahrîrâtda Vanlu ile Haydaranlu beyninde ser-zede-i zuhûr olan münâza'aya mebni tâ'lîf-i meyâneleri usûl-ı maslahatdan idügüne binâen ve zikr olunan Haydaranlu'nun nısfı Hoy tarafında olmak hasebiyle hâlâ Hoy hânı Hüseyin kulu Hân'ın iltimasına itinâen sâlifü'z-zikr Haydaranlu maddesinin bir suret-i haseneye rabtı zımnında

müşârün-ileyh Enderun ağalarından İsma‘il Ağâ’yı ta‘yîn ve tesyîr itmiş olmağla merkûm İsmail Ağâ’nın bu esnâda müşârûn-ileyh tarafına vârid olan kağıdında mûmâ-ileyh Hüseyin kulu Hân Ağâ Mehmed Hân tarafından matlûb olunmakdan nâşî Hân-ı mûmâ-ileyh tarafına gitmiş olub mûmâ-ileyh Ağâ Mehmed Hân dahî-Rusyalu ile mukâbele niyetiyle bu günlerde Tahran’dan hareket Vezirgân mahâlle ‘azîmet ideceği ve Rusyalu dahî bu evânında Kür Nehri’ni mürûr ve seksen binden mütecâviz ‘asker-i makhûresiyle Şemahı ve Şirvan ve sâir ol-havâliyi ordu-i kabza-i nekit eylediğine binâen zemîn-i İran ve havâli-i Azerbaycan haşyet üzre oldukları ve mûmâ-ileyh Ağa Mehmed Hân tarafından tahrîrât ile bir nefer elçisi Hoy tarafına vârid olmağla me‘âl-i takrîri Rusyalu’nun def‘-i tasallutu zımnında cânib-i saltanat-ı seniyyeden istimdâd ve muzâheret-i dakîkaları olduğu ve elçi-i merkûm Çendruz tarafında Erzurum’a tevârüd edeceği münderec u mestûr olduğundan elçi-i merkumun vurûdunda levâzim mihmân-nüvazı icrâ ve ma‘iyyetine adam terfîkiyle Dersa’âdet’e isrâ olunacağından ve merkum ‘İsmail Ağâ’nın kağıdını dahî tisyâr itmiş olduğundan bahisle bu bâbda ne güne emr u irâde buyrulur ise kenduye iş‘âr olunmasını müşârün-ileyh tahrîr ve inhâ itmekle tahrîrât-ı mezkûre hulâsa ittirilub manzûr-i şâhâneleri buyurulmak içün takdîm- hâk-ı pây-ı mülûkâneleri kılındı seîr-i mûmâ-ileyhin der-‘alîyyeye vurûdunda ifâde ideceği o mekûle akvâline usûl-ı maslahat vakte nazaran havâli-i sem’-i i‘tiyâd olunmak iktizâ itmeyeceği her ne kadar âşikâr ise dahî sefîr-i mûmâ-ileyhin Âsitâne-i sa‘âdete vurûduna ruhsat verilmeyub ol-tarafda tevkîf olunması dahî mûmâ-ileyh Ağa Mehmed Hân’ın Devlet-i ‘Aliyye’den tenfîrini mûcib olmak mülâhazası hâtıra tebâdür itmekle bu sûretde sefîr-i mûmâ-ileyh ol-tarafa vurûdunda sâlimen der-‘alîyyeye irsâl olunması içün müşârün-ileyhe taraf-ı çâkerânemden cevâb-nâme tahrîr olunacağı ve sefîr-i mûmâ-ileyh bu tarafa vurûdunda Hân-ı mûmâ-ileyh tarafından Devlet-i ‘Alîyye’ye bu gûne teklîfât îrâd ider ise Devlet-i ‘Alîyye ol-bâbda bî-taraf olduğu beyân ve iktizâsına göre bi’l-mülâhaza cevâb i‘tâ olunmak ve hemen hakkında levâzım-i ikrâm icrâ ve Hân-ı Mûmâ-ileyh tarafına cânib-i saltanat-ı seniyyeden dostluk ve muhabbet der-kâr idüği iş‘âr ve inhâ olunarak mutîben i‘âde olunmak mümkün idüği ma‘lûm-i humâyunları buyruldukda fermân şevketlü mehâbetlü kudretlü velî ni‘metim efendim padişâhım hazretlerinindir.

**HAT_00446_22291_00001**

‘Atûfetlü Erzurum vâlîsi hazretlerinin tahrîrât hülâsasıdır fî 9 S sene 49

Meclîsde bi’l müzâkere serh işâretiyle ‘arz olunan tahrîrât-ı mezkûrenin işbu bend-i bend hulâsası manzûr-ı devletleri ma‘lûm-ı hümâyunum olmuşdur vâki‘a şimdilerde gâile çıkarılmanın sırası olmadığından bu hâl içün müşârün-ileyhe ol-vecihle iş‘âr ve mevâdd-i sâire içün dahî serhde beyân olunduği üzre tarafınızdan vâlî müşârün-ileyh tahrîr ve irsâl kılınsun

Erzurum vâlîsi Esad Paşa bendeleri tarafından vurûd iden tahrîrâtın hulâsası olub ben de ahîr ifâde-i hâl kabîlinden olarak bend-i sâlisde muharrer nezd-i fermân-i ‘âlîsinin isdârı dahî iktizâ-yı maslahatten olunmuş ben de evvel ve sânîde yazılan maddelere dâir asıl tahrîrâtı mufassaldan geçen çehâr-şanba günü bâb-ı ‘alîlerinde s 3

Sâbık Muş Mutasarrıfı Emin Paşa Diyarbekir’e tâbi‘ Atak Kazası’ne firâr itmiş olduğundan Atak ümerâsı denilen Hüseyin Bey ve Timur Bey ve Receb Bey ve Mirzâ Ağa nâm şekâvetkârlar ile bi’l ittifâk ‘asker cem‘ iderek Muş Sancağı’nda olan Bükülen Kazası’na gelmiş oldukları Muş Mutasarrıfı izzetlü Hüseyin Paşa’nın ma‘lumu olarak Hasanânlu ve Haydaranlu ağâlarıyle sâir ağavât-ı ‘aşâ’ir ve müctemi‘ olan ‘asâkir-i eşkiyâ-yı merkûme üzerine sevk eylemiş ve tarafeyn bi’l muhârebe merkûm Emin Paşa tarafı münhezim ve perişân olmuş ise de ümerâ-yı merkûme hayli vakitden beru Diyarbekir vülâtına karşu koymuş ve mefrûr bulunmuş olduklarından ikmâl-i nâmûs-i şekâvet dâ‘iye-i bâtılasıyla tekrâr bunlar Muş üzerine geldikleri hâlde bunların had ve mikdârları bildirilmek üzre icâb ider ise ibrâz itmek ve etmez ise gizlenmek şartıyla kendusunun nüfûzu ve ma‘iyyetine Maden Emîni sa‘âdetlü İshak Paşa ve Kars muhâfızı Ahmed Paşa ve Bayezid ve Muş mutasarrıfları Behlül Paşa ve Hüseyin Paşa’nın ve Erzurum’da olan süvâri ve piyâde ‘asâkir-i mansûre alaylarının ta’yîni husûsî menût-i irâde-i seniyye idüği

Haydaranlu ‘aşîreti ağası Kasım Ağâ ‘aşîreti halkıyla bir mâh mukaddem Muş toprağına gelmiş ve Zilanlu ‘aşîreti ağâsı Hüseyin Ağâ dahî beru tarafda bulunmuş olduğuna ve Zilanlu’nun İran’a ‘avdet ittirilmiş iddi’âsına İranlu’nun bir nev‘ istihkâkı görünse bile bunlar İran cânibine ‘avdet etmeyeceklerine ve işe yarar

adamlar bulunduğuna binâen müsâferet tarîkiyle mûmâ-ileyhe münâsib mahâller yerleşdirilmiş olan bu ‘aşîretler İranlu’nun ellerinden çıkmış iken i‘âdeleri suretine gidilmek münâsib olmamak hasebiyle İranlu’nun hilâf-ı ‘uhûd meşhûd olan mu’âmelâtına bu maddede mukâbele sûreti lâzım gelurse de hod be-hod icrâya kıyâm idemeyeceğinden bahisle bu husûsda ra’y-ı ‘âlînin iş‘ârı mültemis olduğu

Erzurum’a tâbi‘ İspir Kazası’ndan bir müddetden beru şekâvet üzre bulunan Memiş Oğulları Saddullah ve Kör Osman’ın def‘i mefâsid ve mezâlimlerin zımnında üzerlerine müşârün-ileyh me‘mûr ve ‘asker çıkarmış ve bi-l muhârebe şâkî-yi merkûmân tabur olamayarak Lazistan taraflarına firâr itmiş ve bunların mütehassın oldukları kalelerinin hedmi sûretine teşebbüs kılınmış idüği beyânıyla bundan böyle eğer merkûmân ‘avdet ider ise kazâ-i mezkûre ayak basdırılmak ve bi’l itttifâk cezâları icrâ olunmak şartlarının hilâfete hareket iderler ise ahâli-i kazâ yüz kîse akçe nezre bağlanmak üzre bir kıt’a emr-i ‘âlî isdâr buyrulması

Müşârün-ileyhin mukaddemki inhâsı vechile Kars muhafızlığının icrâsı husûsunda vesâyâ-yı seniyye-yi şâmil gönderilen tahrîrât-ı sâmiyenin vüsûlunden ve İshak Paşa’ya ber-vech-i sühûlet tarafına celbi tedbîrinde ve Timur Paşa dahî hüsn-i hidmet ibrâzı te’ahhüdünde olduğundan bahisle tafsîl-i keyfiyet bundan sonra iş‘âr kılınacağı husûslarını müşârün-ileyh hazretleri inhâ ider.

S3

‘akd olunan meclîs-i şûrâda lede’l ‘kırâ‘e Muş mutasarrıfı sâbık Emin Paşa denilen habîsin mu‘âvini olan Diyarbekir ekrâdı ile tekrâr Muş tarafına tasallutları takdîrinde müdâfa’a ve tenkîlleri vâki‘â ehemm ve elzem ve belki müşârün-ileyhin iş‘ârı vechile bunların taht-ı nizâma idhâlleri içün vaktiyle iktizâ iden tedbîre teşebbüs olunmak lâzime-i mülkdârîden olduğu emr gayr-i mübhem ise de hasbe’l vakt ve’l-hâl bunlar kendu yerlerinde durdukları hâlde üzerlerine varılarak oralarda şu aralık gâile çıkarmak ve masraf kapuları açılmak kat’an münâsib olmayub husûsuyla Erzurum havâlîsinin şiddet-i şitâsı dahî buna mâni’ olacağına binâen maslahat bu ilişkiden kurtarılarak müşârün-ileyhin tedbîri fakat müdâfa‘a kazâsına münhasir olmak lâzım geleceğine ve bu dahî hîn-i vuku‘unda bu def‘a ki gibi tabî‘atıyla icrâ olunmak icâb ideceğine göre s11

**HAT_00450_22351_T_00001**

**Maharetlü Sa‘adetlü Mürüvetlü Biraderim Rızvan Ağâ Hazretleri**

Hümadü’s-selâm ve akdem eblâğından sonra … meccanımdır ki çokdan beru tarafınızdan muhabere agâh olmadığımız ecilde işbu bir kat‘ muhabbet nâme tarafınızda irsâl eyledük kaldı ki mesmu‘umuza binâen Murad Beg’in karındaşımızdan mâlını sizden matlûb idüb elbet ve elbet malı virmeyub inşaallah-u te‘ala bu tarafda işlerini düzgün olub beş on gün kadar görmüşseniz ‘an karîb meyyâl olub ve bu dahî Allah ‘ayândur çok intizâ yerünüzde kalmışız hemân kalkub bu tarafa gelub mirzem söyle savb ve karındaşım Kasım Ağâ’yı görüb ve bir nâm Bayezid’in yanı beraber söyleşub eger ki işiniz olub hânelerinizi terk ide buldu ise bir sa‘at akdem cevâblarınız ve sıhhat ihbarlarınız tarafında ifâde ve i‘lâm eylesin tarafımıza ..dilden ve âadem kâra mevkûf buyurulmayub ‘azizim fî 12 Ra sene 249

**HAT_00450_22351_T_00002**

Halâ bu mektub ‘Ömer ağâzâde biraderim Rızvan Ağâ’ya vüsûl

**HAT_00450_22351_T_00003**

**Sa‘adetmendim ‘İsâ Ağâ**

Tezkiremiz vüsûlünde ol-tarafın havâdîslerini ve Haydaranlu ve Sepkî ve Hasanânlu ve sâ’ire ‘aşâ’irin ve her bir tarafın havâdisini tafsîl üzere yazub tarafımıza ifade beyan idilmiş ‘azizim. Fî 6 sene 49

**HAT_00450_22351_T_00004**

Nonoşzade İsâ Ağâ’ya vüsûl 8642

**HAT_00450_22351_T_00005**

Benim sadakâtkarım cebr anlunan Hüseyin Paşa ne güne görüştüler ve ne güne ittiler ber şâğî cevab yaza gönderirsin sadakâtkarım.

**Aztendim? Sadakâtkarım Halo Ağâ Hazretleri**

Hemâdu’s-selâm olundukda sonraya mezdûrse varakımız vüsûlünde ol-tarafımıza olan hava ve pusâtları asker Muş vurûtundan ve eğer Hüseyin Paşa’nın ve eğer ‘aşâ’ir ve kabail tarafından ve Sepkilu Süleyman Ağâ ve Haydaranlu tarafından ve Bitlis tarafından olan havâdisleri ve cümle olan havâdisâtları yegân yegân tarafımıza ifade ve iş‘âr itmiş bir sa‘at akdem ve mukaddem tarafımıza göndermesi matlubesidir sadakatkarım Fî 68 sene 249

**HAT_00625_30883_00001**

Diyarbekir Vâlîsi sa‘âdetlü İshak Paşa Hazretleri tarafından tevârüd eden tahrîrâtın hulâsasıdır fî 3 Ş sene 49

Bi’l müzâkere ‘arz olunan işbu hulâsa kağıdı manzûr ve ma‘lûm-i hümâyunum olmuşdur bu bâbda olunan mutâla‘a yolunda olmağla sürhde beyân olunduğu üzre icrâsına ibtidâr olunsun

Muş mutasarrıfı sâbık Emin Paşa Haydaranlu ‘Aşîreti’nden aldığı altı yüz kîse akçeyi i‘tâ-birle Malatya ve Diyarbekir misillü bir munâsib mahalde ikâmet etmek üzre izhâr-ı mutâva‘at ider ise esâ’et-i sâbıkından sarf-ı nazar buyurulacağı ve ‘adem-i itâ‘ati takdîrinde hakkında mucâzât-ı lâyıka icrâ kılınacağı husûsuna dâ ’irisdâr ve tesyâr olunan emr-i ‘âlî ve emir-nâme-i sâmînin vüsûlünden bahisle zikr olunan emr-i ‘âlî ve emir-nâme-i sâmînin vesâyâ-i lâzime derciyle Diyarbekir mütesellimi Sabir Beğ ma‘rifetiyle paşa-yı mûmâ-ileyh tarafına gönderilmiş ve mûmâ-ileyhimâ taraflarından vurûd eden cevâb-nâmeler takdîm kılınmış olduğundan mutâla‘asından ma‘lûm-i ‘âlî buyrulacağı vechile paşa-yı mûmâ-ileyh kenar adamı olub bir takım şekâvetkâr-ı ‘indlerinde bulunmak takrîbî ve ‘an asl mütevahhiş olmak hasebiyle Malatya ve Diyarbekir’e gelub ikâmet edemeyeceği ve Haydarânlu ‘Aşîreti’nden me’hûzi olan sâlifu’z-zikr altı yüz kîsenin istirdâdı husûsunda vâki‘ olan inhâsı e‘zâr-ı vâhiye nev‘inden ise de ‘aşîret-i merkûme dahî zümreten itâ’atkarandan olmayub fırsatlarını devşirerek ve tazyîk eyleyerek almış ve ber-mûcib-i irâdered ve i’tâsı lâzim eden bulunmuş ise de kendisi Atak Kazâsı derûnunda olduğundan muhâlefet eylediği sûretde cebre muhtac ise de mevsîm-i şitâ olduğuna mebni tedârikat-ı kaviyyeye teşebbüs olunmak icâb ideceği mukaddemâ Muş’a varub münhezimen ‘avdet eylediği ve şiddet-i şitâ cihetiyle şimdilik mugâyir-i rızâ

harekete ictisâr idemeyeceği ecilden istid‘âsı vecihle Diyarbekir’e üç dört sa‘at mesâfeber-karyeye gelub ikâmet etmesine müsâ‘ade ve ruhsat-ı seniyye şâyân ve ihsân buyrulmuş münâsib olacağı beyanıyla bu mekûle husûsâtda evlâdı olsa müşârün-ileyh sahâbeten cesâret idemeyerek mücerred iktizây-ı hâl ve maslahatı inhâ ve i‘ade eylemek farîzaten zimmeti idüğün

Paşa-yı mûmâ-ileyhin sûret-i hafide müşârün-ileyh tarafına gelub takdîm olunan tahrîrâtın da gösterildiği vecihle Muş Sancağı paşa-yı mûmâ-ileyh ‘uhdesinde ibkâ buyrulduğu hâlde hazîne-i hümâyuna bin kîse akçe hizmet ideceği ve Usûl-i Asâkir-i Mensûre-i Muhammediye’yi bi’l icrâ nizâm ihtisâbı tanzîm ve tâife-i ekrâdı iskâna te‘ahhüd eylediği ve bu mekûlelerin nik ve bed ahvâlini iş‘âr ve bir gûn a gâile tehaddüs itmâmına ibtidâr eylemek lâzimeden olduğundan bu misillu husûsât-ı müşârün-ileyh Erzurum vâlîsi hazretleri tarafına ifâde eyledikde paşa-yı mûmâ-ileyhi sahâbet tarafına haml olunmuş ise de paşa-yı mûmâ-ileyh değil bu vecihle harekete ibtidâr iden evlâdı olsa sahâbete cesâret idemeyeceği der-kâr ve zâtında paşa-yı mûmâ-ileyh mahâllinde işe yarar adam olub kusûru vâki‘ olmuş ise de vuku‘ bulan mu‘âheze sebebiyle terbiye olmuş olacağından ve ‘an asıl livâ-i mezkûrun hândân-ı kadimden bulunduğundan te‘ahhüd eylediği hidemât-ı seniyyede bulunacağı me’mûl ve âşikâr olduğundan istid’âsına müsâ‘ade-i ‘aliyye erzân buyrulduğu hâlde birâderlerinden ve mu‘teber adamlarından rehin alınmak üzre keyfiyyetin tarafına iş‘âr buyrulmuş müşârün-ileyh iki kıt’a şukkasında tahrîr ider

Diyarbekir vâlîsi İshak Paşa bendeleri tarafından vurûd iden tahrîrât ve evrâkın hulâsası olmağla ser-asker paşa kullarının meclîs-i şûrâ münasebetiyle bâb-ı ‘alîlerine vurûdunda keyfiyyet başkaca müzâkere olundukda me‘âl-i iş‘ârâta nazaran merkum Emin Paşa Muş Sancağı’nın kenduye tevcîhi takdîrinde bin kîse i’tâsına ve sâir ba‘zı umûr-i nizâmiyyenin icrâsına müte‘ahhid ise de bunun Erzurum Valisi Esad Paşa bendeleriyle beynlerine beynûnet girerek kendusi dahî ‘isyân ve muhâlefet suretlerinde görünmüş olduğundan merkuma Muş Sancağı’nın tekrâr tevcihi müşârün-ileyhe Esad Paşa’nın kesr-i nüfûzuni ve bir nev‘-i şeyni müstelzim olacağı cihetle her ne kadar hidemât-ı ‘adîdeye te‘ahhüd götürse is‘âf-ı emeli tecâviz olunamayub şu kadar ki paşa-yı merkûmun fîmâ ba‘d Muş havâlisi maslahaten ve vazifesinden hâric bir şey’e karışmamak ve her hâlde kendu ‘ırz ve edebiyle olmak

üzre istid‘âsı vechile Diyarbekir’e üç dört sa‘at mesâfe bir karyede ikâmet eylemesinde be’s olmayacağından bu bâbda ruhsat irâ‘esiyle bir kıt‘a fermân-ı ‘âlî isdâr ve keyfiyyet-i Erzurum ve Diyarbekir vâlîleri müşârün-ileyhimâ kullarına dahî iktizâsı vechile tahrîr ve iş‘âr kılınması ve paşa-yı merkûmun Haydaranlu ‘Aşîreti’nden aldığı altı yüz kîse maddesinden şimdilik sükût olunarak paşa-yı merkûmun Muş’da olana emvâl ve emlâkına dâir Erzurum vâlîsi S 11

Haydaranlu ‘Aşîreti’nde aldığı sâlifu’l beyân altı yüz kîse akçenin istirdâdı irâde buyrulmuş ve ol-esnâda kendusinin Van’a me‘mûriyeti cihetiyle düyûn-i kesîreye griftâr olduğundan meblağ-ı mezbûrun eshâb-ı düyuna verilmiş ise de deynine vefâ itmediği Der-sa‘âdetlu Erzurum vâlîsi hazretleri Muş hâricinde olan hânesi ile birâderleri Şerif Beg ve Murad Beg ve Hurşid Beg’in hânelerini temhîr ve emvâl ve eşyâlarını ve çoban ve mezrû’âtlarını külliyyen zabt-ı birle ‘iyâl ve evlâdlarını perişân itmiş ve kendusi çend nefer tebe‘asıyla kalmış idüği beyanıyla meblağ-ı mezbûr altı yüz kîsenin ‘afvı ve kendusini idâreye ‘âciz olduğuna ve Diyarbekir ve Malatya’da ikâmetime sârifini müstelzim idüğine binâ’en Diyarbekir’den hâric dörd beş sâ‘at bir karyede ikametine müsâ‘ade-i ‘alîyye şâyân buyrularak ol-bâbda bir kıt’a emr-i ‘âlî isdârını müsted’î paşa-yı mûmâ-ileyhin müşârün-ileyh tarafına mersûl şukkası kıt’a 1

Meblâğ-ı mezbûr altı yüz akçenin ‘afvına müsâ‘ade buyrulduğu hâlde Muş Sancağı’yle kendusi çerâğ buyrulur ise ol-vakit altı yüz kîsenin yerine taraf-ı Devlet-i ‘Alîyye’ye bin kîse akçe hizmet ve nizâmı ve ihtisâbı ve ekrâd erkânını dahî te’ahhüd eylediği ve bu hususa müsa‘ade-i ‘alîyye erzân buyrulmadığı sûretde Muş sahrasında olan karyesinin birinde ikâmetle birâderleri mûmâ-ileyhimin dahi kendu hânelerinde ikâmetleri ve müşârün-ileyh Erzurum vâlîsi tarafından bir gûna ta‘arruz ve te‘addî olunmamak bâbında bir kıt‘a emr-i ‘âlî serdârı ve kendusinin bir vechle Muş maslahatına karışmayub kendu hâliyle ikâmet ideceğine müşârün-ileyh tarafından tekeffül kılınmasını müsted’î paşa-yı mûmâ-ileyhin müşârün-ileyhe mersûl sâlifü’z-zikr mahfî şukkası kıt’a 1

Paşa-yı mûmâ-ileyh tarafına nush ve pendi şâmil kağıd tahrîriyle gönderilmek üzre müşârün-ileyh tarafından irsâl olunan sâlifü’z-zikr emr-i ‘âlî ve emir-nâme-i sâmî ve müşârün-ileyh Erzurum Vâlîsi Hazretleri’nin tahrîrâtı kâtibi Ömer Rüşdü

Efendi ile gönderilmiş ve bu def‘a vurûd iden cevabıyla paşa-yı mûmâ-ileyhin kâtibi taraf-ı müşârün-ileyhe irsâl olunmuş olduğunu mütezammin Diyarbekir mütesellimi mûmâ-ileyh Sabır Beg’in müşârün-ileyhe mersûl ‘arîzası kıt’a l

S 11

Müşârün-ileyhin bundan böyle iş‘ârı vuku‘unda anın dahi ol-vakit iktizasına bakılması suretleri münâsib gibi mütâla‘a olunmuş ise de husûsât-ı merkûmede her ne vechle irâde- seniyye-i şehrî-yârîleri sâniha-i pîrâ-yı sudûr buyurulur ise emr û fermân hareti velliyyü’l emr efendimizindir.

**HAT_00657_32100_H_00001**

Mahdûm mutâ‘-ı mükerrem şefiyyü bilâdi mu‘azzam paşa-yı celîlü’ş-şân dâme mülk-i ‘âlî rakîme iltifât şemîme-i melâk-ı mutâ‘ müceddeden mashûb Tatar ‘izz-i vusûl ve şeref nüzûl erzânî nümûd

der-bâb-ı redd u teslîm nümûden-i veledân Kasım Ağa Haydaranlu ki bedân nahv izhâr dâşte bûden ve inhâ râ ‘âlem-penâh-ı ercümendî kurretü'l ‘ayn-ı gerâmî nûr-i çeşm kudret-i makâm-ı tayfûr …

hem-râh-ı hûd be-karyet … ki re’sül haddât biyâvered ve der-ân câ be gümâşte-yi muhlis teslîm-nümâyed cevâb-ı în matlab râ bâ vücûd-i în ki muhlîs mufassalan ve meşrûhen …

Ahmed Ağa kalemi ve izhâr dâşest be-te‘accüb-i … matlab-ı sâbık râ-çerâ müceddeden i‘âle-nümûd ve dü-bâre nüveşte ve izhâr gerdeh-end bârî lâzım âmed ki muhlîs cevâb-ı matlab-ı mezbûr râ

nîz müceddeden i‘âde küned cevâb … şurût-i devleteyn-i ‘alîyyeteyn-i eyâlât ve ‘aşâir-i İran e‘am ez … ve Zilan ve Haydaranlu ve cihâd …

paye temâm gümân-ı redd u teslîm gerded ne în ki fakat veledân Kasım Ağa redd u teslîm … ve ‘aşa’ir-i mezbûrâ küllen der ân-câ be-mâned muhlis izin ve me‘mûriyet ân ne-dâşt

ki veledân û râ şehâb gerdâned hakîkat-ı emr râ be-hâk-ı pay-ı mübârek

nevvâb-ı eşref-i vâlaları dahî hayrâh ve hizmet-i bâ-sa‘âdet-i bendegân-ı hüdâvendegâri emîr kebîr-i Van … ‘âlî nüveşte

ve ma‘rûz dâşest ve müterassid ashâb-ı cevâb … henüz cevâb-ı ân ne-resîde mecrûr-i resîden cevâb-ı keyfiyyet ân râ kemâ umira mutâ‘ kalemi

ve izhâr-ı hâhed dâşt velîken müceddeden Ömer Ağa Bayezidî … çend nefer der-tâife-i mezbûrâ nezd-i hâl Abdümelik refte-end ve tahrîk ve takviyet-i müşârün ileyh pâre bî-bahâ

mî-nümâyend çün în-gûne a‘mâl-ı muhâlif-i merâsim ittihâd-ı devleteyn-i ‘alîyyeteyn-est în-câneb lâzım dânest ki û râ ez-irtikâb-ı în-gûne a’mâl men‘ koned heme …

**HAT_00657_32100_H_00002**

Hoy hükümdarı hadarad hânın olub Haydaranludan teslîm olunan hâneler maddesine … gûne tahrîr ittirir.

**HAT_00721_34364_L_01_01**

Zîb arası mesned vâlâ-yı sedâret ‘azîmesi revnakbahşa-yı makâm ma‘lası vekâlet-i kebiresi devletlü ‘inâyetlü ‘atûfetlü übbehetlü ra’fetlü veliyü’n-ni‘am ‘amîm el-cûd ve el-kerim efendim sultanım hazretlerinin hâk-ı pây-ı hacetreva-yı veliyü’n-ni‘amilerine ‘arıza-ı çâkeranemdir.

**HAT_00721_34364_L_02_01**

**Devletlü ‘İnâyetlü ‘Atûfetlu Übbehetlü Ra’fetlü Veliyyü’n-ni‘am ‘Amîmü’l cûd ve’l kiram Efendim Sultanım Hazretleri**

Muş Mutasarrıfı Emin Paşa’nın bidâyet-i zuhûrundan el-hâletü hâzihî tasavvuratla iltizâm-ı redâet ve mefsedet itmekde olduğu diğer ‘arîza-ı çâkerîde tafsîlen vâki‘ olan iş‘ârât-ı çâkerîden ma‘lûm-i ‘âlîleri buyurulacağı vechle paşa-yı mûmâ-ileyhin her bir etvâr-ı nâ be-hencârı tahtında bir nev‘ uygunsuz hâlât-ı

müstetir ve kenduye her ne kadar nush û pend olunursa da ecvibe-i hîlekârâne ile savaşdırarak mu‘tâd olduğu meslek-i nâ-merziyyeye musir olduğundan geçen güz hengâmında İranlu tarafından yüz elli kadar hane istishâb ve firâr sûretiyle Muş tarafına vurûd etmiş olan Cemaleddinlu Korro nâm ‘aşîret ağâsının dostâne İran'a i‘âdesi iltimasıyla Hoy hükümdârı olan Ahfad Şah İran'dan Cihangir Mirza’nın savb-ı çâkerince mahsûs tahrîrâtıyla ilçisi gelmiş ve hasbe’l vakt beyne’d-devleteyn der-kâr olan selem ve safvet iktizâsına ri‘âyet bir İranlu’ya ser-rişte-i makâlât olacak hâlâta ibtidâr olunması gayr-ı mücâz olduğu ecilden ‘aşîret-i mezbûre ağasının Muş’dan celbiyle yanına tarafı çâkerine adam terfîk olunarak bir gûne sû-i mu‘âmele olunmamak sûretiyle Mirzâ-yı mûmâ-ileyh tarafına irsâli bâ-tensîb ilçi-i merkûmla bu sûret kararlaşdırılarak mezbûr Korro’nun sûret-i mezkûre ile İran’a gönderilmek içün bu tarafa irsâl eylemesi icâbı vechile paşa-yı mûmâ-ileyhe yazıldığında paşa-yı mûmâ-ileyh mezbûr Korro ol-mikdâr ‘aşîretiyle gelmiş ise de alıkomayub der-hâl Muş toprağından def‘ eylediğini tahrîr ve Kars tarafına gitmiş olduğunu gelen adamı takrîr eylediğinden mezbûr Korro ve Kars tarafından celbe bundan sonra gönderileceği Hoy hükümdârı Mirzâ-yı mûmâ-ileyhe bâ-tahrîr ilçisi merkûm i’âde kılınmış idi sonradan paşa-yı mûmâ-ileyhin mezbûr Korro’yu Muş toprağına alıkomadım i‘âde eyledim didiği kizb-i sarîh olduğu meydâna çıktığından başka bundan ekdem cüz‘îce hâme güzâr iş‘âr olunduğu üzre güz mevsiminde Devlet-i ‘Alîyye ile İranlu meyânesinde münâza‘un fîhâ olan ‘aşâ’irden Haydaranlu ‘Aşîreti Muş civârında iki bin mikdâr hâneleriyle meştâ-nişîn oldukları hâlde Hoy hükümdârı Mirzâ-yı mûmâ-ileyh bi’n-nefs yirmi otuz etbâ‘ıyla ‘aşîret-i mezkûre ağası Kasım Ağa’nın haymesine nüzûl ve sûret-i ricâ ve niyâzda mu‘âmele birle ağâ-yı merkûmi İran’a celbe sûret virerek ağây-ı merkûm mecmû‘ ‘aşîreti halkıyla İran’a gidecek olmuş ise de ağâ-yı merkûmun karındâşı Sultan Ağa kenduye uymayarak bin kadar hâne ile Muş toprağında kalmış kusûr bin mikdâr hâneyi merkûm Kasım Ağa İran tarafına götürmüş olub zikr olunan Sultan Ağa’nın ol-vechle bin kadar hâne ile Muş toprağında kalub İran tarafına ‘azîmetinden ibâsı paşa-yı mûma-ileyh tarafından hakkında mu‘âmele-i himâyetkârî icâsını îcâb iderken paşa-yı mûmâ-ileyh evvel emirde ‘aşîret-i mezbûreye hande ruy-ı kâzibe gösterub ortalığı şitâ basdırsa ‘aşîretin muhâlefet iktidârları olmayacağı vakitde ‘aşîret-i mezkûreden kışlâkya nâmıyla bin iki yüz kîse akçe tahsîl itmiş ve bu keyfiyyet İran’a gitmiş olan Kasım Ağa'nın

ma‘lûmi oldukları bu madde içün Hoy hükümdârı Mirzâ-yı mûmâ-ileyhi merkûm Kasım Ağâ tarafından iştikâ vuku‘uyla Mirzâ-yı mûmâ-ileyh tarafına mahsûs ve mu‘teber Mirzâlarından Mirzâ Rıza nâmıyla on beş yirmi nefer hademesiyle bir nefer ilçi ta‘yîn ve irsâl ve ilçi-i mûmâ-ileyhle vârid olan tahrîrâtda ‘aşîret-i mezkûreden paşa-yı mûmâ-ileyhin aldığı akçenin istirdâdı ve ‘aşîret-i mezkûre fi’l ‘asl İran ‘aşîreti olduğundan ve en büyükleri olab Kasım Ağâ İran’a celb olunmuş bulunduğundan merkûm Sultan Ağâ’nın dahî yanında olan ‘aşâ’irle İran cânibine isbâli ve sâifü’z-zikr Cemaledinlu ağâsı Korro'nun dahî isâli husûsları iş‘âr olunmuş olub bu Haydaranlu ‘aşîreti münâza‘un fîhâ olan ‘aşâ’irden olarak evel emirde kangi tarafının olacağı şartan ve ‘ahden kararlaşdırdıkdan sonra akçe maddesinin ana göre iktizâsına bakılmak lâzım geleceği ve bu sûret dahî merkûm Sultan Ağâ ile Cendinkar ‘Aşîreti söz sâhiblerinin bu tarafa celbine muhtâc olacağına mebnî merkûm Sultan Ağa ile Cendinkar ‘Aşîreti söz sâhiblerinin bu tarafa irsâli ve mezbûr Korro’nun dahî mukaddem vâki‘ olan iş‘âr-ı çâkeri üzre bu tarafa isbâli paşa-yı mûmâ-ileyhe bi’l etrâf yazılmış ve beyne’d-devleteyn bu mekûle şeylerden dolayı bir uygunsuzluk tekevvününe sebeb olmak mahzûrundan vikâyeten nefsine i‘tinâ eylemesi dahî tahrîran ve takrîran beyânla birkaç def‘a adam gönderilmiş ise de paşa-yı mûmâ-ileyh mu‘tâd olduğu hîlekârlıkdan bir vechile ferâğat ve bir sûretle kabûl-nasîhat itmeyerek merkûm Sultan Ağâ’yı tarafına ihzâr ve güyâ aldığı akçe altı yüz kîse olub kışlâkya nâmıyla ‘aşîretin hüsn-i rızâsıyla verildigini ve mukâbelesinde paşa dahî anlara zahîreler hil’atler ve karyeler virdigini beyân ve iş‘âr ve Kasım Ağâ İran tarafına gitmiş ise de bunlar Devlet-i ‘Aliyye ‘Aşîreti olarak Muş toprağında kalmış oldukları cihetden İran tarafından bunların mutâlebesi iktizâ itmeyeceğini ifâde ve tizkâr-ı meâlinde merkûm Sultan Ağâ yedinden kağıd ahz ve hazînedârı nâmına olan Hacı Selim nâm adamıyla irsâl eylemiş ve bu meâlde takrîr ile Haydaranlu torunlarından Ahmed Ağâ nâmında birini dahî göndermiş ve merkûm Sultan Ağâ dahî kağıd-ı mezkûri paşa-yı mûmâ-ileyhe kerhen virmiş olduğuni bir vech-i hafî müte‘allikât-ı çâkerîden birine tahrîr ve mahsûs adamıyla sırran tesyîr eylediğinden gayrı ilçi-i-mûmâ-ileyhe dahî paşa-yı mûmâ-ileyhin kendisinden cebren aldığı kağıda i‘tmâd olunmamasını iş‘âr eylemmiş olduğundan mâ‘adâ savb-ı çâkerîden Emin Paşa’ya kendusi ‘alâ eyyi hâl bu tarafa gönderilmek üzre müekkid buyruldu isdârıyla mahsûs mübâşir tisyâr olunursa gelub Devlet-i ‘Aliyye ‘aşîreti

olduğuni ve İranlu'nun kendu de medhali olmadığını beyân-birle akçe maddesi içün ma'rifet-i çâkeriyle Emi Paşa'dan iddi'â ideceğini başkaca mahremâne tahrîr ve ihbâr eylemiş olduğundan ilçi-i mûmâ-ileyh nezd-i çâkerîye celb ve paşa-yı mûmâ-ileyhin virdiği cevâb üzerine Haydaranlu tarafından gönderdiği adamın hâzır olduği hâlde müzâkere sûreti tutuldukda ilçi-i mûmâ-ileyh lakırdıyı azdırub eger bu Emin Paşa Devlet-i 'Aliyye kulu ise niçün beyne'd-devleteyn bu meslek-i nâ-marziyyeyi tutayor ve eger dâire-i itâ'atden hurûc itmiş ise niçün hakkından gelinmeyor ve eger hakkından gelinemeyor ise bu tarafdan karışılmamak üzre bize bir sened verin biz Emin Paşa'dan hem akçeyi ve hem 'aşîreti alabiliruz diyerek haylice asub savurmuş olduğuna cevâben ibtidâ-i emirde 'aşîret-i mezkûre kangi tarafın olacağı ma'lûm olmaksızın Devlet-i 'Aliyye toprağına meştâ-nişîn oldukları hâlde Hoy hükümdârı Mirzâ mûmâ-ileyh 'aşîret-i mezkûre ağası Kasım Ağâ'nın çadırına gelub ricâ ve niyâzla uydurub götürmüş olmağla bu sûretle mu'âmele beyne'd-devleteyn ri'âyeti mültezim olan müvâlât münâfâtda değil midir ve ahfâd-ı şâhîden olan zevâta göre böyle mülk âharda bulunan münâza'un fîhâ bir 'aşîret için bu vaz'-ı nâ-sezâyî ihtiyâr devletçe devar mıdır her ne ise merkûm Sultan Ağâ 'aşîret-i mezkûrenin bir takımıyla bu tarafda kalmış ve Devlet-i Aliyye 'aşâ'irinden olmak üzre iddi'âya kıyâm göstermiş olduğundan Muş mutasarrıfı da kışlakya nâmıyla biraz şey almış ise de bakalım Sultan Ağâ'nın birkaç 'aşîret söz sâhibleriyle celbine sûret verilerek bir muktezây-ı şart ve 'ahd bir hüsn-i sûretle tanzîm-i maslahat olunur ve eger Emin Paşa mücerred söz kabûl itmezse sâye-i şâhânede hakkından gelinerek beyne'd-devleteyn mültezim olan safvet ve muhâdene halel irâs idecek hâlât tarafından tecvîz olunmayacağı bedîhiyâtdan iken sizin bu bâbda böyle kelimât-ı nâ-lâyıkaya ibtidâr eylemeniz 'abes nev'inden ma'dûd olacağı vâzihâtdandır meâllerinde cevâb virilerek paşa-yı mûmâ-ileyhe netîcetü'n-netîce olmak üzre eger Devlet-i 'Alîyye'ye itâ'atin var ise şu Haydaranlu sultan ile Cendingar torunlarını ve sâlifü'z-zikr Korro Ağâ'yı bu tarafa gönderirsen ve bundan sonra dahî sâir güne e'zâr-ı vâhiye îrâdıyla tahrîrât ve cevâba tesaddî iderek itâ'atsizliğin bütün bütün meydâna çıkmış olarak bu keyfiyyet hakkında devletce te'dîbât icrâsını iktizâ iden meâllerinde müekkid buyruldu tahrîr ve mukaddem mübâşirle tesyîr kılınmış ve on iki gün kadar cevânibe intizâr sûretiyle ilçi-i merkûm susdırılmış olmağla paşa-yı mûmâ-ileyhin etvârında ittırâd olmayarak ilerusunden havfla merkûm Sultan Ağâ ve Korro'yu irsâl sûretini

tutarsa ilçi-i mûmâ-ileyhle şart ve ‘ahd îcâbınca bi’l müzâkere maslahat-ı mezkûre hüsn-i sûretle tanzîm ve müreffehen i‘âdesine saf-ı vakt olunarak sûret-i karâr maslahat-ı hâk-ı-pây-ı ‘âlîlerine iş‘âr olunacağı der-kâr olub ancak paşa-yı mûmâ-ileyhiye ısrâs-ı sâbıkı üzre merkûmânı göndermeyerek hîlekârâne ecvibe ve i‘tizâr ile mübâşir-i merkûmi i‘âde eylediği takdîrce ilçi-i mûmâ-ileyh vech-i meşrûh üzre taraf-ı çâkerîden sened-i güz tahrîrât ahzine ısrâr sûreti göstereceğine ve ol-vecihle tahrîrât i‘tâsı mümkün olmazsa da ilçi-i mûmâ-ileyh münfe‘ilen ‘avdet iderek bu mâddenin üzerine İranlu tarafından Muş havâlisine tecâvüzî hareket olunmasını mülâhazadan gayr-ı ba‘îd olduğuna binâen bu Emin Paşa’nın şu hareketlerinden dolayı çâkerleri be-gâyet mütehayyir ve İranlı’nun hasbe’l vakt ednâ bir maslahat müşâhede olunmakda olan mağrûrâne mu‘âmelelerinden kemâliyle muzdarib ve mütefekkir olduğumdan gerek diğer ‘arîzamla paşa-yı mûmâ-ileyh hakkında istid‘â olunan husûsa ne vechle emr u irâde buyrulur ve gerek bu Haydaranlu ve sâir umûr-i cüz‘iyye zımnında İranlu'nun böyle tekellüflü ilçiler irsâliyle dik perdeden mu‘âmele ve ısrarlarına ne sûretle mukâbele olunmak lâzım gelur ise serî‘an ve iş‘âra ‘inâyet-i ‘aliyyeleri niyâzıyla işbu ‘arîza-i çâkerî tahrîr ve mahsûs Tatarım kullarıyla takdîm-i hâk-ı pay-ı ra‘fet-mâsîrleri kılınmışdır inşâallâh-u te‘âlâ ledâ sa‘di'l vüsûl muhât-ı ‘ilm-i menât-ı rahîmâneleri buyuruldukda ol-bâbda ve her hâlde emr u fermân lütuf ve ihsân devletlü ‘inâyetlü ‘âtûfetlü übbühetlü ra‘fetlü veliyyü'n ni‘am ‘amîmü’l cûd ve’l kiram efendim sultânım hazretlerinindir.

**HAT_00722_34418_A_01_01**

**Ma‘rûz-ı Kulları Budur ki**

Hudâ ‘âlim ve âgâh ve şâhid u gevâhdır ki şimdilik birkaç etbâ‘ım kullarıyla kendu nefsimi idâreden ‘âciz kalmışım zira Haydaranlu’dan alınan altı yüz kîse matlûbi kulunuza bir ‘azîm nemâyla olmuşdur devletlü veliyyü’n ni‘am ser-‘asker efendim karındaşınız hazretleri tarafından me‘mûr olan mübâşirâna ve mukaddem kulları Van’a me‘mûr buyurduklarında külliyetlu musârafata ve duyûn-i kesîra dûçâr olduğumdan mukaddem dahî ba‘zı kesâne virecek deynim olduğundan meblâğ-ı mezkûri borçlarıma virub yine borçdan halâs ve rehâ olamadım bi’l lutuf ve’l kerem meblâğ-ı metlûbenin ‘afvı ile kulları be-gâm olmak ricâsına himmet ve mürüvvetleri niyâzım olub ‘afvı mümkün olamadığı sûretde ‘azîz başınıza sadaka idub Muş

sancağıyla kulların çerâğ ve be-gâm olunmasına merhamet buyurulur ise ol-vakit altı yüz kîsenin yerine bir kîse ‘abd-i memluku olduğumuz Devlet-i ‘Aliyye’ye virurum ya‘nî bende yok ise de sâye-i şâhâneden i‘tibârım olur sarrâf gönderub efendime te‘ahhud itdirebilurum nizâmı ve ihtisâbı ve Ekrâdın iskânını dahî te‘ahhüd-i birle nüfûs-i … hazret-i şehinşâhi-i icrâ ve îfâda cân-ı şîrînemi fedâ ideceğime kefâlet buyurmaları ricâsı bu vechile muvaffak olunamadığı hâlde Muş sahrâsında olan karyemin birinde ikâmetimle birâderlerim kulları dahî hânelerinde karâr üzre olmalarına ve müşârün-ileyh hazretleri tarafından bir dahl ve ta‘arruz olunmamasına dâir bir kıt‘a fermân-ı ‘âlî isdâr buyurulmasına merhamet-i kâmileleri mebzûl buyurılarak ehl u ‘iyâl olan etfâlimiz kullarının da‘âvât-ı hayriyyelerine mazhar olarak ihyâsına bâ‘is olub bu bâbda ecr-i ‘azîme nâil ve hem-civâriyet-i resmînin ri‘âyetiyle bütün bütün efendiliğinizi icrâ buyurmuş olursunuz bu iki sûretin biriyle kulunuzu çerâğ ve gâm-yâb buyurub hândânımızda ikâmet olundukda Muş maslahatına karışmayacağımıza dahî kefâlet buyurub inşâallâh-u te’âlâ hilâf-ı rızâ hareketde bulunmam hırkamızı başımıza çekub hânemizde ikâmet üzre olub da‘avât-ı hayriyyeye mübâderet üzre olurum bu bâbda ve her hâlde emr u irâde-i seniyye hazreti men lehü’l emrindir

Fî 28 C sene 49 …Mehmed Emin …

**HAT_00722_34418_D_01_01**

**Hû**

**Hâk-ı pây-ı Meded-resâsı Hâciz-vâsı Hazret-i Veliyyü’n ni‘amîye Ma‘rûz-ı Kulları Budur ki**

Bu def‘a hâkk-ı çâkerânemde isdâr buyurulan bir kıt‘a fermân-ı ‘âlî ve emir-nâme-i seniyyeleri taraf-ı bendegîye gönderilmek üzre Diyarbekir kâim-makâmları sa‘âdetlu Mehmed Sabır Bey senâverleri tarafına gönderilmiş olduğundan mîr-i mûmâ-ileyh bendeleri dahî nush u pendi mübeyyin şukkalarını ‘ilâve iderek kâtibleri Ömer Rüşdi Efendi kullarıyla taraf-ı çâkerîye bi’l-vüsûl mezâyâ-yı şerîfesinde Diyarbekir ve Malatya intihâb olarak birinde ikâmet ve bundan akdem Haydarunlu ‘Aşîreti’nden me’hûz-i çâkerî olan altı yüz kîse akçe virmek emr ve irâde-i cenâb-ı

şahinşâhî buyurulmuş idüğünden sem‘an ve tâ‘aten merâsimine imtîsâl itmek farîza-i zimmet-i ‘abîdânem olub zîr-i öteden beru ebân ‘an cedd ‘abd-i memlûki olduğumuz Devlet-i ‘Alîyye-i ebed karârın ‘itk ve âzâdı kabûl itmez kulu ve kölesi bende ve bende-zâdesi ni‘am-haran şâkirü’l ihsânları olduğumdan uğur-ı meyâmin-i mevfûr-ı şâhânede mâ-melek ve cân-ı şirinimi bile bezl u fedâ itmek menvî-i derûn-i rakabeti füzûn-ı çâkerî olub bu âna kadar hidemât-ı cenâb-ı şevket-karâr-ı mülûkânenin icrâ ve infâzında mû-mikdârı tekâsül ve kusûr-i ‘abîdânem vuku‘a gelmemiş ise de hâlâ Erzurum Vâlîsi ve aktâr-ı şerkiyye ser-‘askeri devletlü veliyyü’n-ni‘am Esad Mehmed Paşa efendim karındâşınız hazretleri bilâ cünha ve lâ kusûr bu kulunuzdan gücenub misli nâ mesbûk husûsâtı hakk-ı çâkerîde inhâ ve handân bendegânemin harâb ve izmihlâline revâc virmek kaydına düşmüş olduğundan tafsîlî vâreste-i kayd-ı iş‘âr ise de katl-i nüfûs inhâsı külliyyen vuku‘a gelmemiş olub sirkât mâddesiyle bir Kürd salb olunub bundan başka katl maddesi vuku‘ bulmamış idüği Muş havâlîsinin ma‘lûmları olduğundan tehaddî buyuruldukda yakîn ve ifhâm buyurulacağı ve Haydaranlu’dan altı yüz kîse aldığı vâki‘ ise de eslâfımız olan Muş mutasarrıfları dahî ‘aşîret-i merkûmeden ol-vecihle salyâne aldıları usûl-i sâbıkadan idüği ve ‘aşîret-i merkûme şeyn-i vefîreden ve fermân-ber olmayub kuttâ‘ut-tarik olduklarından re‘âyâ ve berâyâ kullarının üzerlerine mu‘tâd olan salyâne rahmen li’l fukarâ necş olunub ‘aşîret-i merkûmeden alınmış idüğü Devlet-i ‘Aliyye’nin bu gûne ‘azandan salyâne alınmaması ve dâire-i itâ‘ate bu vechile o hâle irâde-i ‘âlîleri buyurulmayacağı melhûz-i çâkerânem olsa ebedî bir pare alınmaz idi el-hâsıl alınır ise de yunan ekdem ser-‘asker-i müşârün-ileyh efendim hazretleri kabûlünüzü Van’a me‘mûr buyurduklarında düyûn-i kesîraya düçâr olduğumdan ve bunun başka dahî düyûn-i vefîraya müstağrik idüğümden eshâb-ı düyûnum taraflarına te‘diye olunub hâlâ düyûnumdan halâs ve daha olmamış olduğum ‘âmmenin ma‘lûmi olub her çend bu vechile ‘aşîret-i merkûme meblâğ-ı mezkûre alınmış ve bu bâbda re‘âya ve berâyaya siyânet alınmış ise de kulunuza bu bâbda ‘itâb ve hitâb buyurulmuş olmağın bundan ekdem müşârün-ileyh efendim hazretlerinin emr-i tahrîrlerine imtisâlen Muş sancağından kıyâm ve hareket ve mentûk fermân-ı cihân-ı mutâ‘-ı ‘âlî bi mehalde ikâmet-i çâkerî irâde buyrulmuş olduğundan zîr-i nekîr devletleri olan Diyarbekir eyâletinde ikâmet üzre olduğumdan ve dâmen-i devletlerine teşebbüs eylediğimden müşârün-ileyh hazretleri infi‘âl idüb Muş hâricinde olan hânemiz ile

birâderlerim Şerif Bey ve Murad Bey ve Hurşid Bey kullarının hânelerini mehmûren ve sâire emvâl ve eşyâlarımız ve hayavânât ve mezrû‘âtlarımızı külliyyen zabt iderek ehl u ‘iyâl evlâd ve etfâlımızı bütün bütün perîşân-ı hâl itmiş olduklarından hemen çend etbâ‘ım kullarıyla kalmış isem de hudâ hâlim ve âgâh ve şâhid-i hâl û güvâhdır ki nefsimi ve birkaç etbâ‘ımı irâdeye iktidârım olmadığından dest-i âmâl ve yed-i ümîdim dâmet devletlerine teşebbüs olunmak olduğundan bi’l lütuf ve’l ‘inâyet ve’l kerem ahvâl-i perîşânımı cenâb-ı hazret-i cihân-bânîye bâ-‘arîza best u beyân altı yüz kîse akçe mâddesini ‘azîz ve şerîf başlarına tasaddukan ‘afv buyurmalarını ricâ ve bu bâbda bir kıt‘a emr-i ‘âlî sudûrini niyâz buyurub emvâl-i mezûrenin dahî defter-i hâk-ı pây-ı devletlerine takdîm olunmuş olub ve Haydaranlu’dan meblâğ-ı mezkûr alınmış ise de ‘aşîret-i merkûmeye tarafımızdan meştâ ve yirmi bir … kurânın hâsılât ve rusûmâtı virilub bu vechile alınmış olduğumuz ve irâdeye ‘âciz olduğumdan Diyarbekir ve Malatya’da ikâmetim müsâdefât-ı kesiraya dûçâr olacağım melhûzum olduğundan Diyarbekir’den hâric beş sâ‘at bir karada kurâ? alınmasına râbıta buyurmaları ve bu bâbda kulunuzu hafîz-i hâkdan raf' u be-gâm buyurmaları mahsûsan ricâsı bâbında ‘arzuhâl-i ‘abîdânem tahrîrine cesâret ve kâtibimiz İbrahim Efendi kullarıyla takdîm-i hâk-ı pây-ı meded resây-ı ‘âlîleri kılındı bi-mennihî te‘âlâ muhât-ı ‘ilm-i ‘âlem ümerây-ı devlet ve menzûr-i ‘aliyye-i ‘inâyet ve merhametleri buyuruldukda ol-bâbda ve her hâlde emr u irâde-i seniyye hazreti menlehü’l-emrindir

Muş Mutasarrıfı Sabıkân ‘an Mir-i Miran-ı Mehmed Emin Bey

**HAT_00761_35993_00001**

Hala Van muhâfızı sa‘adetlu Mahmud paşa hazretleri tarafından vârid olan ka‘imenin hülâsasıdır fî 13 Ra sene 36

Manzûrum olmuşdur

Meclîsde müzakere ve el-habab olunub ser hezeyân olunduğu vechle Erzurum Vâlîsine tarafından mektub tahrîr olundu.

(silik) ber mu‘tad ‘akrad nâm ancak tevrada (silik) istiza-i öte beru Devlet ‘Alîyye’ye mensûb olub elli yüz hâneden ‘ibâret olan Haydaranlu ‘Aşîreti’nin Van eyaletinde Erciş ve ‘Adilcevaz kazalarında meştâ itdirmesi husûsi mukaddema Muş

mutasarrıfı Selim Paşa kulları tarafından inhâ olunması ve ‘aşîret-i mezkûrenin kaza’ini mezbûrine iskân ittirilmesi husûsu Van muhafazası müşârün-ileyh makam sadaratdan tahrîr kılınması olub ancak Van muhafazası müşârün-ileyhin suret işhârını … bu suret idemeyeceğinden ‘aşîret ber kat‘ halkının mahâlle-i iskânı lazım (silik) el atan ‘aşîret merkûmunun kaza’ini mezkûrinde iskânları içün

Haydaranlu ‘Aşîreti’nin iki yüz hanesi Erciş ve ‘Adilcevaz kazalarında meştâ ittirilmesi nâtık götürilan emirnâme-i sâmî ve asl olub ancak ol havâlinin fevt û ğalasından başka Van eyaletinde mecmu‘i altmış karye ve ekser‘ karyesi ücra beş haneden ‘ibaret oldığı rızgâr olunan Erciş ve ‘Adilcevaz fukaraları üç yüz seneden mütecâviz Van eyâleti ile ta‘bir olunan Şikâki ‘Aşîreti meştâları olduğundan emirname-i sâmi vurûdundan yigirmi gûn mukaddem meştâ virilmiş ve Haydaranlu ‘Aşîreti’yle zikr olunan kazalar ahâlileri beyinlerinde münakaşa-ı karye olduğundan Haydaranlu ‘Aşîreti’nin bir hanesine meştâ virilmek lazım gelse fukara-yı ra‘iyet perâkende ve perişân olacakları beyanıyla ..el fukara husûs mezkûrun ‘afvı muvaffak ra‘iyesi ise emru ferman hazret veliyü’n-emirde idüği

Muş mutasarrıfının vakı‘ olan inhâsını mebnî kağıd yazılmış ise de mahzûrdan (silik) kazai’ini mezkûriyetden başka bunların ahz (silik) mahâlle iskânları münâsib olacağı bu tarafda ma‘lum olmadığından keyfiyet Erzurum Vâlî’sine tahrîr olunub olduğu Van muhafaza-yı muşâr ve Muş mutasarrıfı paşa-yı mûmâ-ileyhâ (silik) bi’l muhabere ‘aşîreti mezkûrenin münasib (silik) meştâ virilmesi sözünün ethâsaline mübaderet eylemesi tevcîh ve iş‘âr olunan suret-i beynel … tezkîr ve tasvîb olmağla ol vechle Erzurum (silik) müşârün-ileyh kullarını taraf (silik) mektûb yazılması muvaffak irade-i niye-i malukaneleri buyurulur ise emru ferman hazreti fî el ümeranızındır.

**HAT_00764_36076_00001**

**Devletlü ‘İnayetlü Übbehetlü Merhametl Veliyü’n-ni‘am Kesirü’l-rahim ve El-kerim Efendim Sultanım Hazretleri**

Haydaranlu ‘Aşîreti’nin iki yüz hanesinin Erciş ve ‘Adilcevaz kazalarına meştâ olunmasını nâtık ber-kat‘a emirname-i sâmileri vurûd ve me‘ali … zilhan

‘âcezanâm şâmil ve muhabbet olub bu havâlinin derkar olan kahtı … sebebiyle kazaha-yı mezkûrenin kazalarının ve gerek Van kazalarının mecmu‘i altmış pare karyeden ‘ibâret olub altmış pare karye ta‘bir olan kazaların Eksir karyesi beşer hane ve Ekser karyesi üçer haneden ‘ibâret olmağla mezkûr kazalara dahî üç yüz sene-yi mütecaviz Van eyaleti ile ta‘bir olan Şikâki ‘Aşîreti meştâları olduğundan ferman name-i ‘alîlerinden yiğirmi gûn akdem meştâ virilmiş olmağla bâ husûs Haydaranlu ‘Aşîreti’yle kaza hay-ı mezkûrenin beyinlerinde münâfese-i kadimeleri olduğu işkâr olmağla ‘aşîret merkûmun bir hanesi fukara-yı mezkûrân meştâ virilmesi lazım gelur ise fukara-yı ra‘iyenin bütün bütün perişan ve perakende olmasını mucîb olur halatdan olmağla nezd devletlerinde ta‘rîf ve inhâ iden her kemallerse ancak icrâ-yı nefsaniyet olduğu aşikâr olmağla gerek nezd ve ‘acizanem ri‘ayet ve gerek fukara-yı ra‘iyetin kıtğaladan? perişân hâllerine merhameten husûs mezkûrenin ‘afû-yı muvaffak ra’i-yi ‘alîleri buyurlarsa ol-babda ve her halde emru ferman devletlü ‘inayetlü übbehetlü merhametlü veliyü’n-ni‘am kesirü’l-rahm ve el-kerim efendim sultanım hazretlerindir fî 11 S 36 Van Muhafızı Mahmud Bey

**HAT_00766_36113_00001**

**Hû**

Manzûrum olmuşdur.

Vurûd iden ru’us maktu’ nihâde-i cây-i ‘ibaret kılınarak iktizâsını üzere müşârün-ileyh cevab tahrîr olundu

Şark ser‘askeri Rauf Paşa kullarının vârid olan ka’imesidir ve iş‘arı vechle Muş Mutasarrıfı Selim Paşa bendelerinin kenduye gelen şifasıyla beraber meztûr (silik) asâneleri buyurulmak içün ‘arz ve takdîm kalınarak ve teverrüdiyeden ru’us maktu‘a pîş-gâh bab-ı humâyunlarından nihade-i mevki‘ ‘ibaret kılınarak iktizâ-yı vechle müşârün-ileyh cevabname tahrîr olunacağı rehiş ‘alim ‘alîleri buyuruldukda emr-u ferman hazret menlehü’l-emrindir.

**Devletlü ‘İnayetlü ‘Atûfetlu Mürüvetlü Sultanım Hazretleri**

Bundan akdem çapul ile ahz olunarak Muş Mutasarrıfı Selim Paşa bendeleri tarafından vârid olan ru’us mukata’a irsâl olunub … gönderecekleri iki nefer esir ile delil tarafımızda olan bir ‘aded katl ve nefer dil dahî geldiklerinde isâl kalınacağı ifade ve iş‘ar olunmuş idi zikr olunan isrâ ve ser maktu‘ vurûd eylediklerinden başka paşa-yı mûmâ-ileyhin tekrar çapul evsizdir ki Haydaranlu ‘Aşîreti dahî gidüb mukaddema şehzade tarafına meyl ve mütaba‘at ile İranlu tarafına bulunmuş olan yezidi hanelerini urub … ve ‘inayete cenâb-ı bari vakte-i tali‘ humâyun hazret şehriyari kilitlu mâl ağnâm ile ‘avdet ve üç ‘aded kelle ve üç nefer kız ve bir oğlan esiri dahî çıkarmış olunduklarından ru’us mukata‘a ve isra-i mezkûreyi dahî göndermiş olmağla dörd ‘aded ru’us maktu‘a bu def‘a tatarım kullarıyla irsâl ve paşa-yı mûmâ-ileyhin kağıdı dahî manzûr-ı sâmîleri buyurulmak içün takdîm pîş-gâh ‘alîleri kalındığı ve isra-ı mezkûre alti yaşından on iki yaşına kadar sıbyan makûlesinden olduklarından gönderilmeyub bu tarafda tevkîf olunduğu ve paşa-yı mûmâ-ileyhe yine bir tarafdan ikrâm taltîf olunarak çapul mâdesine ikrâm ve dikkat eylemeleri ve arasını kesmeyub… çapul göndermesi ta’kîd kılınub bu günlerden yine çapul göndermiş olmağla haberi kaldıkda derhâl hâk-ı pây-ı devletlerine ifade kalınacağı semine te‘âli maha te‘alîm ‘alîleri buyurularak ol bâbda emr-u ferman devletlü ‘inayetlü ‘âtûfetlü mürüvetlü veliyü’n-ni‘am efendim hazretlerinindir. Fî 25 L sene 28

**HAT_00789_36774_00001**

Hâlâ Erzurum vâlisi sa‘adetlu Es‘er Paşa hazretleri tarafından vârid olan tahrîrâtın hulâsasıdır fî 20 R sene 49

Erzurum vâlîsi tarafından gelen tahrîrâtın işbu bend-i bend hulâsası manzûr ve mailleri ma‘lûm-i hümâyunum olmuşdur mevâdd-ı muharraret mezkûrunun îcâb ve iktizâları mücellede söyleşilub serhde tafsîl ve beyân olunmak olmağla ol-vechile tanzîm ve icrâlarına ibtidâr olunsun fakat bend-i ahîrde cebeci ta‘bîri olunmuş olduğundan şimdi bu ta‘bîrin zikri bu tarafda tutulan usûle mugâyir görünüyor meselâ mühimmât nâzırı ve yahud müdîri dinilmesi lâzımdır ana göre bu mâddenin dahî cânib-i müşârün-ileyh tahrîr ve iş‘ârıyla tanzîmine bakılsun

Erzurum Valisi Esad Paşa bendelerinin tahrîrâtı hulâsası olmağla geçen Pazar irtesi günü meclîs-i şûrâda lede'l kırâ'e mufassalât iş'ârının fezleke-i me'âlî Muş mâddesini ve İranlu ile bazı mevâridden dolayı vâki' olan münâza'ât-ı lafziyyeyi mütezammin olub her ne ise Muş 'ailesi bitmiş ve Muş mutsarrıfı sâbık Emin Paşa dahî sa'âdet-i hümâyunları emîni tarafına dehâlet sûreti göstermiş ve bu kerre bu husûsa dâir emîn-i müşârün-ileyhin dahî tahrîrâtı vürûd iderek berâber 'atebe-i felek-mertebe-i şehinşâhîlerine takdîm kılınmış olmağın vâlî-i müşârün-ileyh bendelerinin iş'ârı vechile merkûm Emin Paşa Diyarbekir ve Malatya misillu münâsib mehalleri yerinde kendu hâlinde ikâmet itmek ve Haydaranlu 'Aşîreti'nden olduğu akçe mâddesini tanzîm ve tesviye itmek üzre izhâr-ı mutâva'at ider ise isâ'et-i serîkasından sarf-ı nazar kılınmak bu sûrete 'adem-i itâ'ati takdîrinde her ne vechile olur ise mücâzât-ı lâyikası icrâ olunmak üzre emîn-i müşârün-ileyh tarafına fermân-ı 'âlî ve mektûb tasdîr ve tesyîr olunarak fakat vâlî-i müşârün-ileyhin yazdığı gibi me'mûr irsâli îcâb itmeyeceğinden andan sarf-ı nazar kılınması ve Muş mutasarrıfı lâhik Hüseyin Paşa'nın cânib-i mîrîye hidmet ideceği iki yüz elli bin guruş hazîne-i 'âmirenin mukâta'ât-ı hazînesine olan düyûnuna bi'l mahsûb mukâta'at-ı hazînesi tarafından dahî diğer inhâ olunan kırk bin guruş ile beraber 'asâkir-i mansûre masârıfına havâlesiyle vâlî-i müşârün-ileyhin kendusune mev'ûd olan iki yüz elli bin guruşun dahî tarafına terki sûretinin yazılması ve Erzurumda olan İran müdîri Ağa Hasan'dan vâlî-i müşârün-ileyh kulları ba'zı güne iştikâ iderek bunun tebdîli vesâir ba'zı şeylerin tesviyesi zımnında İran cânibine sefîr irsâli sûretini yazılmış ise de a'câmın cümlesi hîlekâr ve uygunsuz adamlar olarak mesârifi mûcib ve şâyed ki merkûmun 'azl ve def'ini İranlu isgâ itmeyub de leyte ve le'alle ile savuşduracak olurlar ise şe'ni mü'eddî olacağına ve hâlbuki merkûmun ehveniyyeti müşârün-ileyhin iş'ârından müstefâd olduğu üzre bî edyân hareket iden Mirzâ Rıza'yı i'tizâra teşvîk itmesinden dahî istidlâl olunduğuna binâ'en bu dakîkalar müşârün-ileyhe yazılub bildirilerek hasbe'l vakt ve'l hâl merkûm ağâsını bundan böyle dahî hüsn-i sûretle kullanması tavsiye ve iş'âr-ı birle ve çünki İranlu ile bâ'is-i münâza'a olan şeyler hudûd mâddesiyle Haydaranlu ve Sebkilu 'Aşîretleri lakırdılarından 'ibâret olub hâlbuki İranlu ile mün'akid olan mu'âhedenin iktizâsı bu 'aşîretler vakt-i musâlahada kangı tarafda bulunurlar ise orada kalmak ve taraf-ı Devlet-i 'Alîyye'de bulunanları bir kerre İran toprağına gidüb de tekrâr saltanat-ı seniyye hudûduna

‘avdet iderler ise kabûl olunmamak sûretleri olarak egerçi Sebkilu takımının müehhiran İran tarafına gitmeleri ihtiyârî olmayub Erzurum'un Rusyalu tarafından istîlâsı hengâmında mücerred bir sığınmak sûreti olduğuna nazaran te’vîl kabûl itmesi cihetiyle evvelki sene velî’ahd şehzâde Abbas Mirzâ S 7

Muş mutasarrıfı Emin Paşa’nın ‘azliyle yerine aharı ta‘yîn kılınmak ve itâ‘at itmediği sûretde iktizây-ı te‘dîbi icrâ olunmak irâdesini hâvî irsâl olunan evâmir-i şerîfenin vusûllerinden bahisle merkûm kabâhatini setre vesîle olmak üzre gâh müşârün-ileyh tarafına adamlar irsâl ve gâh ‘aşa’ir ve ekrâda akçe ve karyeler va‘dine ictisâr iderek başına bir takım ‘asker cem‘ itmiş ve kendusune mu‘âvenet itmek üzre Hoy hükümdârı olan Cihangir Mirza’ya deâlet eyledikden sonra müşârün-ileyhe gönderdiği tahrîrâtında vâki‘ olan kusûrundan sarf-ı nazarla buyuruldu ve hil’at irsâlini ve müsâ‘ade olunmaz ise müttefikleriyle ‘isyâna ibtidâr ideceğini iş‘âr itmiş olduğundan şimdiki hâlde bir guna gâile hudûs itmâmın zımnında Haydaranlu’dan aldığı akçeyi redd itmek ve istishâbında olan Cemaleddinlu ‘Aşîreti ağası olan Korro Ağa’yı İran'a göndermek ve çanlı manastırının telef olan akçesini teslîm itmek üzre kabâhatinden sarf-ı nazar olunacağı me‘âlinde müşârün-ileyh tarafından cevâb yazılmış iken fakat kilisâ-yi mezkûr zâyi‘tından Ermeni karabaşına teslîm olunmak üzre seksen bin guruş irsâl birle Haydaralu’dan aldığı akçenin reddini buyuruldu ve hil’at irsâline ta’lîkan cevâb yazmış olduğundan müşârün-ileyh dahî mîr-i mîrânlıkla Muş Sancağı’nın tevcîhine dâir sudûr iden emr-i şerîfe Muşlu İbrahim Beyzâde Hüseyin Bey ismini doldurub Hani Voyvodalığı’nı dahî Murad Paşazâdeler’den Süvârî yüzbaşılarına mülhak mirzâyı ki ihâle eyledikden sonra teklîf-i itâ‘at hâlinde olan emr-i şerîfi müşârün-ileyhe mahsûs bir adamı ile paşa-yı merkûma irsâl itmiş iken merkûmi habs itmiş olduğundan başka küçük birâderi Murad Bey’i beş yüz kadar haşerât ile Erzurum'a nısf sa‘at mikdârı mehalle irsâl itmiş ve miralay Salih Bey ve vücûh-i memleket fesâdamiz kağıdlar yazmış olduğuna ve müşârün-ileyh dahî mîralay mûmâ-ileyhi ‘asakîr-i mensûre ve bir takım süvâri ve üç kıt‘a top ile merkûmun üzerine ta‘yîn eylemiş idüğüne mebnî merkûmlar ‘asâkir-i mensûreden li-raddihî kâl olarak karâr itmiş ve fakat bir top atılarak birkaç neferi tutilub müşârün-ileyhe götürülmüşve kusûru dahî beşer onar ayrılub taraf-ı müşârün-ileyhe dehâlet eylemiş olduğundan başka müşârün-ileyh tarafından ta‘yîn olunan me‘mûrlar Muş ahâlîsini ayaklandırub paşa-yı merkûmun konağında birkaç yüz

‘askerle mütesellimi olan diger birâderi Hurşid nâm şâkî üzerine hücûm itmiş olduklarından tabur olamayarak Hınıs tarafına firâr eylemiş olduğu paşa-yı merkûmun mesmû‘i oldukda başında olan haşerât ile Erzurum havâlîsine hârika cesâret itmiş ise de başında bulunub müşârün-ileyhle mahremâne mükâtebe itmiş olan ‘aşa’ir ümerâsı merkûmun ber-takrîb cem‘iyyetlerini tefrîk itmiş olduklarından paşa-yı merkûm Hasanatlu ağasına dehâlet ve karındâşlarını yanınına celb iderek yüz kadar tevâbi‘atıyla Diyarbekir Eyâleti’nde kâin elli bin ve Hüseyin Bey ve Melik Bey ekrâdı tarafına karâr itmiş ve Muş Sancağı tevcîh olunan mûmâ-ileyh Hüseyin Paşa dahî bin beş yüz kadar ‘askerle Erzurum’dan çıkarılmış idüğünden merkûm Emin Paşa’dan müteferrik olan ‘aşa’ir ümerâsı mûmâ-ileyhe Hüseyin Paşa’yı istikbâl ile Hani'ye vusûlünde Hani Voyvodası Mirzâ Beyi Hani’ye ik‘âd iderek Muş’a bi’l vusûl tevcîh ve me'mûriyet evâmir-i şerîfesini kırâ‘at itdirderek icrâ-yı me’mûriyet itmiş ve ol-bâbda vârid olan tahrîrât ve i‘lâm takdîm kılınmış idüği beyânıyla firâri-i merkûm ne mehalde karâr ider ve Van kaim-makâmlığı mâddesi teveccühle tanzîm olunur ise iş‘âr olunacağın

Ma’iyyetinde olan ‘asâkir ile mâh-i rebîu‘levvelin yirmi ikinci günü Muş’â vâsıl olarak yedinde olan me’mûriyet ve tevcîh-i evâmir-i şerîfesini kırâ’at ittirmiş ve merkûm Emin Paşa birâderleriyle Diyarbekir Eyâleti'nde firâr itmiş olduğuna mübeyyin Muş mutasarrıfı mûmâ-ileyh Hüseyin Paşa'nın müşârün-ileyhe mersûl şukkasıyla Muş nâibinin i‘lâmı kıt‘a 2

Ma‘iyyetinde olan ‘asâkir-i mansûreye ikişer yüz ve kendusune beş bin guruş mâhîye vireceği beyânıyla biran evvel Erzurum’dan çıkub tarafına ‘azîmet eylemesi me‘âlinde merkûm Emin Paşa ve birâderi Murad Bey'in mîralay mûmâ-ileyhe mersûl kağıdları kıt‘a 2

Merkûm Emin Paşa Muş’dan firâr ile tarafına ve Diyarbekir ümerâsından Atak kazâsı hâkimi Hüseyin Bey’e dehâlet itmiş olduğu beyânıyla isâet-i sâbıkasından sarf-ı nazarla kemâ fi’s-sâbik Muş Sancağı'nın ‘uhdesinde ibkâsına himmet olunmasını mu‘âvenet-i hümâyûn emîni sa‘âdetlu İshak Paşa hazretleri vâlî-i müşârün-ileyhe tahrîrât irsâliyle ricâ itmiş olduğundan paşa-yı merkûm kimyâ’ ma‘deni ve Diyarbekir ve Malatya’dan birinde ikâme olunarak Haydaranlu ‘Aşîreti’nden aldığı altı yüz kîse akçeyi ‘aşîret-i merkûmeye virmek üzre irsâl ider

ise isâ‘etinden sarf-ı nazar olunarak ilerude hâline münâsib bir hidmetde istihdâmı taraf-ı Devlet-i ‘Alîyye’ye ricâ olunur ve eger ol-taraflarda kalub Muş tarafını ifsâda cesâret ider ise bu mâdde devletçe sizden mes’ûldür deyu müşârün-ileyh emîn-i müşârün-ileyhe cevâb yazmış ve paşa-yı merkûm hakkında sudûr iden emr-i şerîfin sûretini göndermiş ve emîn-i müşârün-ileyhin sâlifü’z-zikr tahrîrâtı bu def‘a Dersa‘âdet'e takdîm kılınmış olub paşa-yı merkûmun emîn-i müşârün-ileyhe dehâletine mebni anın ma‘rifetiyle ele götürülmesi melhûz idüği beyânıyla bu bâbda emîn-i müşârün-ileyhe müekkid emr-i ‘âlî ve hufyeten me‘mûr irsâliyle mücâzât-ı lâyıkasının icrâsı menût-i irâde-i seniyye idüğün

Emîn-i müşârün-ileyhin vâlî-i müşârün-ileyhe mersûl sâlifü’z-zikr kâimesi kıt‘a

Merkûm Emin Paşa Hani’de ‘asker cem‘iyle Erzurum üzerine hareketi esnâsında Van muhâfızı sâbık Timur Paşa’yı dahî kenduye uy durmak hulyâsıyla Sebkilu ağası hâiniyle müştereken gönderdiği kağıdı mûmâ-ileyh Timur Paşa müşârün-ileyhe irsâl ile izhâr-ı sadakat itmiş ve kağıd-ı mezkûr dahî takdîm kılınmış olduğun

‘Asâkir-i vâfire cem‘iyle Erzurum üzerine hareket itmiş olduğu beyânıyla Erzurum'a duhûlünde karındaşı Fazıl Bey'i Erzurum’dan ihrâc ile tarafına irsâl ideceğini mübeyyin merkûm Emin Paşa’nın mûmâ-ileyh Timur Paşa’ya mersûl sâlifü’z-zikr kağıdı kıt‘a 1

Erciş ve Adilcevaz kazaları ahâlisinin Sebkilu ‘Aşîreti ağası olan Süleyman Ağa’dan vâki‘ olan iştikâ ve iddi‘âlarına mebnî müşârün-ileyh merkûmu Erzurum'a celb ile bir teheyyüc-i şer‘î fasl müdde‘â olunmak üzre iken Emin Paşa gâilesi vaktine tesâdüf ile ru’yet olunamamış ve Erzurum’da olan İran Müdîri Ağa Hasan ile sefîr-i İran Mirzâ Rıza merkûm Süleyman Ağa’ya Erzurum vâlîsi sana şöyle böyle şeyler idecekdir hemen Emin Paşa tarafına fırâr ile icrây-ı mu‘âvenetden sonra İran’a gider isen sana şu kadar bu kadar akçe i‘tâ olunur diyerek iğfâl itmiş olub ağa-yı merkûm dahî Muş mutasarrıfı Hüseyin Paşa’nın Muş’a ik‘âdı mâddesinde hidmette bulunmak vesîlesiyle müşârün-ileyhden ruhsat tahsîl iderek Erzurum’dan çıkub doğru Emin Paşa’ya iltihâk eyledikde paşa-yı merkûmun başında olan ekrâd

ümerâsına Emin Paşa'nın 'azliyle Hüseyin Bey'in nasîbi mücerred Kürdistan'a külliyyen nizâma rabt olunmak garazından 'ibâretdir ve her tarafda süvârî ve piyâde 'asker tahrîr ve ihtisâb vaz' olunacakdır diyerek cümlesini iğfâl itmiş ise de merkûm Emin Paşa'nın başında olan cem'iyyet müteferrik olarak kendusi dahî firâr eylediği merkûm Süleyman Ağa'nın mesmû'i oldukda 'aşîreti derûnuna varub İran tarafına 'azîmet dâ'iyesine düşmüş ise de 'aşîret-i merkûme dahî İran'a gitmekden imtinâ' itmiş ve bir takımı Bayezid nakl eylemiş olduğuna mebnî ağa-yı merkûm velî'ahd-i İran Abbas Mirzâ'nın oğlu olub Hoy hükümdârı olan Cihangir Mirzâ'ya ilticâ birle mirzâ-yı mûmâ-ileyh dahî Emin Paşa'nın Haydaranlu'dan aldığı akçeden dolayı Emin Paşa'ya dilgîr olarak hakkından gelmesini zımnında Mirzâ Rıza'yı Erzurum'a göndermiş iken merkûm Emin Paşa mûmâ-ileyh Cihangir Mirzâ'ya ilticâ birle mirzâ-yı mûmâ-ileyh Cihangir Mirzâ'ya adam irsâliyle İran tarafından bana mu'âvenet olunur ise Sivas kadar zabt ile İran'a teslîm iderim dimiş olduğundan mirzâ-yı mûmâ-ileyh beru tarafı ifsâd dâ'iyesiyle İran 'aşa'iriyle … nâm mehalle gelmiş ve merkûm Süleyman Ağa Emin Paşa'nın perîşânlığını mirzâ-yı mûmâ-ileyh ifâde birle 'aşîretinin Bayezid tarafından İran'a celbini istid'â itmiş olduğundan Haydaranlu ve Sebkilu'nun mutâlebesine dâir mirzâ-yı mûmâ-ileyhin mağrûrâne olarak müşârün-ileyhe kağıdı gelub cevâbı vürûduna bakmayarak Zilanlu ve Haydaranlu Aşiretleri ağalarını bin beş yüz kadar süvâri ile Bayezid'e tâbi' Eleşkird tarafına irsâl ile Sebkilu 'Aşireti'ni harben İran'a celbe ısrâr itmiş ise de 'aşîret-i merkûme der-hâl güçlerini kaldırub Pasin ve Namervan tarafına çekilmiş olduğu Bayezid mutasarrıfı tarafından taraf-ı müşârün-ileyhe inhâ olunmuş olduğundan müşârün-ileyh dahî mûmâ-ileyhimâ Ağa Hasan ve Mirzâ Rıza'yı nezdine celb ile mütecâviz-i hudûd mâddesi muğâyir-i 'uhûd idüği lede'l ifâde Sebkilu ve Haydaranlu 'Aşîretleri'nin İran tarafına 'adem-i reddi nahz-i 'ahdi mûcibdir deyû cevâb virmiş olduklarından müşârün-ileyh dahî işbu Sebkilu 'aşîreti içün velî'ahd tarafına mukaddemâ devletçe yazılan ma'zeret-nâmenin kabûl olunub olunmadığına dâir cevâbı vürûd itmemiş ise de 'aşîret-i merkûme beru tarafdan nasîhat olunmayarak İran tarafına gitmek üzre cevâb verilur ancak sizin hudûdu tecâvüz ile bunları İran'a celb dâ'iyesine ibtidârınız nakz-ı 'ahdi îcâb ider ise de tarafımızdan tecvîz olunmaz ve cebren olub İran'a götüreceğiniz 'aşa'ir sizinle muhârebeye kıyâm iderler ise diyeceğiniz kalur mi hâsılı ayak patırtısı ile iş görmek sadedinde iseniz de tahtında zuhûr idecek ahkâmı mutâl'a

itmiyorsunuz diyerek bir takım cevâblar îrâd itmiş deyu bunların hilâf-ı ‘ahd hareketlerine mebni Emin Paşa ‘aleyhinde istihdâm olunmak üzre tecemmu‘ itmiş olan ‘asker ihtiyâten dağıtılmayub yerlu yerinde tevkîf kılınmış ve bu cihetle mûmâ-ileyhimâ Ağa Hasan ve Mirzâ Rıza’nın ağızları çeliği kırılmış olub nihâyetü’l emr Eleşkird tarafına gelen ‘askerleri geru çekdikleri haberi Bayezid mutasarrıfı tarafından vurûd eyledikden sonra Sebkilu Aşireti’nden Muş ve Bayezid taraflarında onlara İran’a gitmeleriçün buyuruldu irsâliyle tenbîh olunmak üzre karâr virilmiş ve ‘asâkir-i mezkûrenin giru çekildiğine dâir haber vürûd itmemiş olduği beyânıyla haber vürûdunda iktizâsına göre hareket olunacağın

Mûmâ-ileyh mirzâ giçen sene Haydaranlu ağası Kasım Ağa'nın çadırına gelub İran'a ‘azîmetlerini bi't terğîb ağa-yı merkûmi beş altı yüz hâne ile kaldırub İran’a ‘azîmet itmiş ve kusûrhâneleri ağa-yı merkûmun karındaşı olan Sultan Ağa'nın başında olarak bunlar İran'a gitmeyeceklerini beyân eylediklerinde merkûm Emin Paşa bunları meştâya celb ile kışlâka nâmıyla ber-takrîb altı yüz kîse akçe tahsîl eylemiş olduğunu merkûm Sultan Ağa İran’a giden karındaşıne inhâ eylemiş olduğundan mebâliğ-i me’hûzenin Mirzâ Rıza ma‘rifetiyle tahsîl olunması matlûb idüği mûmâ-ileyh Cihangir Mirzâ’nın sâlifu’z-zikr mektûbunda muharrer olmakdan nâşî mevlağ-i mezbûrun irsâlini müşârün-ileyh merkûm Emin Paşa’ya yazmış ise de göndermemiş ve mûşârûn-ileyh dahi merkûm Sultan Ağa’yı ‘aşîreti sözü sâhibleriyle Erzurum'a celb ile Ağa Hasan ve Mirzâ hâzır oldukları hâlde lede’l istintâk bin akçe mâddesini İran’da olan karındaşıma yazmış isem de maksadım şikâyet değildir ve ‘aşîretimle İran'a gitmeyeceğimi ‘âlem bilur ve mevsim-i bahâr gelmeksizin Emin Paşa’nın şerrinden işbu akçenin iddi‘âsına teşebbüs idemedim şimdi Erzurum’a gelmiş olduğumdan vâlî ma‘rifetiyle iddi‘â iderim ben devlet bendesiyim İranlu bana karışamaz deyu kat‘î cevâb vermiş iken merkûmân Ağa Hasan ve Mirzâ Rıza ber-vechle mücâb olmayub asl-ı ‘aşîret ağası Kasım Ağa olduğundan İran'a gitmişdir gerek bu akçeyi ve gerek Sultan Ağa ve başında olan sekiz yüz mikdâr hâneleri beher-hâl isteriz diyerek ısrâr itmiş olduklarından müşârün-ileyh dahî bu mâddeyi Devlet-i ‘Aliyye’ye inhâya mecbûr oldum demiş iken merkûmân eger Sultan Ağa başında olan hâneler ile İranâ gitmeyub de bu tarafda kalur ise mezkûr altı yüz kîseyi Emin Paşa'dan tahsîl idüb nısfını bize teslîm idersiz ve nısfını siz alursınız ve yahud devleteyn ümenâsı ma‘rifetiyle tamâmen ‘aşîrete red olunur ve eger merkûm Sultan

Ağa başında olan hâneleriyle İran'a celb olunur ise akçenin topunu sizden iddi'â ve taleb ideriz ve muhâlefet olunur ise şöyle böyle ideriz deyu dürlü dürlü makâlata ibtidâr itmiş olduklarına mukâbele-i müşârün-ileyh tarafından iktizâsına göre cevâb verildikde ne mâni' iki devlet ittihâdı koparırsız bu mâddeyi ifâdemiz vechile Devlet-i 'Alîyye'ye ve biz dahî devletimize yazub cevâbını götür dirüz deyu hatm-i kelâm itmiş olmalarıyla meblağ-ı mezbûr merkûm Emin Paşa zimmetinde kalmış ve merkûm dahî 'âsî ekrâd içine firâr itmiş olduğundan tahsîli mechûl ve merkûm Sultan Ağayı ber-takrîb İran'a celb iderler ise bu akçeyi devletçe iddi'âya kıyâm idecekleri me'mûl olduği beyânıyla bu bâbda teveccühle irâde-i seniyye şerh ider ise serî'an iş'ârına himmet buyrulmuş

İran 'aşa'irinden Cemaledinlu 'Aşiret'i ağası Korro Ağa nâm kimesne mûmâ Cihangir Mirzâ'dan dil-gîr olarak geçen sene yüz elli kadar hâne ile Muş'a gelub Emin Paşa dahî merûmi sahâbet itmiş olduğundan i'âdesini mirzâ-yı mûmâ-ileyh merkûm mirzâ Rıza vâsıtasıyla iddi'â itmiş olduğundan müşârün-ileyh dahî merkûmun i'âdesinin bi'd-defe'ât paşa-yı merkûma yazmış ise de isgâ itmeyüb te'kîd olundukça ne tarafa gittiği ma'lûm değildir deyû cevâb yazmış ve merkûm dahî başında olan hâneler ile Kars toprağında Rusya hudûdu olan Köroğlu Yaylası nâm mehalle çekilmiş idüğü haber alınmış olduğundan müşârün-ileyh ber-takrîb merkûmi Erzurum'a celb iderek yanına adam terfîkiyle Cihangir Mirzâ tarafına gönderilmek ve İran'a vardığında evvelki i'tibârına halel gelmemek üzre irzâye sûret virilerek ve Ağa Hasan ile Mirzâ Rıza dahî te'ahhüd ve kefâlet iderek size rabt olunmuş iken merkûm Korro Ağa İran'a gitmekden imtina' eylediğini müte'âkib güyâ Cihangir Mirzâ'dan taraflarına mektûb gelub eger müşârün-ileyh tarafından adam terfîkiyle gönderilmiyor ise i'dâm iderim deyû yazmış olduğunu ifâde eylemiş olduklarından bu mâdde üzerine dahi mübâhesât-ı kesîre vuku'a gelerek nihâyet Bayezid üzerine gönderdikleri süvârî 'askerin 'avdetleri haberi vürûdundan sonra iktizâsına bakılmak üzre tavfîk olunmuş iken merkûmân bast-ı i'tizâr iderek mukâvele-i mezkûre üzre merkûm Korro'nun yanına adam terfîkiyle Cihangir Mirzâ tarafına irsâlini ricâ itmiş olduklarından 'asâkir-i merkûmenin geru çekidikleri haberi vürûdundan sonra iktizâsına bakılacağı merkûmâna olunmuş olduğun

Hakkâri Kaleleri Van Eyaleti arâzîsiyle ülkâ-yı a‘câmdan olan Hoy memleketi beyninde ise de sûret-i mevki’ ve hakîkat keyfiyyetleri lâyıkıyla bilemediğinden bir kıt‘a harîta-i mevzi’iyyesinin celbine irâde-i seniyye te‘alluk eylediği taraf-ı hazret-i kâimmakîden müşârün-ileyhe iş‘âr olunmuş ise de İranlu tarafından dahî me’mûr bulunmadığı hâlde tersîm-i harîtaya ve me’mûrun ifâdesine i‘tibâr itmeyeceklerinden mu‘âyene mâddesinin lüzûmu Ağa Hasan’a ifâde ve bu mâdde içün taraf-ı Devlet-i ‘Aliyye’nin mühendis celb olunacağı ihbâr olunarak merkûm dahî bu mâddeye muvâfakatle İran tarafından mühendis gönderilmek üzere iş‘âr ideceğini müşârün-ileyhe ifâde eylediği müşârün-ileyh tarafından mukaddemâ lede’l inhâ bi müddet mürûrundan sonra Dersa‘adet’den gönderilen mühendisin vusûli merkûma ifâde olunarak İran tarafından mühendis irsâlini yazmış isem de şimdiye kadar cevâbı vurûd itmedi demiş olub işbu hudûd münâza‘ası kendulerinin mu‘âmelât-ı mağrûrâneleriyle uzayub sürünmekde iken merkûm Cihangir Mirzâ’nın müşârün-ileyhe mağrûrâne irsâl eylediği kağıdı meâlinde üç seneden beru şu hudûd mâddesini göremedik yollu tevbîhât muharrer olub bunlar kemâl-i hîlelerinden nâşî hem bu maslahatları uzadub ve hem beyne’d-devleteyn maslahat görülmüyor deyu bu tarafa ‘izz u kusûr itmeleri pek müsteğrib ve müşârün-ileyhe dahî mûcîb-i hayret olduğundan bu bâbda teveccühle mu‘âmele olunmak lâzım gelur ise sür’at-i iş‘ârına himmet buyurulmuş

Bâlâda muharrer münâza‘ât vukû‘undan sonra merkûmân Hasan Ağa ve Mirzâ Rıza müşârün-ileyhe gelib mirzâ-yı merkûm ben size dostâne haber vireyim siz bu Haydaranlu'dan alınan akçeyi virub Sultan Ağa ile başında olan hâneleri bir ân ekdem i‘âde itmediğiniz hâlde Cihangir Mirzâ ‘asâkir-i külliyye ile bu havâlîye gelur şöyle deyû böyle ider sonra pişmân olursunuz ve siz Erzurum'a geleli bu ‘aşîret mâddelerinde vesâir mutâlebâtda hilâf-ı rızâ-yı devlete hareket ideyorsunuz bu ‘aşîretler İran’ın olduğu vükelâ-yı devletiniz tarafından tasdîk olunarak bu mâddeler içün tarafınıza tahrîrât-ı sâmiye gönderilmiş olduğundan Dersa‘adet’den ‘avdet ile Erzurum'dan geçmiş olan Zeynelabidin Hân bizlere söylemiş iken sizin bu mu‘âmeleniz nâ-becâdır lakırdısına cevâben bu husûsa dâir Dersa‘adet’den tarafımıza bir güne irâde zuhûr itmediğinden başka hâne mûmâ-ileyh dahî bu lakırdıları bana ifâde itmedi denilmiş olduğundan merkûm Rıza bir takım hezeyân iderek kalkub gitmiş ve Erzurum gümrükçüsü Efendi dâhil meclîs bulunmuş

olduğundan merkûm Ağa Hasan işbu makâlâtın irtesi günü gümrükçi mûmâ-ileyhe varub Mirzâ Rıza'nın vuku‘ bulan mu‘âmelesini sarhoş şuğulüne haml ile i‘tizâr eylemiş ve ba‘dehû merkûm Rıza’yı müşârün-ileyhe götürüb i‘tizâr itdirmiş ve Cihangir Mirzâ'nın taraf-ı müşârün-ileyhe gelub takdîm olunan mektûbuna cevâb yazılmasını istid‘â itmiş olduğundan bu husûslar taraf-ı Devlet-i ‘Alîyye’ye yazılmış olmağla cevâbı derûnunda iktizâsına bakılacağı meâlinde müşârün-ileyh tarafından cevâb yazılmış olduğun

**HAT_00789_36774_00002**

Mûmâ-ileyh Timur Paşa Van'dan ba‘del ‘azl  Van'dan çıkmamak hulyâsıyla Cihangir Mirza’ya adam irsâl iderek istizhâr eylemiş olduğundan mirzâ-yı mûmâ-ileyh dahi müşârün-ileyhe kağıd irsâliyle paşa-yı mûmâ-ileyh … olduğuni beyân eyledikden sonra bu mâdde zımnında mirzâ-yı mûmâ-ileyh Van civârında olan ibkâ yaylağına gelub paşa-yı merkûma imdâd-ı dâ‘iyesinde olmuş ise de paşa-yı merkûmun der-hâl Van'dan ihrâcı mâddesi sûret bularak mirzâ-yı mûmâ-ileyh me’yûsen ‘avdet itmiş iken merkûm Emin Paşa Muş'dan ba‘de’l ‘azl mirzâ-yı mûmâ-ileyhe kağıd irsâliyle istimdâd eylediğine mebnî mûmâ-ileyh Cihangir Mirza dahî tahrîk-i fesâda kanad açarak merkûm Emin Paşa’ya i‘âne zımnında ‘aşa’ir ‘askeriyle yaylâkı mezkûre gelmiş ve merkûm Emin Paşa’ya cevâben yazdığı kağıd ile Zilanlu ‘Aşîreti ağası olan Hüseyin Han tarafından yazdırdığı kağıdlar ile geçmiş olduğundan evrâk-ı merkûm ile Timur Paşa hakkında müşârün-ileyhe irsâl eylediği kağıd bu def‘a Dersa‘adet’e takdîm kılınmış olduğun

Merkûm Ağa Hasan yirmi seneden mütecâviz müdîr-i İran nâmıyla Erzurum'da ikâmet ve Erzurum civârında çiftlik ve arâzi tedârik iderek memleketin herbir hâline tahsîl-i vukûf itmiş olduğundan İran’dan firâran Erzurum’a gelen derbeder ve bî-edeb eşhâsın ırâk ırâk hırsızlık ve sarhoşluk misillü kabâhatleri ve ‘asâkir-i mensûre ve ahâlîden biriyle lede’l münâza‘a töhmetleri vuku‘unda zâbitân ile dürlü dürlü münâza‘aya ibtidâr itmek ve bu mekûle müttehimlerin vâlî ma‘rifetiyle te‘dîbine mâni‘ olarak kendusu te’dîb eylemek üzre sâkin olduğu hâna götürüb ekserinin te’dîbinden iğmâz ile o makûle bî-edeb olan İranlular’ı yüze çıkarmak ve ve ahâlîden bunların biriyle şer‘an ru‘yet olunacak maslahatları vuku‘unda müdîr-i merkûm kendu adamlarından yalancı şâhidleriyle isbât-ı

müdde‘âya yol bulmak ve bunlardan birinin ‘aleyhine ehl-i sünnetden şehâdet vuku‘unda otuz kırk kadar Acem toplayub tevâtür sûretiyle ol-mâddenin hilâfına şehâhet itdirerek işini sağlanmak misillü hâlâtı i‘tibâr itmiş ve merkûmun müddet-i müdîr Erzurum’da ikâmeti cihetiyle Erzurum havâlîsinin ifsâdı ne sûretle olacağını gereği gibi öğrenmiş ve Erzurum ve Van ve Muş ve Bayezid ve Kars’da eş ve dost peydâ iderek fırsat buldukça icrâ-yı ifsâdı mu‘tâd itmiş olduğundan merkûmun Erzurum'dan def‘i vâcibâtdan olub farazâ def‘ olunarak merkûm def‘ olunarak yerine uhrâ ta‘yîn olunacağı meczûm ise de ol-dereceye varınca kadar ihtilâsı vakt olacağından ve merkûmun Erzurum'dan def‘i müşârün-ileyh tarafından İran vükelâsına yazılsa müsmir olmayacağından ve bâlâda muharrer ‘aşa’ir ve hudûd mâddelerinde meşhûd olan mu‘âmelât merkûmun sanî‘ası olduğundan mevâdd-ı merkûmenin ber-mûcib-i ‘uhûd İranlu ile müzâkere ve tanzîmi ve Ağa Hasan'ın Erzurum’dan def‘i zımnında taraf-ı Devlet-i ‘Alîyye’den İran şâhına mahsûs ilçi irsâli muhsinâtdan olub İranlu'nun beru tarafa gelmekde olan ve Erzurum’da bulunan me‘mûrlarının ve b i’l husûs mûmâ-ileyh Cihangir Mirza'nın mu‘âmeleleri dâire-i tehammülden bîrûn ve her ne kadar sabır ve sükût olunsa ‘ahd ü peymâna ‘adem-i ri‘âyetleri rû-nümûn olarak bunların me‘mûrlarıyla bir maslahatın dostâne tanzîmi memleket olamadığından ve ez-cümle haydûd maslahatını uzadub süründürmekde olduklarından bu bâbda me’mûl olmak mutâla‘aları müşârün-ileyhe bâdi-i tefekkür olmakda idüğü beyânıyla bu mâddeler zımnında taraf-ı Devlet-i ‘Aliyye’den bir ilçimi irsâl olunur yahûd mukâbele bi’l misl mu‘âmelesiyle ‘aşîretlerinden beru tarafa meyl idenlere ruhsat virilerek vâki‘ olan hezeyânlarına ‘adem-i i‘tibârıyla mezbûrlar nakz-ı ‘ahdi meydâna koyunca kadar imrâr-ı vakt olunmak sûretine mi müsâ‘ade buyrulmuyor her ne vechile irâde-i seniyye sünûh ider ise iş‘ârına himmet buyrulmuş

Sâlifu’l beyân mekâtîbin tercümeleri diğer verakadadır

Merkûm Emin Paşa’nın ‘azliyle mûmâ-ileyh Hüseyin Paşa’nın nasbına müteşekkiren cânib-i mîriye iki yüz elli bin ve müşârün-ileyhin mesârifât-ı vâki‘asına mahsûben iki yüz elli bin guruş i‘tâsını Muş vücûhuyla ba‘zı ümerây-ı ‘aşâyir müşârün-ileyhe ifâde itmiş olub Hınıs ve Tekman ve Malazgird mukâta‘atının kırk seksen senesi bedel-i iltizâmı olan elli yedi bin beş yüz guruş mukaddemâ Emin

Paşa tarafından mukâta‘ât hazînesine teslîm olunmuş ise de gerek merkûmun ve gerek tevâbi‘âtının bundan böyle ol-tarafda ilişmeleri câiz olmadığından ve sene-i merkûme Mart’ı ibtidâsından Haziran gâyetine kadar dört mâhda mukâta‘anın iki kat bedelini almış ve zikrolunan elli yedi bin beş yüz guruş merkûmun zimmetine geçmiş ve sene-i merkûme Temmuz’u ibtidâsından Şubat’ı gâyetine kadar sekiz aylığı vakt-i hasâdda tesâdüf iderek mûmâ-ileyh Hasan Paşa tarafından olmak üzre Murad Paşa hafîdi mirzânın tarafından zabt olunmak lâzım gelerek işbu sekiz aylığın bedeli olan kırk bin guruş ile sâlifu’z-zikr iki yüz elli bin guruş ki cemî‘an iki yüz doksan bin guruşun yüz kırk beş bin guruşu kırk dokuz senesi Cumâdi’l-uhrâ ve nısf diğeri olan yüz kırk beş bin guruşu dahî sene-i merkûme Zilkade’si gâyetinde edâ olunmak üzre temessüke rabt olunmuş olmağla taksîdleri duhûlünde bi’t-tahsîl Erzurum’da olan on altıncı alay ‘asker-i mensûrenin güzeşte ma‘âş ve mâhiyelerine mahsûben tevzî‘ ve i‘tâsına ve müşârün-ileyh Emin Paşa mâddesinde ‘asker vesâir cihetlerle masârife dûçâr olmuş olduğundan bu bâbda edâsına te’ahhüd olunan diğer iki yüz elli bin guruşun dahi müşârün-ileyh tarafından ahz olunmasına müsâ‘de-i ‘alîyye ez-rân buyurulmuş

Sâlifü’z-zikr Hınıs ve Tekman ve Malazgird kazâları Muş mutasarrıflarına ilzâm olunmakda ise de işbu kazâlar Erzurum Sancağı dâhilinde olarak vâlîlere ihâlesi şurût-i muktezâsından ve Muş mutasarrıflarına ihâlesi Erzuru vâlîlerine serkeşliklerine bâdî olacağı vâzihâtdan olduği beyânıyla mezkûr kazâların sene-i sâbiki vechile kırk dokuz senesine mahsûben müşârün-ileyh ‘uhdesine ihâlesiyle fîmâ ba‘d Muş mutasarrıflarına ihâle olunmayub Erzurum vâlîlerine ilzâm olunmak üzre mukâta‘ât hazînesine ‘ilm u haber i‘tâsına müsâ‘de-i ‘alîyye er-zân buyurulmuş

Erzurum'da olan on altıncı alay ‘Asâkir-i Mensûre-i Muhammediyye’nin bir senelik ma‘âş ve mâhiye ve mesârifât-ı sâiresine Erzurum ve havâlîsi ihtisâbı hâsılât ve vâridâtı vefâ itmeyeceğinden Trabzon ve Canik ve Karahisar-ı Şarki rüsûm ihtisâbiyyeleriyle Trabzon kalemi gîrân cizyesi zemâyim-i şer‘iyyesinin makbûz senedi ahziyle mûşârûn-ileyhe teslîmi Trabzon vâlîsi hazretlerine ve Sivas ve Amasya ve Tokad rusûm-i ihtisâbiyyelerinin dahî ol-vechle teslîmi mütesellim voyvodalarına iş‘âr olunduği beyânıyla işbu rusûmâtın dahî celbiyle ‘asâkir-i merkûmenin hüsn-i irâdelerine himmet eylemesini şâmil irsâl olunan emir-nâme-i

sâmî mûcebince Trabzon vâlisi müşâr ve mütesellim voyvoda-i mûmâ-ileyhim ile bi'l muhâbere muhâl-i merkûme rüsûmât ve hâsılâtı i'tâ olunan makbûz senedâtı mûcebince celb olunarak ve Erzurum havâlîsi vâridâtı dahî birleşdirilerek topundan 'asâkir-i mezkûrenin ta'yinât bahâsıyla mesârifât-ı müteferrikası ve mâh bi-mâh i'tâsı lâzım gelen ma'âş ve mâhiyeleriyle güzeşte ma'âş ve mâhiyeleri irâdesi sûreti kıyâsen ve takrîben hâcegân dîvân-ı hümâyûndan Erzurum gümrükçisi ve ihtisâb nâzırı Hüseyin Rüşdü Efendi ve alay-ı mezkûr müdîri Hüseyin Ağa ile müzâkere olunarak vâridât ile mesârifât lede'l muvâzene îrâd ve masraf-ı vechle terkîm deyu defâa takdîm kılınan bir kıtâa defter-i nâtık olduği üzre üç yük doksan bir bin guruş mikdârı akçeye dahî ihtiyâc-ı mess eylediği tebeyyün itmiş ise de ol-mikdâr akçenin Erzurum tarafından poliçe sûretle tanzîmi memleket olamayacağından Muş ve Hınıs'dan cânib-i mîrîçün tahvîle rabt olunan iki yüz elli bin guruşun taksîdleri duhûlünde bi't-tahsîl işbu mesârife mahsûbi suhûlet maslahatı mûcib olacağı beyânıyla ol-vechile tanzîmi menût irâde-i seniyye idüğün

Van Kalesi yerlu topçu ve 'arabacılarının iki yüz dört nefere iblâğına mukaddemâ irade-i seniyye sünûh iderek mûcebince ol-mikdâr neferât tertîb ve ma'âşları i'tâ olunmakda iken geçen sene paşa-yı mûmâ-ileyh ma'rifetiyle yoklanub otuz altı neferi nâ-mevcûd idüği inhâ kılınmış ve bunların kırk altı ve kırk yedi seneleri ma'âş ve mâhiyeleri Kiğı ve Es'ard mukâta'aları mâllarından mevcûduna tatbîken havâle olunarak ol-vechke i'tâ olunub bu def'a dahî neferât ve zâbitânı paşa-yı mûmâ-ileyh ma'rifetiyle yoklanub iki kıt'a defteri gönderilmiş idüği beyânıyla nâ-mevcûd olan otuz altı neferinin itmâmını ve kal'â-i merkûmede fi'l asl ma'lûmu'l mikdâr neferât ile bir cebeci başı mevcûd iken ocağ-ı mülgânın ilgâsından beru ve bunlar dahî terk olunarak ma'âş ve mâhiyelerinin kat'î cihetiyle fakat mevcûd olan cebeci başı mihmâna nezâret itmekde ise i'âne idecek neferâtı olmadığından yirmi nefer-i cebeci tayîn olunarak ma'âşlarının cânib-i mîrîden tertîb ve tahsîs olunmasını paşa-yı mûmâ istid'â itmiş ve sâlifü'z-zikr defterler takdîm kılınmış idüği beyânıyla ol-bâbda müsâ'ade-i 'alîyye ez-rân buyrulmuş müşârün-ileyh dört kıt'a kâime ve bir kıt'a bend bend takrîrinde tahrîr ider

Sâlifü'z-zikr defter kıt'a 2

Mektûb yazılmış ise de Haydaranlu ‘Aşireti bu kabîlden olmağla işbu Haydaranlu takımından İran tarafına gidüb de tekrâr beru cânibe gelenler haklarında def‘an li’n-nizâ‘ kabûl ve sahâbet mu‘âmelesi olunmamasına ve şu aralık İranlu’yu uslûb-i hakîmâne ile kullandık bir güne gâile çıkarılmamasına dâir vâlî-i müşârün-ileyhe vesâyâ-yı mukteziyye yazılarak mevâdd-i mezkûrenin tesviyesine bâ‘is teshîl olmak içün şehzâde-i mûmâ-ileyhe bu kerre dahî taraf-ı çâkerîden münâsibi vechile bir kıt‘a mektûb tahrîriyle Sebkilu husûsunda dahî ma‘zire-i sâbikanın tekrârıyla me‘âlinde … gerek ve bu mâddeye ve gerek sâir husûsâta dâir tarafeyn me‘mûrları beyninde aralık aralık tekevvün iden kîl ü kâlleri devleteynin müvâlât-ı samîmiyyesine muvâfık ve şimdikinden ve Devlet-i ‘Alîyye me‘mûrlarına bu tarafdan vesâyâ-yı mukteziyye yazıldığı misillu şehzâde-i müşârün-ileyh dahî tarafından kendu me‘mûrlarına tanbîhât-ı lâzime irsâliyle her hâlde yek diğerle hüsn-i i‘tilâf ve münâze'un fîhâ ‘add olunan husûsların hüsn-i tesviyesiyle beynlerinden def‘-i tenâfür ve ihtilâf eylemelerini tenbîh eylemesine dâir ta‘bîrât-ı münâsibe derc ve tizkârıyla mektûb-i mezkûr ol-tarafdan gönderilmek üzre cânib-i müşârün-ileyhe tısyâr kılınmıış ve işbu hulâsanın bend-i ahîrinde muharrer olan Van Kalesi topçuları mâddesi iktizâları icrâ olunmak içün havâle olunub Erzurum Eyaleti dâhilinde bulunan Hınıs ve Tekman ve Malazgird iltizâmatın vâki‘â Erzurum vâlîlerine ihâlesi münâsib ve îcâb-ı hâlden olmağla anın dahî çylece iktizâsına bakılmış keyfiyyâtı tasavvur ve mülâhaza olunmuş ise de husûsât-ı merkûmede her ne vechile irâde-i seniyye-i şâhâneleri şeref-sudûr buyurulur ise ana göre muktezây-ı münîfi icrâsına ibtidâr olunacağı muhât-ı ‘ilm-i ‘âlem ârâ-yı cihân-bânîleri buyuruldukda emr-u fermân hazret-i men lehü’l emr efendimizindir.

**HAT_00789_36798_00001**

**Hû**

**Devletlü ‘İnâyetlü ‘Atûfetlü Übbühetlü Ra‘fetlü Veliyyü’n-ni‘am ‘Amîmü’l Cûd ve’l kerem Efendim Sultânım Hazretleri**

İranlu’dan müşâhede olunmakda olan mu‘âmelâtın derciyle ekdemce takdîm hâk-ı pây-ı veliyyü’n-ni‘amîleri kılınan yedi bendi şâmil takrîr-i çâkerinin bend evvelinde beyne’d-devleteyn münâza‘un fîhâ olan Haydaranlu ve Sebkilu

‘Aşîretleri’nin bu cânibde olan hânelerinin Bayezid tarafından her ne sûretle olursa İran’a celb olunmak ve ‘aşâ‘ir-i merkûme tarafından imtinâ‘ sûreti vuku‘a gelurse harben ve darben götürülmek üzre Hoy hükümdârı Cihangir Mirzâ tarafından bin beş yüz kadar ‘aşâ‘irâtlusuyla Zilanlu ve Haydaranlu ağâları Hüseyin Ağâ ve Kasım Ağâ’yı ne vechile ta‘yîn ve irsâl eylediği ve taraf-ı bende-gânemden dahî bu husûslarda me‘mûren Erzurum'da bulunan Mirza Rıza ve İran müdîri Ağâ Hasan’la ne sûretle müzâkere vuku‘ bulmuş idüği ifâde ve iş‘âr kılınmış olduğundan husûs-ı mezkûrun tefâsîli bend-i mezkûr me‘âlinden ma‘lûm-i ‘âlîleri buyurulmuş olacağı vechile merkûmân Hüseyin Ağa ve Kasım Ağa’nın müsteshab ma‘iyyetleri olan süvâri-i mezkûre ile giru çekilmeleri husûsuni müzâkere vechle me‘mûr-i merkûmân tarafına tahrîr eylediklerini savb-ı çâkerîye ifâde itmişlerse de savb-ı çâkerîye ol-vechle ifâdeleri mahz-ı kezib olarak ağâ-yı merkûmâna yazdıkları kağıdlarında maslahatın sırasıdır ‘askerinizle Pasinler'e doğru dahî ileru gelerek gerek münâza’un fîhâ olan ‘aşâ’ir olsun ve gerek Rum toprağında sâir ‘aşâ’irden elinize gidenleri hemen cebrîce toparlayub İran’a götürürsüz bu ağâ-yı merkûmâna ta‘lîm-i mefsedet itmişlerse d ağâ-yı merkûmân me’mûr-i mezbûrânın ifâde-i muharrerelerine kulak tutmayarak merkûmlar bizler Devlet-i ‘Alîyye’nin fi’l asl re‘âyâsı olub ‘inâyât ve ihsânâtıyla perverd ‘aşâ’irinden olduğumuz cümle ‘indinde zâhir ve şimdiki hâlde her ne sûretle oldi ise İran cânibinde bulunduğumuz cihetle mücerred Emin-zâde Cihangir Mirzâ’nın cebr ve ibrâmından kurtulamadığımızdan biraz ‘askerle bu tarafa aşmış olduğumuz bâhir olmağla bizler bu İranlu’nun ta‘lîmât-ı müfsidânesiyle Devlet-i ‘Aliyye ‘aleyhine hareketde bulunmazız ve bizlere bu husûsda şark ser-‘askeri tarafından ne vechle ra’y olunursa öylece hareket ideriz diyerek ber-vech-i hafî Bayezid mutasarrıfı tarafına adam irsâliyle ifâde-i hâl itmiş olduklarını mutasarrıf-ı mûmâ-ileyh dahî hufyeten savb-ı çâkerîye Muharrem birâder meyle iş‘âr ve ihbâr eylemiş olduğundan savb-ı çâkerîden dahî mutasarrıf-ı mûmâ-ileyhin vürûd iden adamıyla çünki taraf-ı eşref Devlet-i ‘Alîyye’ye kadem-i ‘ubûdiyet iddi‘â idiyorlar Cihangir Mirza’nın bu mekûla şart u ‘ahde muhâlif tekâlîfi tahtında kendulere dahî der-kâr olan mehâzîr iktizâsını mutâla‘a-ı birle şöylece edîbâne geru çekilub giderlerse ilerude bu hüsn-i hareketleri haklarında haberlu olur me‘âlinde takrîran haber gönderilmiş olduğundan ağâ-yı merkûmân der-hâl ‘askerleriyle geru çekilub gitmişler idi yedi binle takrîr-i mezkûrun bend-i sânîsinde muharrer olub

mûmâ-ileyh Cihangir Mirza'nın geçen sene elli altmış nefer tevâbi‘atıyla bi’n-nefs çadırına gelub hezâr güne ricâ ve niyâz iderek beş altı yüz mikdâr hâne ile görürmüş olduği Haydaranlu ağâsı Kasım Ağâ târihden bir mâh mukaddem başında bulunan ‘aşîreti halkıyla Muş toprağına gelub kendusi minel kadîm Devlet-i ‘Aliyye ‘aşâ’irinden olarak İran'a gitmek ber vechle murzîsi değilken giçen sene Cihangir Mirza’nın ol-vechle çadırına geldiğinde vuku‘a gelen niyâz ve ibrâmına dahî muvâfakat itmeyecek ise de ol-vakit Muş mutasarrıfı bulunan Emin Paşa kenduye râhat virmediğinden zarûrî Cihangir Mirza’nın da‘vetine icâbet sûreti donmuş ise de öteden beru Devlet-i ‘Aliyye ‘aşâ‘irinden olduğundan İran’da durmayub taraf-ı saltanat-ı seniyyeye iltizâm-ı ‘ubûdiyetle ‘avdet iderek Malazgird civârına geldiğini savb-ı çâkerîye adam ve tahrîrât irsâliyle ifâde itmiş ve ol-esnâda diger ‘arîza-i çâkerîde beyân olunduğu üzre Emin Paşa Hanı’nın Diyarbekir havâlîsinde kâin Atak Sancağı eşkiyâsını cem‘le Muş havâlîsine hücûm ve iktihâma cerâeti mâddesi haberi vürûd eylemiş olduğundan merkûm Kasım Ağa’nın gelen tahrîrâtına cevâben sizin kâh İran’a ve kâh bu tarfa gidub gelmeniz nâ-müâyim bir hareket ise de artık bu sûretle İran’dan ‘avdet itmiş olduğunuzdan tekrâr İran’a i‘âdeniz dahi bir nev‘i uygunsuzca görünmek hesebiyle beyne’d-devleteyn bu ‘aşâ’ir münâza‘asına bir hüsn-i sûret verilince kadar şimdilik Muş mutasarrıfı Hüseyin Paşa ma‘iyyetinde bulunur ve Emin Paşa’nın ol-havâlîde vâki‘ olan tecâvüzi harekâtının müdâfa‘asına çalışıyorsuz meâlinde cevâb yazılarak mûmâ-ileyh dahî ‘aşâ’iri ‘askeriyle Hüseyin Paşa yanına varub mezbûr Emin Paşa'nın müdâfa‘ası mâddesinde Hüseyin Paşa’ya haylice medâr-ı kuvvet olmuşve bundan başka sâlifü’z-zikr Zilanlu ‘Aşireti ağâsı Hüseyin Ağâ beyne’l ‘aşâ’ir müdde’il hatar ve İran’da ve bu havâlîde miknet ve iktidârla müştehir olarak haylî müddetdir Devlet-i ‘Alîyye toprağından ne çekilub İran’a gitmiş ve İran’da kenduye hânlık rütbesi dahî virilmiş bir adam olub merkûm dahî ba‘zı esbâba mebnî çokdan beru İran’dan nihânı müteneffir ve ‘alel husûs mûmâ-ileyh Cihangir Mirza’dan kemâliyle dil-gir bulunduğundan bâlâda beyân olunduği vehile mûmâ-ileyh Cihangir Mirza merkûm dahî Kasım Ağâ ile bu tarafa taslîd sûretiyle irsâl idübde irâdesi üzre hareket itmeklerinden dolayı infi‘âl eylediğinden merkûm dahî kasım Ağâ’yı müte‘âkiben bin kadar ‘aşîreti hânelerini alub Bayezid toprağına gelmiş ve Bayezid mutasarrıfının bir adamına önemliliği Süleyman Ağâ’yı terfîkan savb-ı çâkerîye irsâlle bir müddetden beru zarûrî İran’da

kalmış ise de fi'l kadîm kendusu ve 'aşîreti halkı Devlet-i 'Alîyye 'aşâ'irinden olduklarından ve Cihangir Mirza kenduye Devlet-i 'Alîyye 'aleyhine maslahatlar teklîfinden hâlî olmadığından kalkub 'aşîreti halkıyla Devlet-i 'Aliyye toprağına dehâlet eylediğini ve eger bu tarafdan kenduye meştâ gösterilurse Devlet-i 'Aliyye kolluğundan ifnâ-yı 'ömür ideceğini ve tasahhub olunmadığı hâlde Rusya Devleti zabtına geçmiş olab Revan tarafına çekilub gideceğini ifâde itmiş olmağla mârru'l beyân Haydaranlu Kasım Ağa beyândan müstağnî olduği üzre münâza'un fîhâ olan 'aşâ'irden olarak anın bu tarafa 'avdetinde İranlu'nun iddi'âya pek de istihkâkları olmayub ancak bu Zilanlular'ın yirmi otuz seneden mütecâviz İran'da ikâmetleriyle İran 'aşâ'irinden ma'dûdiyetleri karârlaşmış gibi olduğundan burada kalemleri şart u 'ahde münâfâtda görünmek asebiyle İran müdîri Ağâ Hasan nazd-i çâkerîye celb-i birle Zilanlu'nun ne sûretle bu tarafa geldikleri ve bu tarafdan kışlak gösterilmediği hâlde Rusya toprağına gidecekleri ifâde birler bunlar her ne kadar bu tarafdan kabul olunmayarak ric'at-ı kahkarî ile İran'a i'âdelerine ibrâm olunsa İran'a gitmeyub Rusya toprağına çekilub gidecekleri zâhir olduğundan beyne'd-devleteyn der-kâr olan hüsn-i musâfât iktizâsınca bunlara İran vükelâsı tarafından adam gelub dostâne yine İran'a celb olunmasına bir hüsn-i sûret virilince kadar bunlar müsâferet tarîkiyle alıkonsa mı münâsib olur yoğsa hemen bunlara tarafımızdan 'adem-i kabûlle cevâb virilerek nereye giderlerse gitsunler bir denilsün mi me'âlinde müdîr-i mûmâ-ileyhe bunların İran'a celbine bir hüsn-i sûret virilince kadar müsâferet sûretiyle tevkîflerini tensîb iderek İran tarafına dahî savb-ı çâkerîden vech-i muharrar üzre şimdilik tevkîf olunduklarına dâir tahrîrât istemiş olduğundan Tebriz'de müdîr-i umûrları olan Emir Nizam Han tarafına ol-vechle bir kağıd virilerek 'aşîret-i merkûme ağâsının başında olan bin kadar hânesinin nısfı Kars civârında Kağızman taraflarında ve nısf diğeri Bayezıd'a tâbi' Eleşkird şöylece şimdilik müsâferet tarîkiyle tevkîf olunmak üzre karâr virilmiş ise de gerek bunların ve gerek Haydaranlu Kasım Ağâ takımının hüsn-i rızâ ile İran'a 'avdetleri nâsiye-i ahvâlden melhûz olmadığından gayrı ağâ-yı mûmâ-ileyhimâ Cihangir Mirza'nın zikrolunan tekâlîf-i nâ-marziyyesinden dolayı bu tarafa 'avdeti tasmîmlerinde min ba'di İran toprağına mu'âvedet itmemek üzre meyânlarında 'ahd u mîsâk itmiş olduklarını gelen adamları savb-ı çâkeriye ifâde itmekde olduklarına nazaran Haydaranlu Kasım Ağâ vec-i muharrar üzre münâza'un fihâ olarak söz götürse de bu Zilanlu'nun celbi mâddesine İran tarafından hüsn-i

sûret verilemeyub defirârî şurûti üzre bu tarafdan mutâlebe iddi‘âsına kıyâm eyledikleri hâlde ve bu tarafdan ‘aşîret-i merkûmeye kalkub İran’a gidersiz veyahud toprağımızdan çıkarırsınız mu‘âmelesi İran’a olunduği sûretde bunlar doğri Rusya toprağına gidecekleri meczûm olduğina ve ekdemce takdîm olunan yedi bendi müştemil takrîr-i çâkerîde beyân olunduği üzre bu İranlu şart ve ‘ahde ri‘âyet ider takımdan olmayarak zâhir hâlde dostluk sûretinde görünürlerse de fırsat buldukça hilâf-ı kuyûd ve ‘uhûd dürlü hareketleri meşhûd olmakda ve bunların giçen sene memâlik-i şarkiyyelerinde ba‘zı bilâd-ı ehl-i sünnetden muhâlefetde bulunanlar üzerine velî-‘ahdları olan Abbas mirzâları tedârikât-ı kaviyye ile gidüb havâli-i merkûmenin ba‘zı memleketlerini urub yakub hânlar ve me‘mûrlar nasbiyle ‘avdet itmişlerse de sonradan havâli-i merkûme tekrâr ayaklanub ekser hânlar ve me‘mûrlarını münhezimen i‘âde eylediklerinden velî‘ahd-ı mûmâ-ileyh tekrâr havâli-i merkûmeye ‘asker ve leşkerle ‘azîmet eylediği cihetden ve Bağdad havâlîsinde bulunan Revandüz beyi nâmında müştehir olan ‘aşîret beyiyle geçen seneden beru çend def‘a vuku‘ bulan muhârebelerinde inhizâm görerek oralarda dahî ihtilâlleri eksik olmadığı sebebden memleketlerinin ekser mehallerinde haylîce gâileleri der-kâr iken kemâl-i ihânetlerinden fırsat buldukça bu tarafı ifsâd dâ‘iyesinden hâlî olmadıklarına ve şart u ‘ahde kat‘an ri‘âyet itmediklerine mukâbeleten ve bunlar ile geçen sefer hengâmında bu tarafa vuku‘ bulan galebelerine bu ‘aşîretler ‘asâkiri sebeb olmuş idüği bu havâlîde cümleye ma‘lûm olmak hasebiyle hâzır bu ‘aşîretler ellerinden çıkmış iken çâkerînize kalsa bunları İran’a i‘âde sûretini tutmayarak anların hilâf-ı ‘uhûd meşhûd olan mu‘âmelâtına bu mâddede mukâbele sûretiyle mu‘âmele lâzım gelurse hod be-hod ra‘-yı çâkerânemle ‘amel ve hareket vazîfe-i ‘ubûdiyetimden hâric ve devr olarak husûsât-ı mezkûrede isti‘lâm irâde-i ‘âliye mecbûr olduğumdan ifâde-i hâle ibtidâr kılınmış olmağla işbu ‘arîza-i çâkeri zikr olunan yedi bendi müştemil takrîrle birleşdirilerek mutâla‘asından bu husûslara dâir ahvâl inşâallâhu’l melikü’l müte‘âl muhât ‘ilm-i mekârim iştimâlleri buyuruldukda bu mâddelerde muhtâc olduğum ra‘-yı rezîn-i ‘âlî ve irâde-i sâmînin savb-ı çâkerâneme sür’at-i iş‘ârına ‘inâyet-i ‘aliyyeleri bî-derîğ buyrulmak bâbında emr u fermân hazreti men lehü’l emr ve’l ihsânındır

Fî 25 Câ sene 49

Mühür : Muhlis Esad Hemnâmı Mehmed Seyyid

**HAT_00790_36808_D_00001**

Erzurum Valisi İsmed Paşa Hazretleri'ne Cihangir Mirza tarafından ilmi vasıtasıyla vurûd iden farısitü'l 'ibare kâğıdın tercümesidir.

Fezleke-i tercume mea'linde Timur Paşa'nın beyne'l devletine müşahade olunan hayr-ı hava halkı keyfiyatından ve hakkında rızasındaki müştemil evâmir-i 'alîye istihsâli devleti tarafından kenduye ta'kid kılınmış olduğundan bahsle paşa-yı mûmâ-ileyhe her halde halak ra'yi hareketde bulunmayacağı yakinen ma'lumi iş'âr ve bazı tenmiyât haber … hâl sâneli zeyb netice-i neftâr ider.

Vâlî'i müşârün-ileyh Mirza-yı mûmâ-ileyhin vurûd iden kezâlik kağıdı tercümesidir.

Tercume ma'alinde ilât mâdeleri içun Mirza Rıza terhîs ve ta'bîş kılınmış ise de henüz ne maslahat görülmüş ve ne kâ'ide kanuna muvaffak bir cevab virilmiş olmasından dolayı ba'sın mütehatten ne el kâza ile İran ma'murları evvel semte varub bu maslahatları meram üzere görmek ve Haydaranlu ve Sebki maddelerine kemâtebliği suret virmek havelhasında? Olduklarını yâd ve sükûnlerde emur ilât rabt pendîr olursa … vâlâ ma'murin İran'a varub maslahat encâm vireceklerini suret-i ihtarda ihbâr ve irâd ider.

**HAT_00790_36808_J_00001**

**Benim Te'ali**

Diyarbekir ve Rakka eyâletleriyle Keban Ma'adîn-i Hümâyûnu emânetine sâye neccâr iclâl olan vezir mah istihsâl devletlü 'atûfetlü rafetlü ve veliyü'n-ni'am sâmî-şiyem sultanım hazretlerinin savb müşirilerine

Muş mutasarrıfı fî sabık Emin paşa husûsuna da'ir devletlü İsmed Paşa hazret tarafına kalan kaimesidir.

**HAT_00790_36808_J_00002**

**Hû**

**Devletlü ‘Atûfetlü Mürüvvetlü Ra‘fetlü Mekârim-şiyem Vefiyyü’l himem Sultânım Hazretleri**

Muş mutasarrıfı sâbık Emin Paşa’nın vâki‘a olan harekât-ı nâ-hemvâresine mebnî livâ-i mezbûr ‘uhdesinden sarfla bâ-rütbe-i mîr-i mîranı sa‘âdetlu Hüseyin Paşa ‘uhdesine tevcîh ve ihsân-ı hümâyûna buyurulmuş olduğuna binâen paşa-yı merkûme teklîf-i itâ‘ate dâir kendusune hitâben sâdır olan emr-i şerîf mûcebince buyuruldumuz emekdârânemizden bir bendeleriyle paşa-yı merkûm tarafına gönderilmiş ise de emr-i şerîfle buyruldumuzu meydâna çıkarmayarak taraf-ı eşref-i Devlet-i ‘Alîyye’ye açıkdan açığa isâet ve tuğyân göstermiş ve taraf-ı hulûs-verilerine dahî müteveffâ ‘asâkirle mûmâ-ileyh Hüseyin Paşa Muş’a irsâl olunmuş olmak hasebiyle ‘avn ve ‘inâyet-i Hazret-i Bârî ve âsâr-ı kuvve-i kudsiyye-i cenâb-ı cihan-dârıyla paşa-yı merkûm mukâvemet idemeyeceğini anlamış olarak Diyarbekir tarafında olan ekrâd içine firâr eylemiş olduğundan paşa-yı merkûmun hakkında mehâbet-rîz-i sudûr olan emr-i şerîfin irsâliyle keyfiyyet-i savb-ı müşîrânelerine iş‘âr olunmak üzre iken paşa-yı merkûm Muş’dan firârından sonra Diyarbekir ümerâsından Atak Kazası hâkimi Hüseyin Bey bendeleri tarafına varub oradan savb-ı müşîrîlerine dehâlet sûreti tutduğundan paşa-yı merkûmun isâet-i sâbıkasından … … bu mâde zımnında hazinemize … ideceğinden bi’l mübahese paşa-yı merkûmun asa’iş sâbık seneden sarf-ı nazar olunması iltimâsına dâir resîde-i râhat tekrîm olan bir kıt‘a kâime-i mekârim-i râsimeleri mâlî rehîn itlâ‘-ı muhlis-i hulûs-i vesîmleri olmuş ve meyân ihlâs-ı metânemizde der-kâr olan müvâlât-ı samîmiyyet iktizâsı üzre iş‘ârât-ı sâmiyeleri is‘âfına ri‘âyet-i lâzimeden ve müsted‘iyât-ı müşîrânelerine akçe ile müsâ‘ade münâfi-i ihlâs tavır olacağı umûr-i vâzihadan olarak paşa-yı merkûmdan hazînemiz içün bir akçe matlûb olunmamış iken paşa-yı merkûm hazînemize iki yüz kîse akçe virmiş ise de maslahatını uyduramamış olduğunu yazmış olması kizb-i sarîh olub hen-gâm istîlâda çanlı kilisadan gâret itdirdiği bir kaç bin kîselik emvâl ve eşyânın kenduden tahsîliçün giçen sene tarafımıza hitâben fermân-ı ‘âlî sâdır olmuş ve hakkında husûs-i mezkûrden dolayı tevbîhât vuku‘a gelmiş ve nihâyet himâyet hulûs-veriyle ermeni milleti vekîlleri irzâ olunarak sulhân

ve mukassatan yüz bin guruşa kat‘ ile faysal-pezîr olmuş iken meblağ-ı mezbûrun taksîdi vaktî kâmilen bir seneyi mürûr itmiş olduğundan mablağ-ı mezbûre mahsûben seksen bin gurûş göndermiş ve Haydaranlu ‘Aşîreti’nden cerîme olarak tahsîl eylediği üç yüz bin guruş içün İran tarafına mahsûsen ilçi gelerek devletçe tesviyesi lâzım geldiğinden meblağ-ı mezbûr tamâmen ‘aşîret-i merkûmeye redd olunmak üzre defâ‘atle kenduye yazılmış ise de redd ve teslîmde mümâne‘at idüb fakat ilçinin mesârifine mahsûben on altı bin guruş göndermiş olmağla taraf-ı hulûs-verilerine iki yüz elli akçe virdim deyu yazdığı bu mâdde ise bu mâddede dahî paşa-yı merkûm-i sânî müseylemetü’l kezzâb olduğini isbât eylediğinden başka kenduye teklîf-i itâ‘at meâlinde fermân-ı ‘âlî varmış iken dürlü tuğyâna isâetinden sonra firâr eylediği mehâlden yazdığı kağıdından nakş-ı imzâsına hâlâ Muş mutasarrıfı yazması kemâl-i sefâhet ve hıyânete bürhân-ı kavî olur hâlâtından? her ne ise paşa-yı merkûm itâ‘at eylediği hâlde Muş’dan hâric olarak taraf-ı hulûs-veriden tensîb olacak bir mehâlde ikâmet itdirilmek ve egerçi itâ‘at itmezse vebâli boynuna olmak üzre tertîb cezâsına mübâderet olunmak bâbında taraf-ı hulûs-veriye hitâben sâdır olan emr-i ‘âlînin mumzâ sûreti leffen savb-ı ‘âtıfânelerine irsâl kılınmış olduğundan keyfiyyet-i hâl-i emr-i şerîfden dahî ma‘lûm-i devletleri buyurulacağı vechile işbu irâde-i seniyyelerinin sûreti paşa-yı mûmâ ileyhe teklîf-i itâ‘ate dâir sâdır olub bâlâda beyân olunduği üzre kendusune gönderilmiş olan emr-i ‘âlîde münderec iken paşa-yı merkûmun açıkdan açığa ‘isyân eylediği cümleye ma‘lûm ve bir mantûk emr-i şerîf tertîb cezâsı lâzım geldiği emr-i meczûm ise de paşa-yı merkûmun zât-ı devletlerine dahlini cihetle tertîb cezâsından sarf-ı nazar olunmak üzre zât-ı ‘âlîleri Keban Madeni ve Diyarbekir ve Malatya'dan birinde emr-i padişâhî üzre paşa-yı merkûmi şimdilik ikâme iderek Haydaranlu ‘Aşîreti’nden aldığı üç yüz bin guruş ‘aşîret-i merkûmeye redd ounmak üzre taraf-ı hulûs-veriye irsâl ve teslîmine himmet uyurulduği hâlde keyfiyyet-i vech-i muharrar üzre taraf-ı hulûs-veriden der-bâr-ı şevket karâr-ı mülûkâneye ‘arz ve inhâ birle ilerude hâline çesbân bir hidmetle istihdâmına müsâ‘de-i ‘âlî istihsâline taraf-ı hulûs-veriden dahî gayret olunacağı ve sâlifü’z-zikr mehâll-i merkûmeden birinde paşa-yı merkûmun ikâmesine sûret virilmediği hâlde Diyarbekir kazalarından Atak Kazası'nın Muş Sancağı’na kurbeti olduğundan paşa-yı merkûm iktizâ-yı cibilliyyeti üzre râhat durmuyor oradan elinden geldiği mertebe Muş havâlîsini ifsâddan hâlî olmayacağı cihetle kazâ-i mezkûrde

paşa-yı merkûmun tevkîfi gayr-ı câiz olduği misillu Atak Kazası dâhil havza-ı hükûmet müşîrîleri olmak hasebiyle zât-ı ‘alîleri şâyed lisâna gelmek ihtimâlden ba‘îd omayacağı emr-i bâriz olduğundan Hâkk bilur ki bu sûreti iş‘âr meyâne-i hulûs-metânemizde pâyidâr olan müvâlât-ı samîmiye-i lâzimesince bir nev’i ihtâr kabîlinden olduğuni ifâde ve ibnâ ve hasbe’l ihlâs vâki‘ olan ihtârât-ı hulûs-veri zât-ı ‘âlîlerini evlâd-ı ma‘nevî bildiğim cihete mebnî idüğünden ma‘nâ-yı âhara haml buyurulmayarak vech-i meşrûh üzre paşa-yı merkûmun itâ‘ate mu‘âvedeti veyahud hakkında olan irâde-i ‘alîyyenin her ne sûretle olursa infâz ve icrâsı husûsuna himmetleri icâb-ı hâlden olacağı inşâallâhu te‘âlâ ledâ sa‘di’l vusûl ma‘lûm-i müşîrâneleri buyuruldukda iktizâsını icrâ menût-i şîme-i kerîme-i ‘âtıfâneleridir efendim. Fî 11 R Sene 49

Mühür : Muhlîs Esad Hemnâmı Mehmed Seyyid

**HAT_00793_36838_F_00001**

Halde vâlî-i ma‘adet humâyun ve Erzurum ve ser‘asker zafer haber aktar aşuk devletlü ‘inayetlü mürrüvetlü merhametlü veliyü’n-ni‘am kemter el-cûd ve el-kerim efendim sultanım hazretlerinin hâk-ı pây-ı ‘arife-i çakeranemdir

Selim Paşa’nın kağıdıdır.

**HAT_00793_36838_F_00002**

**Hû**

**Devletlü ‘İnâyetlü Mürüvvetlü Merhametlü Veliyyü’n-ni‘am Kesîru’l cûd ve’l kerem Efendim Sultânım Hazretleri**

Devlet u ikbâl-i ebedî ‘inâyet ve iclâl-i sermedî ile sağ olsun ‘arzuhâli kullarıdır ki bundan ekdem tarafımıza vürûd iden kızılbaş bed-ma‘âşla ilçisinin bu kulunuza olan ecvibesini hâk-ı pây-ı ifâde itmişdim meger kızılbaş-ı merkûmun ve refîki olan Haydaranlu ağa isminden Bedir Ağa’nın ‘indinde iki kıt‘a tahrîrât bu bendelerinin … olan Haydaranlu ağâvâtı Kasım Ağâ ve birâderleri Mehmed Ağâ’ya hitâben iki kıt‘a tahrîrât var imiş kulunuza idânet itmediler ağâya da mûmâ-ileyhimâ hadd-ı bendeleri de nezd-i çâkerîde hâzır bulunmadılar itdim itimâdım kızılbaş-ı

merkûm efendimizden cevâb zuhûruna kudret de ‘avk olmayub gitdiler meger bunda iken bir takrîb hufyeten mezbûr tahrîrâtları ağâyân-ı merkûmân kullarına göndermişler kenduleri gitdukden sonra merkûm ağâlar ‘ind-i çâkerâneme gelub mezbûr tahrîrâtları virdiler hâk-ı pây-ı irsâl eyledim menzûr-i ‘âlîlerine buyuruldukda meâli ma‘lûm-i devletleri buyurulur kaldı ki kızılbaş-ı merkûma refâkaten gelen Bedir Ağâ nezd-i çâkerânemde olan Haydaranlu ağâlarının ‘amuceleridir hem dahî merhûm pederim bendelerine hizmeti vardır ve istilâmiyyet hasebiyle gayrı …mizdir merkûmi hufyeten ya‘nî ilçiden mahfî halvet idub ümîd-i istihâlet virub celb itdim fırsatyâb olsa cemî‘i ma‘iyyetinden olan Haydaranlu hâneleriyle ‘indimize gelur bu kulunuzun üç yüz adamımız hayyen kızılbaşa esîr olmuşdur ağa-yı merkûm te‘ahhüd itdiği bir alçak yollu millete adamını mütecellâ berâber terfîk ile esîr olan adamlarını halâs eylerim kulunuz da tatarımız Timur Tatar kullarını tebdîl idüb berâber gönderdim ki hem bu adamlar içün hem dahî Süleyman ve Zilanlu Hüseyin Ağâ’yı görüb belki bir takrîb celbi mümkün ola hem dahî kızılbaşın hareket ve keyfiyyetine vâkıf ola Tatar-ı merkûm vurûdi anda hâk-ı pâye … dahî cümle cevâbları cenâb-ı efendime ifâde itmek içün … Tatar-ı merkûmi hâk-ı pây-ı dahî iderim bâkî her hâlde emr u fermân lütuf ve ihsân ol-kerem ve’ş-şân efendim sultânım hazretlerinindir efendim

Fî 23 Zâ Sene 237 Bende Muş Mutasarrıfı …

**HAT_00794_36856_A_00001**

Vali ‘Ömer şâh İran ‘Abbas Mirza tarafından hala Erzurum Vâlîsi hazretlerine vurûd idüb takdîm olunan farısiyü’l ‘ibâre kağıdın tercümesidir. Fî 21 Ca sene 26

Vâlî’i müşârün-ileyh mansıb Celil ser‘askeriye nesb ve ta‘yîn oluna... beru haccac ve tüccar müterreddidin İraniye hüsn sülüki derkâr idüğini mübâyin İran tarafına irsâl itmiş olduğu tahrîratın ma’il sıdk istimâlinden Mirza-yı mûmâ-ileyhe kesb Kemal itlâ‘ eylemiş ve fî el hakîk Vâlî’i müşârün-ileyhin ol vechle def‘ olan hüsn hareketinden dahî ve hoşnud olmuş olduğu ve işbu … ve … kazaran bundan sonra yevmen kıyamen ethâd … devletin tezâyüd bulunarak esâs mutabakat tisye-i ayn Van ile ve zenne pendir olmayacağı ve ser ‘askeran sevabıkın rütbe’i fetânetleri

Vâlî'i müşârün-ileyh fî el hamd mesâbe olmuş olsa sermedatın şûrişini matlûb iden ba'zı bedandışın haberate-i etzâkide makale'i ayn Van ile meyâne'i devletinin tağyîrini hâtır ve hayal götürmek mecâli ..begin memâlik Devlet-i 'Alîye-i İran tarafından kimesnenin ve havl eylememesi husûsuna da'ir iradesine ta'lîk itmişdir deyu bağs hayal mahâl tasavvurat kaside ile İran tarafına iş'âr kılınmış olduğundan istiğrâb olunmuş olduğu ve ızrâr ve azâ kasdıyla tarafından yüz bin zahuri lazım gelse şer'en ve 'akilen men' ve def' lazımeden olub lakin … sene mukaddem karsın kaht ve ğalası ve iki seneden beru Van tarafında zahîrenin fakdafı derkar iken ve Van ve havi taraflarından zehâirin kalmaması husûsuna orada seniyenin sudûri İran tarafının kavaid kelimesini mûcib idüği behîdî ise de mahza muhafaza'i iskân devletin zımnında hudûd Devlet-i 'Alîye'yi vurûd iden zehâbir men' olunmamış olub bu has ihramla hataya mebni olunmamış olduğu ve İran tüccârı mu'amele-i hudûd Devlet-i'Alîye'den men' olunduğu suretde nef' ve noksani kangi tarafa raci' olacağı vâlî'i müşârün-ileyhin ma'lumi olub 'amr 'alî-i mezbûr suret ahr ile ise febihâ vâlâ Mirza-yı mûmâ-ileyhe İran tarafına kusur ne nefsaniyet vuku'una ve zâdade? olunduğundan ol bâbda iktiza iden ahkâm şedîdenin icrâ içün vâlî'i müşârün-ileyh tarafından Mirza-yı mûmâ-ileyh seri'en iş'âr kılınması lazım idüginden yahud Devlet-i 'Alîyenin nu' diger ile salâhdırı nâ ise İran tarafından tereddüd vuku'a geleceğinden bahsle bundan akdem İran tarafına iş'âr kılınmış olan çehrin husûsu içün bu def'a hacı 'Alî Bin Nâm kimesne müşârün-ileyh tarafına gönderilmiş ve hudûd-u Devlet-i 'Alîyede mu'teber ve mu'temed kimesnelerin yedlerinde olan senedan mucebince Haydaranlu ta'ifesi ta'ifesi mîr mûmâ-ileyhin takdîr ve ifadesi üzere mûşârûn-ileyh tarafından der olunmasıyla menâfi'i resm devletin olan ba'zı emur haberat dahî ser hudûd İran Devlet-i'Alîye tarafından vuku'a gelmemesi husûsuna karar virildikden sonra Mirza-yı mûmâ-ileyh tarafından dahî zikr olunan çehrikin tevfîkinde tereddüd ve muhalefet olunmacağı beyanıyla Mirza-yı mûmâ-ileyhin ittihâd devletinden başka endişesi olmadığı salifüz-zikr kağidede mestûr ve muharrerdir.

**HAT_00801_37089_F_00001**

**Devletlü ‘İnayetlü ‘Atûfetlü Ra’fetlü veliyü’n-ni‘am fî el cûd Makarim Efendim Sultanım Hazretleri**

Nusred? Paşa kullarının ser ‘asker Rauf Paşa bendelerine mersûl şukkasıdır.

Kağızman tarafından istimâ‘imize ve varıd olan haberakerde Sebkanlı ve Haydaranlu ‘Aşîreti İranlu tarafında Çolki? Nâm mahalesi üdüb Zilanlu Hüseyin Ağâ’nın oğluni ve karındaşı oğluni ahz û girift ve Zaman Hân ve Kafer? Hanı dahî i ‘idâm idüb katı ve akr İranludan katl ve emvâl … gâret itdikleri vâlidem vard olan haberde Hasan Hân mel‘uni fevt olmasın deyu tarafımıza ihbâr itdiler … ihtimâli var ise de ne vechle olduğunun keyfiyeti … âhz mahalden efendim tahrîr ve enhâ olunmuş ola Hasan Han’ın fevti seyu‘i? bir kaç def‘a oldu hatta efendimim dahî mesmu‘ ‘Alîleri olub mehr û arm kullarına ifâde ve taraf-ı çaker‘iye i‘ma ve iş‘âr buyurulmuş idi mesân? el halk aklâm … mantukunca inşallah sahihidir şu ketmab? Efendimizin kuvvet-i ittifak kavmi-i humâyunları ve efendimin haberavat ve ikbâlleri ber kat‘ ta’ife-i İran’ın ..‘indaldir hazanini nişân düşmüşdür bu havâdisler vechle mesmû‘ olunmağın bundan böyle ne vechle dahî tahkîk olduğundan akdem ifâde olunacağı ma‘lum karyaneleri bulunmak içün ‘arz ‘abd û yetim olmuşdur inşâallah û te‘ala karye ‘alim ‘alîleri buyuruldukda bakî emr olunan mücferin celîl inşallah fî 2 M Sene 228

**HAT_00802_37108_000001**

**Hû**

Şark ser-‘askeri Rauf Paşa’nın işbu kâ‘imesi manzûr-i hümâyunum olmuşdur Van muhâfızı müşârün-ileyhin bu vechle yoluna yatmasından haz eyledim zîrâ oldukça mukaddemlerde berâdlığı görülmüş idi serhde tafsîl ve beyân olunduği üzre ser-‘asker-i müşârün-ileyh tarafından yazılan tahrîrât yoluyla derc olunmuş hemen serî’an irsâl eyleyesin

**Devletlü ‘İnâyetlü ‘Atûfetlü Mürüvvetlü Veliyyü’n-ni‘am Efendim Sultânım Hazretleri**

Haydaranlu ve Sebkilu ‘Aşîretleri'nin kışlakları maddesine dâir bundan akdem vâkiâ olan iş‘âr-ı ‘âcizâneme binâen Van muhâfızı ‘atûfetlü Mahmud Paşa bendelerine hitâben şeref-rîz südûr olan emr-i ‘âlî ve fermân-nâme-i sâmi-i âsafâneleri ile irsâli ihsân buyurulan cevâb-nâme-i sâmi-i veliyyü’n-ni‘amîleri mefâhîm-i münîfi karîn-i ittilâ‘i çâkerânem olmuşdur husûs-i mezkûri şâmil ‘arîza-i bendegâneme işâret kılındığı üzre müşârün-ileyh bendelerine ve biraderi İsmail Paşa kullarına muahharen yazılan tahrîrât-ı ‘âcizânemin vüsûlünde vâki‘ olan muhâlefetleri mübdel-i muvâfakat olarak paşa-yı mûmâ-ileyh Adilcevaz’dan ‘avdet idüb münâza‘a ve kîl u kâl mündefi‘ olmuş olduğundan müşârün-ileyh bendeleri müteessir olmamak içün emr-i ‘âlî ve emir-nâme-i sâmî saf-derâneleri şimdilik nezd-i ‘âcizânemde tevfîk kılınmış olduği ve müşârün-ileyh hazretleri husûs-i mezkûrda izhâr-ı sûrete muhâlefet itmişler ise de yine iltimâs-ı ‘âcizâneme muvâfakat idüb terk-i ısrâr eylediklerinden gayrı şimdiye kadar emr muhâfaza ve İranlu tecâvüzüne mukâbelede kat‘an rehâvet ve kusûrları zuhûr itmeyüb Van eyâletinin kıllet-i temâsı ve iki senedir lâyıkıyla iktidâr olunamadığı dahî nümâyân iken der-bâr-ı saltanat-ı seniyyeli ta‘cîz itmeyerek lâzime-i me’mûriyetini ifâde fütûr göstermemiş ve bu vechile înâyet-i seniyye ve mükâfât-ı celîleye kesb-i istihkâk eylemiş olduğundan bu mâdde zımnında el-hâletü hâzihî ‘azl ve tebdilleri icâb itmeyub eger bundan sonra bir uygunsuzluk zuhûr ider ise ol-vakit hâk-ı pây-ı âsafânelerine iş‘âr olunacağı bi-mennihî te‘âlâ muhât-ı ‘ilm-i ‘âlîleri buyuruldukda emr u fermân devletlü ‘inâyetlü ‘atûfetlü mürüvvetlü veliyyü’n-ni‘am efendim sultânım hazretlerinindir

Fî 13 Ca Sene 39 Mühür : Rauf

**Devletlü ‘İnâyetlü ‘Atûfetlü Mürüvvetlü Veliyyü’n-ni‘am Efendim Sultânım Hazretleri**

İşbu ‘arîza-i çâkerî takdîm olunmak üzre iken enmele-i pîrâ-yı ta‘zîm olan emir-nâme-i sâmi-i âsafânelerinden Van eyâletinin Çıldır vâlîsi ‘atûfetlü Ahmed Paşa bendelerinin ve Çıldır eyâletinin dahî müşârün-ileyh Mahmud Paşa bendelerine tevcîhiyle mübâdele sûretli hatr-ı-güzâr veliyyü’n-ni‘amîleri olmuş ise de İranlu musâlahası netîce-perîz olmadığından yek-diğerin mansıbına vüsûlüne kadar iki tarafdan birinin vâlî ve muhâfızdan hâlî kalacağı hasebiyle mütesellim ile emr muhâfaza hâsıl olabilur mi bu bâbda mutâla‘a-i ‘âcizânem mahfiyyen ve serî‘an

iş‘âr olunması emr u fermân buyurulmuş olmağın mantûk-i münîfi karîn-i idrâk-ı çâkerânem olmuşdur metn-i ‘arîza-i bendegîde iş‘âr kılındığı vechile kışlak maddesi münâza‘ası mehâsin-i teveccüh-i veliyyü’n-ni‘amîleriyle ber-taraf olmuş ise de müşârün-ileyh hazretleriyle Selim Paşa beyninde soğukluk düşmüş ve mukaddem fermân-nâme-i sâmîlerinde nakş-i efgen sahîfe-i iş‘âr olduği üzre paşa-yı mûmâ-ileyhin evvel ve âhir Van eyâletine sevdâsı sarmış olduğundan muhâfızlığın tebeddülünde hüsniyyât-ı der-kâr ve Çıldır vâlîsi müşârün-ileyh hazretleri mütecezzih ve muktedir ve her husûsda nîk ve berî iz‘ân ve temyîze kâdir-i bendelerinden idüği nezd-i vâlâ-yı bende-perverîlerinde vâreste-i kayd-ı iş‘âr olmağın bu bâbda levha-i zîb-i sünûh olan irâde-i kerâmet ifâde-i vekâlet-penâhîleri mahz-ı isâbet olub hamden lillâhi te‘âlâ devleteyn ilçilerinin mübâdelesiyle maslahat-ı musâlaha kesb-i sûret-i istikrâr itmekde ise de ma‘lûm-i übbehet lüzûm-i âsafâneleri buyurulduği üzre Van eyâletinin derûn ve bîrûni erbâb-ı garaz ve fesâdın vücûdundan hâlî olmadığından kâ‘ide-i serhad-dârîden olan teslîm ve tesellüm şartının icrâsına kemâl-i dikkat lâzimeden olub lâkin Çıldır eyâletinde şart-ı mezkûr pek de mur‘â olmayub mukaddemleri dahî ekser-i tebeddülât vuku‘unda selefi mütesellim nasbıyla çıkub halefi vürûduna dek mütesellim ile idâresi mesbûk olduğundan zâhir-i hâle nazaran bunda mahzûr görünmemekle işbu idâre-i ‘alîyyelerinin icrâsı muvâfık-i ra‘y- rezîn veliyyü’n-ni‘amîleri olduği hâlde Mahmud Paşa hazretlerinin kâ’ide-i mer‘iyye üzre Ahmed Paşa hazretlerinin vürûduyla teslîm ve tesellüm şartının icrâsına kadr-i kıt‘a fütûr göstermeyub emr tehaffuzi ve serhad-dâdînin icrâsına mukayyed olması ve Ahmed Paşa hazretlerinin dahî sâbikleri vechile intihâb eyledikleri birinin mütesellim nasbıyla kat‘ân meks ve tevakkuf itmeyub ‘aceleten mükemmelce dâire ile hareket ve Van’a vüsûle müsâra‘at eylemesi me’mûriyet-i evâmir-i ‘alîyyelerinde ve fermân-nâme-i sâmîlerinde te‘kîd buyrulmak menût-i irâde-i seniyye-i ‘asafâneleri idüği bi-mennihî te‘âlâ muhât-ı ‘ilm-i devletleri buyuruldukda emr u fermân hazreti menlehü’l emrindir.

Fî 17 Ca sene 39 Mühür : Rauf

Şark cânibi ser-‘askeri  Rauf Paşa kullarının vârid olan kâimesidir ma‘lûm-i hümâyun-i mülûkâneleri buyurulduği üzre Sebki ve Haydaranlı ‘Aşîretleri’nin Van eyâleti dâhilinde kışlaklarına Van muhâfızı Mahmud Paşa tarafından mümâne‘at

vuku‘uni ser-‘asker-i müşârün-ileyh mukaddemâ lede’l inhâ ol-bâbda Mahmud Paşa’ya tevbîh ve tenbîhi hâvî yazılub li-ecli’l irsâl ser-‘asker-i müşârün-ileyh tarafına gönderilmiş olan fermân-ı ‘âlî ve tahrîrâtın vüsûluni ve muahharen Mahmud Paşa’nın izhâr-ı muvâfakat itmesine mebnî fermân ve ve tahrîrâtı nezdinde tevkîf eylediğini inhâ itmiş olub hâmişinde dahî vâki‘ olan isti‘lâma cevâben müşârün-ileyh Mahmud Paşa’nın Çıldır ve Çıldır vâlîsi Ahmed Paşa’nın Van’a nakl ve mübâdelesi sûretini göstermiş ise de muktezâ-yı irâde-i şâhâneleri üzre Çıldır ve Trabzon vâlîlikleri ve Kars muhâfızlığı tebdîlâtı evvelce icrâ olunub ser-‘asker-i müşârün-ileyhin işbu tahrîrâtı tebdîlât-ı mezkûre keyfiyyeti kendusune tahrîr ve iş‘ar olunmak üzre iken vurûd eylediğinden der-dest-i tastîr olan mektûb-i çâkerîye bu tarîrâtının cevâbı dahî derc olunarak tebdîlât-ı mezkûre hasbe’l îcâb evvelce icrâ olunmuş olduğuna mebnî müşârün-ileyh Mahmud Paşa’nın şimdilik yine Van muhâfızlığında tevkîfî îcâb iderek yazdığı mükâfât husûsunun ve Selim Paşa’dan dolayı olan mutâla‘asının bundan böyle iktizâsına bakılacağı ve nezdinde tevkîf eylediği emr-i mezkûri bu tarafa i‘âde eylemesi ve ilçilerin mübâdelesi vuku‘uyla musâlahanın istikrârına mebnî Bayezid Sancağı'nın mer‘at? Tevcîhi iktiza ‘ayn hakkından … hak-ı pây-ı humâyun şâhânelerinden istindîr olunduğu vechle Bayezid Sancağı’nın tesellüm ve zabt ve hüzn-i idâresine Tranzon eyâleti tevcîh olunan sâbık kars muhâfızı Hasan Paşa kethüdâsı oluverdiği hâlde ana ve mûmâ ileyh münâsib olmadığı sûretde ‘âhar müntehibi kim ise de taraf-ı ‘alîyyeden ber-rütbe virilerek Bayezid Sancağı ihâle olunmak içün keyfiyyetin sür‘at-i iş‘ârına mübâderet eylemesi husûsi dahî te‘kîd ve tizkâr kılınmış olduği muhât-ı ‘ilm-i ‘âlîleri buyuruldukda emr u fermân hazret-i veliyyü’l emr efendimizindir.

**HAT_00807_37195_00001**

**Hû**

Erzurum vâlîsi Hüsrev Paşa kullarının vârid olan kâimesidir

**Devletlü ‘İnâyetlü Merhametlü ‘Atûfetlü Ra‘fetlü Veliyyü’n-ni‘am Kesîru’l lütuf ve’l kerem Efendim Sultânım Hazretleri**

‘An asl Memâlik-i Devlet-i ‘Aliyye dâhilinde iskân üzre olub bir müddetden beru İran semtlerinde ikâmet ve meştâ-nişîn olan Haydaranlu ‘Aşîreti re'îsi Kasım

Ağa İraniyân ile ‘adem-i imtizâc ve şehzâde-i İran tarafından Dukerdan? ve Muş ve Malazgird sancakları dâhilinde meştâ itdirilmek üzre Muş Sancağı mutasarrıfı Selim Paşa kulları tarafına ilticâ itmiş ve merkûm Kasım Ağâ’nın beru tarafa ilticâsı mesmû‘ları oldukda ‘aşîretlusi ile ‘avdetleri ve eger ric‘at itmezler ise külliyetlu ser-‘asker ile üzerlerine gelub cebren i‘âde ideceklerini müştemil şehzâde-i İran ve Revan serdârının merkûm Kasım Ağâ’ya nâmeleri gelmiş ve bu husûsa dâir serdâr-ı mûmâ-ileyhin Ağâ Mustafa ile tahrîrâtı vurûd ve iktizâsına göre cevâbı yazılub gönderilmiş ve mûmâ-ileyh Selim Paşa kulları merâsim-i hazm ve ihtiyâta ri‘âyet ve levâzim-i tesabbur ve tehaffuza ihtimâm ve dikkat ve hilâf-ı şurût müsellem ve musâfât hâdise tekevvününde ittikâ ve nezâket-i vakt ve hâle göre himmet ve i’tinâ eylemek vesâyâsı tahrîr ve mahsûs Tatar kullarıyla tesyîr olunmuş olduği tafsîlâtı mukaddem ve muahher ma‘rûzât-ı ‘âcizanemle hâk-ı pây-ı veliyyü’n-ni‘mânelerine ‘arz ve terkîm ve tevârüd iden evrâkın cümlesi irsâl ve takdîm olunmuş olmağla inşâallâhu te‘âlâ şimdiye dek vüsûlüyle keyfiyyet-i ma‘lûm-i ‘âlîleri buyurulmuşdur Tatar-ı merkûm kulları Hınıs’da mukîm paşa mûmâ-ileyhin birâder-zâdesi Abdülfettah Bey kullları tarafına vüsûlünde ileru Muş tarafına iğrâmı mümkün olamadığı beyânıyla hâmil olduği tahrîrât-ı ‘âcizânemi ahz vemu‘atemed adıyla paşa-yı mûmâ-ileyhe irsâl ve keyfiyyeti ihbâr eylemek üzre tatar-ı merkûmi ‘acâleten i‘âde ve götürdüği ‘arîzasında mâh-ı Zilhicce’nin on yedici yevm-i ahad vakt-i zuhrda ‘Acem ‘askeri Bulanık Kazası’nda Yonca Karyesi’nde adam ve paşa-yı mûm â-ileyh iki sâ‘at … karyesinde kıyâm üzre iken tarafeyn ‘askeri yendikde mukâbele ve ibtidâ paşa-yı mûmâ-ileyh tarafından hamle ve muhâceme ve ‘Acem ‘askerinin vâfir sedâdı ve piyâdesi üftâde-i hâk-ı ‘adem ve hizlân oldukdan sonra ‘Acem ‘askeri dahî beru tarafa hücûm ve mukâbele mevcûd olan çend kıt‘a çarha ve zemîrin toplarına bir fitilden birkaç def‘a ateş virerek bir iki yüz top endâhet ve iş‘âl-i nâire-i muhârebeye der-kâr oldukda tarafeynden külliyetlu ‘asâkir telef ve paşa-yı mûmâ-ileyh ‘askerini toplayub karye-i mezkûrede karâr itmiş olduğini mûmâ-ileyh Abdülfettah Bey tahrîr ve iş‘âr ve Tatar-ı merkûm kulları lede’l istintâk Selim Paşa’nın mevcûd olan ‘askeri ekrâd tâifesinden ve sirkât ile ma‘lûf yağma-girân makûlesinden ve ‘Acem ‘askerinin ekser topçuları müte‘allem ve top ve tüfenk ittihâzında mütekannin olduklarından bir yaylım top ve tüfenk ateşine mütehammil ve mukâbeleye şayangir? olamayub yüz çevirmiş olduklarını takrîr ve ihbâr ider

mûmâ-ileyhin ‘arîza-i mezkûresi bi-‘aynihâ takdîm-i hâk-ı devletleri kılındığı ve Tatar-ı merkûm kulları ‘avn ve ‘inâyet-i Bârî ve mehâsin-i teveccühât-ı me‘âlî âbân veliyyü’n-niâmîleri âsârı ile mukirr-i hükûmet-i bendegî olan mahrûse-i Erzurum’a ba‘de’l vüsûl vurûd itmiş olmağla der-‘akeb iki kıt‘a çerha topları mükemmil-i mühimmât ve müretteb topçi neferâtına ve mevcûd yâb-ı çâkerî olan delîlât ve tüfenk-ciyân ve sâireden tertîb olunan bin nefer süvâri ‘askeri münâsib ser-gerdeleriyle ihzâr ve târîh-i ‘arîza-i çâkerânem gûni Erzurum’dan ihrâc ve mûmâ ileyh Selim Paşa tarafına ba‘s ve irsâl olunduği ve Revanda gönderilmek üzre kezâlik iki kıt‘a çerha toplarıyla bir takım ‘asker dahî tertîb ve ihzâr olunmakda idüği ve paşa-yı mûmâ-ileyhe vasi‘ ‘âcizânem mürettebe ‘asker ve top ve mühimmât-ı lâzime ile i‘ânede kusûr olunmayacağı der-kâr ise de maazallah i‘câm yed-i fercâm ‘aşîret-i mezkûre mâddesi bahâne ve hiyel ve hud’asıyla beru taraflara dahî kasd ve tecâvüze fırsat ve fevt bulmak ihtimâli olur ise beher-hâl cânib-i Devlet-i ‘Alîyye’den ‘asker ve cihet-i sâire ile bi’l vücûh i‘ânete muhtâc olacağı ve bu bâbda iktizâ iden tedâbîr-i hasene ve tertîbât-ı müstahsenenin icrâsına ‘inâyet buyurulmak muktezâ-yı levâzım ihtiyâtdan idüği ve bundan sonra ol-havâlîden istihbâr olunan âsâr ve keyfiyyât peyderli hâk-ı pây-ı ‘âlîlerine ‘arz ve takdîm kılınacağı beyânıyla ‘arîza-i çâkerânem tahrîrine ibtidâr ve merfû‘-i hâk-ı pây-ı devlet karârları kılındı inşâallâhu ta‘âlâları sa‘dü’l? vüsûl keyfiyyet ber-vech-i ma‘rûz-i ma‘lûm- dekâyık-i melzûm-i veliyyü’n-ni‘âmeleri buyuruldukda ol-bâbda emr u fermân devletlü ‘inâyetlü merhametlü ‘âtûfetlü ra‘fetlü veliyyü’n-ni‘am kesîru’l lütuf ve’l kerem efendim sultânım hazretlerinindir

Fî 21 R Sene 35 Mühür: Abîd Mehmed Hüsrev

Mutasarrıf-ı Muş Mehmed Hüsrev Bey

**HAT_00807_37195_E_00001**

‘İzzetlü sa’âdetlü merhametlü mürüvvetlü menâ‘atlü irâdetlü sadâkatlü e‘azz-i hulûs-kârım Kasım Ağâ’ya i‘lâmım oldur ki tarafımız Hoy’a geldikde men hulûs-kârımının senin gitmek haberi mesmû‘umuz oldu ancak ‘inâyetlü mürüvvetlü merhametlü bâbü’s-saltanat hazretlerinden tarafımıza Rumile pür-tanış eylemek ve sizleri geriye istemek maddesinde emr ve işaret olup işbu zi’l-hiccetü’l-harâmın

gurresinde ‘âlî-penah Hoy’lu Ağâ Mustafa Hallo Ağâ Hüseyin’in dâderi şehzâde-i a‘zam cânibinden ba-nâme te’kîd devlet-i Rum savbına revan olup kırh(k) yevme kadar istimhâl olunmuş ki eğer devlet-i Rum’dan fermân sâdır olup sizleri hatmen ve hükmen yine İran savbına i‘âde ittirmeyeler ondan son biz dahî Rûmiyle pür-haşlık edüp elden gelene kadar muzâyaka etmeyin ve hâlâ kable ez-vakit sen hulûs-kârıma itmâm-ı huccet ve pend-i nasîhat itmek husûsunda tezkire tahrîr ve iş‘âr olunur ki eğer kendi başını ve canını ve il ve ‘aşîretini selâmet ve âfiyet istersen tezekkürüm vüsûlünde burûderin duruşuna cümle il ve ‘aşîretinin ile kalkup bu cânibe gelesin ki tarafımız evvelkinden ziyâde sen hulûs-kârımın cümle umûr ve husûsuna mütekeffil olup ne gûne ki meramınız ise tamam ve ihtimam itmek tarafımıza râci‘ olur vallahi eğer gelmeyesiz ve Vilâyât-ı dûr u dırâz-ı Rum’a gitmeyüp canımızı halâs iderüz deyü fikr-i beyhude ve endişe-i batıl idesiz zât ve pâk cenâb-ı ahadiyyet hazretlerine kasem ki sizden el çekeceğim mümkün değildir ve sizin üzerinizde hem gelirum ve İran birbirine değse aslâ ve kat’â pervâ idecek değülüm üzerinize ‘asker gönderüp cümlenizi cebren ve kahren götürürüm ve eğer Diyarbekir’e gidesiz Rûm’un bu hudûdda olan memâliğini eğer Erzurum ve Muş ve Kars ve Bayezid ise sizden ötürü külliyen harâb ve bî-bâb? edüp ‘âkıbet-i Devlet-i ‘Osmaniyye’nin kendisi ‘asker gönderüp sizleri kandeki olursuz bi’l-külliyye ifnâ ve i‘dâm edüp İraniyye Rum kavgasını kat’ eder ve yahut sergü balkıyla sizleri Rum’dan çıkarup niye İran’a i‘âde ittiler bu maddeyi cezm ve yakîn bilüp ‘abes ‘abes bu iki Devlet-i ‘Aliyye meyânında şûr ve fütûra bâ‘is olmayup ve kendinizi her vech ile ifnâ ve i‘dâm etmeyüp nice ki gidesiz yine vakitden evvel gelesiz ki dedüğüm gibi cümle umûr ve mühimmâtınıza tarafımız mütekeffildir ve yine ‘izzet ve hürmetinizde ber-karâr olacağınız ziyâdesiyle puşide değilse ‘alimallâhu ta‘âlâ sizlerin firâr ve bî-bâb olmakı manzûrumuz değildir vallâhi ‘âkibetü’l emr zor ve ‘askeriyle geldikde ol-vakit dahî bir kurb-i menziliniz olmayub nedâmet ve pişmanlık dahî müfîd olmayacak işbu tezkiremin mazmûnı asıl ve hakîkat süzdüm ve itmâm-ı hüccetimdir eğer ‘aklınızı başınıza yıkub dediğüm gibi vakit ve va‘ade geçmeden evvel ‘amel idesiz gâyet de güzel olup aslâ ve kat‘â bir kusûrunuz olmayub belki bir hizmet-i sipagi cilve idecekdir vallâhi eğer fermânımızı kabûl itmeyub tecânüblük idesiz biz sizden tecânüblük idecek dökünür kande ki olsanız tehavvül ile getürü(rü)z fe-ammâ yamân hâlde gelub kendi ve yalnız kendi zimmetinizde olacak ve şahzâd-ı a‘zam

hazretlerinin fermânınca Hoy ser-bâzı dahî eyu icma'ımız olub işbu mâdde husûsu o çün Hoy'dan çıkub 'azîmet ettiklerinde nihâyet Ağa Mustafa'nın sabrını ve sizlerin cevâbının gözetmek içün merkûm ser-bâzının hanüz makâmlarında meks ve derin etdirilmesine emr u işâretimiz oldu ancak merâmınız ne olmalı ise tarafımıza ifâde idesiz

Mühür: Lâ ilâhe illallâhu'l hakku'l melikü'l mübîn Hüseyin Muhammed

**HAT_00807_37195_E_00002**

İşbu tezkereyi 'alîşan Kasım mütala'a ide

Revan Serdârı'nın Haydaranlu 'Aşîreti re'isi Kasım Ağâ'ya götürdiği ka'imesidir.

**HAT_00808_37198_L_00001**

**Hû**

**Devletlü 'İnâyetlü 'Atûfetlü Ra'fetlü Mürüvvetlü Veliyyü'n-ni'am Kerîmü'ş-şiyem Efendim Sultânım Hazretleri**

Haydaranlı ve Sebkili 'Aşîretleri'ne Van eyâletinden Erciş ve Adilcevaz'da kışlak tahsîsini Muş mutasarrıfı Selim Paşa'nın isti'âdan hâlî olmadığı ve mahzûr-i zâhirîsi mukaddem taraf-ı çâkerîden inhâ olunmakdan nâşî bu def'a firistâde-i savb-ı bendegî buyurulan emir-nâme-i sâmîlerinde mahâll-ı merkûmeden sarf-ı nazarla ikibin hâne mikdârı olub işe yarar olan Sebkili 'Aşîreti'nin taraf-ı çâkerîden paşa-yı mûmâ-ileyh irzâ ve tatmîniyle Eleşkird ve cânibine birleşdirilmesi fermân buyurulmuş olmağla karîn-i idrâk-i 'acizânem olub mukaddemce hâk-ı pay-ı devletlerine iş'âr kılındığı üzre Behlül Paşa bendeleri 'uhdesinde olan Bayezid ve Diyadin ve Eleşkird ve sancakları istîlâdîde ve el-yevm re'âyâsı Muş ve havâlîsinde olarak ekser mahâll-ı şenlikden ve mahsûlden hâlî ve Sebkili ser-gerdesi Süleyman Ağâ'nın mûmâ-ileyh Behlül Paşa ile karâbeti olmak münâsebetiyle bundan akdem mütebâdir-i hâtır-ı çâkerî olarak paşa-yı mûmâ-ileyhe iki def'a yazıldıkda küllî i'tizâr idüb ma'zereti dahî becâ idüği bedîhî olmakdan nâşî ol-taraflara mümkün olamadığından başka mukaddem beyân kılındığı vechle mûmâ-ileyh Selim Paşa

evvel ve âhir Erciş ve Adilcevaz kışlaklarından gayrısını kâle almayub merâm-ı asliyyesi istediği ekrâdı ol-tarafllara yerleşdirub ve olanca ahâlîsini dahî kaçırub Erciş ve Adilcevaz kal‘a-ı metînelerini zabt itmekden ‘ibâret ve kendu ‘uhdesinde olan elviye-i vesî‘ ve muzâyakadan beri olduği bir tarafdan kendileri i‘âdeye çalışmasından ‘ayân ve zikr olunan Sebkili hânelerini ise mûmâ-ileyh Behlül Paşa’nın ‘uhdesinde olub seferden beru fuzûlî zabt eylediği Patnos kurâsına ikâme itmiş idüği nümâyân olduğina binâen bu kerre dahî ba‘zı zemînle Van muhâfızı sa‘âdetlü Süleyman Paşa Hazretleri bendelerine yazub kışlak husûsuni istid‘â itmiş ve müşârün-ileyh dahî savb-ı çâkerîye tahrîr eylemiş olduğundan Dersa‘adet’e istîzânımda Erciş ve Adilcevaz tarafları perîşân olmak hasebiyle tecvîz buyrulmayub âhir mahâll tanzîmi irâde buyrulmuş ve tekrâr istîzânı lâzım gelmiş olmağla paşa-yı mûmâ-ileyhi oyalayub zîr-i irâdesinde olan yerlerde kışlatdırılmak esbâbına ri‘âyeti muhâfız-ı müşârün-ileyhe yazılmış olmağla bu bâbda mukaddemce istid‘â olunan cevâb-ı ‘âlî ve paşa-yı mûmâ-ileyhe emir-nâme-i sâmîlerinin irsâline müsâ‘aka-i seniyyeleri temennâsı vesîle-i ‘azr-ı ihtisâsım olmuşdur inşâallâh-u te‘âlâ lede’ş-şerifü’l-vüsûl her hâlde emr u fermân devletlü ‘inâyetlü ‘âtûfetlü rafetlü mürüvvetlü veliyyü’n -ni‘am kerîmü’ş-şiyem efendim sultânım hazretlerinindir.fî 7… sene 4

**HAT_00810_37210_00001**

**Hû**

Rauf Paşa’nın işbu kâimesi ve kendu yazısıyla muharrer kapu kethudâsına meb‘ûs şukkası ve evrâk-ı sâire manzûr ve ma‘lûm-i hümâyunum olmuşdur Mahmud ve Selim Paşalar’ın beyinlerine burûdet düşüb kabûl-i iltiyâm sûretlerini savmış gibi görünür ise de bir müddetçik dahî böylece istihdâm olmaları lâzım gelur müşârün-ileyhin işbu kâimesinden iş‘ârı vechile paşa-yı müşârün-ileyhiye tarafından başka başka iktizâsına göre mektûblar tahrîr ve ser-‘asker-i müşârün-ileyh dahî iktizâsı üzre cevâb-nâme tahrîr ve irsâl olunsun

**Devletlü ‘İnayetlü ‘Atufetlü Mürüvetlü Veliyü’n-ni‘am Efendim Sultanım Hazretleri**

Muş mutasarrıfı Selim Paşa bendelerinin ‘aşâ’ir kışlağı mâddesine dâir mukaddemâ Bâb-ı ‘Alîye takdîm itmiş olduği ma‘rûzâtına binâen ol-bâbda isti‘lâmı şâmil vâsıl olan fermân-nâme-i sâmîye cevâb olarak ‘arz ve takdîm kılınan ‘arîza-i bende-gânemde me‘al mahzûr bir iki senecik dahî Adilcevaz’da Haydaranlı ‘Aşîreti’nden biraz hâne kışlak virilmek sûreti menût irâde-i seniyye idüği iş‘âr kılınmış olduğundan ol-bâbda şeref-rîz sudûr olan emr-i ‘âlî ile paşa-yı mûmâ-ileyh divân muhâfızı hazretleri bendelerine olan meri-nâme-i sâmi-i âsafâneleri savb-ı çâkerâneme tesyîr buyurularak ol-havâlînin hâl ve usûlüne göre îcâb ve iktizâsı icrâ kılınmak irâdesini mütezammin enmüle-i pîrâ-yı ta‘zîm olan fermân-nâme-i sâmi-i âsafâneleri mefhûm-i münîfi karîn-i iz‘ân-i çâkerânem olmuşdur sâlifü’z-zikr cevâb-nâme-i çâkerânem takdîminden sonra ma‘rûz-i huzûr-i ‘âlîleri kılınan ma‘rûzât bendegîden ma‘lûm-i veliyyü’n-ni‘amîleri buyurulmuş olacağı vechle paşa-yı mûmâ-ileyh tarafından bir iki keredir Van toprağına tecâvüz olunub himmet-i ‘alîyyeleriyle bir gâileyi müntic olmaksızın ‘avdet itmiş ise de cizye-i sebeble yine tehattiye ibtidâr olunmak hâtırası der-kâr ve muhâfız müşârün-ileyh hazretleri Haydaranlı takımından yaz içinde Van toprağına geçmiş olan Mehmed Ağâ’yı başındaki hâneleriyle bu günlerde Adilcevaz’da beru tarafdan kışlak virilecek semtlerine ‘asker terfîkiyle irsâl idüb mûmâ-ileyh Mehmed Ağâ’nın paşa-yı mûmâ-ileyh ile aralarında muhâlefet olduğğundan bir nizâ‘ hudûsi eğleb ihtimâl olmağın bunun üzerine emr-i şerîf-i mezkûr ibrâz olunsa paşa-yı mûmâ-ileyh Mehmed Ağâ’nın olduğu karyelere kışlak vesîlesiyle ‘asker sevk iderek hem ‘aşâ’ir beyninde ve hem belki müşârün-ileyh ile Selim Paşa meyânında açıkdan münâza‘a hâdis olmak melhûz idüği vâreste-i iş‘âr olduğundan salifü’z-zikr emr-i ‘âlî ve evâmir-nâme-i sâmi-i âsafâneleri vurûdundan şimdilik bir tarafa ser-rişte virilmeyerek henüz haberi gelmedi cevâbıyla vakt geçirilmekde olmağın bundan sonra maslahatın gelişine göre pek îcâb ider ise de ibrâz itmediği sûretde i‘âde kılınmak üzre nezd-i çâkerîde tevkîf kılınmağla keyfiyyet-i ma‘lûm-ı ‘alî buyurulmuş olmak içün iş‘âra ibtidâr ve Mehmed Ağâ’ya havâli-i mezkûrede kışlak tahsîs olunduğunu müş’ir müşârün-ileyhin şukkası takdîm

ve tisyâr kılındığı muhât-ı ‘ilm-i ‘alîleri buyuruldukda emr u fermân devletlü ‘inâyetlü ‘atûfetlü mürüvvetlü veliyyü’n ni‘am efendim sultânım hazretlerinindir

Fî 23 R sene 40 Mühür : Rauf

**Devletlü ‘İnâyetlü ‘Atûfetlü Mürüvvetlü Veliyyü'n-ni‘am Efendim Sultânım Hazretleri**

İşbu ‘arîza-i çâkerî ba‘de’t tahrîr muhâfız-ı müşârün-ileyh hazretlerinin bir kıt‘a kâimeleri vurûd idüb cevâbı zeyline yazılmış bulunduğundan hâk-ı pây-ı devletlerine takdîm içün sûreti alınmış idi bir gûn sonra silâhdârı ile bir kâimeleri dahî zuhûr idüb bi’n-nefs Van’dan hareket ve Erciş’e ‘azîmet eyledikleri mezkûr olmağın bu keyfiyyet muhâfızlık usûlüne muhâlif ve maazallâhû ta’âlâ nice mahzûri mûcib olacağından ‘aceleten cevâb-nâme tahrîr ve hakani-i çâkerî kulları tesyîr kılınub hilâf-ı rızâ-yı ‘âlî hareketden mübâ‘adet ve emvâl-i mansûbenin düne mübâderet itmek üzre Selim Paşa’ya dahî kağıd yazılmağın el-hâletü’l-hâzihî tancımız kulları ‘avdet idüb muhâfız-ı müşâr ve paşa-yı mûmâ-ileyhimâ tarafından geturdiği kağıdlar Van’ı müte‘âkib müşârün-ileyhin silâhdârıyla yazılan tahrîrât-ı çâkerîye cevâb olarak Van’a ‘avdetini mübîn gelen kağıdıyla bu husûsa dâir evrâk-ı sâire takdîm pîş-gâh-ı ‘âlîleri kılındı mehâsin-i teveccühât-ı ‘alîyyeleriyle şimdilik def‘-i kîl u kâl olunmuş ise de bu bâbda savb-ı savâb-nümây-ı âsafânelerinden tarafına iktizâsına göre tenbîhî şâmil mahsûs Tatarlar ile emir-nâmelere irsâli muktezâ-yı maslahatden idüği ve paşa-yı mûma-ileyhin bir kağıdı zeylinde ‘aşâ’iri zirâ idâresinde olan mehâllere sığışdırmış olduğu muharrer olduğundan gayrî tekevvün iden münâza‘alar cihetiyle kışlak emrinin ibrâzı münâsib olmayacağından takımıyla ‘arîza-ı çâkerîye matviyyen i‘ade kılınub ancak keyfiyyet-i paşa-yı mûmâ-ileyhe ‘aks ider ise birkaç def‘a henüz gelmedi deyu cevâb virmiş olduğumuzdan fîmâ ba‘d sözümüze i‘timâd itmeyeceğine binâen emr-i şerîf-i mezkûr hiç sudûr itmemiş gibi Battal’da hıfz ve ketm ile Erciş ve Adilcevaz taraflarına kışlak vrilmekde ba‘zı münâsib mahzûr serd olunarak kışlak mâddesinin bundan sonra bu sûretine bakılmak üzre bu kışlâk zîr-i irâdesinde olan mahâllerde geçindirilmek vesâyâsını şâmil paşa-yı mûmâ-ileyhe taraf-ı âsafânelerinden başkaca bir tahrîrât dahî tesyîri lâzım geleceği bi-mennihî ta‘âlâ muhât-ı ‘ilm-i ‘âlîleri buyuruldukda emr

u fermân devletlü ‘inâyetlü ‘atûfetlü mürüvvetlü veliyyü’n-ni‘am efendim sultânım hazretlerinindir

Fî 23 R Sene 40 Mühür: Rauf

Şark cânibi ser-‘askeri Rauf Paşa kullarının vârid olan kâimesidir ma‘lûm-i humâyun-ı mülûkâneleri buyurulduğı üzre Muş tarafında olan Haydaranlı ve Sebiki ‘Aşîretleri’nin kışlaklarına Muş Sancağı kâfî olmayub Van eyâleti dâhilinde kışlamalarına dahî Van muhâfızı Mahmud Paşa kulları tarafından mümâna‘at olunduğı beyânıyla ‘aşâ’ir-i mezkûre kışlaksız kaldıkları sûretde zarûrî İran toprağına gideceklerinden bunlara münâsib mehalden kışlak tahsîsi lâzım geleceğini Muş Mutasarrıfı Selim Paşa kulları bundan ekdem inhâ itmiş ve keyfiyyet-i ser-‘asker-i müşârün-ileyh tarafından lede’l isti‘lâm ol-dahî ‘aşâ‘ir-i mezkûrenin bi’z-zarûr Van Eyâleti’nde kışlatdırılmalarından gayrı çare olmadığını iş‘âr eylemiş olduğundan ol-vechle ‘aşâ’ir-i mezkûre hânelerinden birazının bu senelik Van eyâletinde vâki‘ Erciş ve Adilcevaz taraflarında kışlatdırılması bâbında Van muhâfızı müşârün-ileyhe Fermân-ı ‘Alî tasdîr ve taraf-ı çâkerîde dahî kendusune ve paşa-yı mûmâ-ileyhe mektûblar tahrîr birle cümlesi ser-‘asker müşârün-ileyh tarafına gönderilerek îcâb-ı hâle göre iktizâsına bakması husûsi tevcîh kılınmış idi ser-‘asker müşârün-ileyhin işbu kâimesi meâline nazaran Van muhâfızı müşârün-ileyh Haydaranlı ‘Aşîreti’nin biraz hânelerine Van Eyâleti dâhilinde kışlâk virmiş ve paşa-yı mûmâ-ileyh dahî sâir ‘aşâ’ir hânelerini zir-i idâresinde olan mahâllere sığışdırmış olarak beynlerinde tekevvün iden mübâyenetden dolayı emr-i mezkûrun ibrâzı olmadığından emr-i şerîf-i mezkûr ile muhâfız-ı müşâr ve paşa-yı mûmâ-ileyhimâya yazılan mekâtîb-i çâkerîyi i‘âde itmiş olmağla zikr olunan emr-i ‘âlî ve mektîb-i çâkerî Battal’da hısz itdirilerek iş‘ârı vechile müşâr ve mûmâ-ileyhimâdan kenduye gelen mektûblar ve kendusinin yazdığı cevâb-nâme sûretleri ve ifâde-i hâl kabîlinden kapu kethudâsına muharrer bir kıt‘a şukkası manzûr-i hümâyûn-i mülûkâneleri buyurulmak içün ‘arz ve takdîm kılındı tıpkı iş‘ârı üzre emr muhâfazaya ve gerek Selim Paşa ile hüzn-i imtizâc usûline dikkat ve ri‘âyet eylemesi vesâyâsını hâvî Van muhâfızı müşârün-ileyhe başka ve kışlak husûsunda ba‘zı mehâzîr-i münâsibe serdiyle bundan sonra br sûretine bakılmak üzre ‘aşâ‘ir-i mezkûreyi zîr-i idâresinde olan mahâllerde geçindirmesi ve Van muhâfızı müşârün-ileyh vüzerâ-yı saltanat-ı seniyyeden olmak

hasebiyle her hâlde lâzime-i hürmet ve ri‘âyetin icrâsına dikkat eylemesi tenbîhâtını mütezammin iktizâsına göre Selim Paşa bendelerine başka mektûblar tahrîr ve ser-‘asker müşârün-ileyh kullarına dahî iktizâsı vechle cevâb-nâme tastîr ve tesyîr kılınması muvâfık irâde-i seniyye-i mülûkâneleri buyurulur ise emr u fermân hazreti menlehü’l emrindir.

# SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin tutmuş olduğu kayıtlar sayesinde bugün, aşiretlerle ilgili birçok bilgiye ulaşmamız mümkündür. Ancak bu kayıtları incelerken salt bir gerçeklik üzerinden bu tür organizasyonları araştırmak oldukça büyük sıkıntı yaratabilir. Dolayısıyla konunun tam olarak anlaşılır bir şekilde izah edilebilmesi için bu tür organizasyonların tarihin seyri içerisinde Anadolu'ya hangi kanallar üzerinden geldiklerine dikkat edilmeye çalışıldı. Anadolu coğrafyası gibi farklı etnik unsurların geçiş hinterlandı hüviyetine sahip bir yerin Türkmen Aşiretlerinin gelişiyle almış olduğu yeni motif, orada kurulan her devletin üzerinde belirli bir etki bırakmıştır.

Aşiretler, kan bağına dayalı ve ortak ataya bağlı bir araya gelmiş küçük, bölgesel organizasyonlardı. Bulunmuş oldukları bölgedeki etkinlik dereceleri sahip oldukları topraklara göre değişirdi. Zira geçmiş toplumlarda toprak, iktidarın en büyük sembollerinden bir tanesiydi. Anadolu'da bulanan aşiretlerin her biri yapısal olarak birbirine benzemezlerdi. Bu durum, devletin bazı aşiretlere sağlamış olduğu imtiyazlarla alakalıydı. Özellikle Anadolu'nun Doğu ve Güneydoğusu'nda bulunan aşiretler bu bağlamda daha çok imtiyaza sahip olmuşlardır. Buradaki bölgelerin merkezden uzak oluşu ve Osmanlı Devleti'nin İran Devleti'nin bölgedeki aşiretler üzerindeki etki sahasını daraltmak istemesi, buradaki aşiretlere bu tür imtiyazların verilmesinin ayrı iki nedeni olmuştur. Ayrıca bunlara ek olarak buradaki aşiretlerin doğal gerçekliğinden doğan sebepleri de göz önüne almak gerekir.

Osmanlı Devleti'nin, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde bulunan aşiretlere zaman zaaman geniş hareket alanı tanımıştır. Bu durum, aşiretlerin bazen kontrolden çıkacak boyutlara ulaşmasına yol açıyordu. Başlarda bu durum görmezden gelinmişti. Zira bölgede bulunan aşiretler, sınır uçlarında yaşıyordu ve

Osmanlı Devleti'ne karşı oluşabilecek bir saldırıya karşı set çekmişlerdi. Ancak Osmanlı Devleti'nin zamanla gücünü kaybetmesi ve bu güç kaybından dolayı merkezileşme ihtiyaçlarının doğması devlet ve aşiretleri karşı karşıya getirmiştir. Osmanlı Devleti, aşiretlerin gücünü kırmak için çeşitli yollara başvurdu. Bunların en önemlileri de yapmaya çalıştıkları toprak reformları oldu. Ancak bunlardan çok az başarı elde etti. Nitekim Osmanlı Devleti, aşiretlerin şiddetli muhalefetiyle karşı karşıya geldi. Bulunmuş oldukları bölgede kendi başına hareket eden bu aşiretler, sahip oldukları gücü kaybetme riskiyle karşı karşıya kaldıkları için zamanla birer asiye dönüşmeye başladılar. Bu da devlet ve aşiret çatışmalarını kaçınılmaz kıldı.

Anadolu'nun Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde görevli olan paşalar zaman zaman bu aşiretlerle çatışmış, zaman zaman da bu aşiretleri devletin yardımcı kuvvetleri gibi faaliyet göstermiştir. Bu durum bazen suitimal edilerek aşiretlerin başına buyruk hareket ederek halka zulm etmenin aracı hâline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin arşiv kayıtları bu durumu gün yüzüne çıkarmak için önemli bilgiler içermektedir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde birçok aşiret mevcuttu. Her birinin önemi, bulunmuş olduğu bölge itibarı ile farklıydı. Haydaranlı Aşireti de bunlardan bir tanesiydi. Haydaran Aşireti'nin etki sahası, hem Osmanlı Devleti'ni hem de İran'ı içine alabiliyordu. Dolayısı ile önemi de artıyordu. Elde edilen belgeler doğrultusunda bu aşiretin yaylak ve kışlak amaçlı sürekli Osmanlı- İran toprak sahası içerisinde hareket halinde olduğu görülmüştür. Bu durum, iki devlet arasında çoğu kez ihtilaflara neden olmakla birlikte bazen bu iki devletin savaşmasına da neden olmuştur. Özellikle Muş Mutasarrıflığı yapmış olan Selim Paşa'nın emirleri doğrultusunda İran'da yağma ve talan faaliyetlerinde bulunulması iki ülke ilişkilerini ciddi anlamda germiştir. Yaşanan bu hadiselere rağmen, İran'da bulunan bazı aşiret mensuplarının devletin idari kısmında zaman zaman görev aldığı da görülmektedir.

Haydaran Aşireti; Erzurum, Muş, Van, Kars ve Diyarbakır gibi doğu illerinde varlığını sürdürmekle birlikte burada görev yapan bazı paşaların bunlardan silahlı yardımcı kuvvetler olarak faydalanmıştır. Selim Paşa, İshak Paşa ve Emin Paşa birbirlerine karşı sıklıkla bu aşireti kullanmışlardır. Böylece Haydaran Aşireti bölgede bir güç unsuru haline gelmeye başlamıştı. Lakin bölgede bulanan her

Osmanlı paşaları Haydaran Aşireti'ni her zaman el üstünde tutmamıştır, bazen de takibata alarak hareket alanlarını sınırladıkları da olmuştur. Mesela Mahmut Paşa, Haydaranlı Aşireti'nin mallarını gasp ederek ve ağır bir vergi vermeye yükümlü kılmıştı. Bundan dolayı Mahmut Paşa'yı şikayet ettikleri kayıtlara yansımıştır.

Haydaranlı Aşireti, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan ve zaman zaman İran'a göç eden sorunlu bir aşiretti. Hem Osmanlı Devleti sınırları içerisinde hem de İran sınırları içerisinde birçok yağma ve talan faaliyetinde bulunuyordu. Doğudaki sınır uçlarında yaşayan bu aşiret, zamanla güvenlik için oldukça risk taşıyan bir unsur haline gelmeye başlamıştı. Haydaranlı Aşireti aynı zamanda bölgede bulunan birçok aşiretle de husumet içerisindeydi. Aşiretler arasında cereyan eden bir çatışma Osmanlı Devleti'nin iç güvenliğini fazlasıyla tehdit eden bir durumdu. Bu yüzden Haydaranlı Aşiretine yaylak ve kışlak için ayrılan yerlerin husumetli olduğu bir aşirete yakın olmayışına özellikle önem gösterilmiştir. Böylece oluşabilecek yeni sorunların önüne geçilmeye çalışılıyordu. Ancak kısmen başarılı olunabiliyordu. Bu durum sadece aynı sınırlar içerisinde yaşayan aşiretleri kapsamıyordu. İran üzerinden Osmanlı sınırları içerisine yaylak ve kışlak amaçlı gelen İranlı Aşiretlerin de yaratmış olduğu bir güvenlik tehlikesi vardı. Zira ülke sınırları içerisinde bulunan aşiretler ve dışardan gelen aşiretler karşı karşıya geldiklerinde aşiretler arasında büyük bir çatışma cereyan edebiliyordu. Osmanlı Devleti'nin ayrıca güvenliğini alması gereken başka bir konu da buydu.

# SÖZLÜK

## A

**Adîd**: Çok, birçok.

**Agâhî**: Agahlık, uyanık ve haberli olma.

**Ağnam**: Koyunlar.

**Ahd**: 1- Söz verme 2- and, yemin 3- devir, zaman, gün.

**Ahfa**: Hafi, en gizli.

**Ahfad:** 1- Oğul, oğulları, torunları 2- yardımcılar, hizmetkarlar.

**Ahkâm**:1- Emirler, hükümler.

**Ahvâl**: Oluşlar, bulunuşlar, durumlar.

**Ahz**: Alma, kabul etme.

**Ahz u girift**: Yakalama, ele geçirme, esir etme.

**Akd**:1- Bağ, bağlanma, düğümlenme 2- sözleşme, kararlaştırma 3- kurma, düzme 5- nikah.

**Akdem**: İlk önce, önceki, daha önceki.

**Aklâm**:1- Yazı aletleri 2- memurların çalıştıkları daireler.

**A'lâ**: Yüksek.

**Alem-penah**: Alemin sığınacağı yer.

**A'mal**: İşler.

**Amîm**: Umuma ait, umumi, yaygın, genel.

**A'raf**: 1-Cennet ile cehennem arasındaki yer 2-adetler, usuller, itiyatlar 3-sırt, tepe.

**Arz**: Bir büyüğe sunma, gösterme, bildirme, önüne koyma.

**Arz-ı hâl**: Halin bildirilmesi, ne halde olduğunu bildirme, dilekçe.

**Asâyiş**:1- Rahat, huzur 2- güvenlik.

**Asûde**: Rahat, gailesiz, dinç.

**Aşâir**: Kabileler, oymaklar.

**Aşîret**: Kabile, oymak.

**Avdet**: Geri gelme, dönme, dönüş.

**Ayan**: Belli, açık, meydanda.

**A'zam**: Büyük.

**Azimet**: Gitme, gidiş.

## B

**ba'de-l-ifâ:** İfâ edildikten, yapıldıktan sonra.

**Bahâ:**1- Güzellik, zariflik 2-alışma, dadanma.

**Bâlâ:**1- Yüksek, üst, yukarı, yüce 2-boy.

**Bargir:** Beygir.

**Bâlîğ:**1- Büluğa eren 2- erişmiş, vasıl olmuş, varan, yetişen 3- yekun, toplam 4- son mertebeyi bulan.

**-Be:** Kelimelere 'e' harfini verir.

**Bedîhî:**1- Akla kendiliğinden gelen 2- delilsiz, açık olan, besbelli.

**Beher**: Her, herbir, herbiri.

**Bende:** Kul, köle, bağlı.

**Ber-kemâl**: Mükemmel.

**Ber-mu'tâd:** Alışıldığı, âdet olduğu, herzaman olduğu üzere.

**Ber-vech:** Olduğu gibi, olarak.

**Best**: Düğüm.

**Bezl**: Bol bol verme, saçma.

**Bil- :** ‘İle‘ manasına gelip eklendiği kelimeleri zarf yapar.

## C

**Canib**:1- Taraf, cihet, yan 2- erkek adı.

**Câri**: Cereyan eden, akan, geçen, yürüyen.

**Cebr**:1- Zor, zorlama 2- düzeltme, tamir etme 3- cebir.

**Cebren**: Zorla, cebr ile.

Celâdet: Bahadırlık, yiğitlik, kahramanlık.

**Celb:**1- Çekme, çekiş, kendine çekme 2- yazı ile çağırma.

**Celil:**1- Büyük, ulu 2- Erkek, kadın adı 3- Bir yazı stili.

**Cem‘:** 1- Toplama, yığma 2- birden fazla isnsanın hayvanın ismini gösteren isim 3- çoğul.

**Cenâb:**1- Şeref onur ve büyüklük terimi olarak kullanılır, hazret.

**Cevâd:**1- Cömerd, eli açık 2- erkek adı.

**Cidal:** 1- Karşılıklı kavga, savaş 2- zorlu hareketli konuşma.

**Cihet:**1- Yan, taraf, yön 2- yüz, yer 3- sebep, vesile, bahane, ilgi 4- vazife, himmet 5- evkaf maaşı.

## Ç

**Çaker:** Kul, köle, cariye, yanaşma.

**Çapul:** Yağma.

**Çend:** Birkaç.

**Çerâğ:** 1- Fitil, mum 2- otlama, otlak.

## D

**Da‘i:** Dua eden kimse, duacı.

**Dame:** Daim ve baki olsun’ anlamında kullanılan bir söz.

**Dâşte: 1**- Köhne, eskimiş, yıpranmış 2- malîk ve sahip olmuş.

**Der:** -de içinde 2- kapı.

**Derc:** 1- Sokma, arasına sıkıştırma 2- gazeteye yazma 3- toplama, biriktirme 4- hattatların yazdıkları meşk tomarı.

**Derdest:**1- Tutma, elde etme 2- elde olan yapılmakta olan.

**Derkâr:**1- Malum, aşikar,bilinen, belli 2- işde, iş üzerinde bulunan.

**Der-kenâr**: Kenara yazılmış olan yazı, çıkma yazı 2- kucaklama kucağa alma.

**Derhâl:** Hemen, o anda, şimdi.

**Derûn:**1- İç, içeri, dâhil 2- gönül, kalp, yürek.

**Dest-res:** Elerme, kuvvet, zenginlik.

**Devâb**: Binek ve yük hayvanları, dabbeler.

**Devlet-i âliye**: Osmanlı İmparatorluğu.

**Devletli –lü**: Refah sa‘adet ve nimet sahibi, vezir ve müşir gibi büyük devlet sâhiplerine verilen isim.

**Devletlü inayetlü**: Sarayın kızlar ağasına verilen unvan.

**Devletlü necâbetlu**: Şehzadeler hakkında kullanılan bir unvan.

**Devletlü re’fetlü**: Ser-askerlere verilen bir unvan.

**Devletlü semâhatli**: Şeyhülislamlar hakkında kullanılan bir unvan.

**Devletlü atûfetlü**: Vezirlere, müşirlere, padişah damatlarına verilen unvan.

**Dingil:** Arabalarda kasa kısmının üstüne oturtulduğu, uçları tekerleklerin merkezlerinden geçen ve sâdece yük taşıma görevi yapan ahşap, mil, aks.

**Divân:** Büyük meclis.

**Diyâr:** Memleket.

**Düvel:** Devletler.

**Dûçar:** Uğramış, tutulmuş, yakalanmış.

## E

**Eba-encet:** Nesilden nesile.

**Ebvâb:** 1- Kapılar 2- kısımlar, bölümler.

**Ecvibe:** Sorulan şeylerin söylenilen sözlerin karşılıkları.

**Edille:** İşaretler, klavuzlar, rehberler.

**Efhâm:** Zihinler, anlamalar, idrakler.

**Efham:** Daha fehametli, çok şeref sahibi, en ulu.

**Ehem:** Düşüren, yıkan, yere atan; atıcı, yıkıcı, yere düşürücü.

**Ehl:** 1- Sahip malik, mutasarrıf olan 2- maharetli, usta, kabiliyetli, becerikli 3- bir yerde oturan 4- karıkocadan her biri.

**Ehveniyyet:** Ehvenlik, ucuzluk.

**Ekal:** En az, en aşağı.

**Eknâf**: Canibler, yanlar, taraflar, nahiyeler, sığınacak yerler, evin ortaları.

**Elzem:** Daha lazım, luzümlü.

**Emîn:** 1- Emniyet sahibi, korkusuz, birine emniyet eden, güvenen, şüphe etmeyen, kendisine güvenilen.

**Emîr:** 1- Bir kavmin şehrin başı, beği 2- büyük bir hanedana mensub kimse.

**Emr:** 1- İş buyurma, buyruk, buyrultu 2- İş, şey, husus, vakıa, hadise.

**Emvâl**: Mülkler, para ile alınan şeyler.

**Encâm:** Nihayet, son, işin sonu.

**Esâmi**: Namlar, adlar.

**Esb:** At, beygir.

**Esbâb:** Vasıtalalar, lazımeler.

**Esliha:** Silahlar.

**Esmân:** Bedel (ler), kıymet (ler), değer (ler).

**Eşref:** En şerefli, onurlu.

**Etba‘:** 1- Birinin sözüne, işine mesleğine uyanlar 2- Hizmetçiler uşaklar

**Ezhar:** 1- Arkalar, sırtlar, satıhlar, yüzler 2- Binek hayvanlarının sırtları.

## F

**Fâsid, fâside:**1- Kötü, fena; yanlış; bozuk 2- münafık, fesad çıkaran.

**Febihâ:** Ne ala, ne güzel; öyle olsun!

**Ferik:** 1- Askeri kolordu komutanı, tümgeneral, korgeneral 2- İnsan topluluğu cemaat.

**Fermân:** 1- Emir buyruk padişah tarafından verilen yazılı berat, emir, buyrultu.

**Fetânet:** Yaratılıştan gelen çabuk anlama yeteneği, zihin açıklığı, anlayış, kavrayış, sür’at-i intikal.

**Fıkra:** 1- Omurga kemiklerinden bir boğum, omur 2- bend, madde, paragraf 3- kısa hikaye, masal, kıssa 4- kanun maddelerinin paragraflarından her biri 5- kısım fasıl bölüm 6- yazılmış kısa bir haber 7- gazetelerde gündelik hadiselerin kısa ve temiz bir üslupla yazılmış şekli.

**Fî:** İçinde.

**Fi-mâba‘d:** Bundan sonra, bundan böyle,bir daha.

**Fürûht:** Satma, satım, satış.

**Fütûr:** 1- Zayıflık, gevşeklik, bezginlik, usanma, usanç, bıkma 2- keder, ümitsizlik.

## G

**Gaile: 1-**Dert, sıkıntı,keder 2- felaket, musibet 3- uğraştırıcı ve sıkıntılı bir iş 4- muharebe, savaş.

**Gâh:** Zaman bildiren edat.

**Gâm:** 1- Adım 2- ayak 3- köy.

**Ganem:** Koyun.

**Garâz**: Hedef, gaye, maksat, meyil, istek.

**Garet:** Yağma, çapul, akın, düşman toprağına yağma için yapılan saldırı.

**Garz:** Batırma, sokma; iğne sokma oyulgalama.

**Girift:** Yakalama, tutma.

**Güzeşt:** Geçen, geçmiş, geçen.

## H

**Hacel:** Utanma, çekinme, utanıp şaşırma.

**Hâd:** Çaylak.

**Halas:** Kurtulma, kurtuluş.

**Halat:** Hailler, suretler, keyfiyetler, nitelikler.

**Halet**: Hal, suret, keyfiyet, nitelik.

**Hasb:** Göre nazaran, binaen, cihetiyle, gereğince.

**Haseb**: Baba tarafından gelen şeref, asilik, soy temizliği.

**Haşyet**: Korku, korkma.

**Hâvi:** İhtiva eden, içine alan, kaplayan, toplayan.

**Havl:** 1- Yıl, sene 2- etraf, çevre 3- güç, kuvvet, takat.

**Hayme:** Hayamat, çadır.

**Hayme-nişîn**: Çadırda oturan, göçebe.

**Hem-râh:** Yoldaş, yol arkadaşı.

**Hezeyan:**1- Sayıklama 2- saçma sapan konuşma.

**Hezimet:** Bozgun, bozgunluk, savaşta bir taraf askerlerinin bozulması.

**Hetk-î ırz:** Namus perdesini yırtma, ırza saldırma.

**Hıfz:** 1- Saklama 2- ezberleme.

**Hilâf:** 1- Karşı, zıd 2- yalan.

**Himmet:** Gayret, emek, çalışma, çabalama.

**Hitâm:** 1- Son, nihayet 2- bitme, tükenme.

**Hû:** 1- Allah ya Allah 2- sığınma yalvarma 3- gaibe, hitab olarak eşhasa da söylenir.

**Huceste:** Uğurlu, hayırlı, meymenetli.

**Hudâ:** Tanrı.

**Hudûs:** Sonradan peyda olma.

**Hufye:** Gizlenme, saklanma.

**Hulâsa:** Bir şeyin, bir sözün özü.

**Hudâvendigâr:** 1- Amir, hükümdar 2- Osmanlı padişahlarından I. Murad'ın unvanı.

## I

**Isdâr:** Südur ettirme, ettirilme, çıkarma, çıkarılma.

## İ

**İ'âne:** Yardım için toplanan para, yardım parası.

**İbrâm:** Can sıkacak şekilde ısrar etme, üstüne düşme; zorlama.

**İbraz:** Meydana çıkarma, gösterme.

**İbtidâr:** Bir işe sür'atle, çabuklukla başlama.

**i'câl:** Acele ettirme, -i öne geçme.

**iclâl**: 1- Büyültme, saygı gösterme, ikram 2- büyüklük, kudret ve kuvvet 3- kadın adı.

**igzâb**: Gazeplendirme, gazebe getirme, kızdırma.

**İğfâl:** 1- Gafletle düşürüp, yanıltıp yanlış bir iş yaptırma 2- aldatma, aldatılma.

**İğmâz-ı ayn:** Göz yumma, görmemezlikten gelme.

**İğrâm:** Borç ödetme.

**İhrâ':** Eksiltme, eksiltilme.

**İhrâk:** Dökme, akıtma.

**İhtilas:** 1- Kapma, kapılma 2- çalma, para çalma, aşırma.

**İhtilâf:** Ayrılık, uymayış, uymama, anlaşmazlık, aykırılık.

**İhtilat:** 1- Karışma, katışma 2-karşılanıp görüşme.

**İhtisâb:** 1- Hesap sorma 2- mes'uliyet sorumluluk 3- belediye me'murunun işi ve dairesi 4- ihtisab dairesinin aldığı vergi.

**İk'âd:** 1- Oturtma 2- bir hükümdarı tahta çıkarma, tahta oturtma.

**İkbâl:** 1- Birine doğru dönme 2- baht, talih 3- işlerin yolunda gitmesi; bahtlı, saadetli, mutlu olma 4- arzu, istek 5- erkek veya kadın adı.

**İkrâr:** 1-Saklamayıp söyleme 2- dil ile söyleme bildirtme 3- tasdik kabul 4- birinin, başka birinin, kendisine olan hakkını, alacağını haber vermesi.

**İktinâh:** Künhünü, esasını, kökünü anlama, istiknah.

**İktizâ-yi hâl:** Hâlin, gösterdiği luzüm.

**İ'lam:**1- Bildirme, bildirilme, anlatma 2- bir davanın mahkemece nasıl bir hüküm ve karara bağlandığını gösteren resmi vesika.

**İlka':** Bırakma, bırakılma, terk, atma.

**İmrâr:** Geçirme, geçirilme.

**İmtizâc:** 1- Karışabilme 2- birbirini tutma, uygunluk 3- iyi geçinme; uyuşuk 4- kaynaşma.

**İnhâ:** Resmî bir göreve atama veya bir üst aşama için yazılan yazı.

**İnsilâb:** Münselib olma, kalkma, gönderilmiş olma; soyulma soyulmuş olma; kalmama.

**İrâd:** 1-Getirme 2- söyleme.

**İrâs: 1-** Verme, verilme 2- sebep olma,i cab etme, gerekme 3- gerektirme.

**İrcâ':** 1-Eski haline çevirme, çevrilme 2- döndürme.

**İrsal:** 1- Gönderme, gönderilme, yollama 2- salıverme, koyuverme.

**İsm:** Suç, günah.

**İsticlâb:** 1- Celb etme, çekme, çekilme 2- uyandırma.

**İsti'câl**: Acele etme, tez olmasını isteme, çabuklandırma.

**İstiğrâb:** Garip bulma, şaşma.

**İstihsal:** 1-Hasıl etme, meydana getirme, üretme 2- elde etme, ele geçirme, ele geçirilme.

**İstîkan:** Yakinen bilme.

**İstiklal:** 1- Kendi başına olma, kimseye bağlı bulunmama 2- az bulma, azımsama, az sayma.

**İstikmâl:** İkmâl etme, kemâle erdirme, tamamlama, bitirme.

**İstir'â:** Riayet etme.

**İstirdâd: 1-** Geri alma, alınma 2- verilmiş ya da gönderilmiş bir şeyin geri gönderilmesini isteme, geri alma.

**İstizhâr:** 1- Dayanma, güvenme, arka verme 2- yardım isteme, zahir, arka olmasını isteme.

**İş'âr:** Yazı ile bildirme, haber verme.

**İştikâ':** Şikayet etme, yanıp yıkılma.

**İştirâk:** Ortak olma, ortaklık.

**İ'tizâr:** Özür dileme.

**İttihâd:** Bir olma, birleşme, aynı fikirde olma, birlik.

**İzâm:** Büyükler, ulular.

**İzhâr:** 1- Gösterme, meydana çıkarma 2- yalandan gösteriş.

**İzmihlâl:** Yok olma, yok olup bitme.

## K

**Kaime:** 1- Uzun bir kağıda yazılan ferman, buyruk 2- kitap yaprağı 3- kağıt para.

**Kâin:** Mevcud olan, bulunan, var olan.

**Kâme:** Meram, arzu, maksat.

**Karîne:** Karışık bir iş veya mes'elenin anlaşılmasına, çözülmesine yarayan hâl, ipucu.

**Karye:** Köy.

**Kasîd:**1- Kasteden, tasarlayan; kıyan 2- postacı, haberci, tatar, ulak.

**Kemîne:**1-Noksan, eksik 2- aciz, hakir, zavallı.

**Kem-terâne:** Acizce, hakirce, cok küçükçe.

**Kerim:** 1- Kerem sahibi, cömert, verimcil 2- büyük, ulu.

**Kesir:** Çok, çok olan, bol.

**Kethudâ:** 1- Eskiden büyük devlet adamlarının, zenginlerin işlerini gören kimse, kâhya 2- Sanat ve meslek erbâbının işlerine bakmak üzere esnaf arasından seçilip hükûmetçe tâyin edilen kimse.

**Keys:** Zeka, anlayış, kavrayış.

**Kezâlik:** Keza bu; bu da öyle.

**Kısrak:** Dişi at.

**Kimesne:** Kimse.

**Kirâm:** 1- Soydan gelenler, soyu temizler; ulular, şerefliler 2- cömertler, eliaçıklar.

**Kise:** 1- Kese, küçük, büyük boy torba, kap 2- cepte taşınan para torbası 3- kumaştan yapılmış çanta biçimindeki torba 4- para, para hesabı; para gücü.

**Kof**:1- İçi boşalmış olan içi boş 2- değersiz.

**Kurb:** Yakınlık, yakın.

**Kurret-ül-ayn:** 1- Göz nuru 2- su teresi 3- parlak nurlu.

## L

**Levâzım:** 1- Lazım olan şeyler, gerekli olan şeyler; yaşamak geçinmek yolculuk için luzümlü olan nesneler 2- askerin yiyecek, giyecek, yakacak savaş eşyası ve bu işlerle uğraşan daire.

## M

**Mahâll:** Yer.

**Magsûb:** Zabt olunmuş, zorla alınmış.

**Mağrûr:** 1- Gururlu 2- bir şeye güvenen 3- güvenilmeycek şeye güvenib aldanan kendini beğenmiş 4- büyüklük taslayan.

**Mahdûm**: 1- Oğul, evlat 2- hizmet edene nispetle efendi veya hanım.

**Mahlûlât:** Mirasçısı olmayan bir ölünün evkafa veya miriye kalan mirası.

**Mahsûs:** Özel, hususi.

**Makule**: 1- Takım, çeşit, soy 2- ulam 3- ilim tasnifi yapılmış.

**Ma'lûmât:** 1- Ma'lum olan bilinen şeyler 2- biliş 3- bilgi.

**Mansıb:** Devlet hizmeti, me'muriyet.

**Mansûr:** 1- Nasrolunmuş, Allah'ın yardımıyla galib, üstün gelmiş.

**Manzûm:** 1- Nazmolunmuş, tanzim edilmiş, dizilmiş, düzenlenmiş, sıralanmış 2- vezinli kafiyeli söz.

**Manzûr:** Nazar olunan, bakılan, bakılmış, görünen, görülmüş 2- gözde olan, beğenilen.

**Ma'rûf:** 1-Herkesçe bilinen, tanınmış, belli 2- meşhur, ünlü 3- şeriatın emrettiği, uygun gördüğü.

**Ma'rûz:** 1-Arzolunmuş, arzolunan 2- bir şeyin karşısında tesiri altında bulunan 3- serilmiş, yayılmış 4- verilmiş, sunulmuş 5- söylenmiş, anlatılmış, denilmiş.

**Mashub:** Beraber alınmış, birlikte götürülmüş, kucaklanmış.

**Maslahat:** 1- İş, emir, husus, madde, keyfiyet 2- ehemmiyetli iş 3- barış, dirlik, düzenlik.

**Matlûb:** 1- Taleb edilen, istenilen, aranılan şey.

**Mazbût:** 1-Zabt olunmuş, ele geçirilmiş 2- yazılmış, kaydedilmiş 3- hatırda tutulmuş 4- muhafazalı, korunmuş 5- belli, belirtilmiş 6- sağlam

**Mazhar:** 1- Bir şeyin göründüğü çıktığı yer 2- nail olma, şereflenme 3- bazı tekkelerde otururak uyunurken dayanılan kısa değnek 4- erkek adı 5- bir çeşit tef.

**Mebnî:** 1- Bina olunmuş, yapılmış, kurulmuş 2- bir şeye dayanan 3- -den dolayı, -den ötürü.

**Meclîs:** 1- Oturulacak, toplanılacak yer 2- görüşülecek bir mes'ele için bir araya gelmiş olan insan topluluğu 3- devlet işlerini görüşmek üzere milletvekillerinin toplanması ve bu milletvekillerinin toplandıkları büyük bina.

**Mecruh:**1- Cerh olunmuş, yaralanmış 2- inandırıcı sözlerle çürütülmüş.

**Mef'ûl:** 1-İşlenmiş yapılmış, kılınmış 2- bir failin yaptığı, işlediği iş üstünde belli olan.

**Mefsedet:** Fesatlık, münafıklık, bozgunculuk.

**Mehamm:** 1- Ehemmiyetli şeyler 2- düşündürücü şeyler 3- luzümlü, gerekli şeyler.

**Mekârim:** Keremler, cömertlikler, elaçıklıkları; iyi ahlaklar.

**Meks:** 1- Öşür, bac, vergi 2- öşür, bac, cibayet etme.

**Melfûf:** Lefedilmiş, sarılmış, dürülmüş bir kâğıt içine konulmuş.

**Memâlik:** 1- Memleketler, ülkeler 2- bir devletin toprağı.

**Menût:** 1- Asılı, asılmış raptedilmiş 2- bağlı.

**Merkum:** 1- Yazılmış adı geçmiş 2- bayağı, adî, işsiz güçsüz kimse.

**Merkuz:** 1- Rekzolunmuş, dikilmiş, saplanmış 2- tabiatında, yaratılışında bulunan.

**Mess:** 1-Yapışma, değme, dokunma 2-meydana gelme.

**Mesmû'**: 1- İşitilmiş, duyulmuş, haber alınan 2- dinlenen, işitilen.

**Mesâbe:** Derece, rütbe; kadar.

**Mesbûk:** 1- Sebk etmiş, geçmiş, başkalarından geri kalmış, arkada bırakılmış 2- önde bulunan, ondan evvel geçmiş.

**Mestûr:** Satırlanmış, yazılmış, çizilmiş.

**Meşrûh:** 1- Şerh olunmuş, açıklanmış 2- uzun uzadıya anlatılan.

**Meştâ:** Kışlak, şita, kış mevsiminde barınılacak yer.

**Meştâ-nişîn:** Kışlak yerde ikamet eden kimse.

**Merz:**1-Toprak, sınır 2- yer.

**Mevaşi:** Davar (koyun, keçi) ve mal (öküz, inek) gibi hayvanlar

**Meyl:** 1-Eğilme, eğiklik; akıntı 2- sevme, tutulma 3- gönül akışı.

**Mezbûr:** Adı geçen yukarıda söylenmiş olan.

**Mezen**: Adet, usul, yol.

**Mezkûr:** Zikrolunmuş, adı geçmiş, anılmış.

**Mezrû'at:** Ekilip bitmiş tohumlar, ekinler.

**Miknet:** Kuvvet, kudret, güç, zor.

**Min-el-kadîm**: Eskiden beri, çok evvel.

**Minvâl:** 1- Çulhaların tezgâh aletlerinden üstüne bez sardıkları ağaç 2- tarz, yol, suret, şekil.

**Mîrî:** 1- Beğlik, devlet hazinesine bağlı 2- devlet hazinesi.

**Mirân:** Beyler.

**Muâhede:** 1- Karşılıklı and içme 2- antlaşma.

**Mûceb:** 1- İcab etmiş, lazım gelmiş 2- bir söz veya emrin icabet ettiği şey, netice 3- büyük bir me'murun kendisine sunulan evrakı tasdik için ettiği işaret paraf.

**Mucîb:** İcabet eden, teklifi kabul eden, istenileni yapan, sorulana cevap veren.

**Mugayyer:** Tagyîr edilmiş, değiştirilmiş, başkalaştırılmış**.**

**Muhabere:** Haberleşme, Mektuplaşma

**Muhaddid:** 1- Tahdid eden, sınırını çizen, sınırlayan 2- belirleyici, keskinleştirici.

**Muharrer:** Tahrir olunmuş, yazılmış, yazılı.

**Muhât:** 1- İhata olunmuş, etrâfı çevrilmiş, kuşatılmış 2- bir şeyiniçinde bulunan.

**Muhlis:** 1- Halis, katkısız 2- dostluğu, samimiliği her hali içten gönülden olan 3- erkek adı.

**Mukaddem:** 1-Takdim edilen, sunulan 2- önde olan, önden giden 3- önce gelen, önceki 4- değerli üstün 5- redif askerlerinin ayrıldığı iki kısımdan birincisi.

**Mukteza:** 1- İktiza etmiş, lazım gelmiş 2- kanun icabına göre yazılan yazı, derkenar.

**Mûmâ-ileyh:** İmâ edilen, adı geçen, yukarıda anılan.

**Müşârün-ileyh:** Adı geçen, adı anılan.

**Mutâ‘:** İtaat olunan, boyun eğilen, başkalarının kendisine itaat ettikleri.

**Mutâlebe:** 1- Talepte bulunma, hakkını isteme 2- dâvâ.

**Muvaffakiyet**: 1- Allah'ın yardımıyla başarı gösterme 2- ele geçirme başarma.

**Muvakkaten:** Muvakkat, geçici olarak, eğreti olarak.

**Mübaderet:** Bir iş yapmaya girişme.

**Mübeyyin:** Bildiren, açıklayan, ortaya koyan.

**Mübâne:** Telâk-ı bainle boşanmış olan kadınlar.

**Mübâyin:** 1- Başka türlü, ayrı 2- zıt.

**Mübin:** 1- Hayrı, şerri, iyiyi ve kötüyü ayıran 2- açık besbelli.

**Mücavir:** 1- Mücavir 2- mabet veya bir tekke yakınlarına çekilip oturan 3- yurdunu ve diyarını terkederek zamanını Harameyn-i Şerifeyn'de ibadetle geçiren.

**Mücazat:** 1- Karşılık 2- bir suça karşılık ceza çektirme.

**Müddea:** 1- İddia olunmuş, iddia olunmuş şey 2- dâvâ olunan şey 3- asılsız iddia edilen şey.

**Mülabis:** 1- Karışan 2- münasebet kuran; yakınlık gösteren.

**Mülûkâne:** Hükümdar gibi, hükümdara yakışacak yolda.

**Mümâna‘at:** Menetme, engel olma, önleme.

**Münâfese:** Haset, kin, çekememezlik, gizli düşmanlık.

**Münâzaun-fîh:** Hakkında munazaa olunan, ihtilâflı, davalı, kavgalı.

**Münbit:** İnbat eden, ekileni güzel yetiştiren, verimli.

**Münderic:** İndirac eden, içinde bulunan, yer almış.

**Münferid:** 1- İnfirâd eden, yanlız olan, tek, ayrı, kendi başına 2- tektük 3- hapishanede bir kişilik hücre.

**Müretteb**: 1- Tertib olunmuş, dizilmiş, yerli yerine konulmuş, 2- tayin edilmiş bir şey bir yer için ayrılmış 3- sonradan kurulmuş 4- danışıklı uydurma tertib olunmuş.

**Mürûr:** 1- Geçme, bir yandan girip öte yandan çıkma 2- geçip gitme 3- sona erme.

**Müstahdim:** İstihdam eden hizmette bulunan.

**Müsteban:** 1- Meydanda açık 2- açık olarak anlaşılan.

**Müstehcin:** İstihcah eden, çirkin, kötü, fena gören.

**Müsvedde:** Karalama taslak, beyan edilmek üzere ilk yazılan ve üzerinde düzelmeler yapılan yazı.

**Müşîr:** 1- Emir ve işaret veren 2- mareşal.

**Mütala‘a:** 1- Okuma 2- tetkik 3- düşünce.

**Müte‘allik:** 1-Asılı bağlı 2- taalluk eden, ilgili, ilişiği olan.

**Müte‘ayyin:** Ta‘ayyün eden, belli, meydanda olan, meydana çıkan.

**Mütecâviz:** 1-Tecavüz eden, geçen, aşan 2- sataşan, saldıran; sarkıntılık eden 3- fazla çok.

**Müteeddî:** Eda edici, öden, ödiyen, ödeyici.

**Müverrih:** 1- Tarih yazan, tarihçi 2- ‘ebced’ hesabına göre manzum olarak tarih düşüren kimse.

**Müyesser:** Kolayı bulunup yapılan, kolay gelen, kolaylıkla olan.

**Müzaheret:** Arkalama, yardım etme, koruma.

## N

**Nahv:** 1- Yan, yön, taraf, cihet 2- yol 3- gibi, benzer 4- söz dizimi sitaks.

**Nâire:** 1- Ateş, alev 2- sıcaklık.

**Nakdî**: Nakde mensup, nakitle ilgili, para bakımından olan, paraca.

**Nâm:** 1- İsim, ad 2- ün, lakab 3- adres 4- yerine vekillik.

**Nâsî:** Nisyan edici, eden, unutan, unutucu.

**Nâtık:** 1- Söyleyen, konuşan, lakırdı eden 2- idrak eden düşünen 3- bir ifadesi olan 4- bir şeyi gösteren 5- beyan eden bildireb, bildirici 6- erkek adı.

**Nazîr:** Benzer, eş.

**Nefsân**: 1- Canlılığın uyandırdığı duygularla ilgili 2- kin ve garezle ilgili.

**Nehb:** Yağma, çapul.

**Nemed:** Keçe, kebe.

**Nev’i:** Nevi ile, çeşitle, cinsle, sınıfla ilgili.

**Nısf:** 1- Yarım, yarı 2- bir yazı stili.

**Nihade**: Konmuş, konulmuş, koymuş, komuş.

**Nisvân:** Kadınlar.

**Niyâz:** 1- Yalvarma, yakarma 2- dua 3- bazı tarikatlarda küçüğün büyüğe karşı selam, saygı ve duası 4- ihtiyaç, muhtaçlık 5- Bektaşi edebiyatında rica ve duayı muhtevi manzum veya manzur sözler.

**Nush:** Nasihat verme, öğüt.

**Nuzûl**: 1- Aşağı inme 2- konağa inme, konaklama.

## P

**Pây-mâl:** Ayak altında kalmış, çiğnenmiş.

**Penâh:** Sığınma, sığınacak.

**Pişe-gâh:** İşyeri, fabrika.

**Pištov:** Tabanca.

## R

**Rabtîye:** Raptiye, pünez; bağlayacak yer.

**Raci‘:** 1- Geri dönen 2- münasebeti olan 3- bir şahıstan kinaye alan zamir.

**Rakîm:** Yazı yazılacak levha.

**Refî‘:** Yüksek, yüce.

**Refte**: Gitmiş, geçmiş.

**Rehd:** Bastırarak ezme.

**Rekz:** Yere saplama, dikme, kurma.

**Re’sul:** 1- Elçi 2- peygamber, yalavaç.

**Reviş:** 1- Gidiş, yürüyüş 2- tarz, uslüp 3- tutum, yol 4- geçiş oluş.

**Rezin:** 1-Vakarlı, temkinli, ağır, ağırbaşlı 2- sağlam.

**Riâyet:** 1- Gütme, gözetme 2- Saygı, sayma 3- ağırlama.

**Rüsûm:** 1-Vergiler, gümrük vergileri 2- usûl, merasim.

**Rüûs:** 1- Başlar 2- sadrazamın verebileceği küçük rütbeler içi verilen hükümler 3- ilmiye, sarıklı ulema derecelerinden biri.

**Rü’yet:** 1- Görme, bakma, görülme 2- idare etme, çevirme, yönetme 3- araştırma.

## S

**Sâbik:** 1- Geçici, geçen, geçmiş 2- şimdikinden bir evvel me’muriyette bulunmuş olan 3- ilerde bulunan zamanca, rütbece, önde bulunan.

**Sadâret-penâh:** Sadrazam bulunan.

**Sâdır:** Çıkan.

**Sâire:** 1- Sair'in müennesi 2- seyr ve hareket eden.

**Sâlifü'l- beyân:** Beyanı geçmiş, bildirilmiş.

**Salyâne:** Yılda bir alınan vergi; tanzimattan önce bir kısım me'murlara müstahdemlere yıllık olarak verilen vazife.

**Sâmî:** Yüksek, yüce.

**Sâniha:** Çok düşünmeden fikre doğan, akla gelen şey.

**Savb:** Taraf, yön, cihet.

**Sâye:** 1- Gölge 2- koruma, sahip çıkma 3- yardım.

**Sebil:** 1- Yol, büyük cadde 2- sebil, su dağıtılan yer 3- hayrat olarak, parasız dağıtılan su.

**Semen:** Baha, kıymet, değer, tutar.

**Senâ-verî:** Birini medhedene, övene ait, onunla ilgili.

**Ser-dâde:** Baş vermiş, baş göstermiş olan.

**Ser-efrâz:** Başını yukarı kaldıran, yükselten, benzerlerinden üstün olan.

**Sevâbık:** Geçmiş şeyler, geçmiş haller; geçmişte işlenmiş suçlar.

**Seyf:** 1- Bez 2- elbise.

**Sıbyân:** Çocuklar.

**Sirkât:** Hırsızlık, çalma, çalınma.

**Sivâ:** Başka, gayrı.

**Su':** 1- Kötülük, fenalık 2- kötü, fena.

**Sühûlet:** 1- Kolaylık 2- kolaylık vasıtası 3- yavaşlık, usul; nazik muamele 4- elverişli kullanışlı 5- paraca kolaylık.

**Sünûh:** 1- Sağlam ve emin olma 2- adamakıllı bilme 3- diş yuvaları, diş çukurları.

**Sürh:** 1- Kırmızı, kızıllık 2- kırmızı mürekkep 3- bab veya fasıl başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmış olan yazma kitap.

**Suver:** Suretler.

## Ş

**Şâkî:** Şikayetçi, şikayet eden.

**Şâmil:** 1-İçine alan, kaplayan, çevreleyen 2- erkek adı.

**Şecâat:** Yiğitlik, yüreklilik.

**Şedide**: Bela, musibet, büyük sıkıntı.

**Şitâ:** Kış.

**Şiyem:** Huylar, tabiatlar.

**Şukka:** Parça, kumaş ve kağıt parçası.

**Şürût:** Şartlar.

## T

**Tâbi‘**: 1- Birinin arkası sıra giden ona uyan 2- boyun eğen; bağlı kalan, birinin emri altında yaşayan 3- kendinden evvelki kelimeye göre hareke alan.

**Tagallüb:** Zorbalık, zorla hüküm sürme.

**Tağrîb:** 1- Birini gurbete gönderme, göderilme 2- memleketten çıkarma, uzaklaştırılma 3- kovma.

**Tağşîş:** 1- Karıştırma, saflığını giderme 2- değerli birşeyi değersiz bir şeyle karıştırma.

**Tahaddüs:** 1- Sezgi 2- yok iken peyda olma, ortaya çıkma, meydana çıkma.

**Tahakkuk:** Hakikat olarak meydana çıkma, gerçekliği anlaşılma.

**Tahallüs:** 1- Halas olma, kurtulma 2- şiirde mahlas kullanma.

**Tahassür: 1-** Hasret çekme, 2- çok istenilen ve ele geçirilmeyen şeye üzülme.

**Tahrîr:** Yazma, yazılma.

**Ta'kid:** 1- Düğümleme, düğümlenme 2- ibâreyi veya cümleyi anlaşılmaz şekilde düzenleme.

**Takrîb:** 1- Yaklaştırma, yaklaştırılma 2- tahmin 3- yolunu bulma.

**Taltîf:** 1- Gönül okşama, gönülü hoş etme 2- yumuşatma; yumuşatacak bir ilaç kullanma 3- rütbe, nişan, maaş arttırımı gibi şeylerle sevindirme.

**Tasaddi:** Bir işe girişme, başlama.

**Tatbîkan:** Tatbik suretiyle; uygulayarak.

**Tasallut:** Musallat olma, sataşma, başına ekşime.

**Teferrüs:** Sezme, anlar gibi olma.

**Tefrîk:** Ayırma, seçme, ayırdetme.

**Tekeffül:** Birine kefil olma, kefalet etme veya verme.

**Tekevvün:** Var olma, meydana gelme, oluş.

**Te'kîd:** 1- Kuvvetleştirme, sağlamlaştırma 2- üsteleme bir iş için evvelce yazılan bir yazıyı tekrarlama 3- pekiştirme.

**Temessük:** Tutulma, sarılma, borc senedi.

**Teng:** 1- Dar, sıkıntılı 2- denk, eşya, yük dengi.

**Tensîb:** Münasib görme, uygun bulma.

**Terhîb:** Birine 'merhaba' deme, hal hatır sorma.

**Terkîm:** 1- Rakam atma, atılma 2- yarma 3- yazma.

**Tesâbur:** Bir işi devamlı olarak yapma, bir şeye devam etmek üzere çalışma.

**Teshîr:** Zapt ve istila etme, ele geçirme, elde etme.

**Teskît:** Susturma.

**Tesmîm:** Zehirleme.

**Tesviye:** 1- Beraber etme, düz etme, düzleme 2- ödeme 3- hükümetçe bir yere gönderilen erlere bilet yerine geçmek üzere verilen kağıt 4- neticeye bağlama.

**Teşhir:** 1- Şöhretlendirme, şöhretlendirilme 2- gösterme 3- sergiye koyup herkese gösterme 4- hakarete uğratmak için halka gösterme 5- dillere düşürme, ortalığa düşürme 6- çekme, çekilme.

**Tevabi‘:** 1- Bir kimsenin hizmetinde bulunanlar, birinin adamları 2- bir kimsenin mesleğini tutanlar, fikir bakımından ona bağlı olanlar 3- uşaklar 4- bir merkeze bağlı olan yerler 5- peykler.

**Tevarud:** 1- Arka arkaya gelme, her yandan gelip birikme 2- iki sairin birbirinden habersiz olarak aynı mısra veya beyit söylemeleri.

**Te’vîl:** Sözü çevirme söze ayrı mana vermeye kalkışma.

**Tevliye:** 1- Mütevellilik, vakıf işlerine bakma vazifesi 2- yüz çevirme, yüz döndürme 3- sahip olunan malın peşin değeri ile başkasına tevcih etme.

**Tezâyüd:** Sıkışma.

**Tezkir:** 1- Hatıra getirme, hatırlatılma 2- bir kelimeyi müzekker 3- vaaz ve nasihat etme.

**Tezyîn:** Zinetlendirme, süsleme, süslenme.

**Tisyar:** Gönderme, irsal.

**Tizkar:** Hatırlama, anma, hatıra getirme.

**Töhmet:** Birine isnad edilen suç, işlenildiği sanılan fakat gerçekleştiği henüz meydana çıkmamış olan suç, kabahat.

## U

**Uhde:** 1- Söz verme, bir işi üzerine alma 2- vazife, birinin üzerinde bulunan iş 3- yapma, becerme 4- sorumluluk.

**Uhûd:** Ahîdler; yeminler; anlaşmalar.

**Umde:** 1- Dayanılacak, güvenilecek şey, kimse, yer; dayak, dayanak, destek 2- ilke, prensib 3- herkesin güvendiği; itîmadı olan kimse.

## Ü

**Übhet:** Büyüklük, ululuk.

## V

**Vahîb:** Hibe eden, bağışlayan, bağışlayıcı.

**Vâhî, vâhiye:** Boş, manasız, faydasız, ehemmiyetsiz (şey).

**Vaîd:** Birini iyiliğe sevk ve kötülükten uzaklaştırmak için korkutma yıldırma.

**Vafire:** Çok, bol.

**Vâlâ:** Yüksek, yüce.

**Vâlâ-şân:** Şanı yüce.

**Valî:** Bir eyaleti idare eden en büyük me'mur.

**Vâride:** 1- Gelmiş olan şey 2- akla gelen şey düşünce 3- resmi daireye gelen evrak.

**Vecîh:** 1- Bir kavmin ulusu, büyüğü, başkanı 2- güzel, hoş, latif 3-uygun, münasib.

**Veliyü'n-ni'am**: Şeyhislam.

**Vusûl:** Ulaşma, gelme, varma, erişme, yetişme.

**Vücûh**: 1- Yüzler, çehreler, suratlar 2- bir memleketin ileri gelenleri.

## Y

**Yed:** 1- El 2- kuvvet, kudret, güç 3- yardım 4- vasıta 5- mülk.

**Yegân:** Birler, tekler.

## Z

**Zabtiyye**: Tanzimattan sonra memleket içi güven emniyet işleriyle vazifeli daireye verilen ad.

**Zâde**: 1- Evlat, oğul 2- insaniyetli, doğru adam 3- doğmuş meydana gelmiş manalarıyla birleşik kelimeler yapar.

**Zâhir:** 1- Görünen, görünücü, açık, belli, meydanda 2- elbette, şüphesiz, öyledir ya 3- galiba, zannederim, umulur ki 4- görünüşe göre anlaşılan 5- dış, yüz, görünüş.

**Zenbûrek**: 1- Zenberek 2- hayvan üzerinde taşınan küçük top.

**Zenîm:** 1- Bir kavme sonradan katılma, aslında onlardan olmayan 2- soyu bozuk, soysuz, aşağılık.

**Zenne:** 1- Kadın kısmı 2- orta oyununda kadınrolünde ve kılığında bulunan erkek.

**Zer-ger**: Kuyumcu.

**Zuhûr**: Görünme, meydana gelme, baş gösterme.

# KAYNAKÇA


AKDAĞ Mustafa, **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

ANDERSON, Benedict, **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, (çev.), İskender SAVAŞIR, Metis Yayınları, İstanbul 1995.

AŞAN, Muhammet Beşir, **Elazığ, Tunceli ve Bingöl illerinde Türk İskânı (XI-XIV. Yüzyıl)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniersitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 1989.

ATEŞ DURÇ, Safiye, "**Türkiye'de Aşiret ve Siyaset İlişkisi: Metinan Aşireti Örneği**", ( " Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 2009.

AYVERDİ, İlhan, **Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2011.

BEŞİKÇİ, İsmail, **Doğu Anadolu'da Göçebe Kürt Aşiretleri**, Yurt Yayınları, Ankara 1992.

BOZKURT Serhat, "Haydaranlı Aşireti Tedibi", **Kürt Tarihi Dergisi**, Sayı: 31, Aryan Basım, İstanbul 2018.

BRUİNESSEN, Martin V., **Ağa, Şeyh, Devlet**, (çev.), Banu YALKUT, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.

CİN, Halil, **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1985.

ÇABUK, Fehmi Naz, **II. Abdulhamid Dönemi Osmanlı- İran ilişkilerinde Kürt Aşiretleri Meselesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) Kayseri 2013.

DEMİR, Alpaslan "Osmanlı Devleti'nde Yörükler ile Yerleşiklerin Kavgası: Kayıp Köyler Meselesi", **Akademik Bakış**, C. 11, ss. 15-31.

DÜZGÜN, Dilaver, "Divanü Lügati't-Türk'te Sosyal Normları Karşılayan Kavramlar", **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 35, ss. 201-215.

ERÖZ, Mehmet, **Yörükler**, Türk Dünyası AraştırmalarıVakfı, İstanbul 1991.

GÖKALP, Ziya, **Kürt Aşiretleri Üzerine Sosyolojik Tetkikler**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2011.

GÖĞEBAKAN, Göknur, "Doğu Anadolu'nun Osmanlı Hâkimiyetine Girişi", **Türkler Ansiklopedisi**, c. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

GREGORY, Tımothy E., **Bizans Tarihi**, (çev.) Esra Ermert), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

GÜL, Muammer, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hâkimiyeti**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005.

GÜNDÜZ, Tufan, **Anadolu'da Türkmen Aşiretleri**, Yedi Tepe Yayınevi, İstanbul 2016.

HALLAÇOĞLU Yusuf, **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı Ve Sosyal Yapı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998.

HALDUN İbn-i, **Mukaddime I**, Sevim Belli (Çev.), Onur Yayınevi, Ankara 2014.

İNALCIK, Halil, **Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

İNALCIK, Halil, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ(1300-1600)**, Ruşen Sezer (Çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.

İNBAŞI, Mehmet, "XVII. Yüzyılda Bitlis Sancağı ve İdarecileri", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 33.

KARADOĞAN, Ahmet, "Anadolu'nun Türkleşmesi Sürecine Farklı Bir Bakış", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

KAYA, Ayhan, İ. Emre IŞIK, Bahar ŞAHİN, Esra ELMAS, Basri ÇAĞLAYAN, Pelin AKSOY, "Final Raporu", **Türkiye'de İç Göçler; Bütünleşme mi Geri Dönüş mü?** İstanbul 2008.

KÖPRÜLÜ, Fuat, **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

KURŞUN Zekeriya, "Mehmed Hurşid Paşa'nın Seyahatname-i Hudud Adlı Eserine Göre XIX. yüzyıl Ortalarında Bâyezit Sancağı", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, Sayı 2, ss.101-122.

LEWİS, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (çev.) Boğaç Babür TURNA, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2017.

LEWİS Bernard, **Ortadoğu**, Arkadaş Yayınevi, Selen Y.Kölay (Çev.), Ankara 2017.

MATEOS, Urfalı, **Urfalı Mateos Vekayi-Namesi (952-1136) ve Papaz Grigorun Zeyli (1136-1162)**, (Çev.) Hrant D. ANDREASYAN, TTK Yayınları, Ankara 2000.

MUSTAFA, Naima, **Naima Tarihi**, (çev.) Zuhuri Danışman, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1967.

NİKİTİN, Bazil, **Kürtler; Sosyolojik ve Tarihi İnceleme**, (çev.), Hüseyin DEMİRHAN, Cemal SÜREYYA, Deng Yayınları, İstanbul 1991.

ÖZTÜRK, Mustafa, **16.Yüzyılda Kilis Urfa Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler-Oymaklar**, Elazığ: Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Elazığ 2004.

PARLATIR, İsmail, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yayınevi, Ankara 2011.

SEVİM, Ali, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi Başlangıçtan 1086'ya Kadar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

SEZEN, Tahir, **Osmanlı Yer Adları**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2017.

SÜMER, Faruk, **Yerel Bir Güç Olarak Aşiretin Siyasal Fonksiyonu**, ("Yayınlanmamış Doktora Tezi"), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 2009.

TATAR, Taner, H. Canbay TATAR, "Türk Kültüründe Töre Müessesesi", **Dini Araştırmalar Dergisi**, C: 8, ss. 273-286.

TEKİN, Ferhat, "**Hakkâri Örneğinde Aşiret, Cemaat ve Akrabalık Örüntülerinin Modernleşme ve Kırsal Çözülme Sürecindeki Siyasal ve Toplumsal Sonuçları**", (" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi" Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) Konya 2005.

TEKİN, Zeki, "Zeynel Bey ve Oğullarının Hakkâri Hâkimliği Mücadelesi ve İsyanları", **SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C: 10, ss. 120-132.

TURAN, Osman, **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2009.

TÜRKAY Cevdet, **Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğun'da Oymak, Aşiret Ve Cemaatlar**, İşaret Yay., İstanbul 2012.

ULUÇ, A. Vahap, "**Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Toplumsal ve Siyasal Yapısı: Mardin Örneği'nde Siyasal Katılım"**, ("Yayımlanmamış Doktora Tezi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 2007.

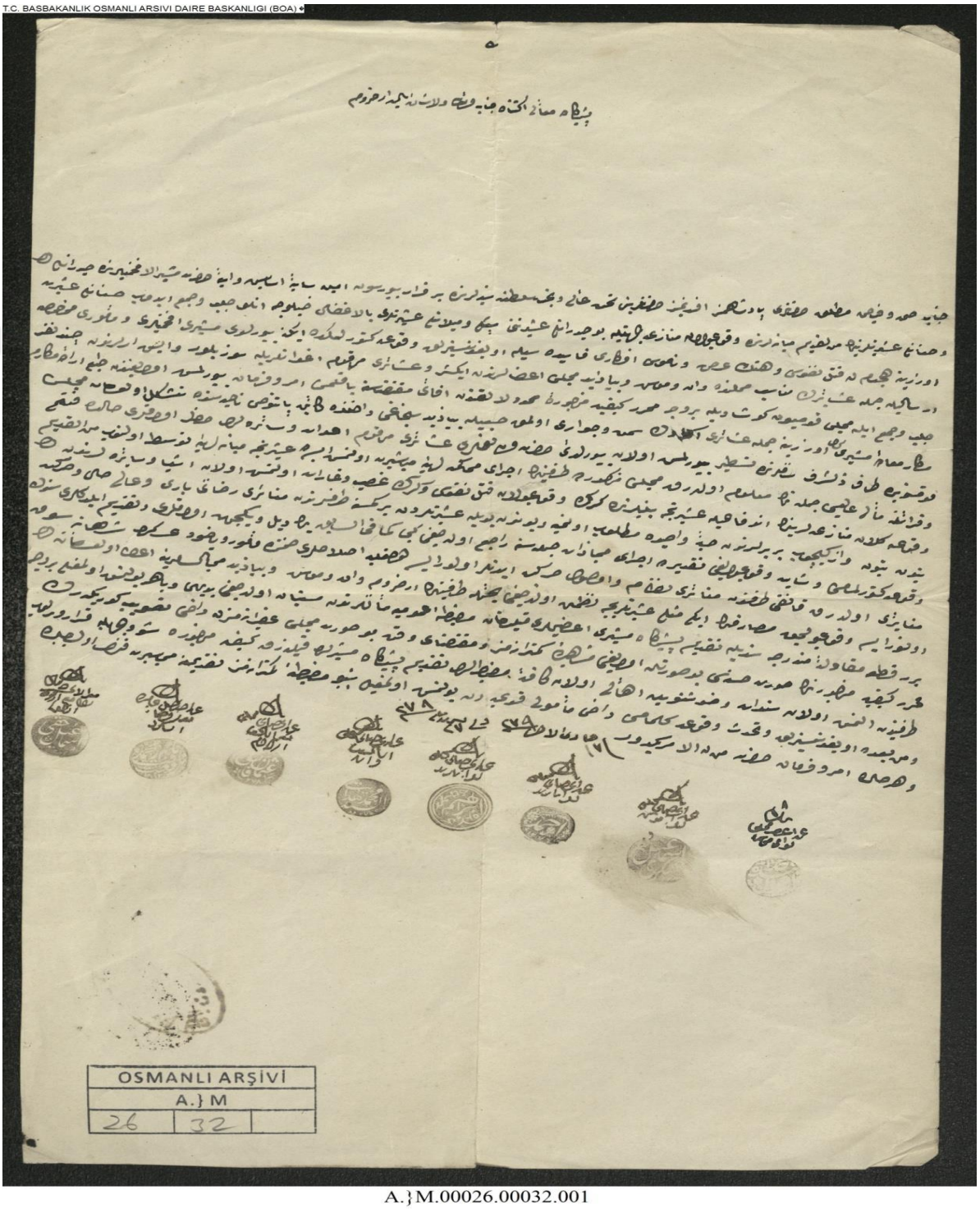
ÜNSAL, Artun, **Anadolu'da kan davası; yaşamak için öldürmek**, (çev.), N. ÖKTEM, E. ÖKTEM, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.

ÜNER, M. Emin, **Aşiret, Eşkıya ve Devlet**, Yalın yayıncılık, İstanbul 2009.

VASİLEV, A. A., **Bizans İmparatorluğu Tarihi I**, (çev.) Arif Müfid MANSEL, Maarif Matbaası Yayınları, Ankara 1993.

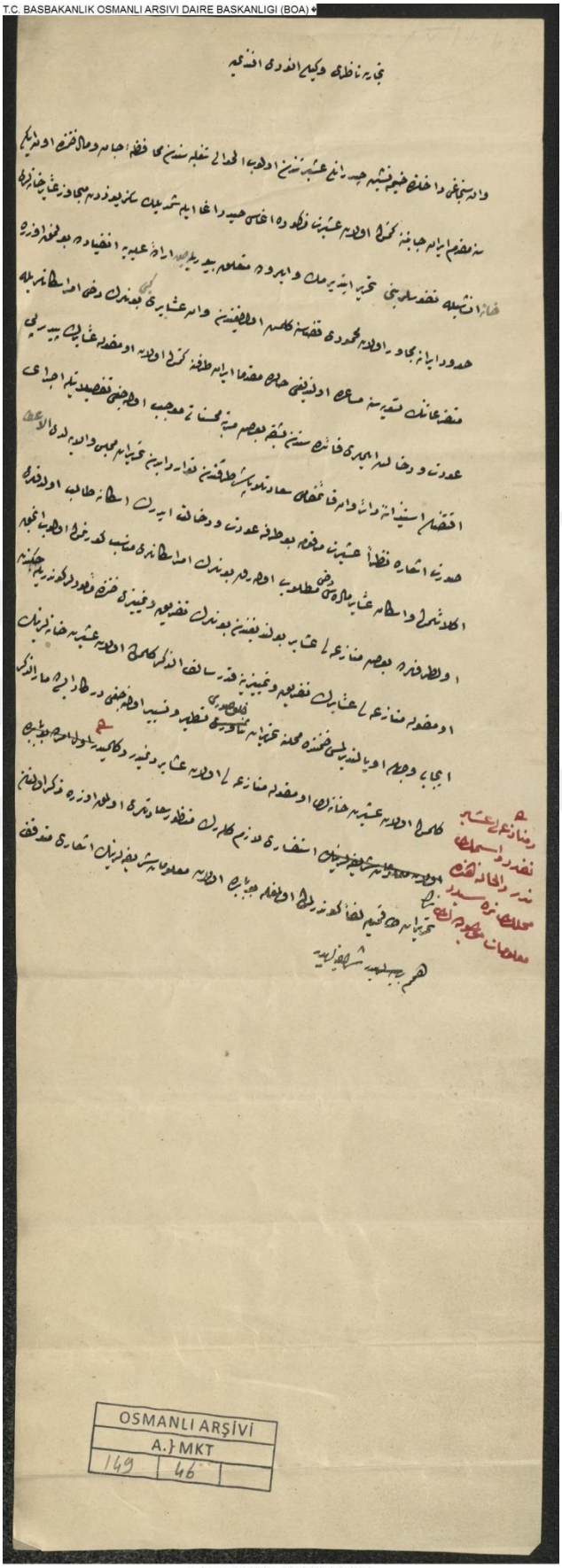
YILDIRIM, Ayşe, "**İki Aşiret Arasında Kültürel Rekabet ve Çatışma**", ("Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 2004.

# EKLER




A.}M.00026.00032.001

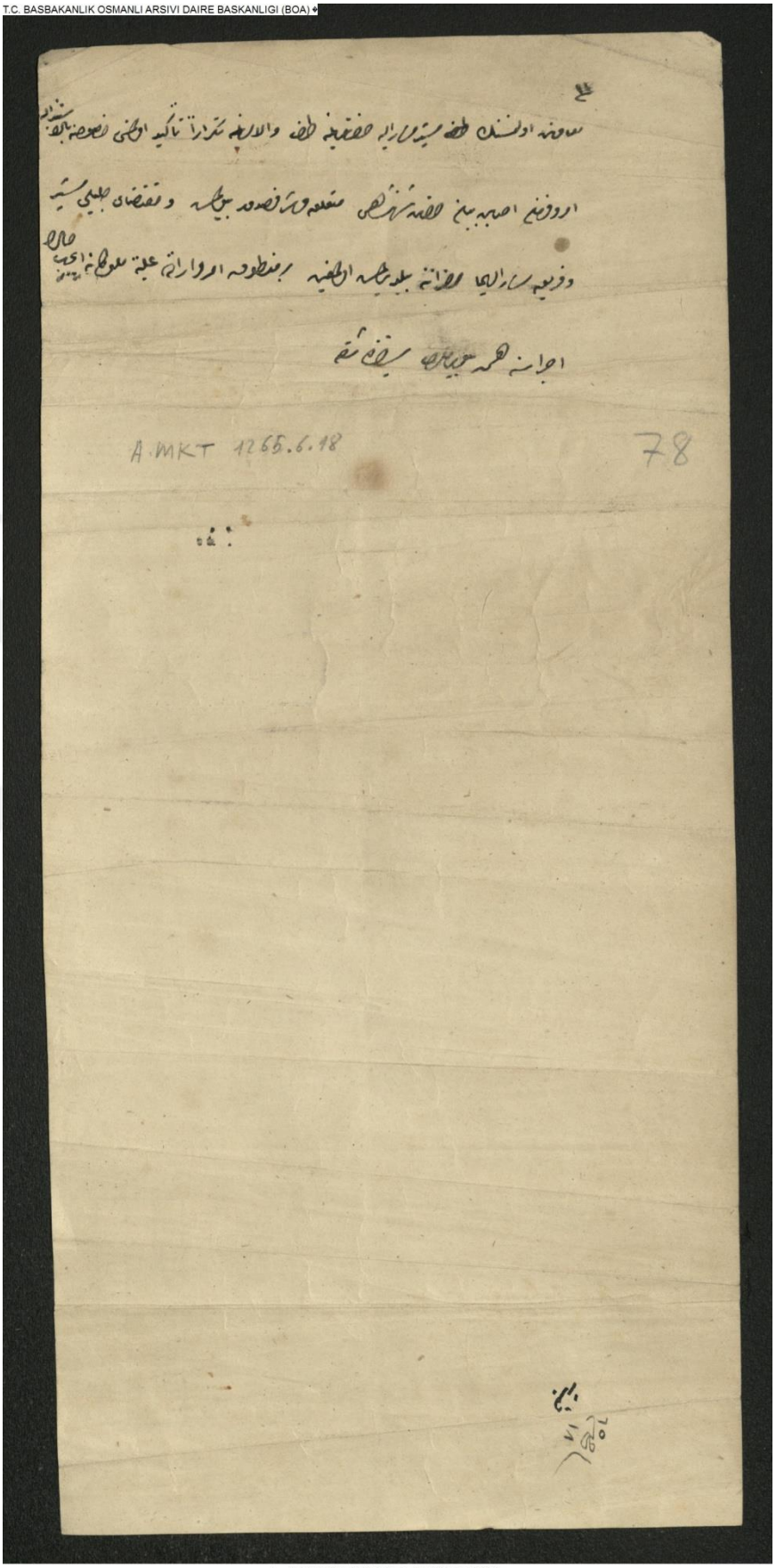
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)



OSMANLI ARŞİVİ
A.}MKT
149 | 46

A.}MKT.00149.00046.001

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

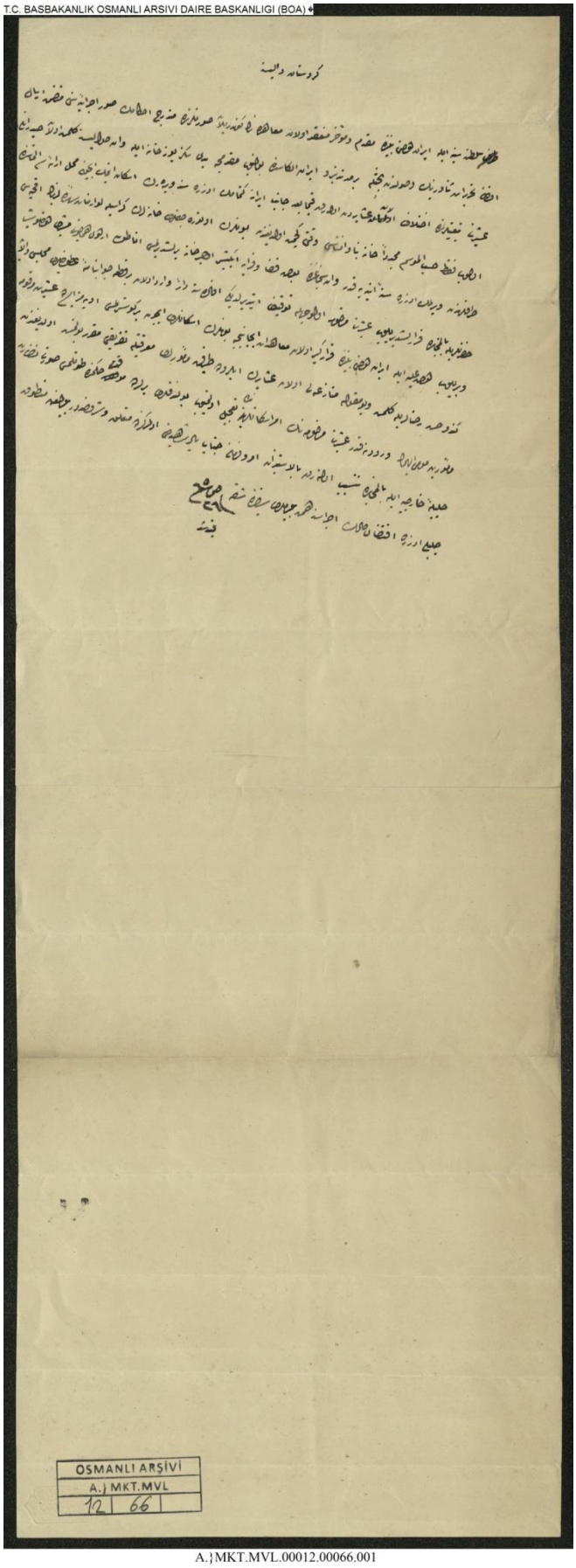


A.MKT 1265.6.18

78

A.}MKT.00196.00078.001

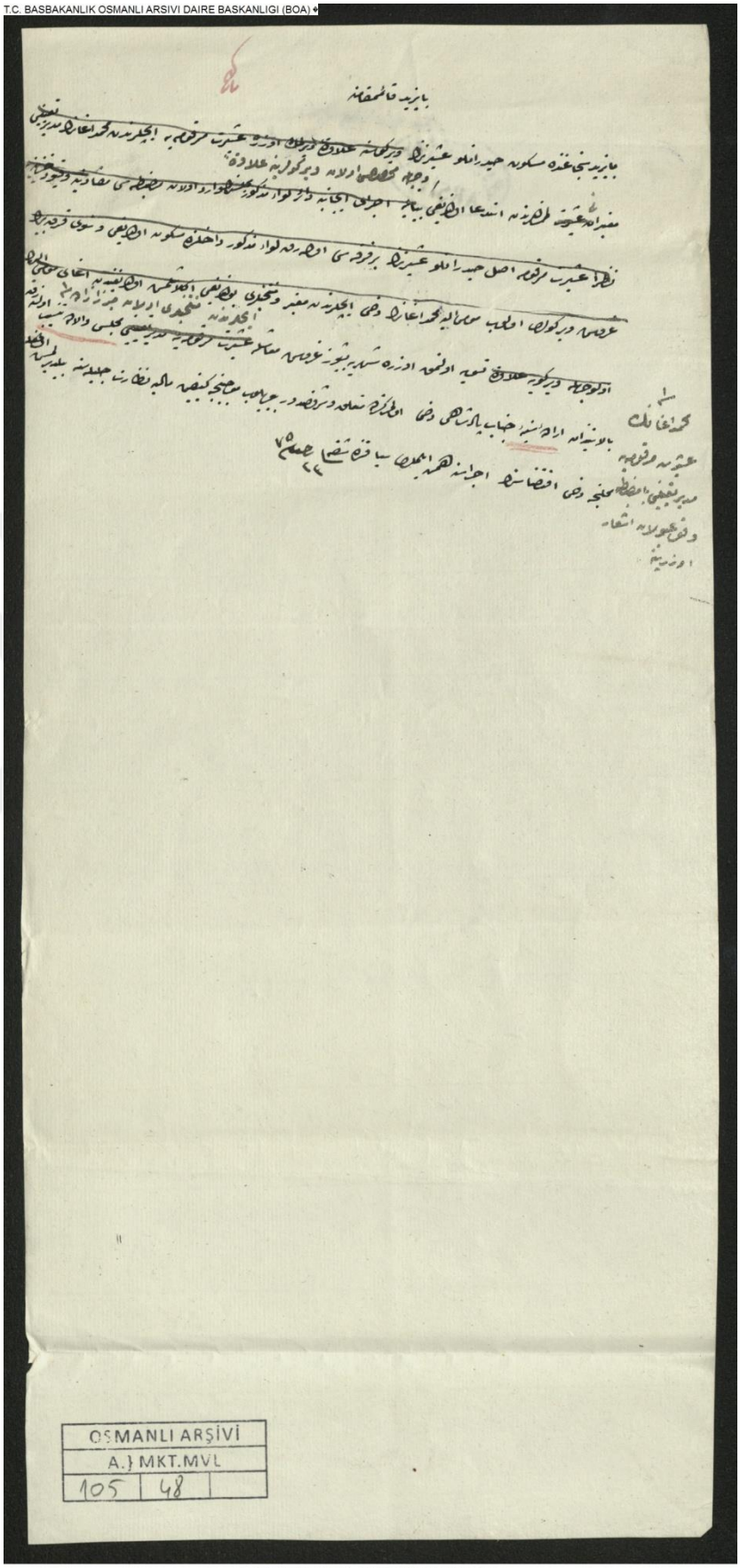
T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)



OSMANLI ARŞİVİ
A.}MKT.MVL
12 66

A.}MKT.MVL.00012.00066.001

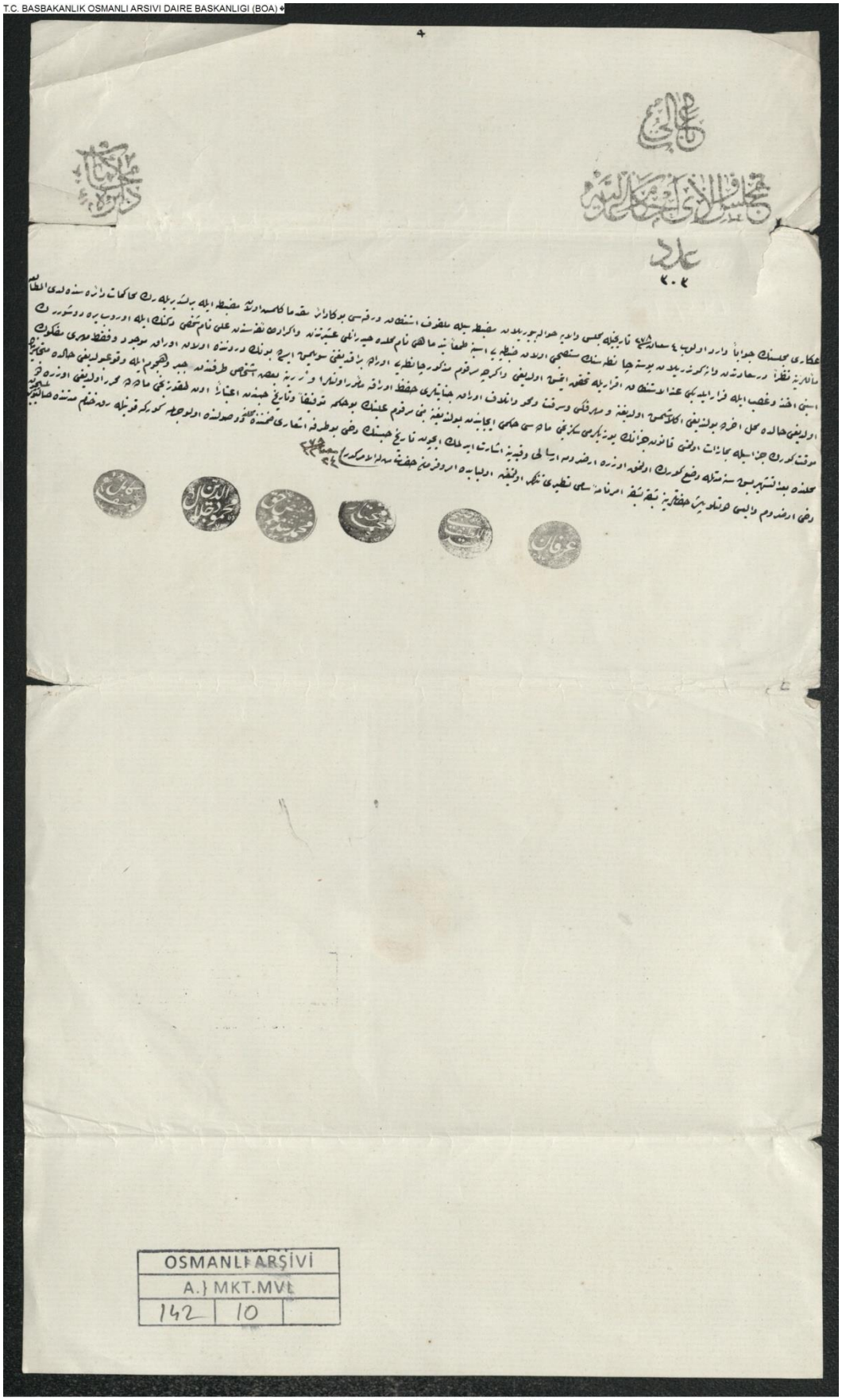
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)



OSMANLI ARŞİVİ
A.} MKT.MVL
105 | 48

A.}MKT.MVL.00105.00048.001

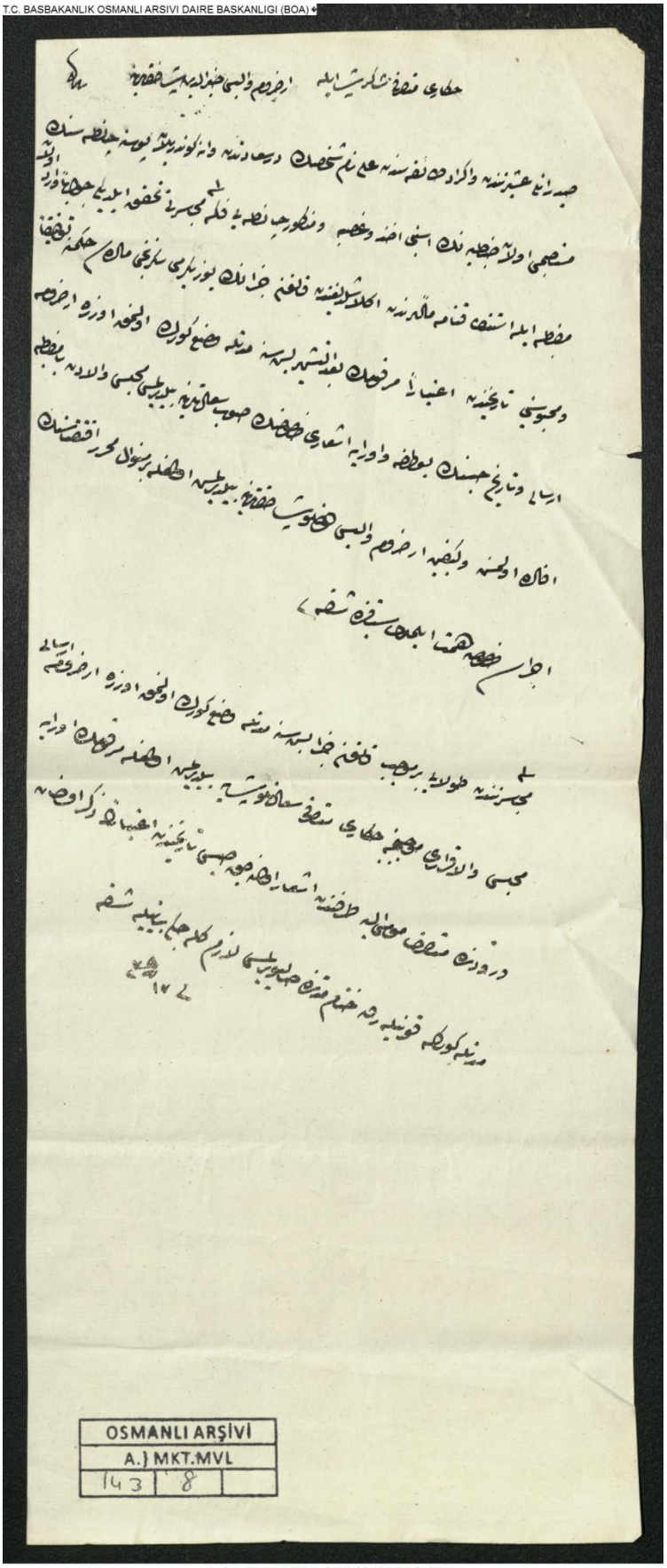
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)



OSMANLI ARŞİVİ
A.} MKT.MVL
142 | 10

A.}MKT.MVL.00142.00010.001

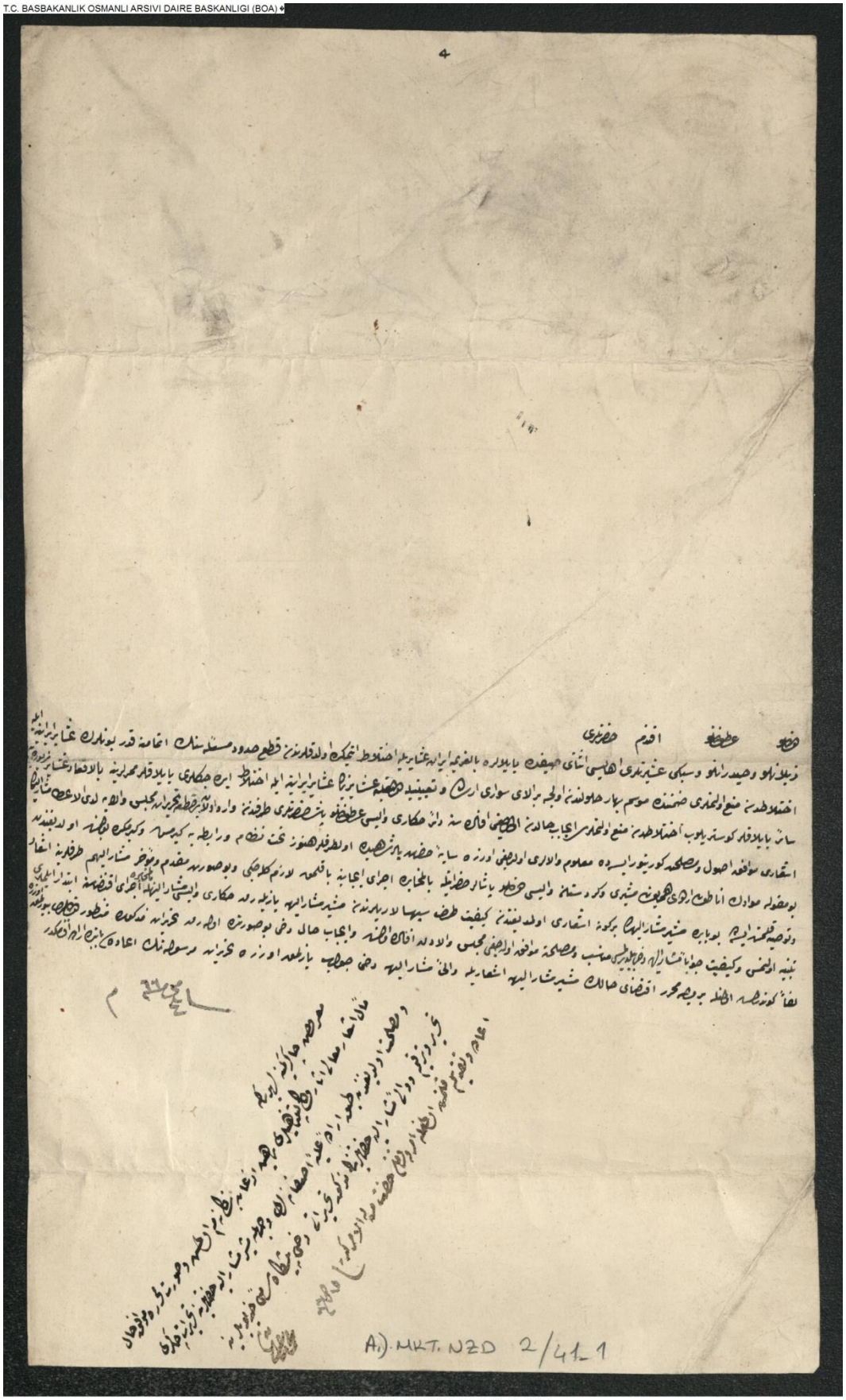
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)



OSMANLI ARŞİVİ
A.} MKT.MVL
143 | 8

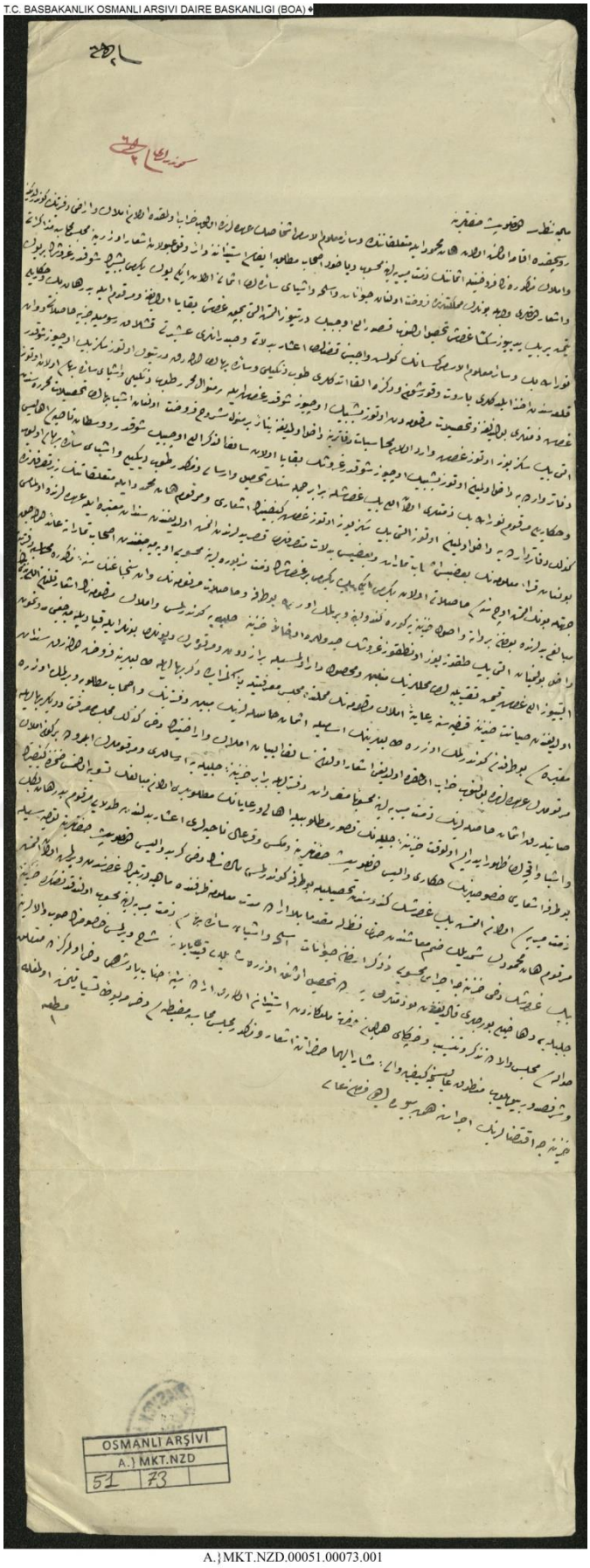
A.}MKT.MVL.00143.00008.001

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)



A.}MKT.NZD.00002.00041.1.001

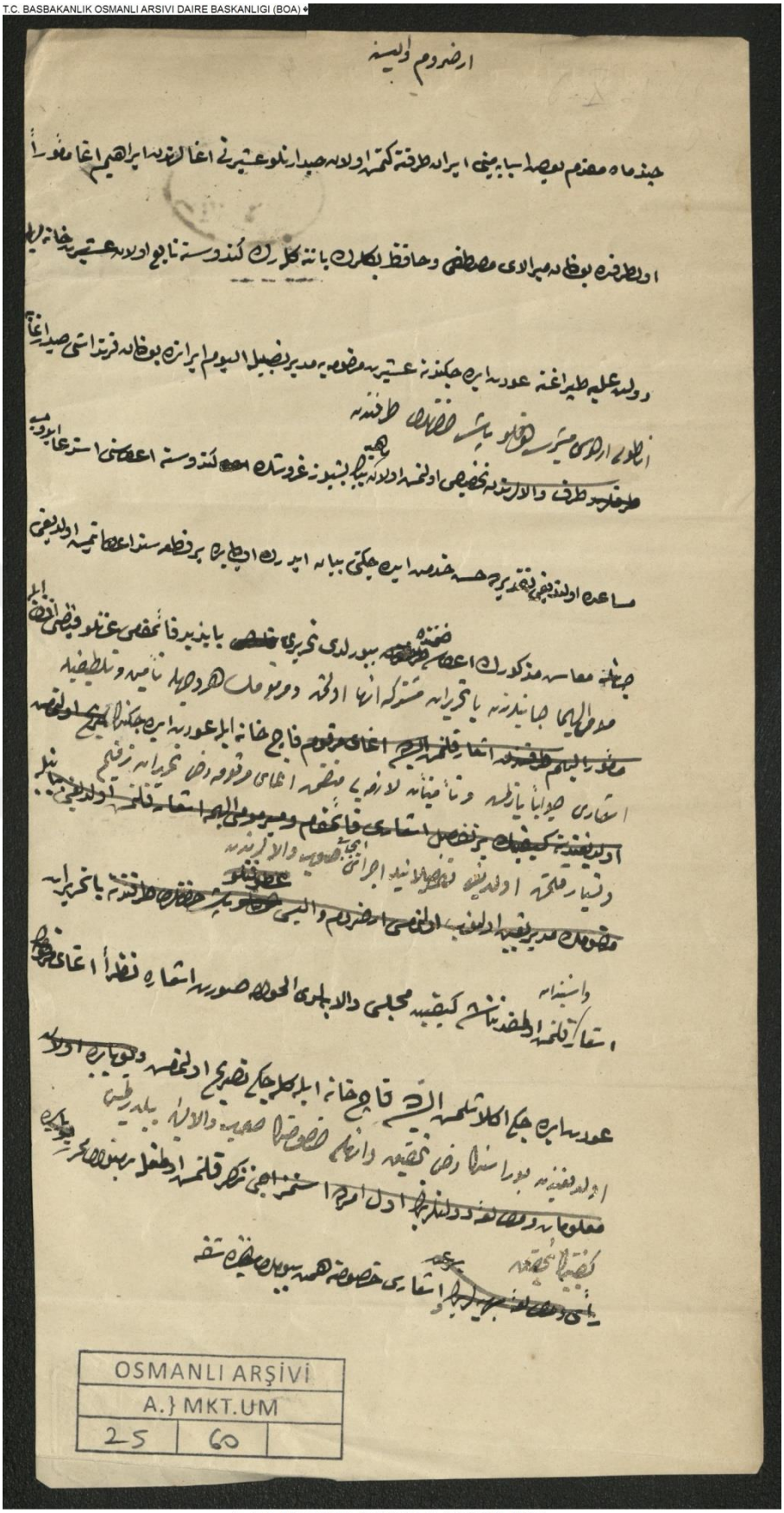
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)



OSMANLI ARŞİVİ
A.} MKT.NZD
51 73

A.}MKT.NZD.00051.00073.001

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

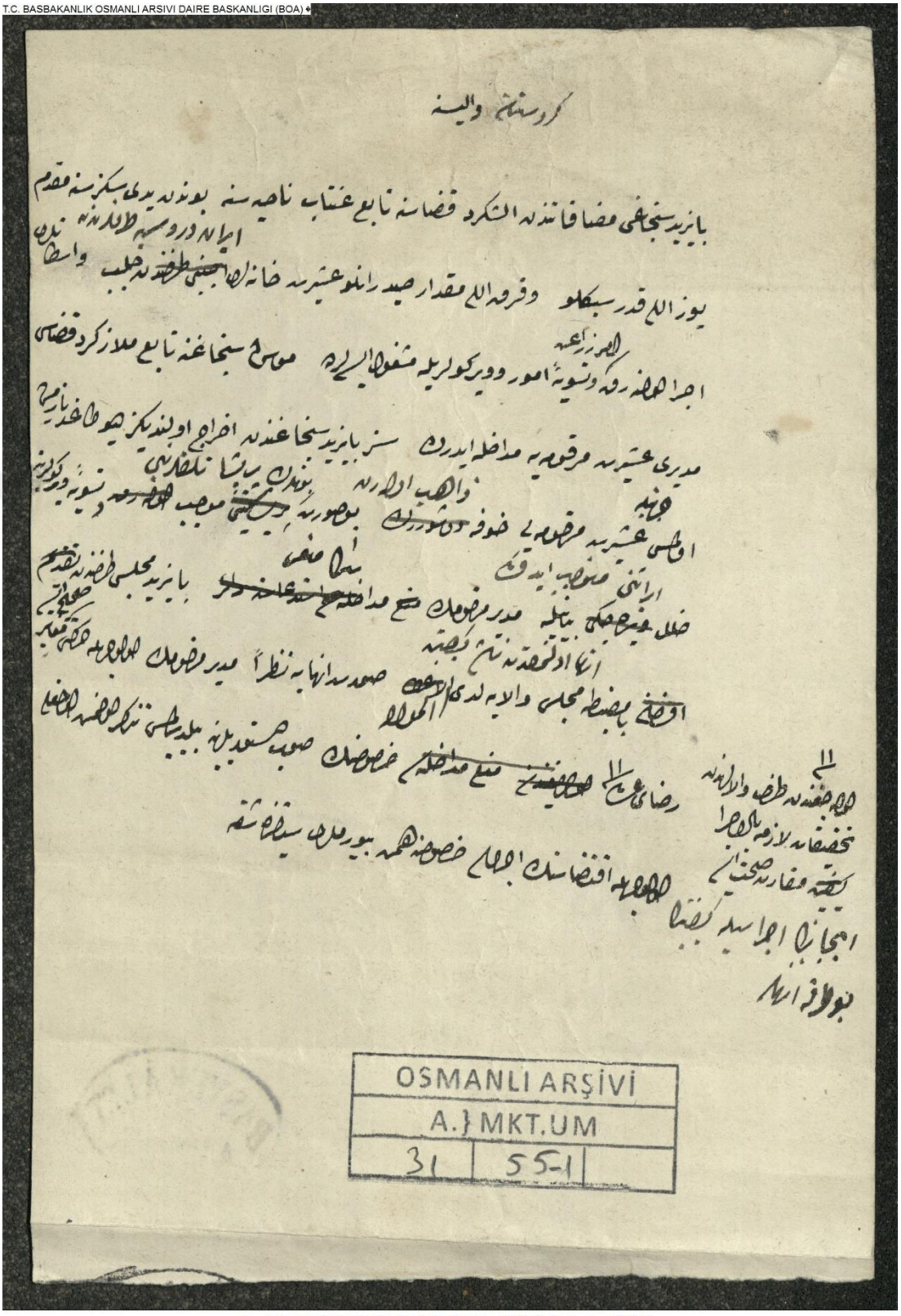


ارضروم ولیسنه

OSMANLI ARŞİVİ
A.} MKT.UM
25 | 60

A.}MKT.UM.00025.00060.001

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)



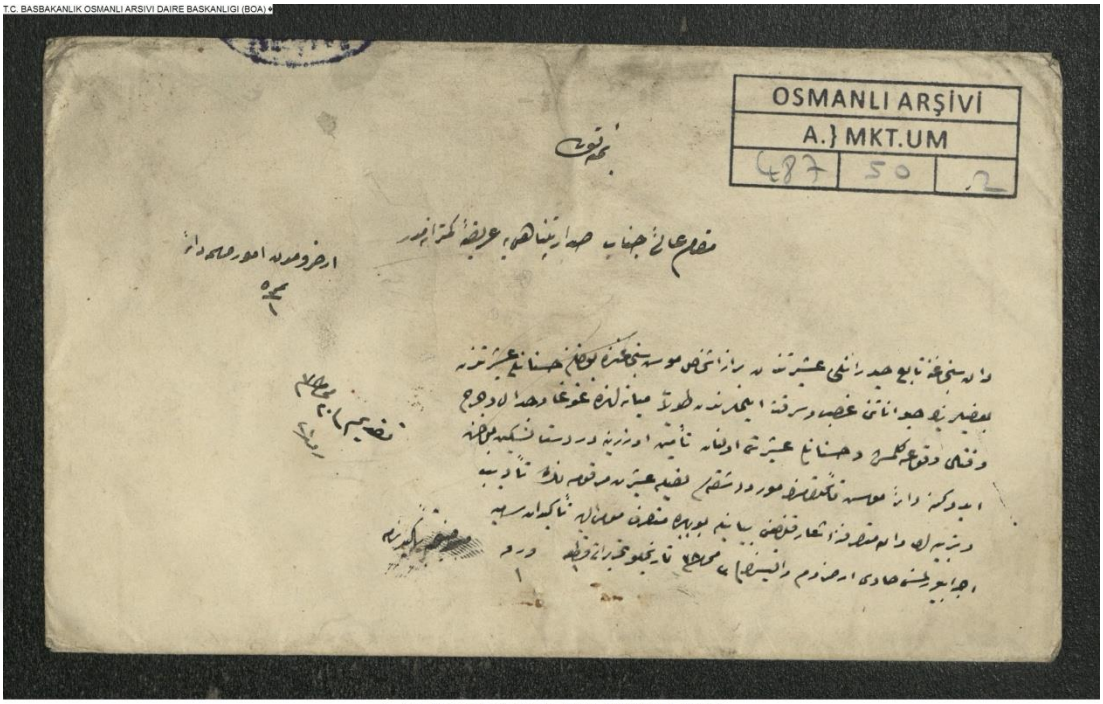
OSMANLI ARŞİVİ
A.}MKT.UM
31 | 55-1

A.}MKT.UM.00031.00055.1.001

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

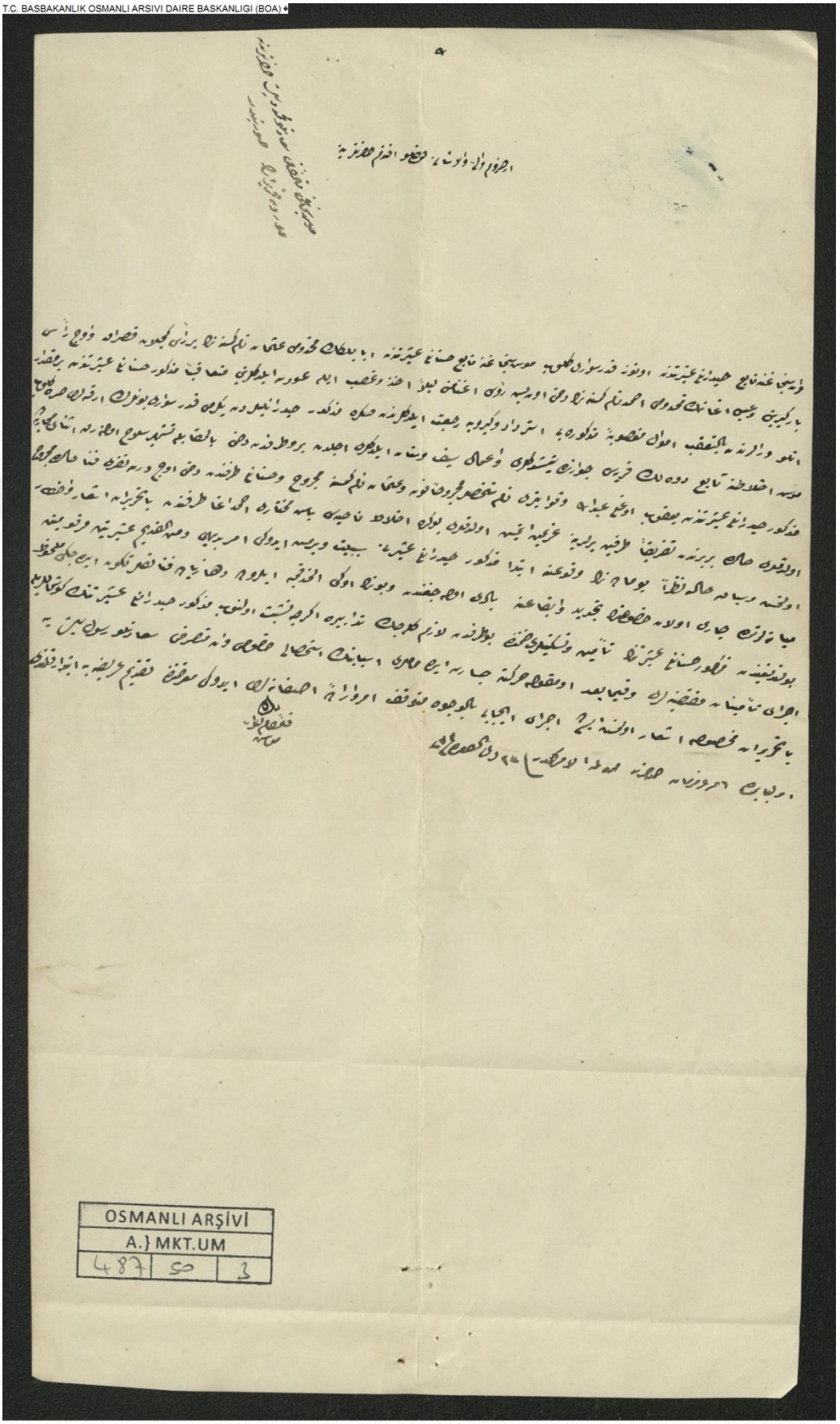
OSMANLI ARŞİVİ
A.} MKT.UM
487 | 50 | 1

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)




A.}MKT.UM.00487.00050.002

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)



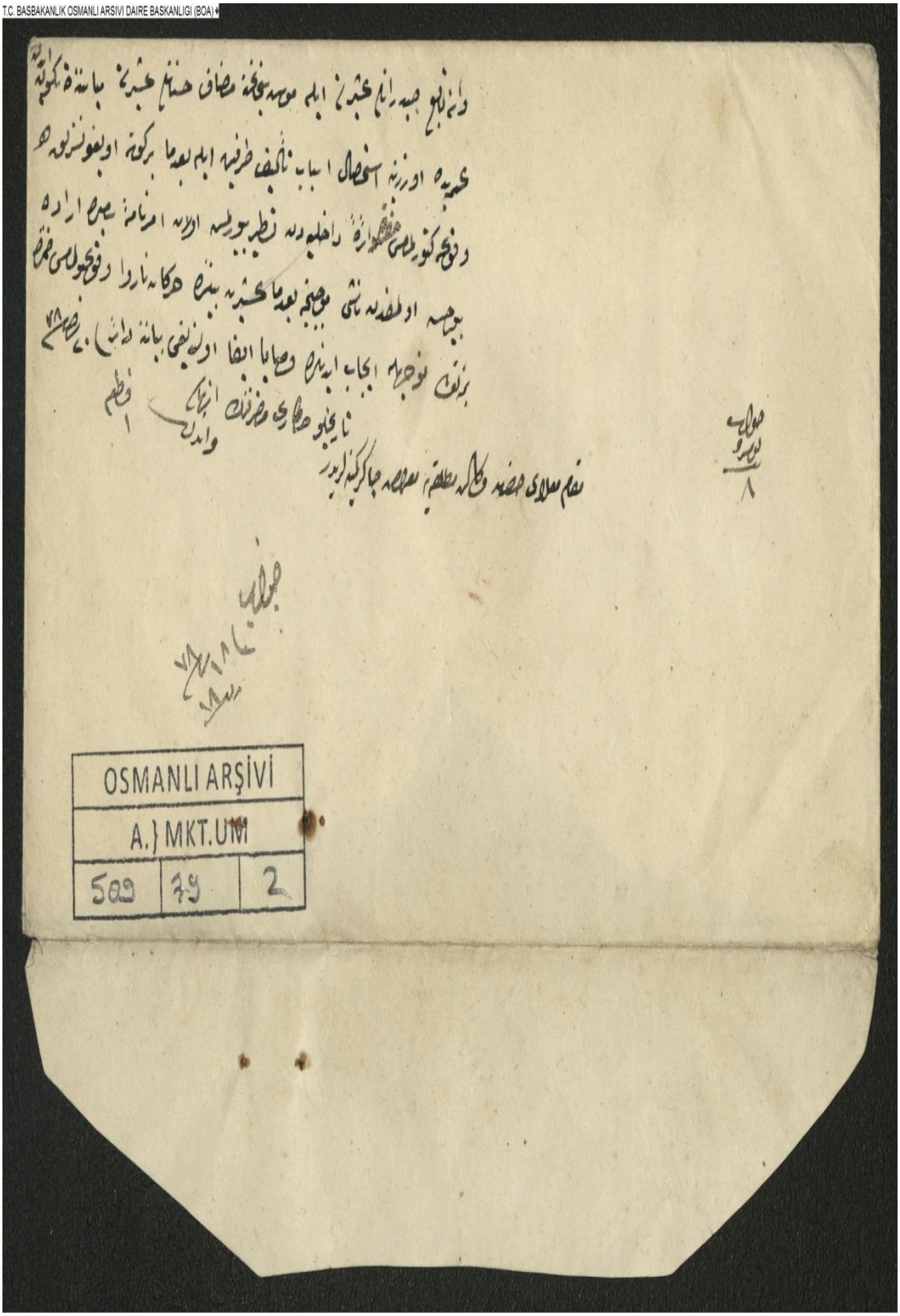
OSMANLI ARŞİVİ
A.} MKT.UM
487 | 50 | 3

A.}MKT.UM.00487.00050.003

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

OSMANLI ARŞİVİ
A.} MKT.UM
509 | 79 | 1

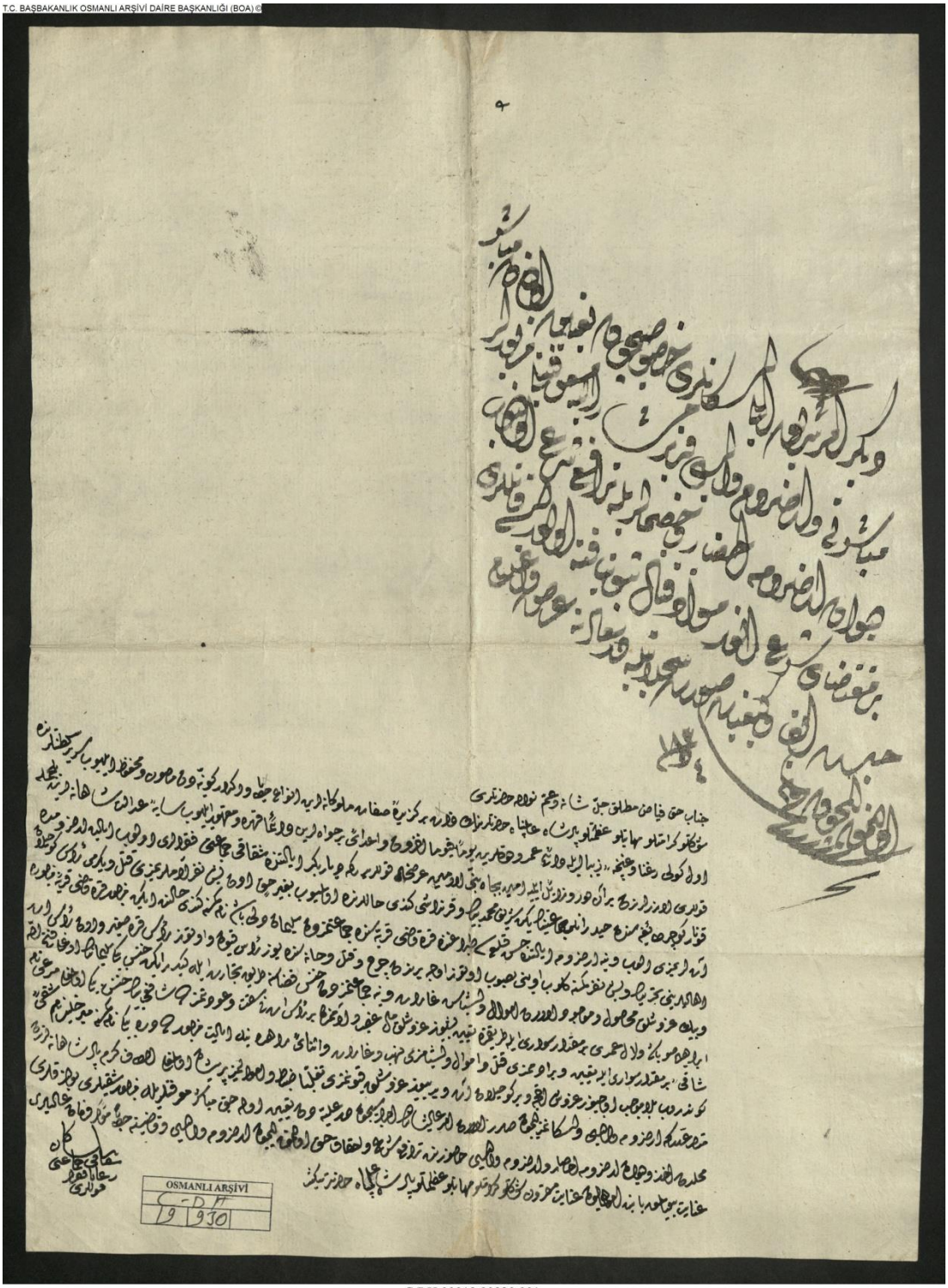
T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)



OSMANLI ARŞİVİ
A.}MKT.UM
509 | 79 | 2

A.}MKT.UM.00509.00079.002

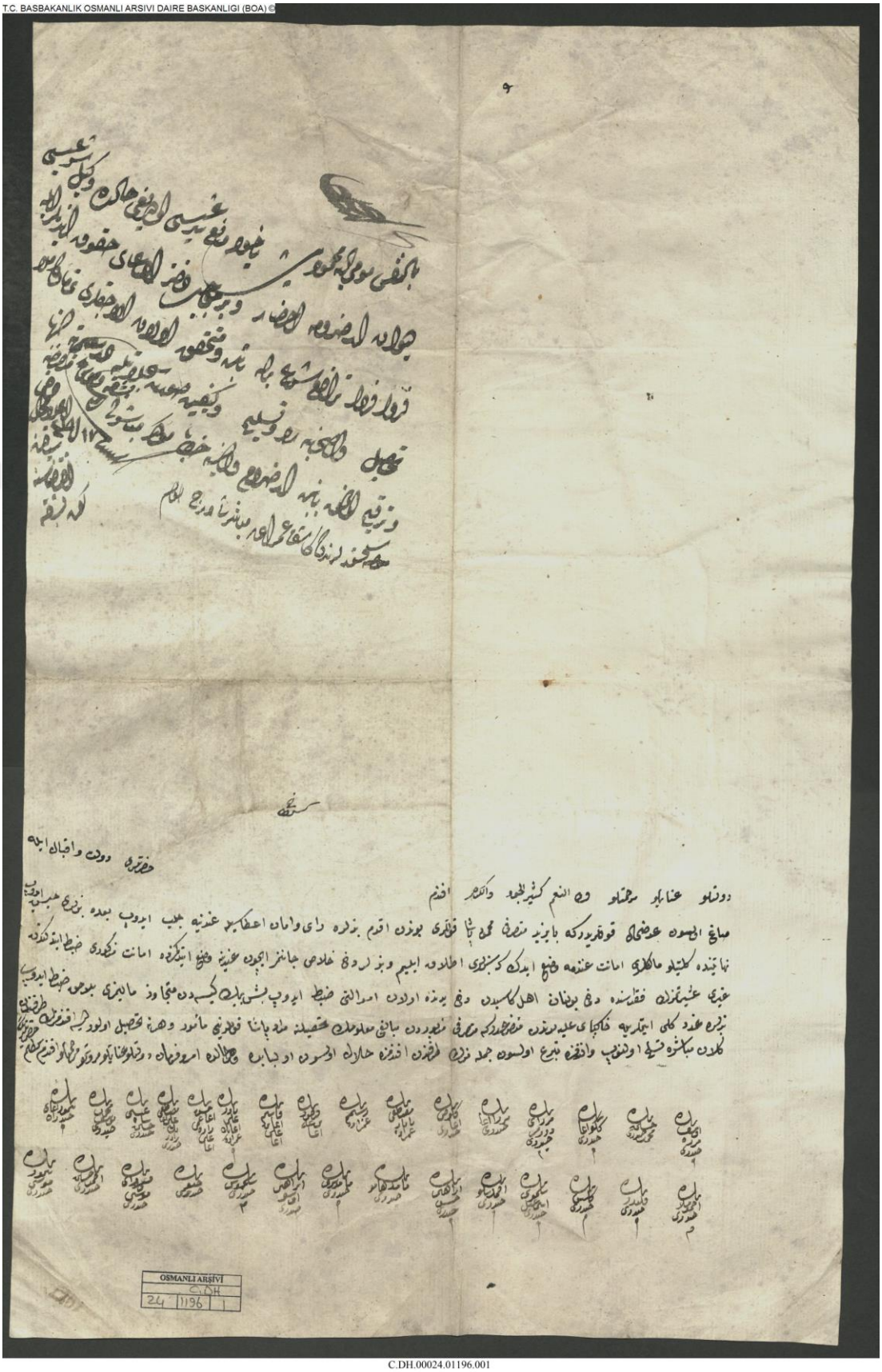
T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) C



OSMANLI ARŞİVİ
C-DH
19 930

C.DH.00019.00930.001

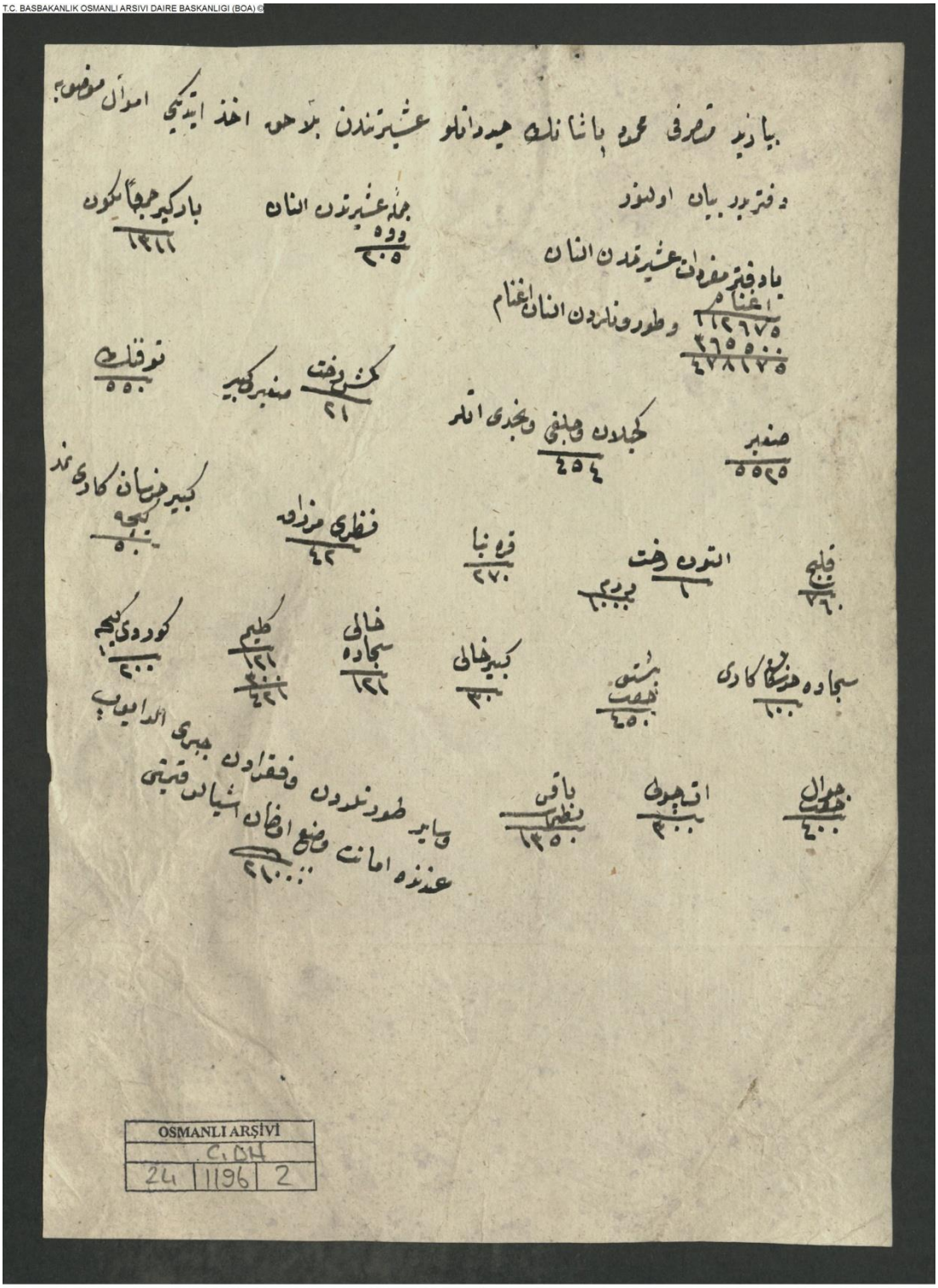
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA) ©



OSMANLI ARŞİVİ
C.DH
24 1196 1

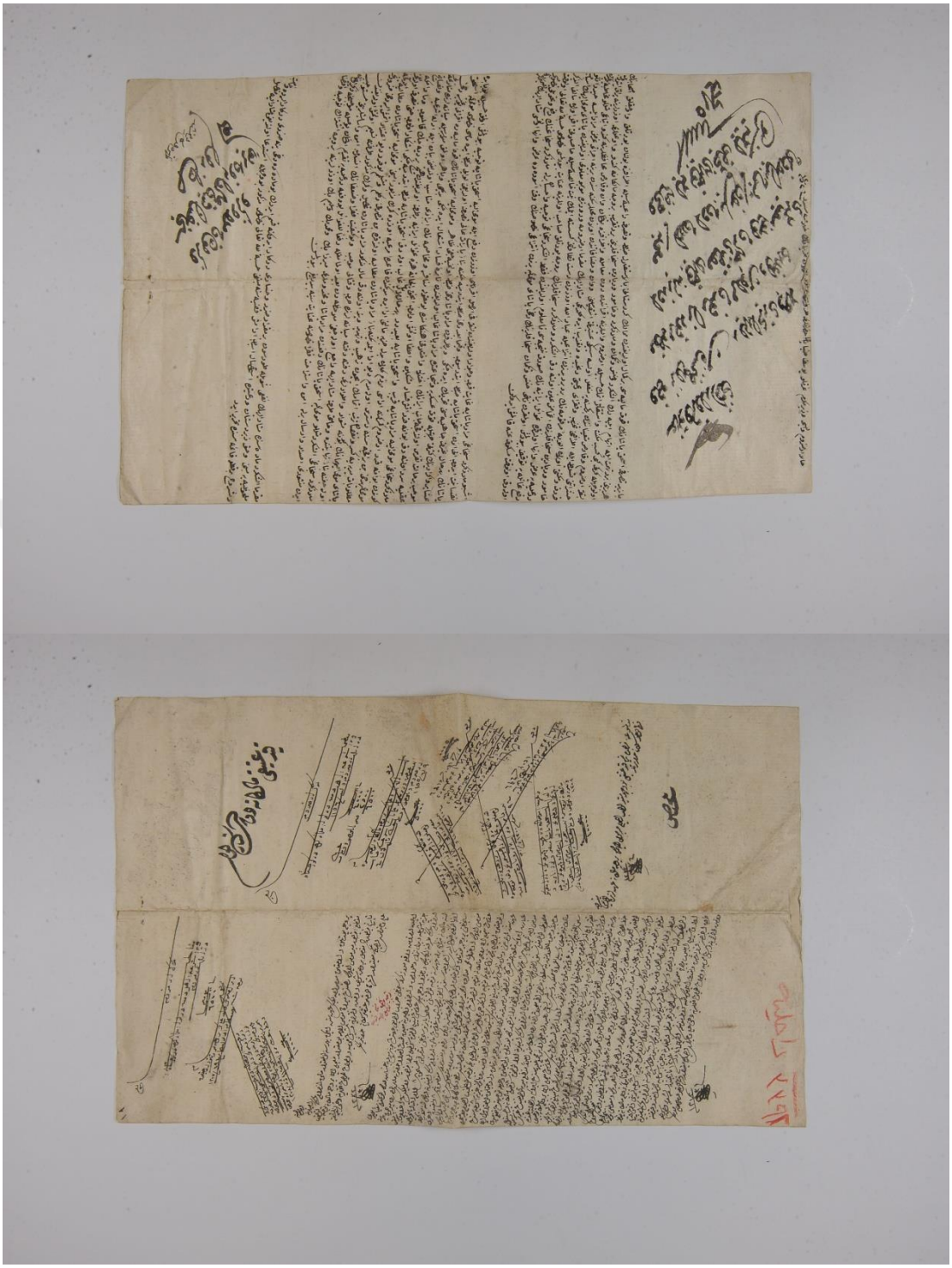
C.DH.00024.01196.001

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA) ©



OSMANLI ARŞİVİ
C.DH
24 | 1196 | 2

C.DH.00024.01196.002

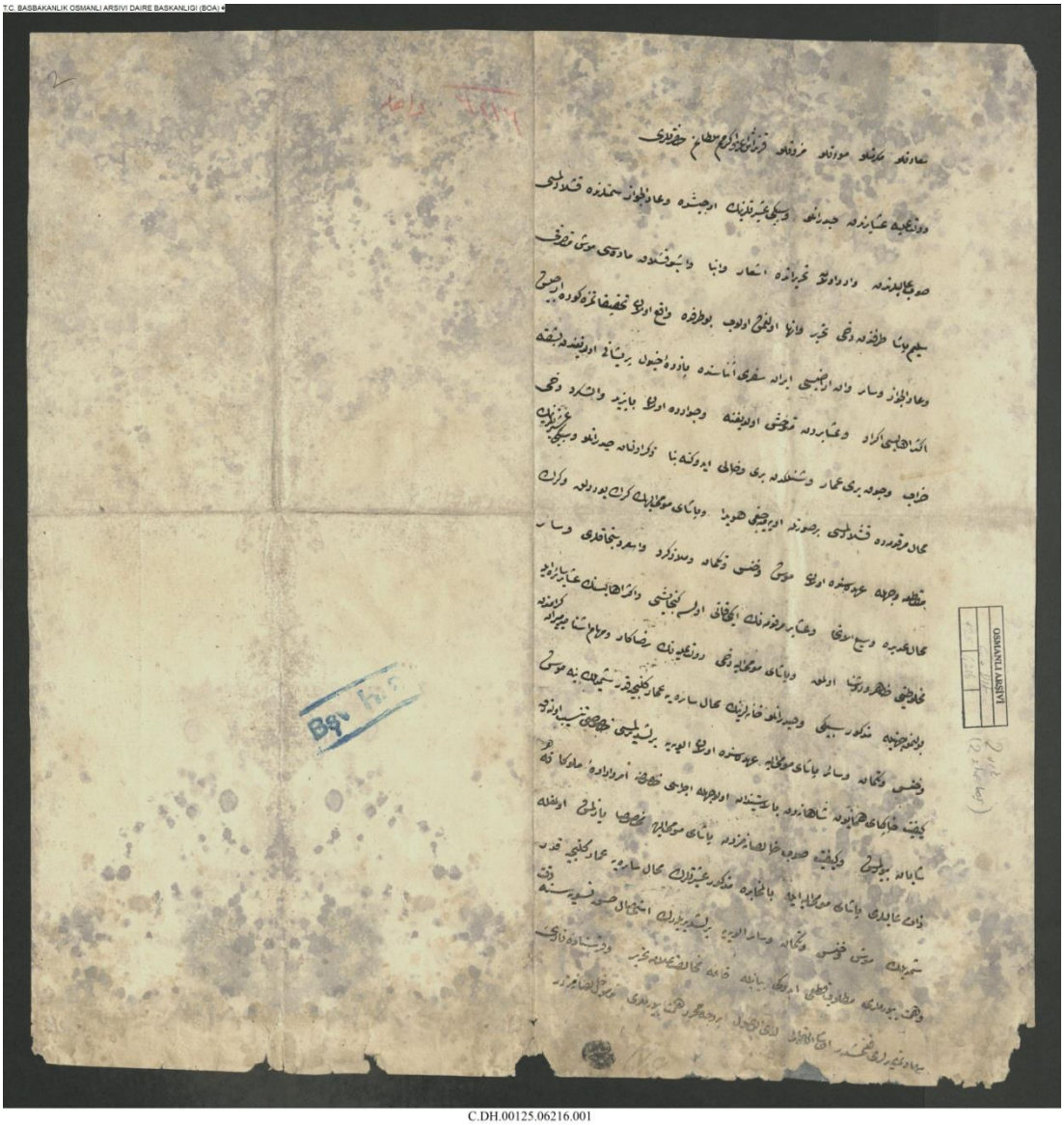


T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)



OSMANLI ARŞİVİ
CDH
123 | 6109

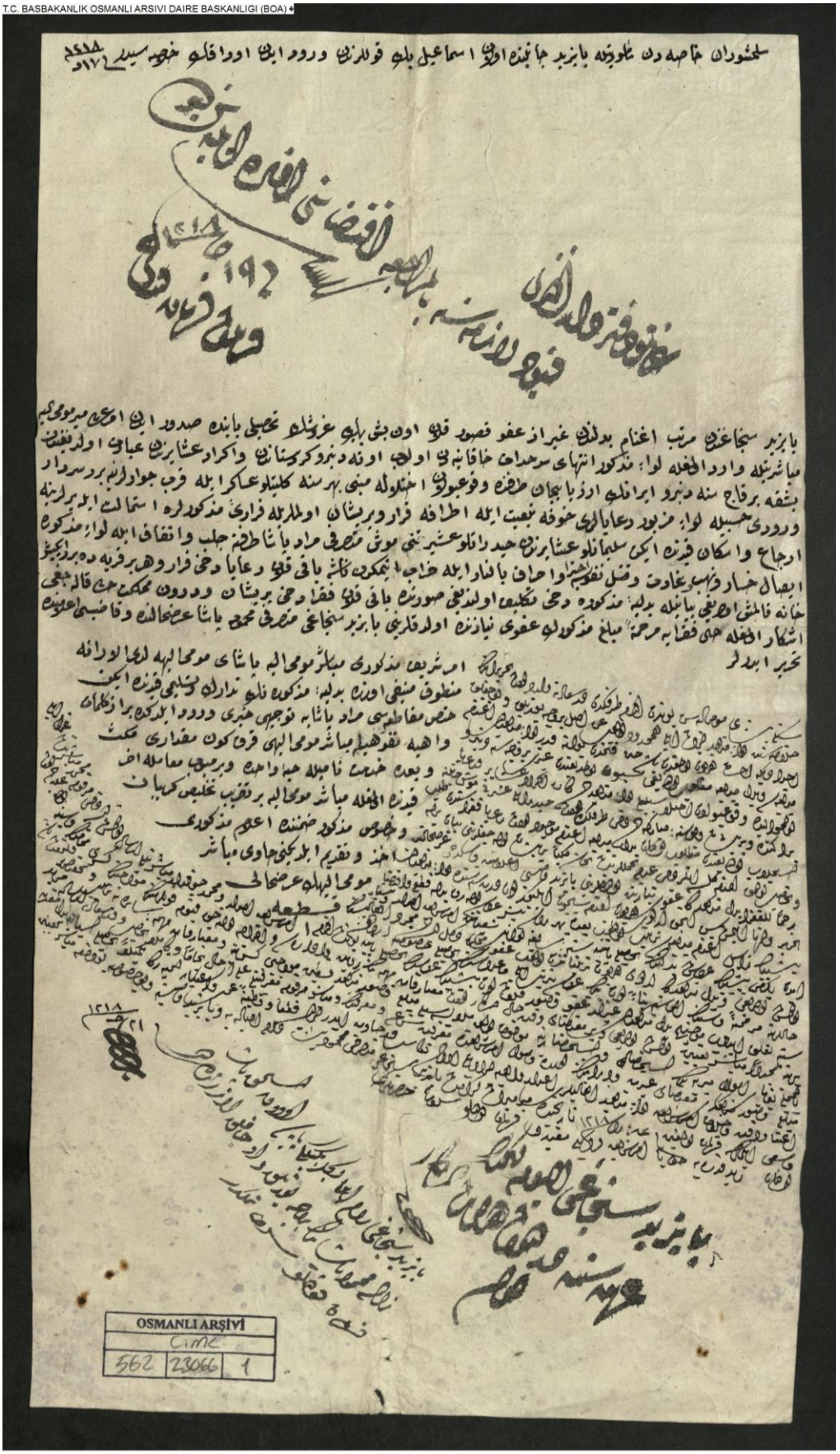
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)



OSMANLI ARSIVI

C.DH.00125.06216.001

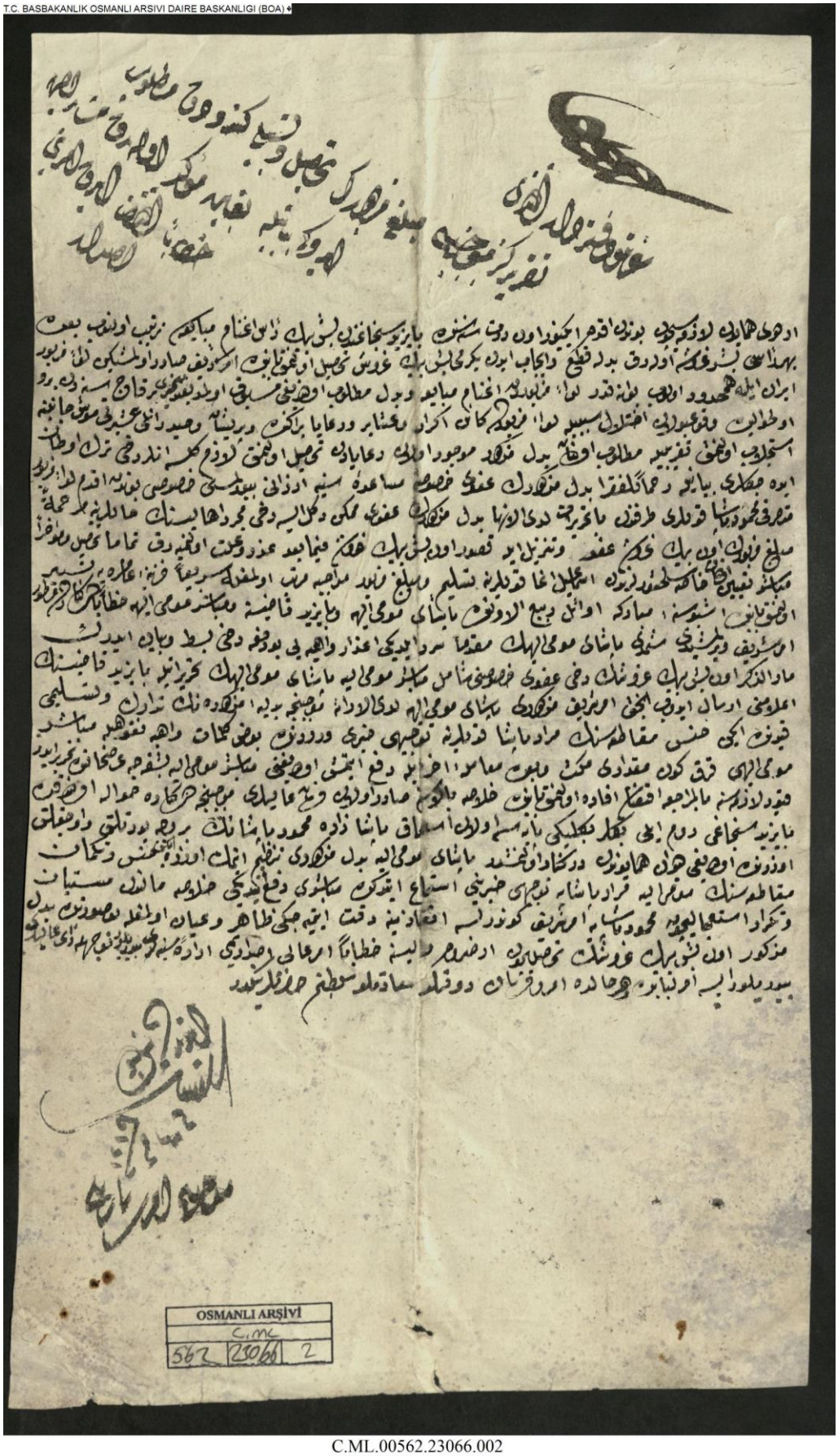
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)



OSMANLI ARŞİVİ
C.ML
562 | 23066 | 1

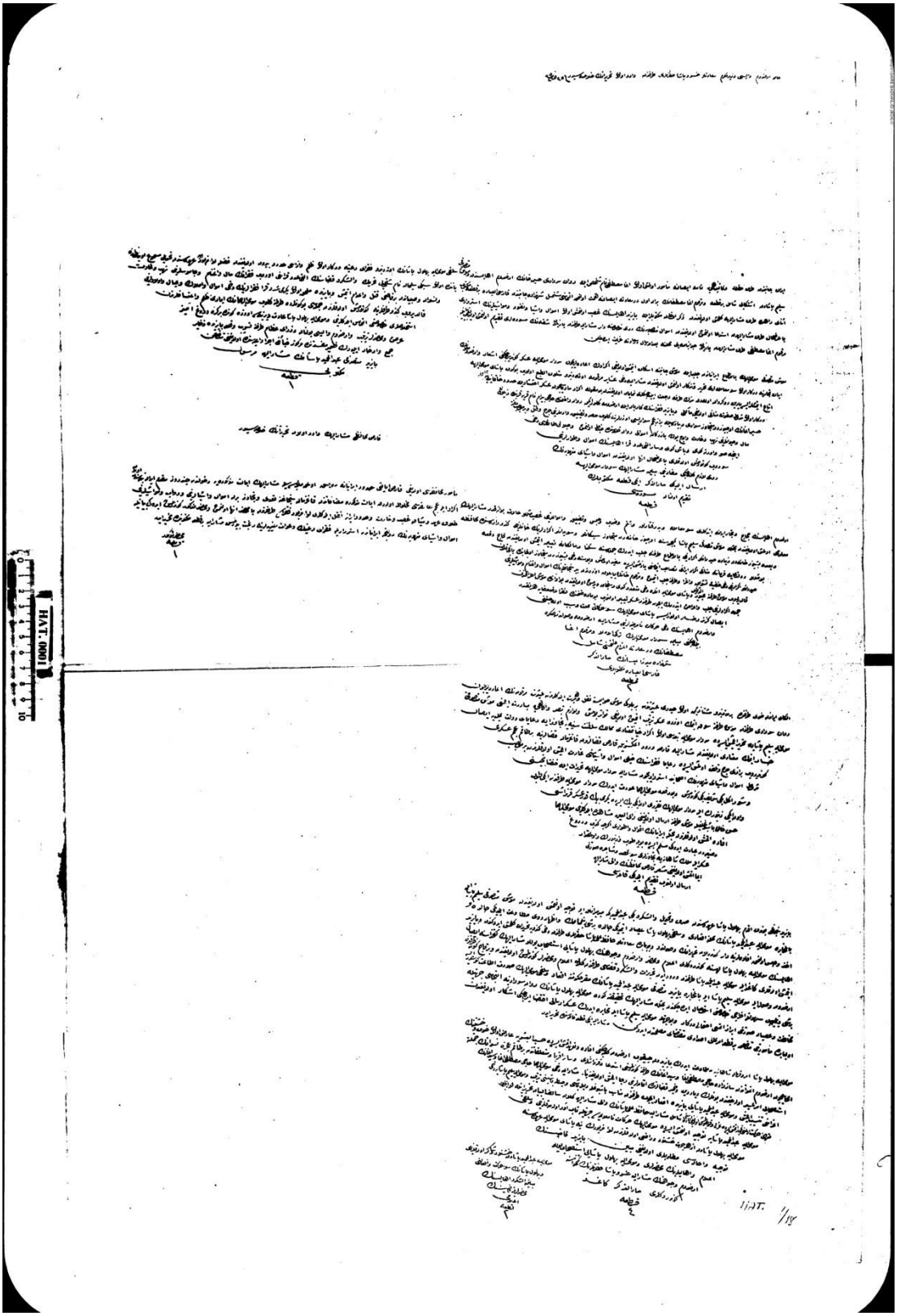
C.ML.00562.23066.001

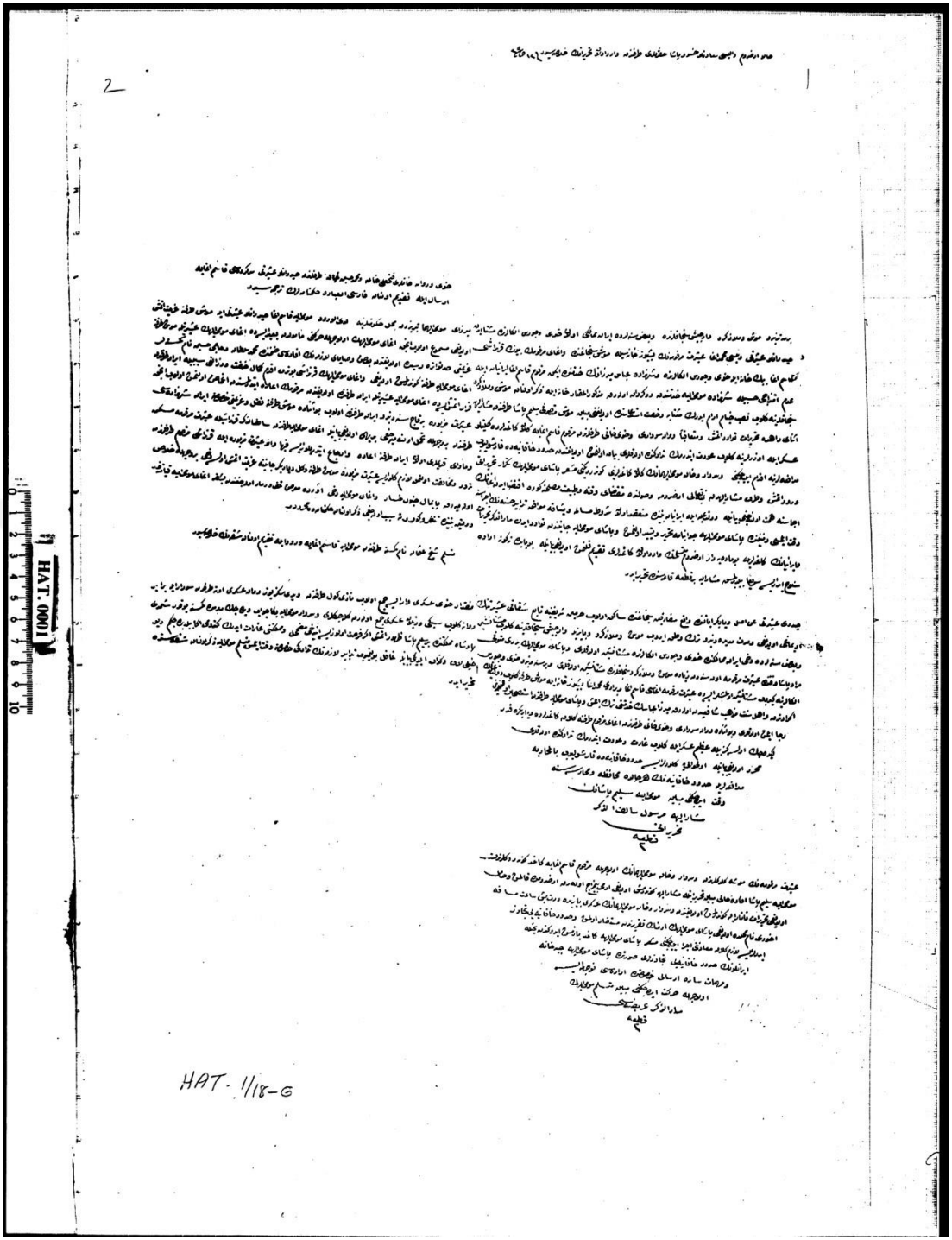
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)



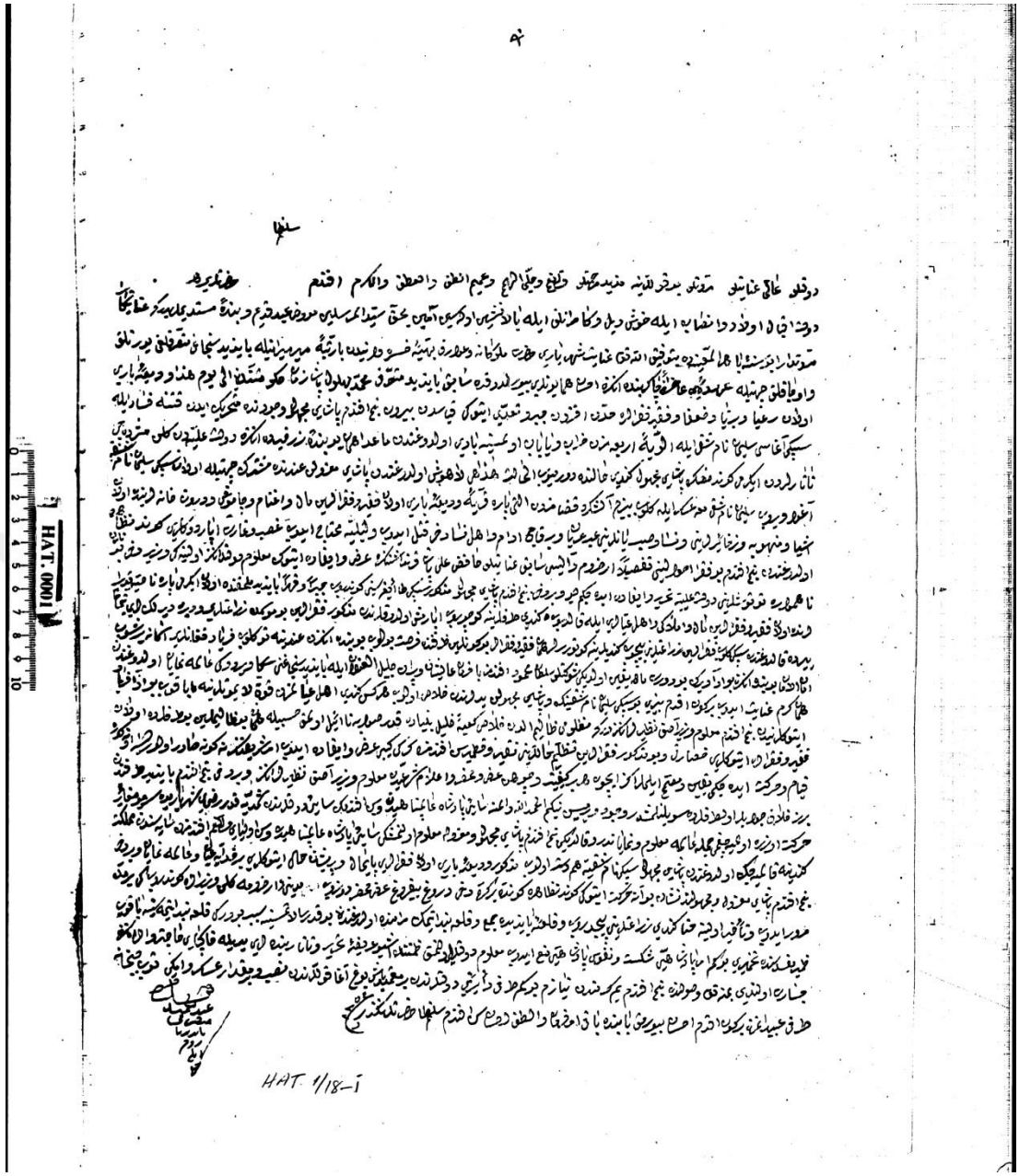
OSMANLI ARŞİVİ
C.ML
562 | 23066 | 2

C.ML.00562.23066.002





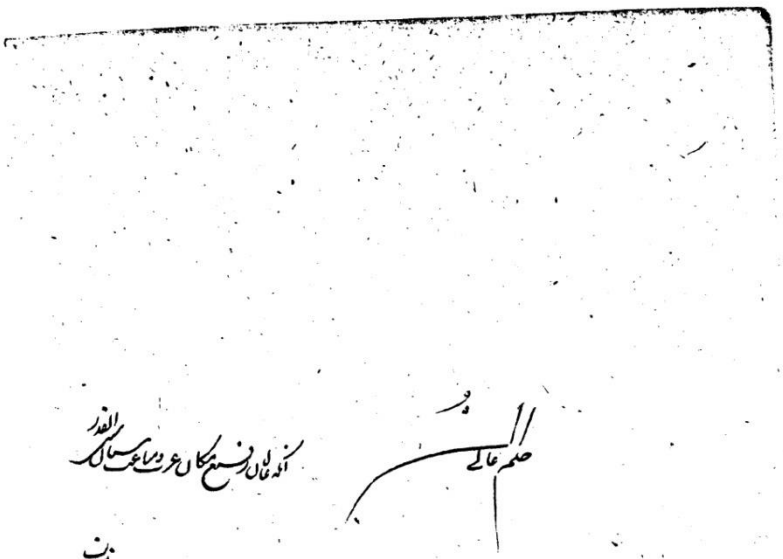
HAT-1/18-G



HAT 1/18-1

© BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA) ©

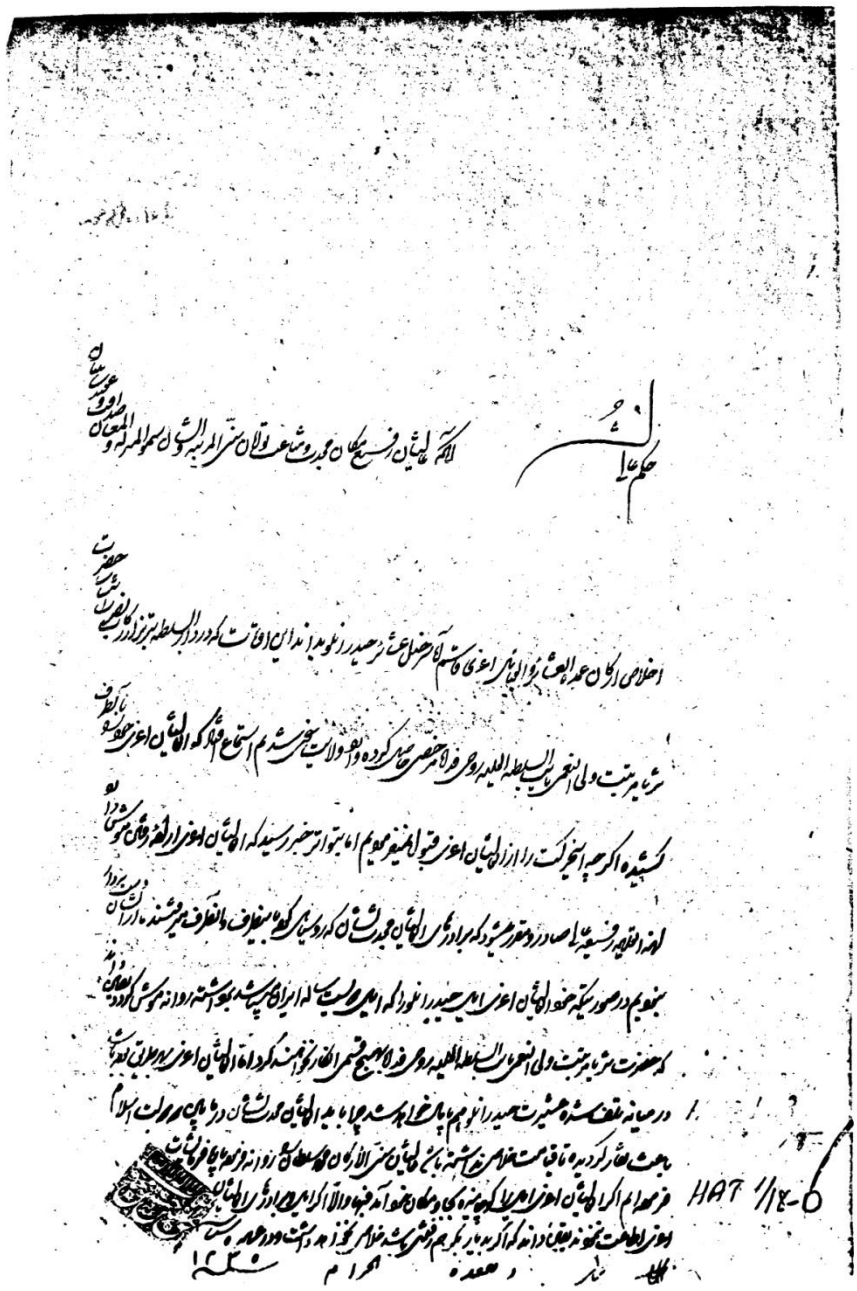




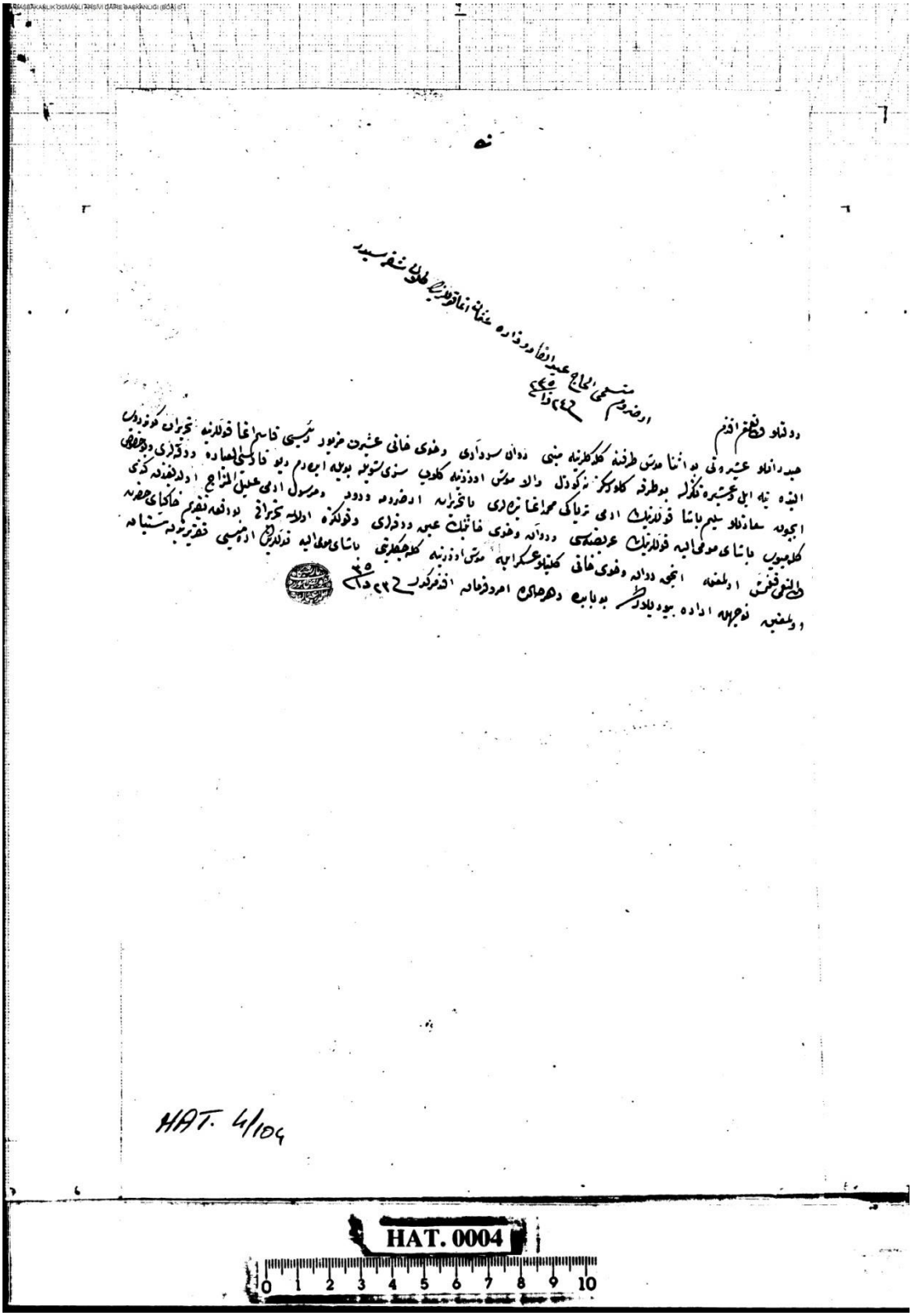
HAT. 1/18-N

HAT. 0001

C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©



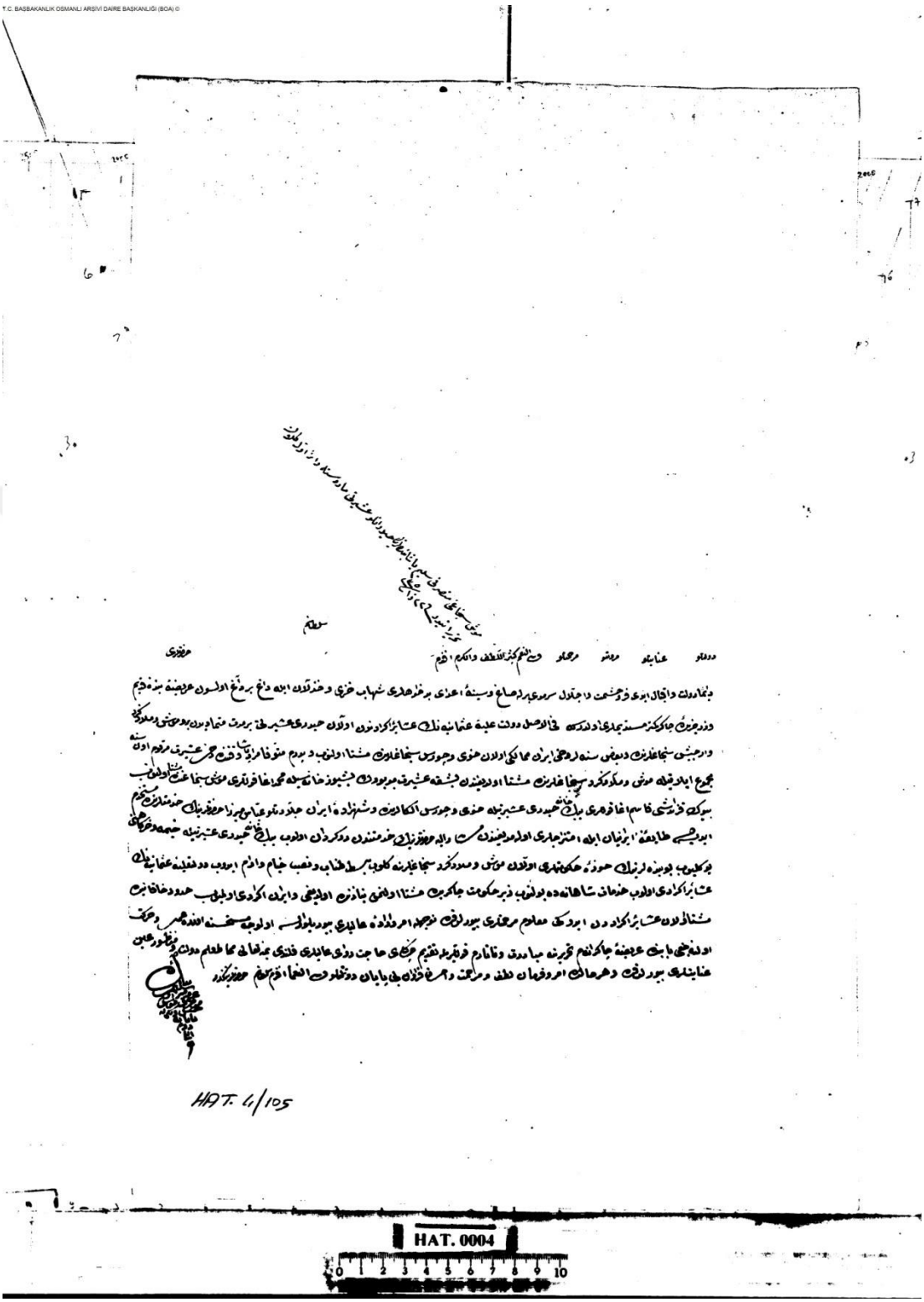
HAT. 0001



HAT. 4/104

HAT. 0004

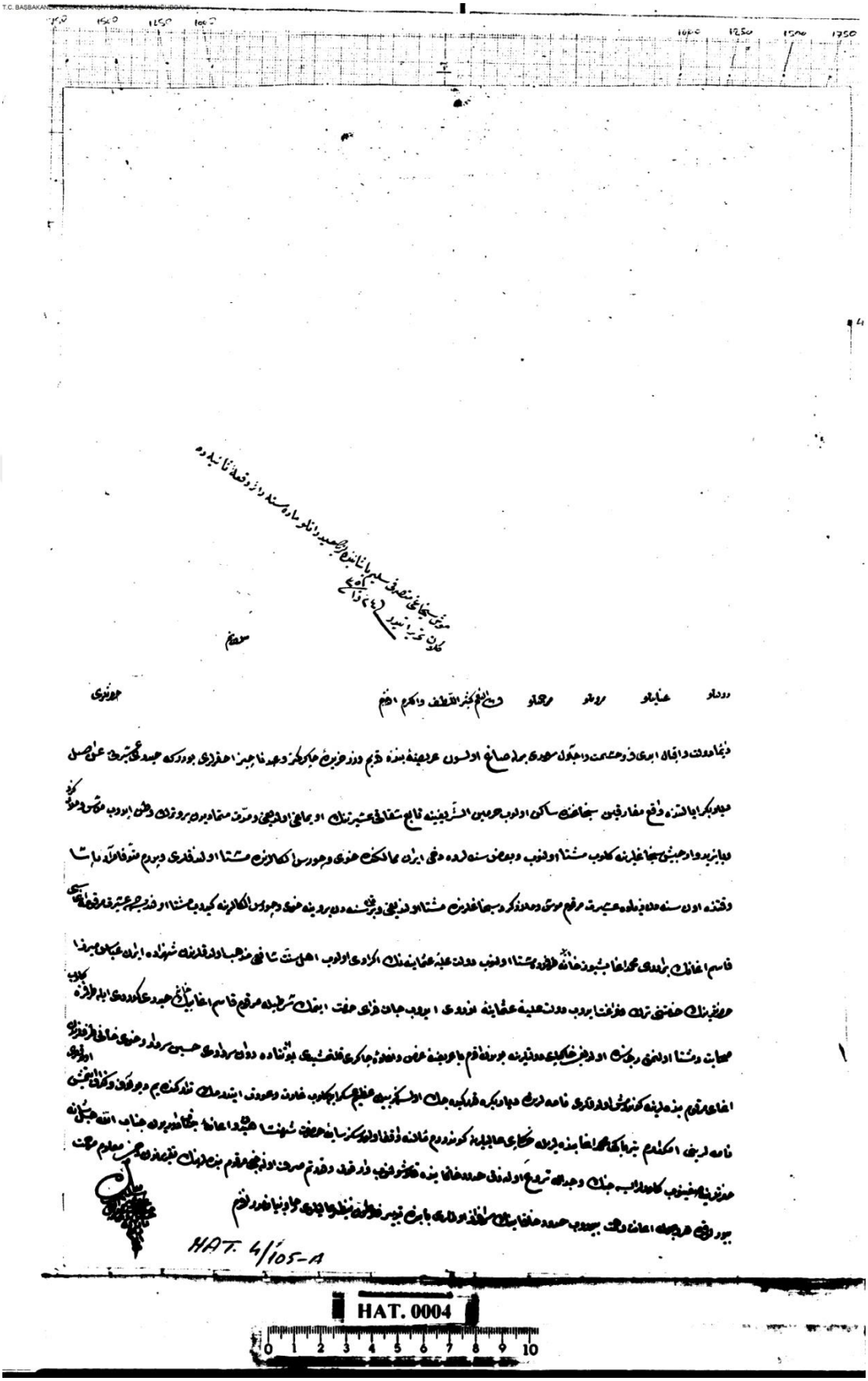
T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞİ (BOA) ©



HAT. 4/105

HAT. 0004

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI



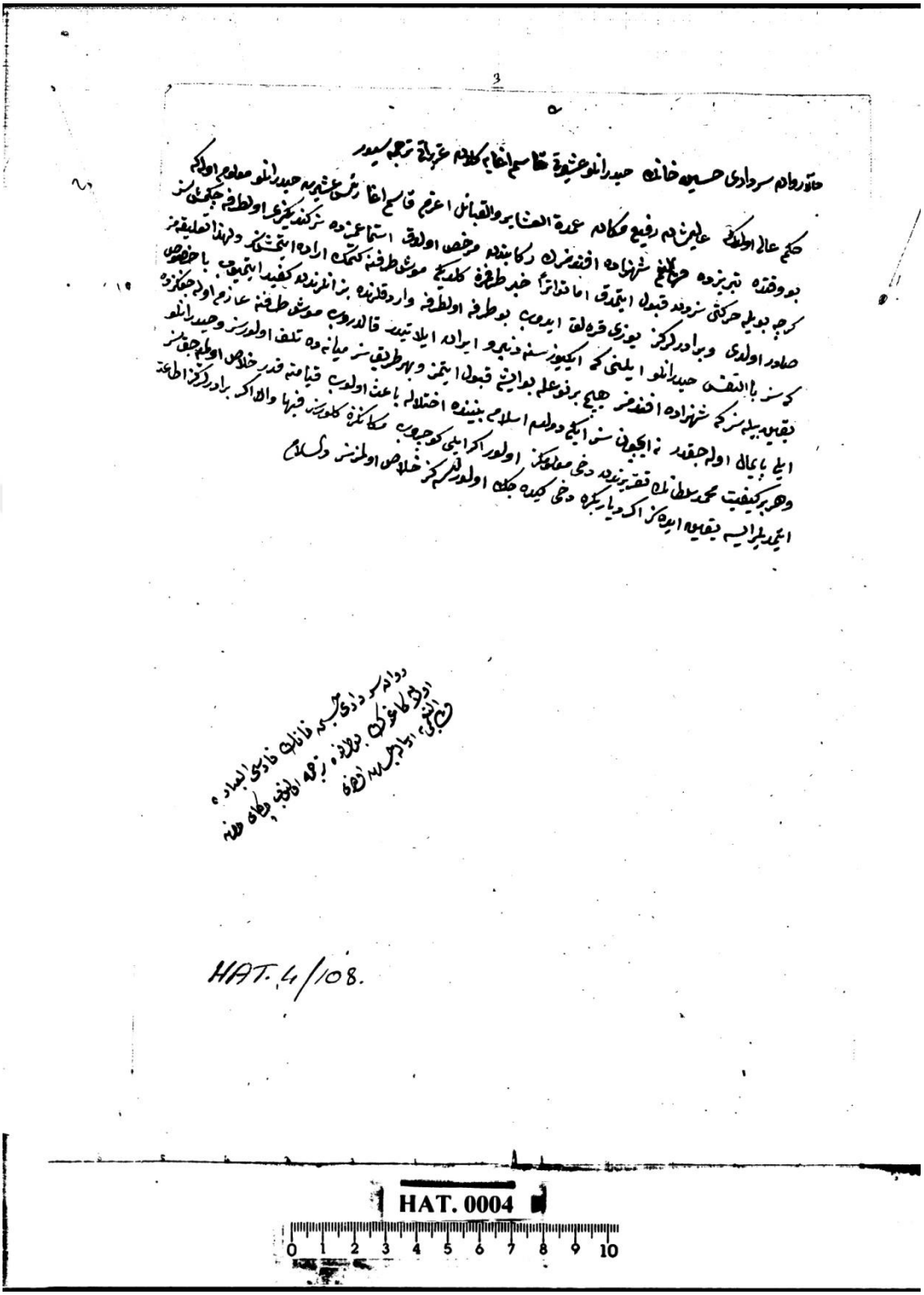
HAT. 4/105-A

HAT. 0004

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

HAT. 4/106

HAT. 0004



HAT. 4/108.

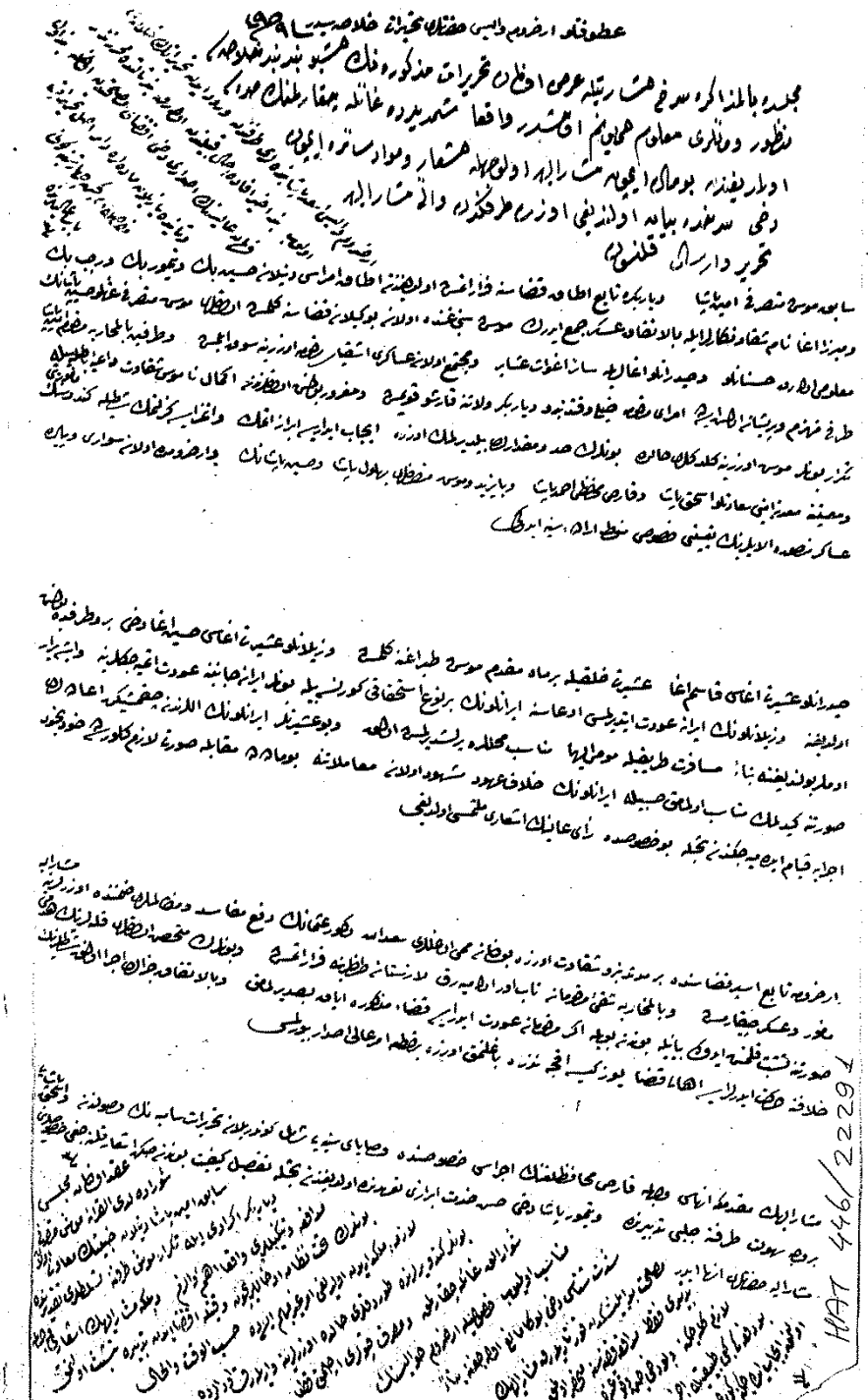
HAT. 0004

شوکتلو کرامتلو مهابتلو قدرتلو ولی نعمتم افندم

حالا اراضروم والیسی وزیر یوسف پاشا قولری طرفندن بو دفعه وارد اولان تحریراتده وانلو ایله حیدرانلو بینده سرزده ظهور اولان منازعه تالیف مبانه لری اصول مصلحتدن ایدوکنه بناء ذکر اولنان حیدرانلونك نصفی خوی طرفنده اولمق حسبیله حالا بکجه خانی مسینقلی خانك تعیین وتسییر ایتمش اولمغله مرقوم اسماعیل اغانك بواسطه مشار الیه طرفنه وارد اولان کاغدنده موما الیه اغا محمد خان طرفندن مطلوب اولمقدن ناشی خان موما الیه طرفنه کمتی اولوب موما الیه اغا محمد خان دخی دوسیه ایله مقابله نتیجه بوکونلرده طهراندن حرکت وزنگان نام محله عزیمت ایده جکی دروسیه لو دخی بواوانده کور نهری مرور وسکسان بکدن متجاوز عساکر مقهوره سیله شماخی وشروان وسائر اولحوالیلی اوده قبضه تخت ایلدیکنه بناء زمین ایران وحوالی اذربایجان دخشت اوزره اولدقدن صکره موما الیه اغا محمد خان طرفندن تحریرات ایله برنفر ایلچیسی خوی طرفنه وارد اولمغله مال تقریری دوسیه لونك دفع تسلطی ضمننده جانب سلطنت سنیه دن استمداد ومظاهرت دقیقه لری اولدیغی وایلچی مرقوم چند روز طرفنده اوضروبه تواردایده جکی مندرج ومسطور اولدیغندن ایلچی مرقومك ورودنده لوازم مهمانوازی اجرا ومعینه آدم ترفیقیله دوسعانه اسرا اولنه جغندن ومرقوم اسماعیل اغانك کاغدنی دخی نسیا وانبمش اولدیغندن بحثله بوبابده نکونه امر واراده بیوردیلدوغی کنه ویه اشعار اولنمق مشار الیه تحریر وانها اتمکله تحریرات مذکوره خلاصه ایتدیلوب منظور شاهانه لری بیورلمق ایچون تقدیم خاکپای ملوکانه لری قلندی سفیر موما الیهك ورودنده افاده ایده جکی اوقوله اقوالنه اصول مصلحت وقته نظراً هواله سمع اعتبار اولمق اقتضا اتمیه جکی هرنقدر اشکار ایسه دخی سفیر موما الیهك آستانه سعادته ورودینه رخصت ویریلیوب اولطرفده توقیف اولنمسی دخی موما الیه اغا محمد خانك دولت علیه یه تغیر بنی موجب اولمق ملحوظه ایله خاطره نیاد وایتمکله بوصورتده سفیر موما الیه اولطرفه ورودنده امناً وسالماً ورعیه یه ارسال اولنمیجون مشار الیهه طرف جاکرانه مدت جوابنامه تحریر اولنه جغی وسفیر موما الیه بوطرفه ورودنده خان موما الیه طرفندن دولت علیه یه بوکونه تکلیفات ابرادایده جکی اولبابده دولت علیه اولبابده بیطرف اولدیغی بیان واقتضاسنه کوره بالملاحظه جواب اعطا اولنمق وهمان حقنده لوازم اکرام اجرا وخان موما الیه طرفنه جانب سلطنت سنیه دن وسنلق ومحبت ودکاایدوکی اشعار وانها اولنمق مطلباً اعاده اولنمق ممکن ایدوکی معلوم همایونلری بیورلدقده فرمان شوکتلو کرامتلو مهابتلو قدرتلو ولی نعمتم افندم پادشاهم حضرتلرینکدر

HAT 205/10726

HAT. 0205

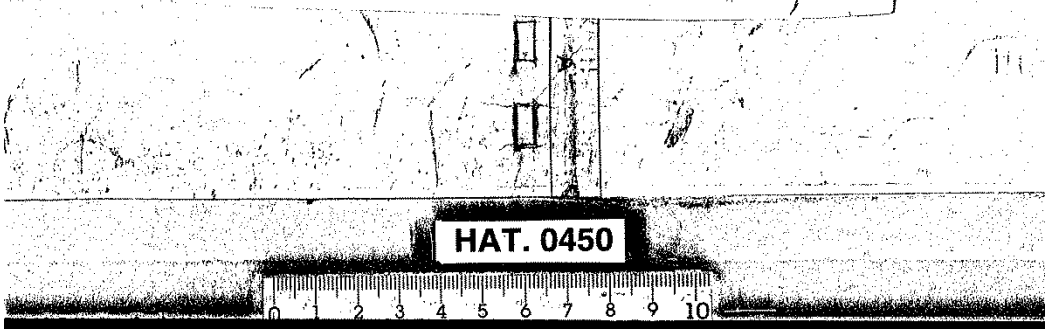


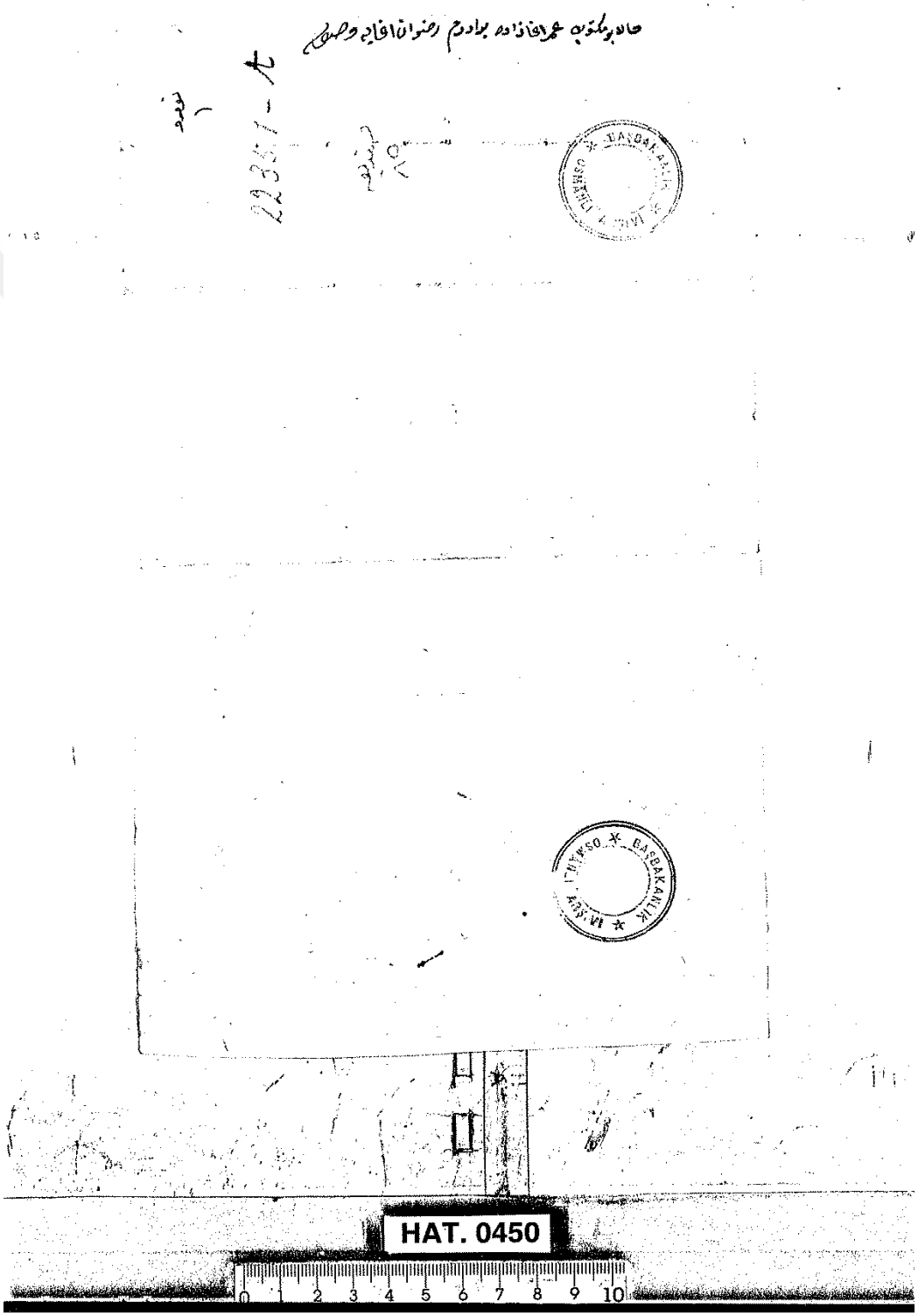
HAT. 0446

حضرتلرو



HAT 450/22351-T 1

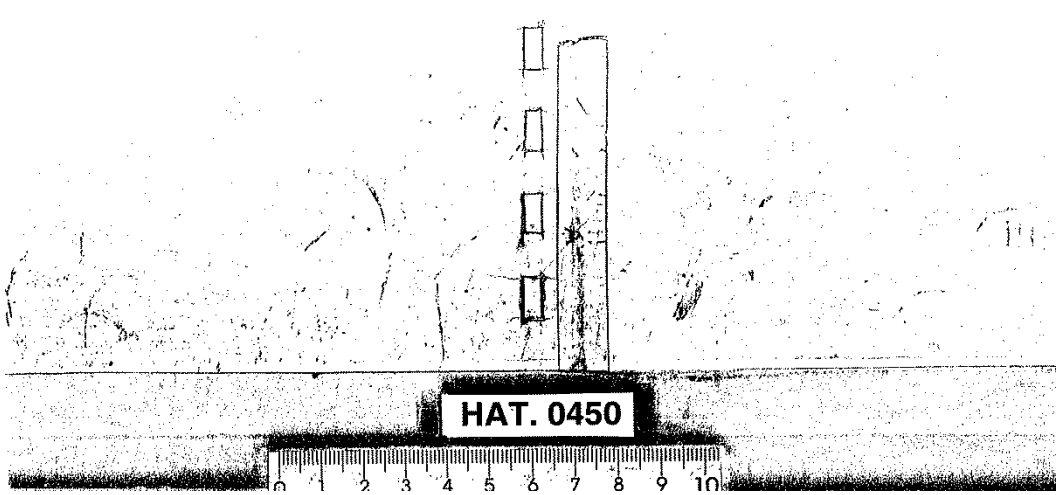


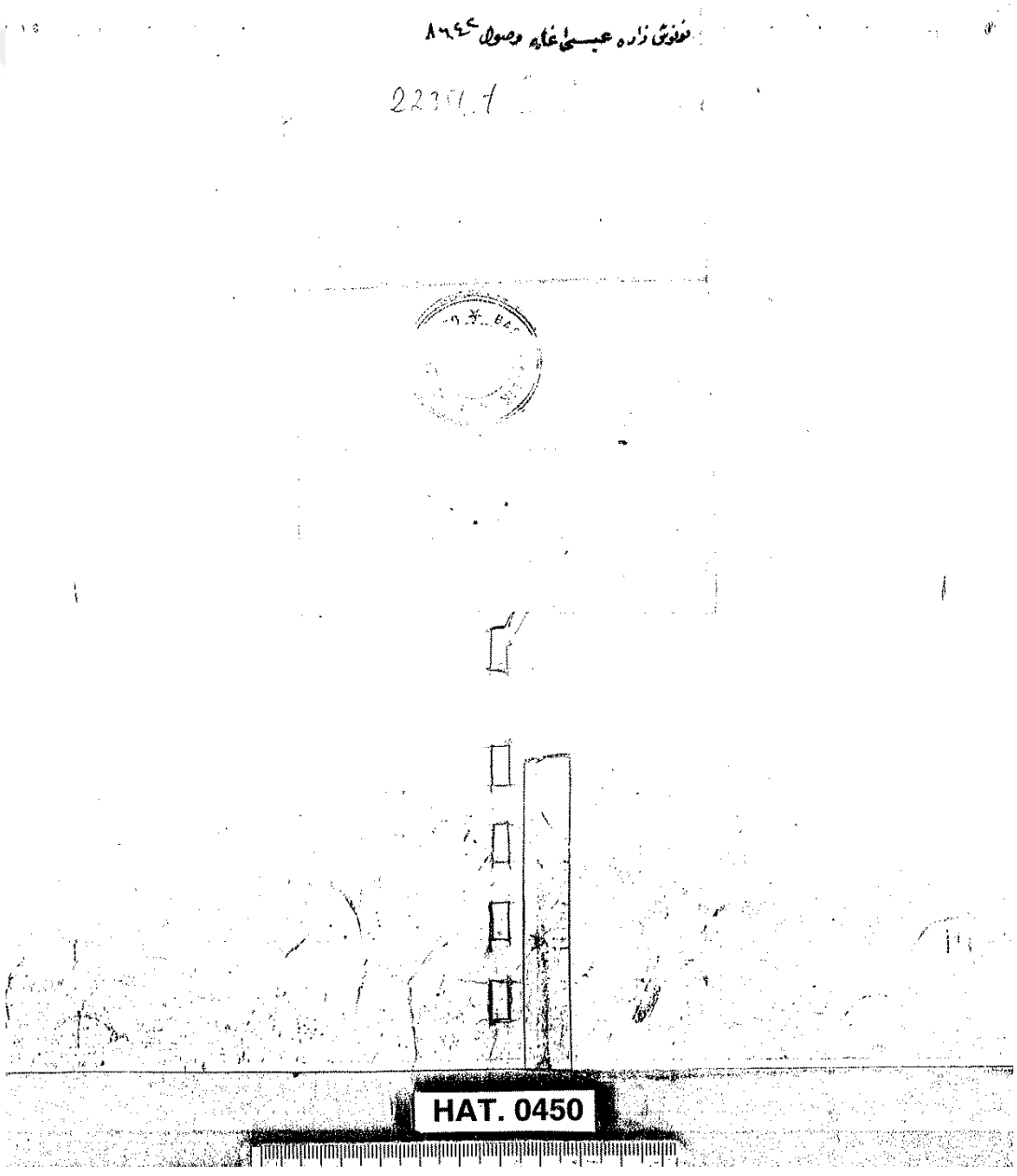

HAT. 0450

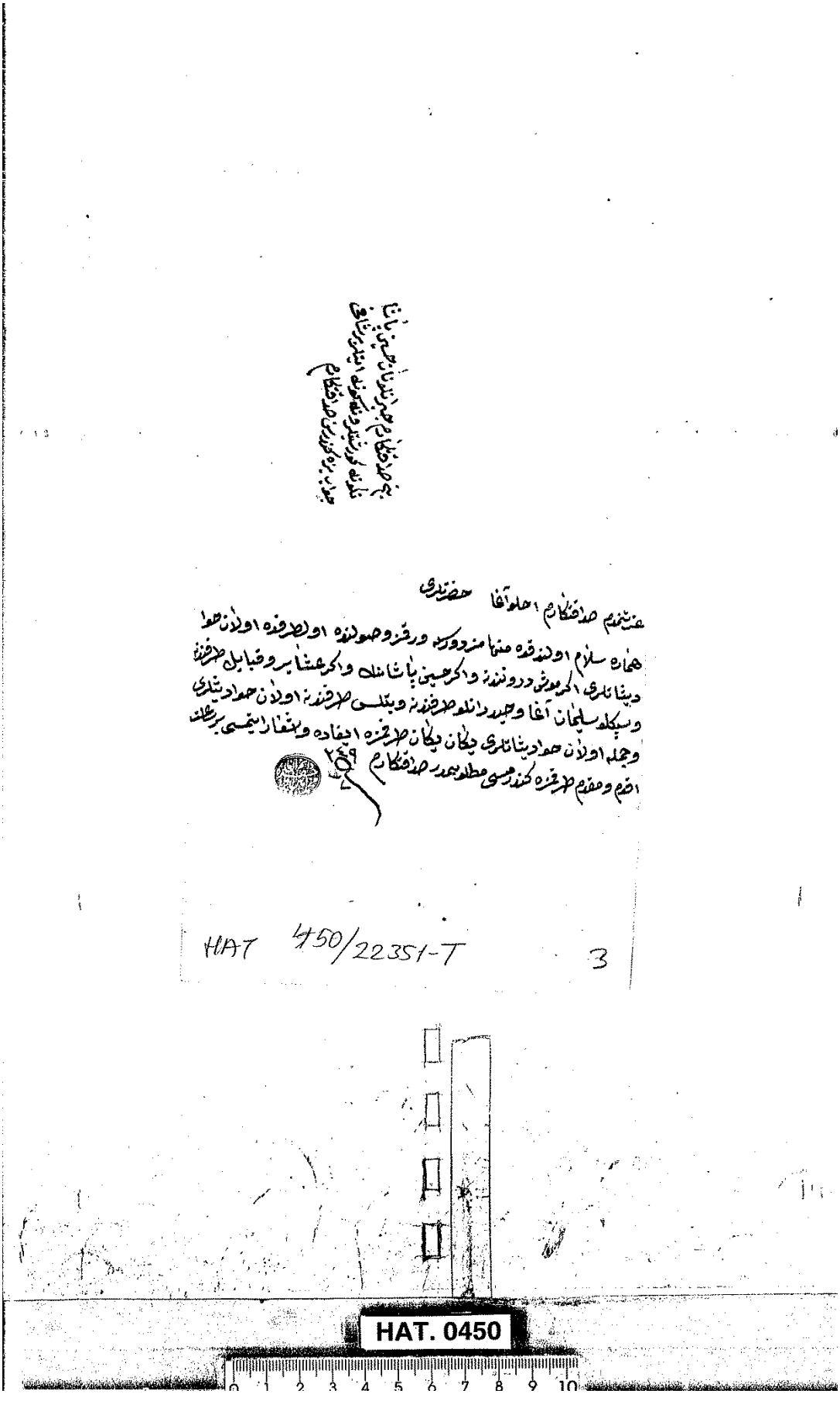
معاون محترم عیسی غا

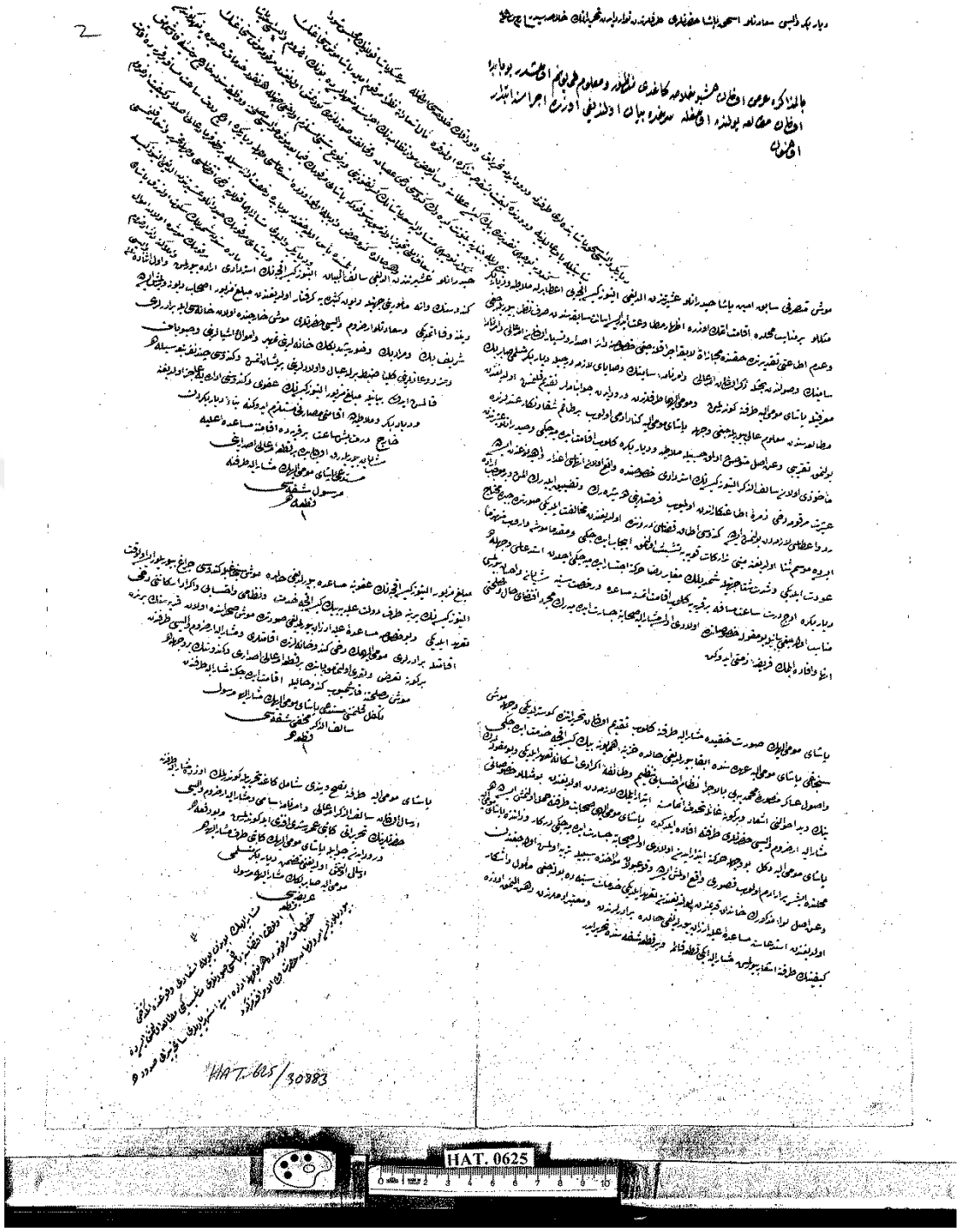
تذکره مزد صوتنده اولطرفدن هوده تاریخ و جسدناوو سیکی
وهسناناو وسایره عنابرکن وهربر طرفدن هوده تنی تفصیل
اوزره یازوب طرفزه افاده وبیانه ایرسه عبرزم

HAT 450/22351-T 2

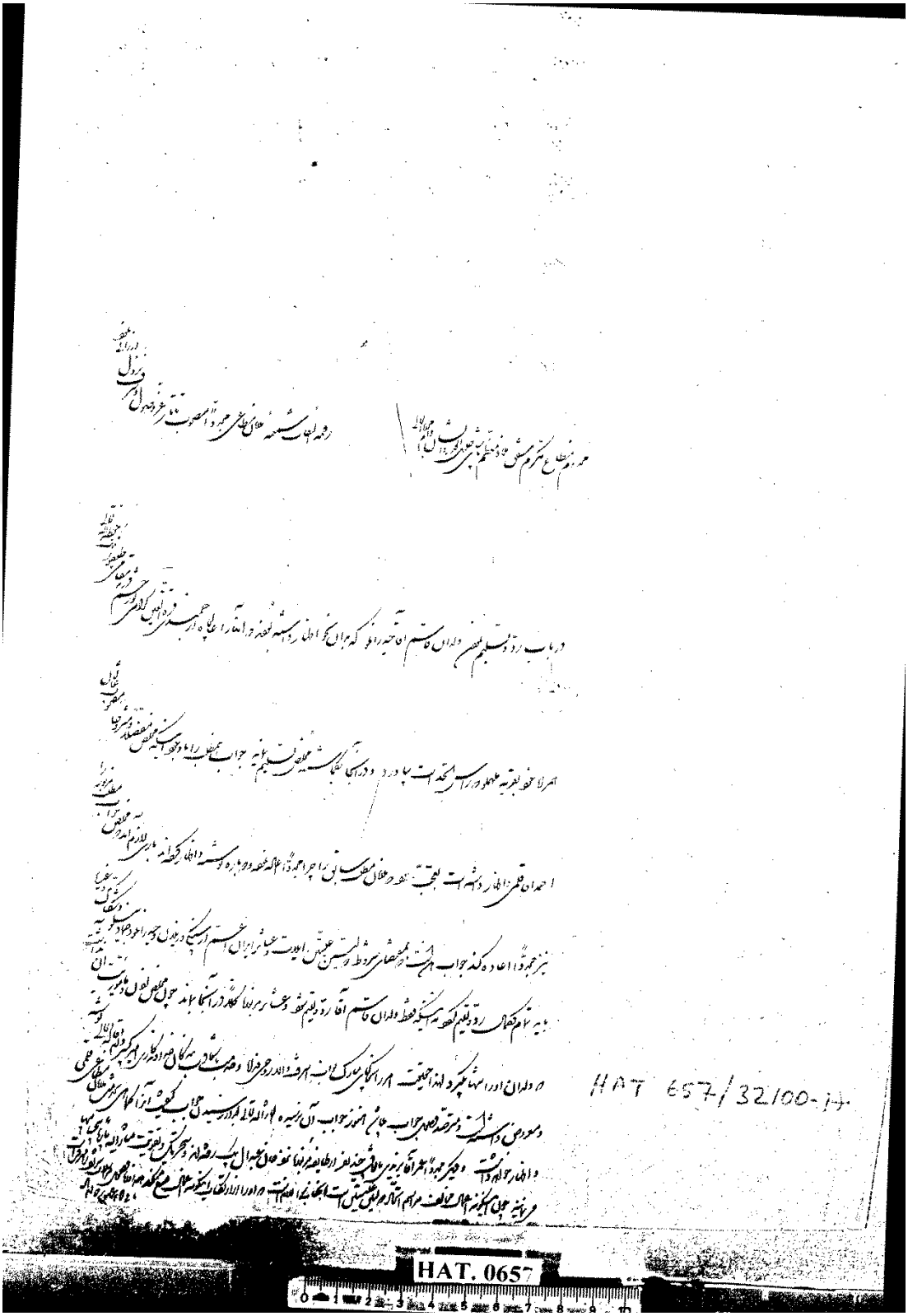



HAT. 0450


HAT. 0450

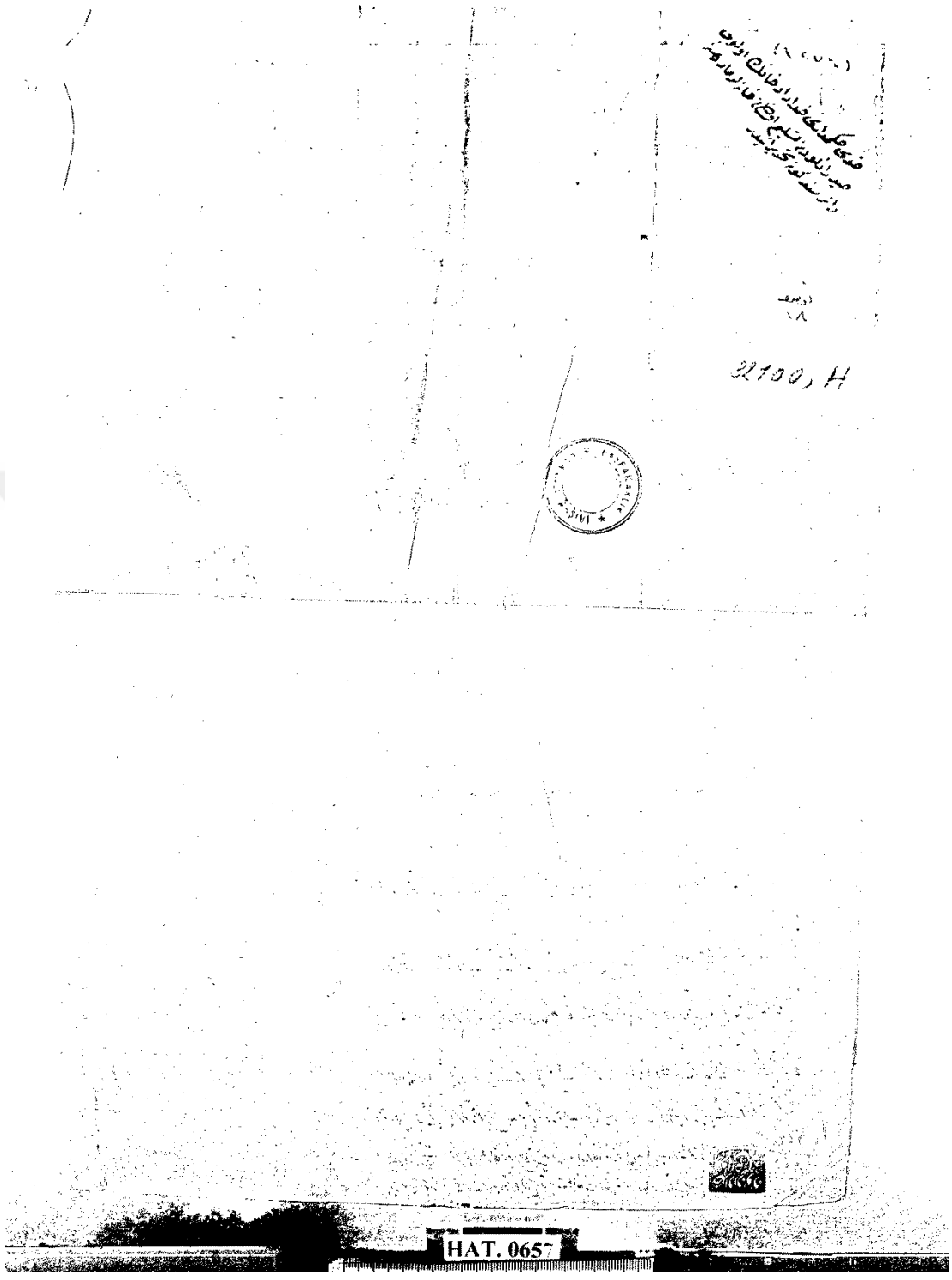


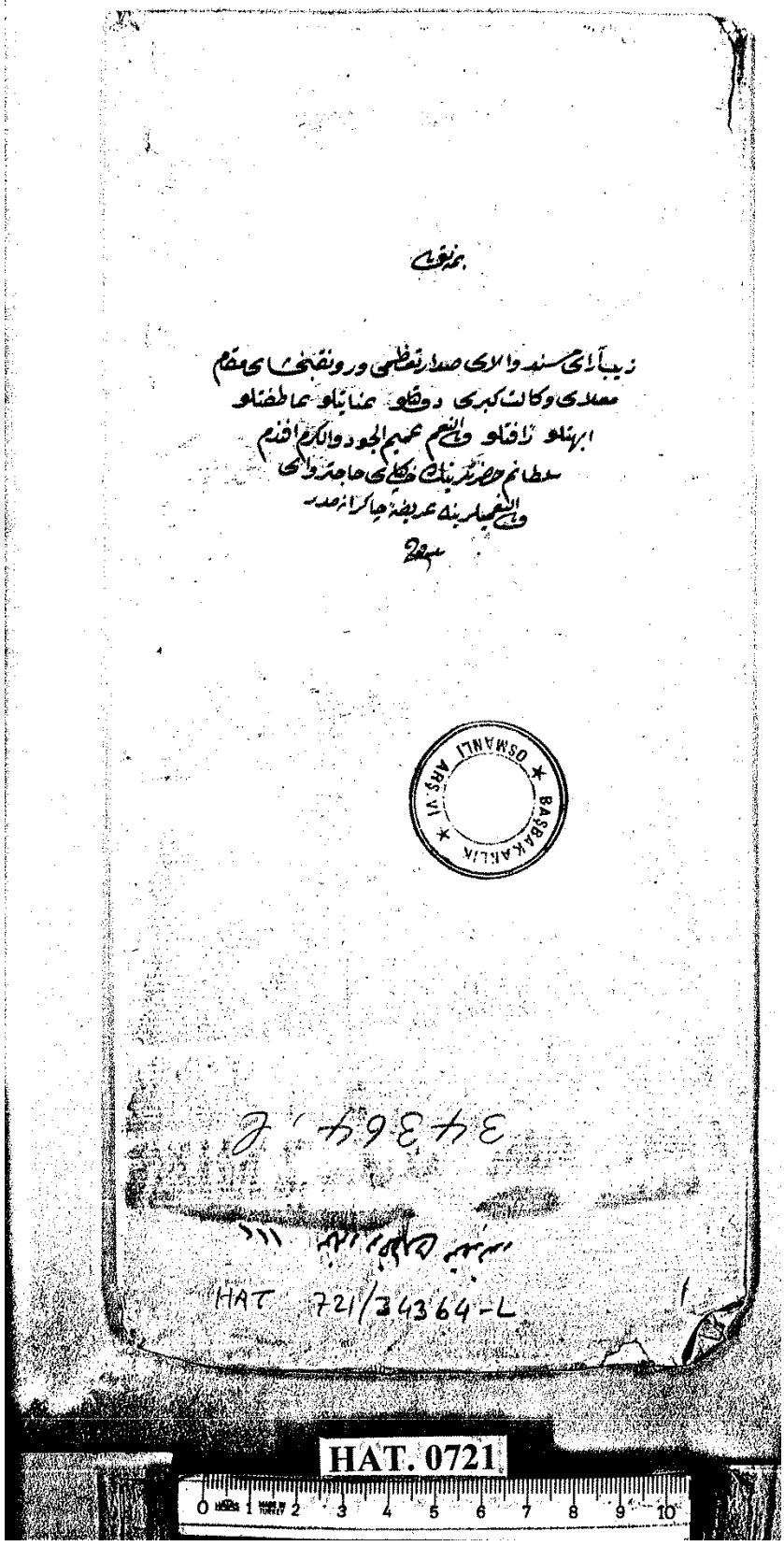
HAT. 0625

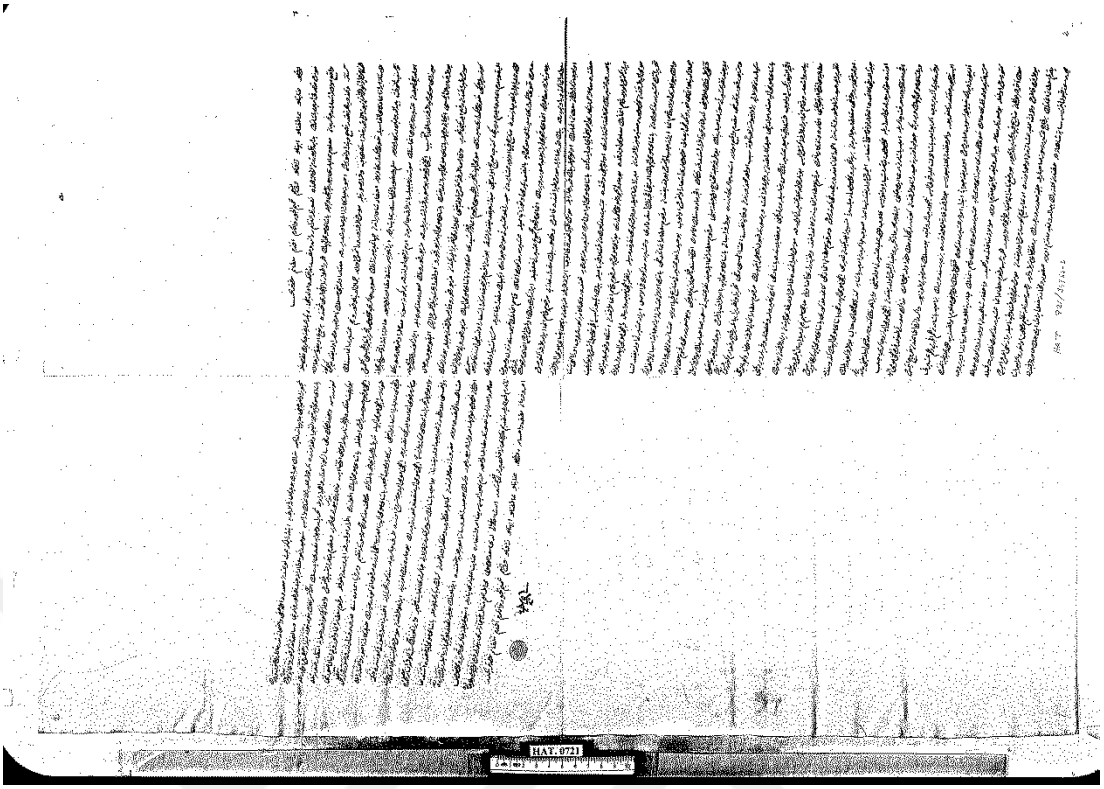


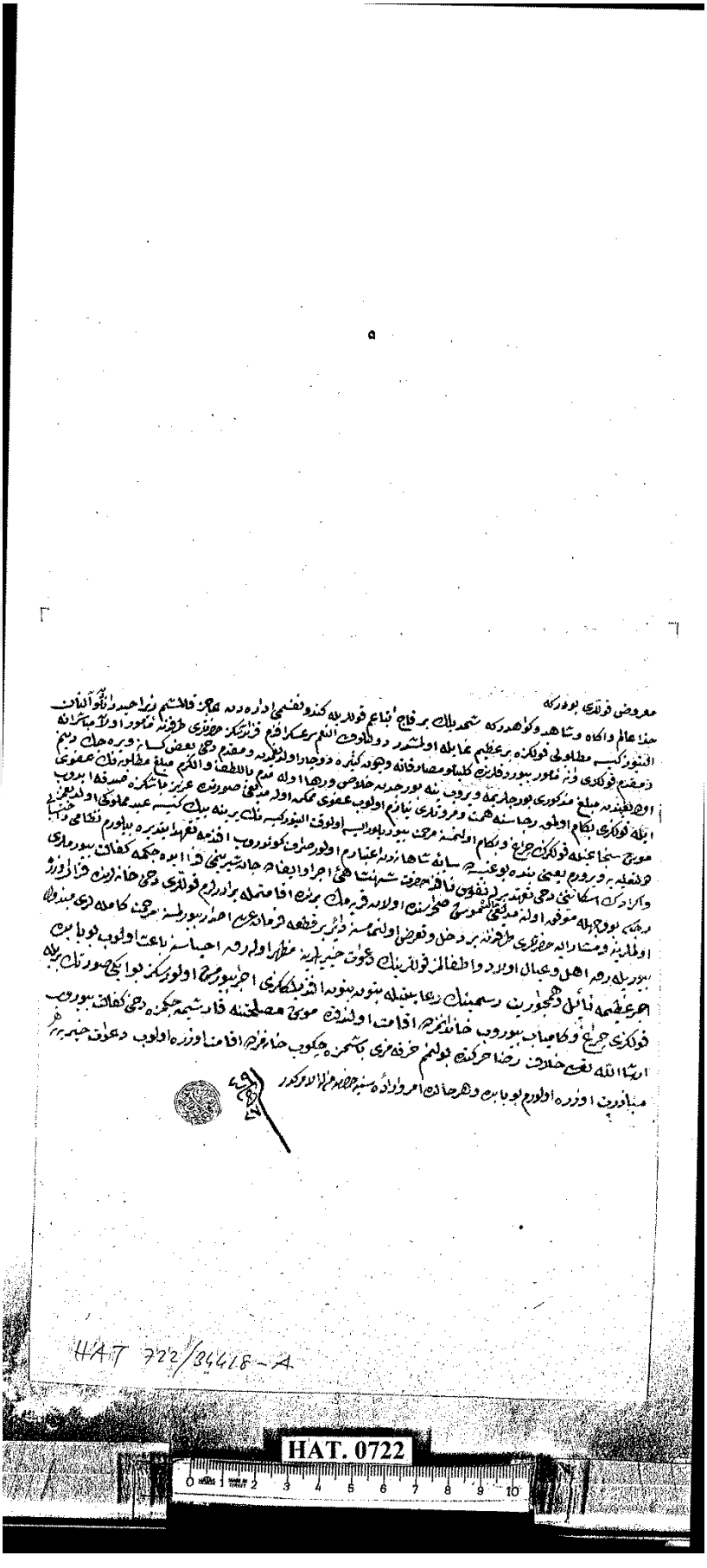
HAT 657/32100-14

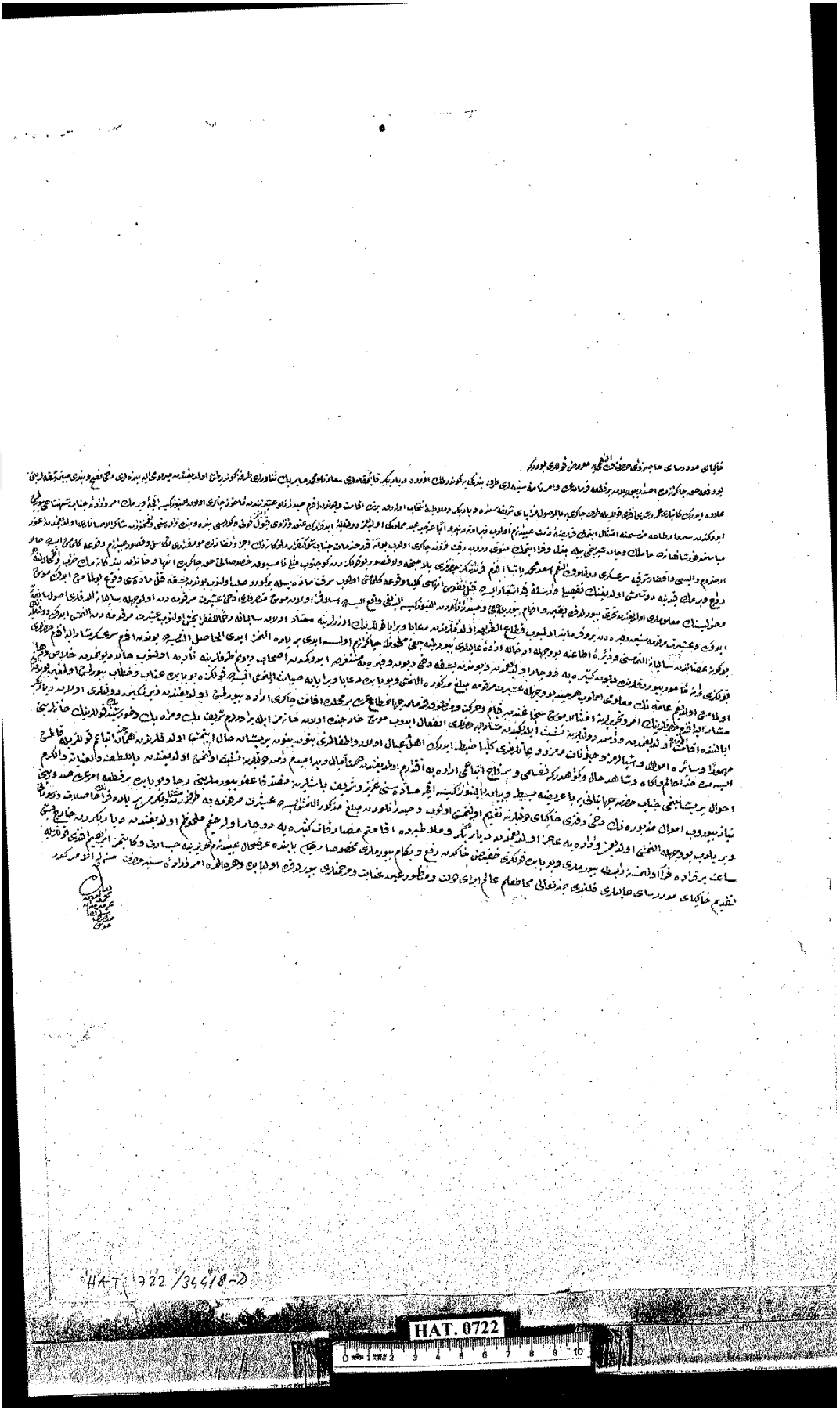
HAT. 0657

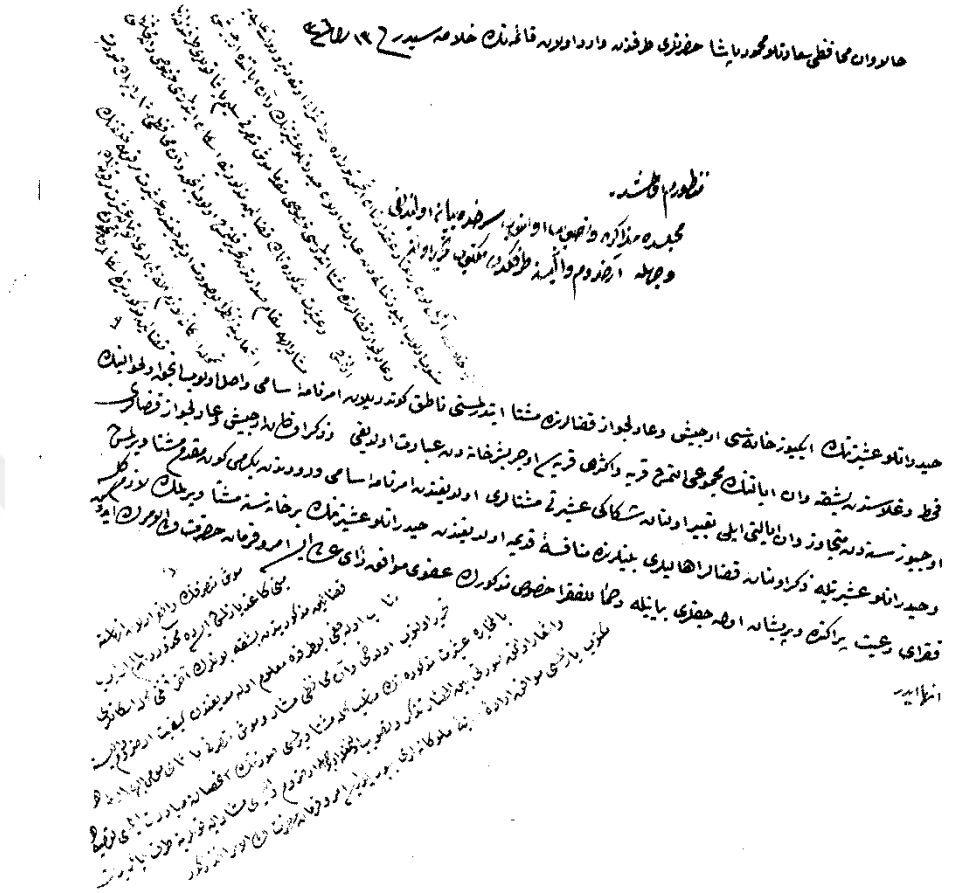

HAT. 0657


OSMANLI ARŞ. VI
BAŞBAKANLIK
HAT. 0721



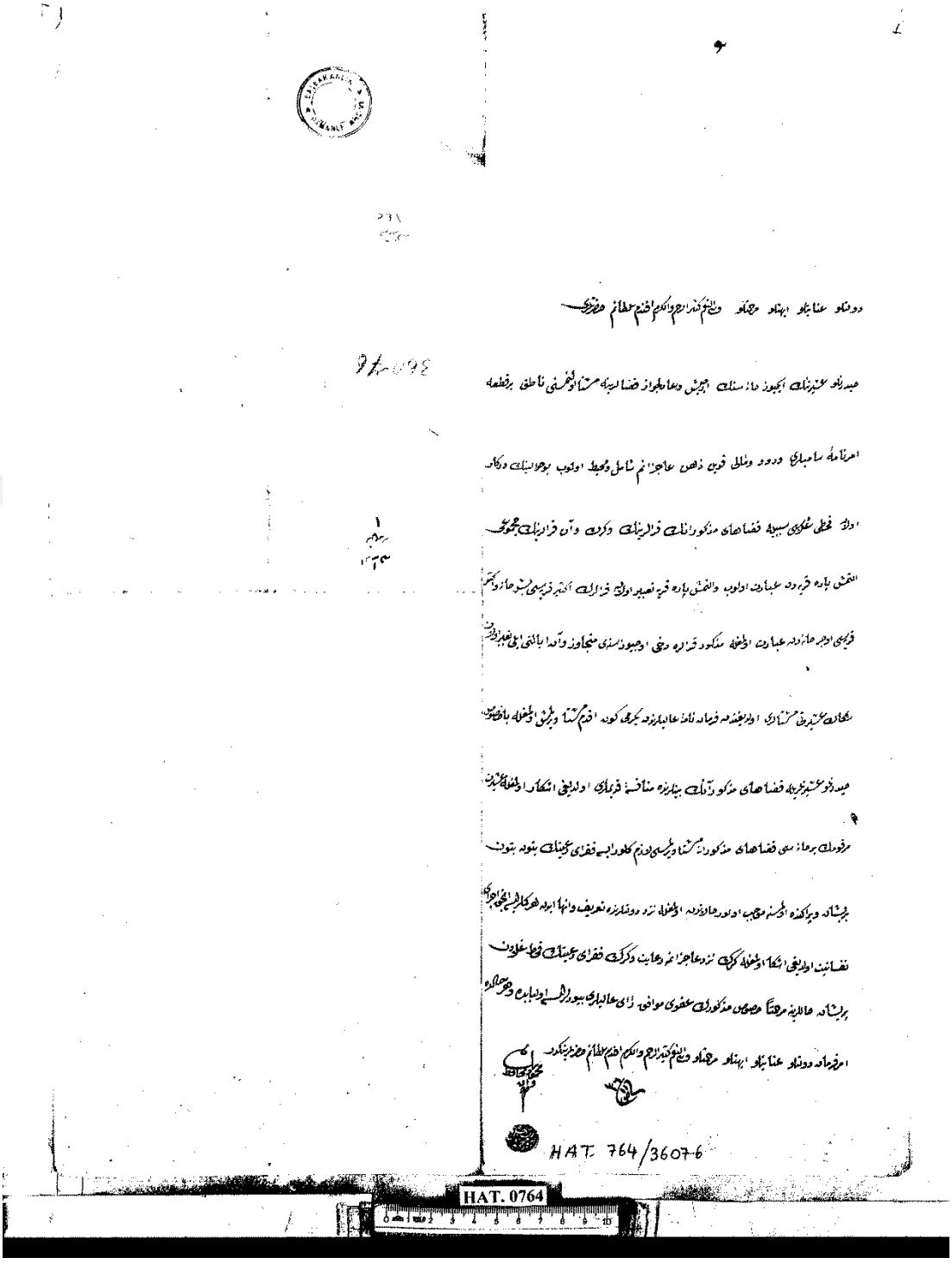

HAT 722/34478-A
HAT. 0722

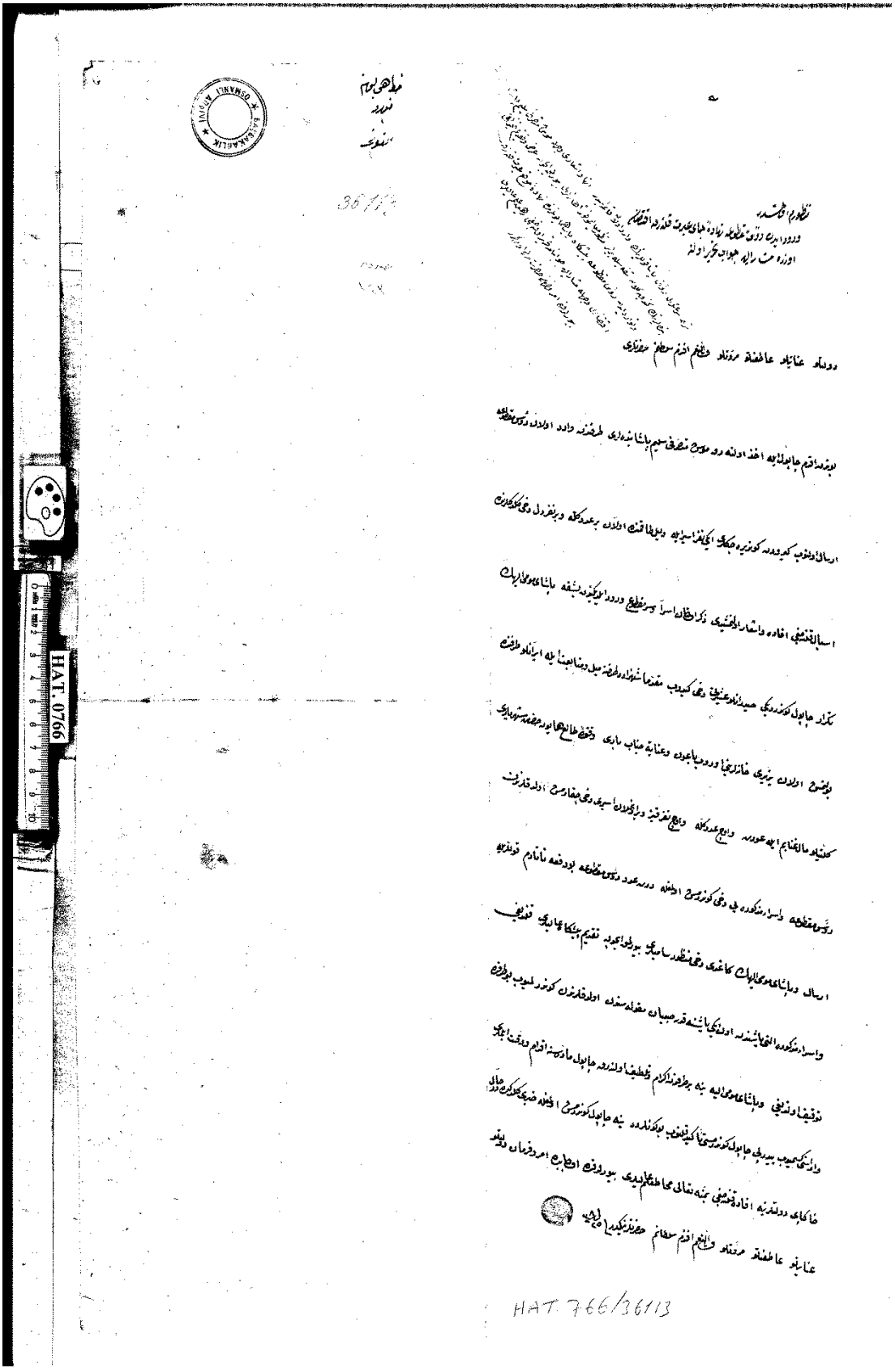

HAT. 1922/34418-2
HAT. 0722



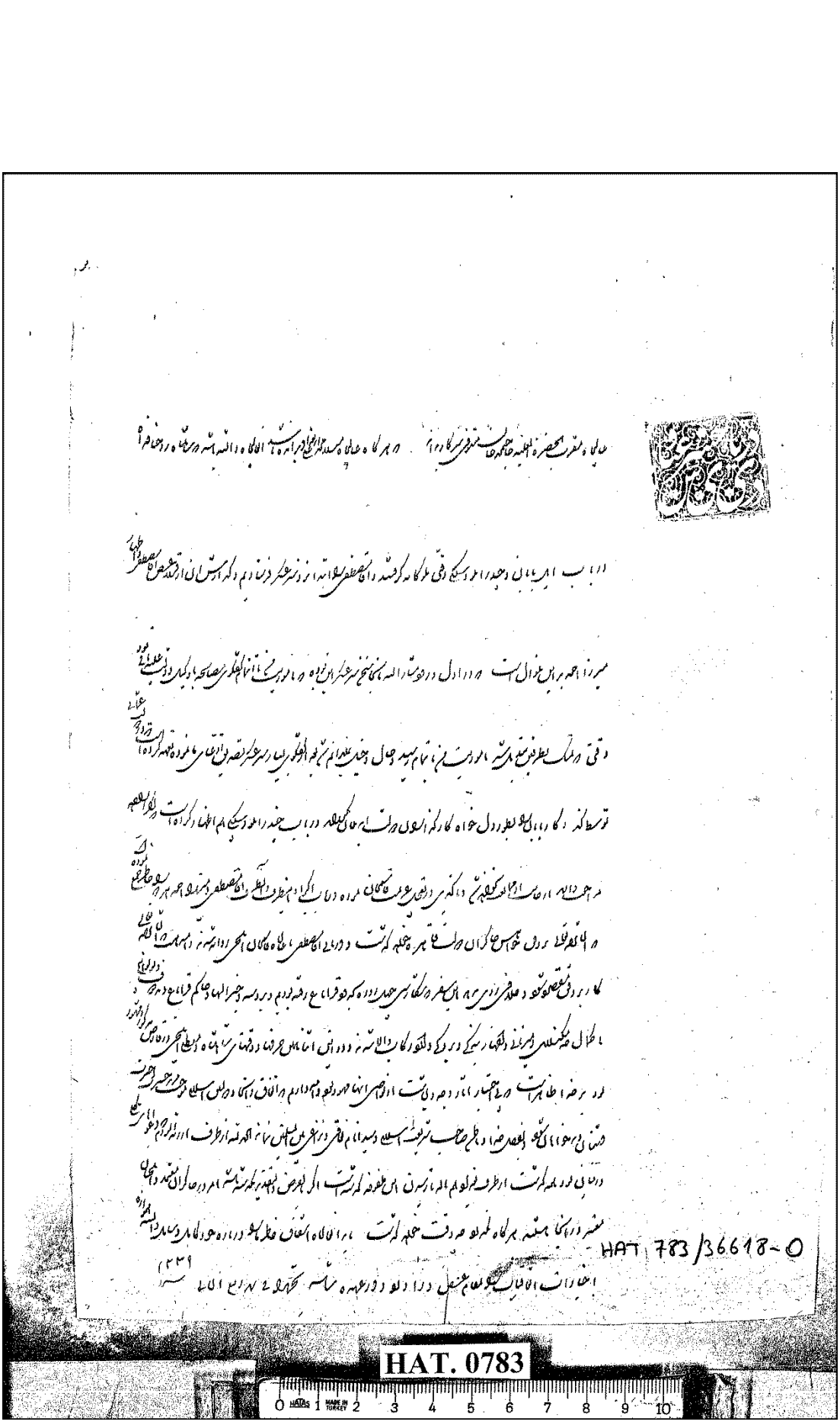
HAT. 761 /35993

HAT. 0761


HAT. 764/36076
HAT. 0764

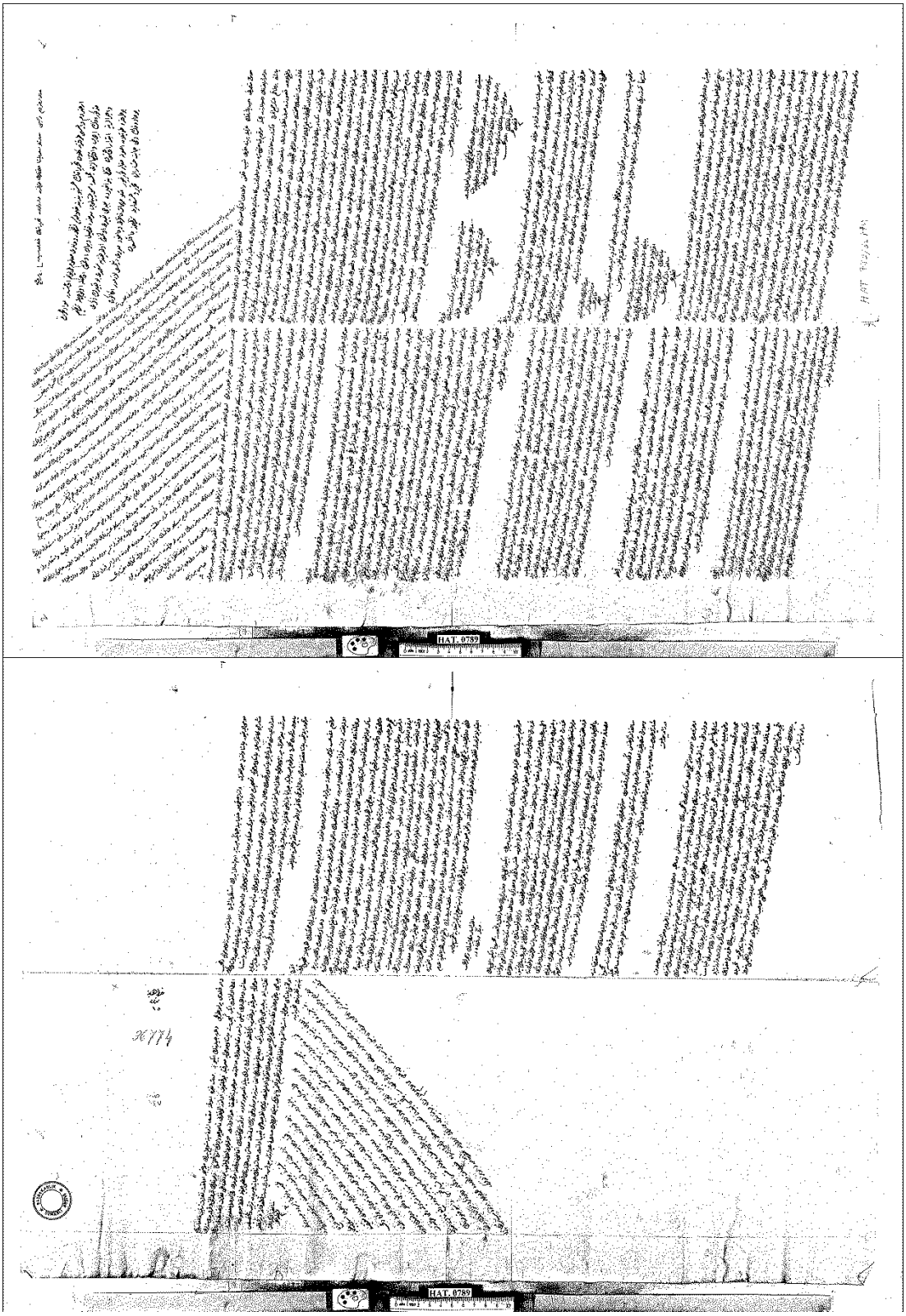


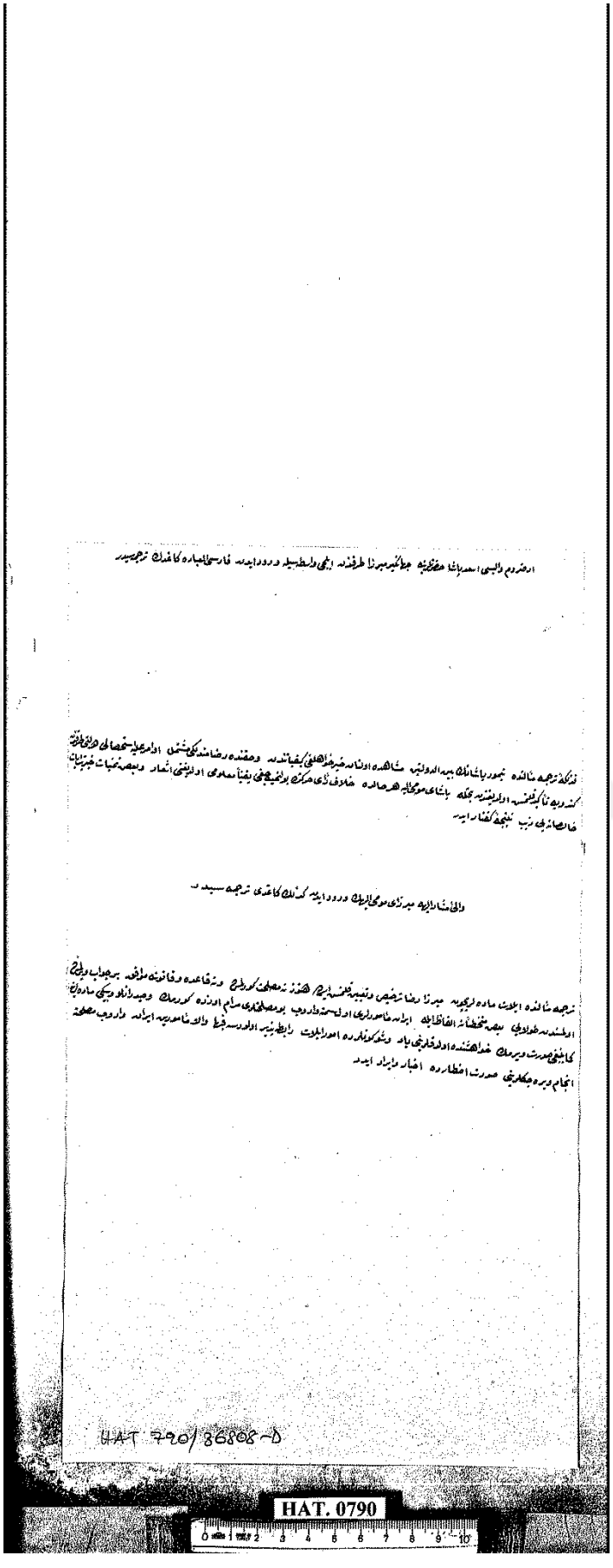
HAT.0766
HAT.766/36113



HAT 783/36618-O

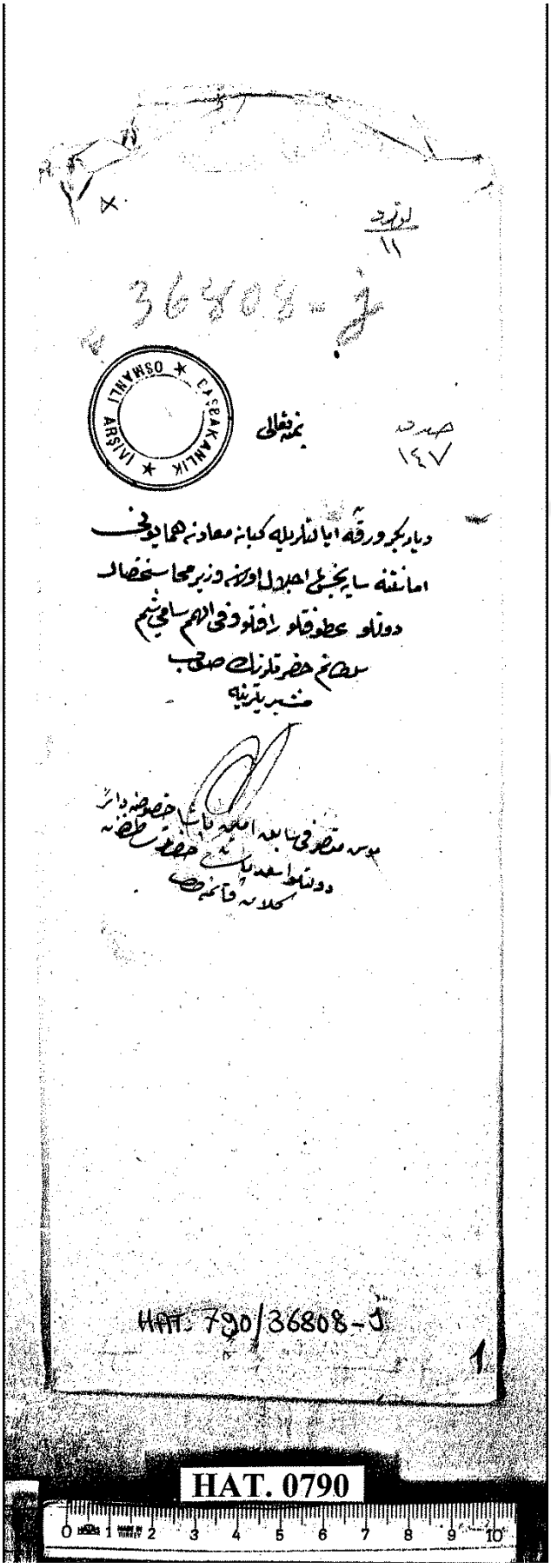
HAT. 0783



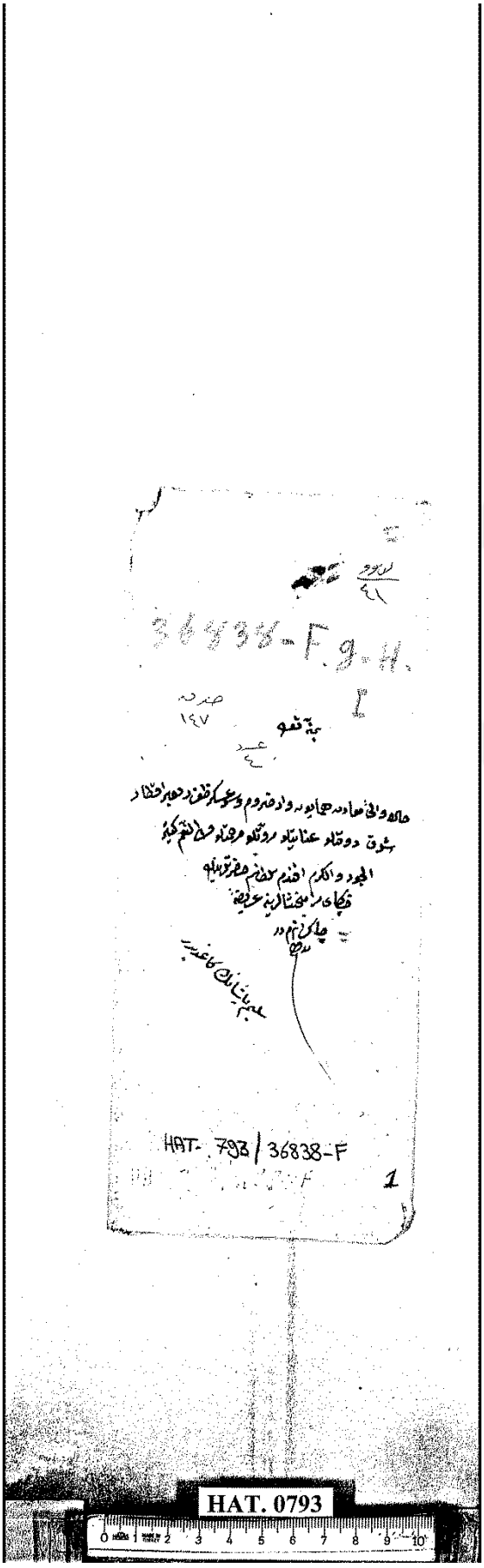


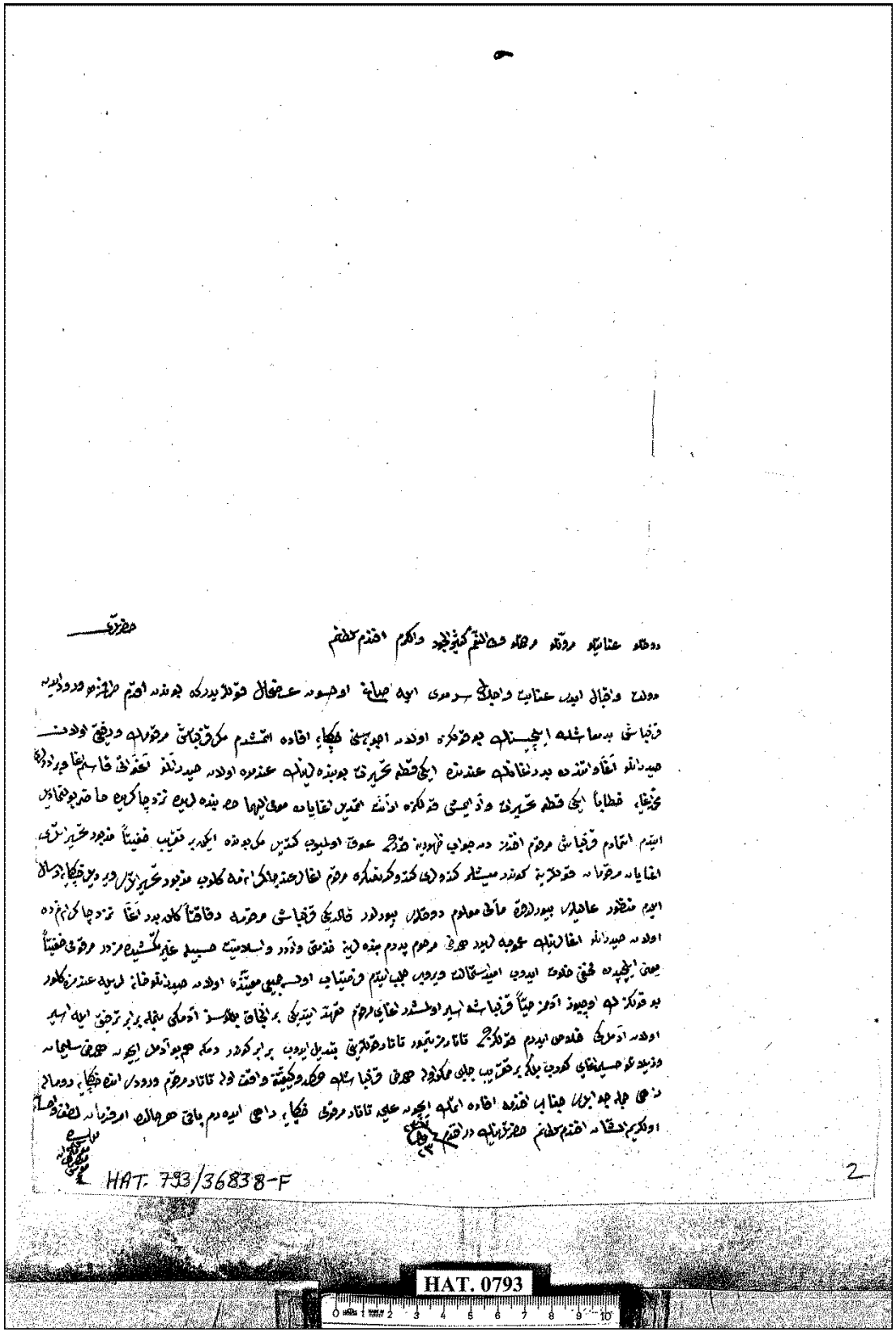
HAT 790/36808-D

HAT. 0790


HAT. 0790

HAT. 0790


HAT. 0793
HAT- 793 / 36838-F
1



HAT. 793/36838-F

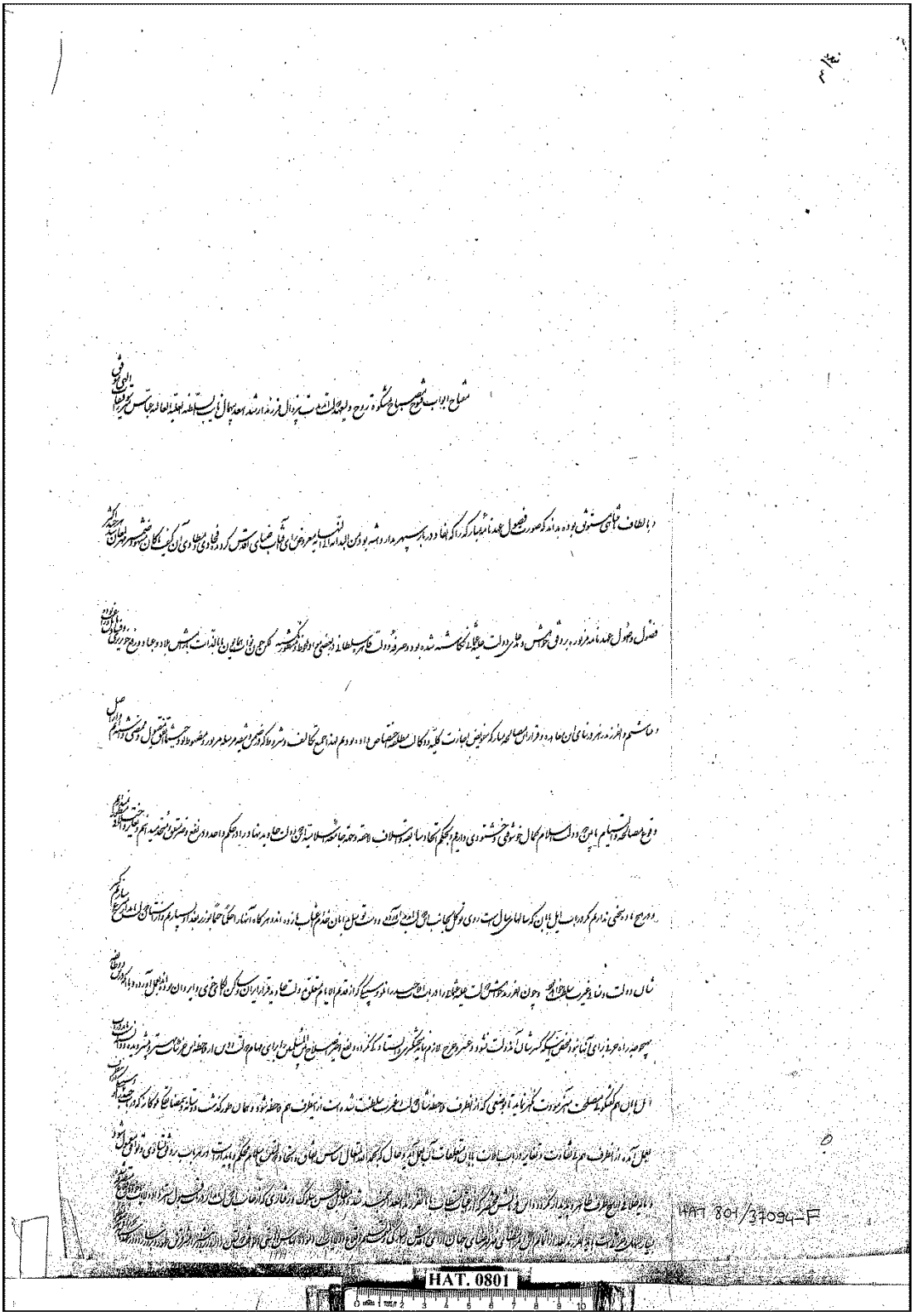
HAT. 0793

HAT. 794/36856-A

HAT. 0794

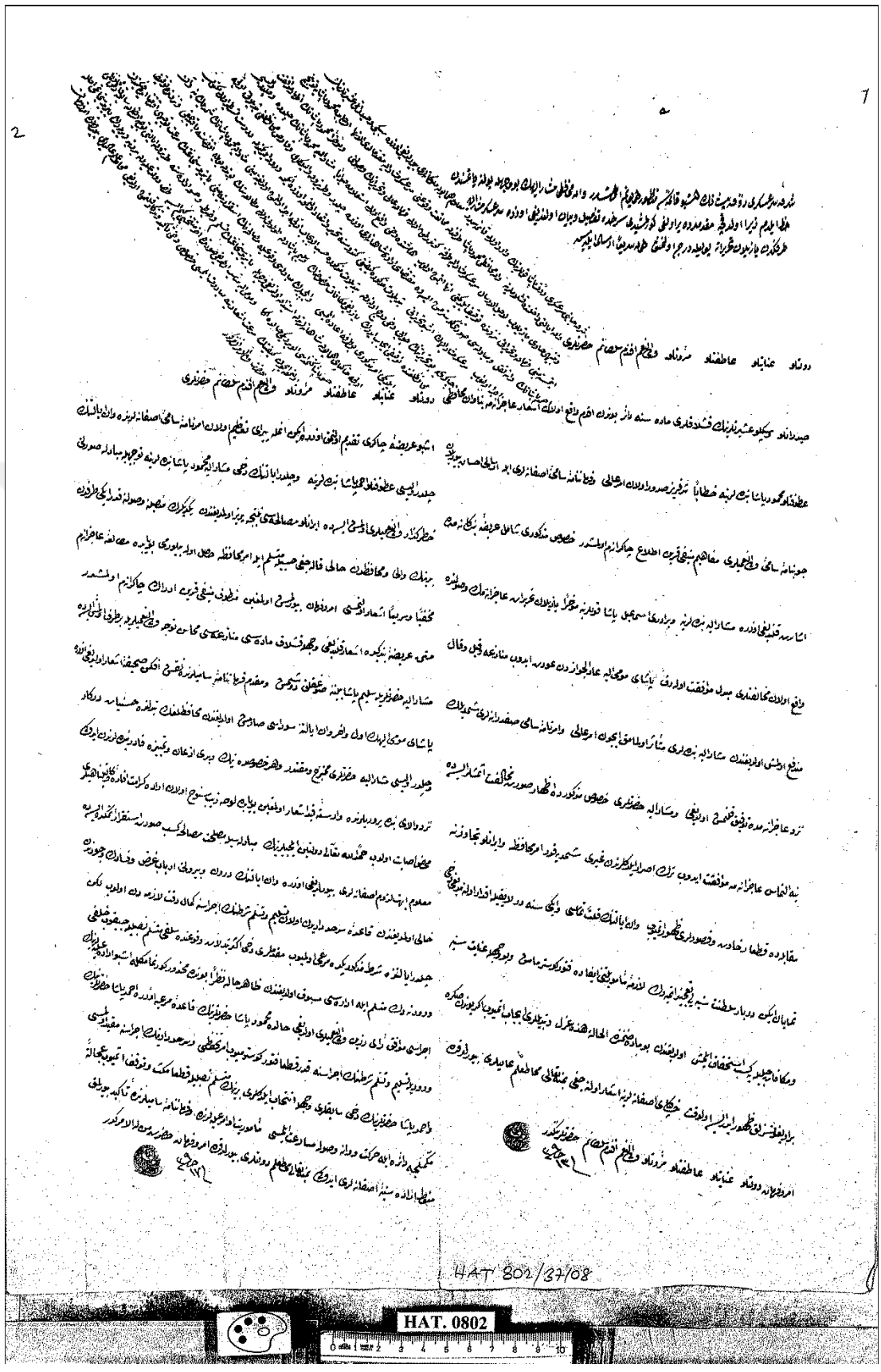
HAT 80/37089-F

HAT. 0801



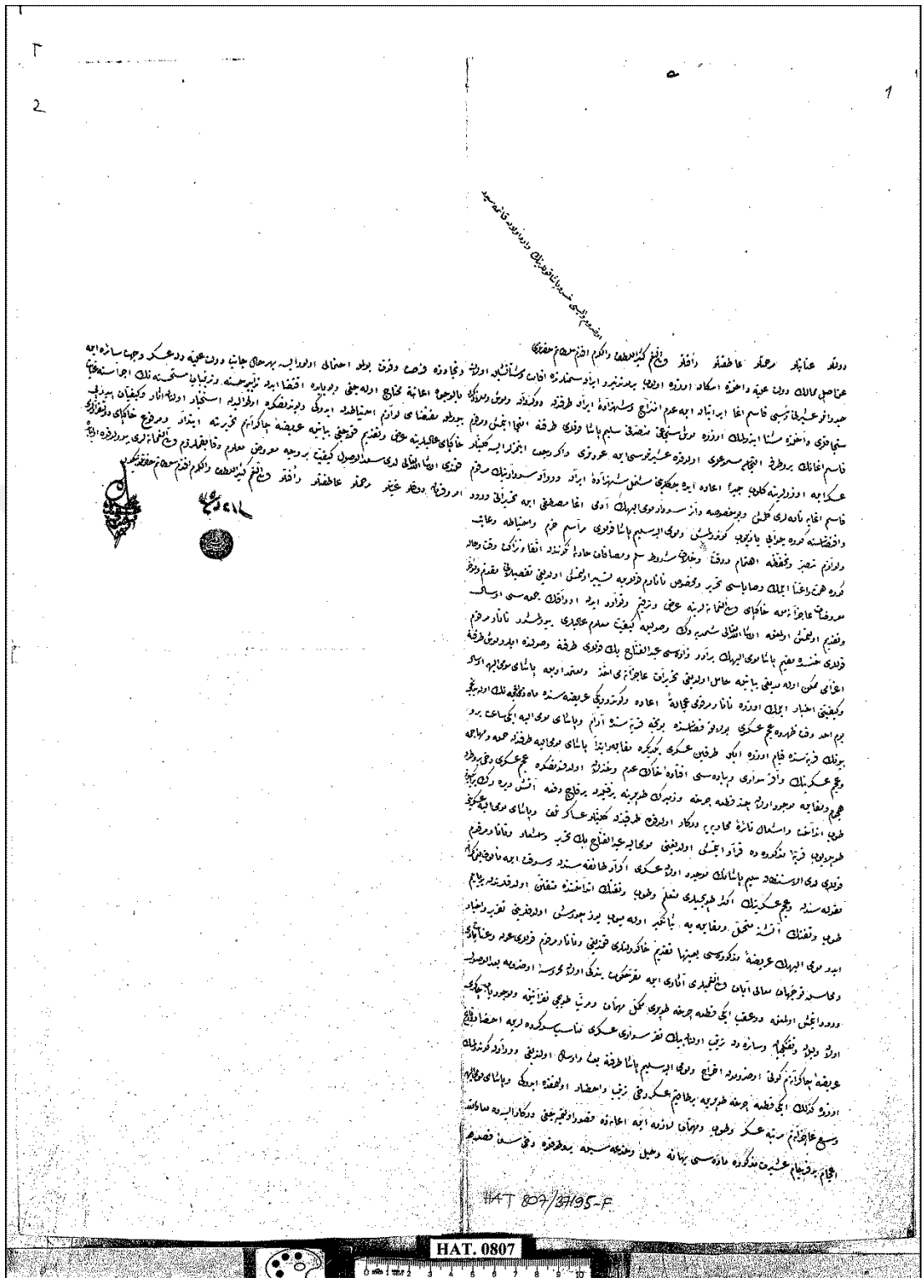
HAT 801/37094-F

HAT. 0801



HAT 802/37/08

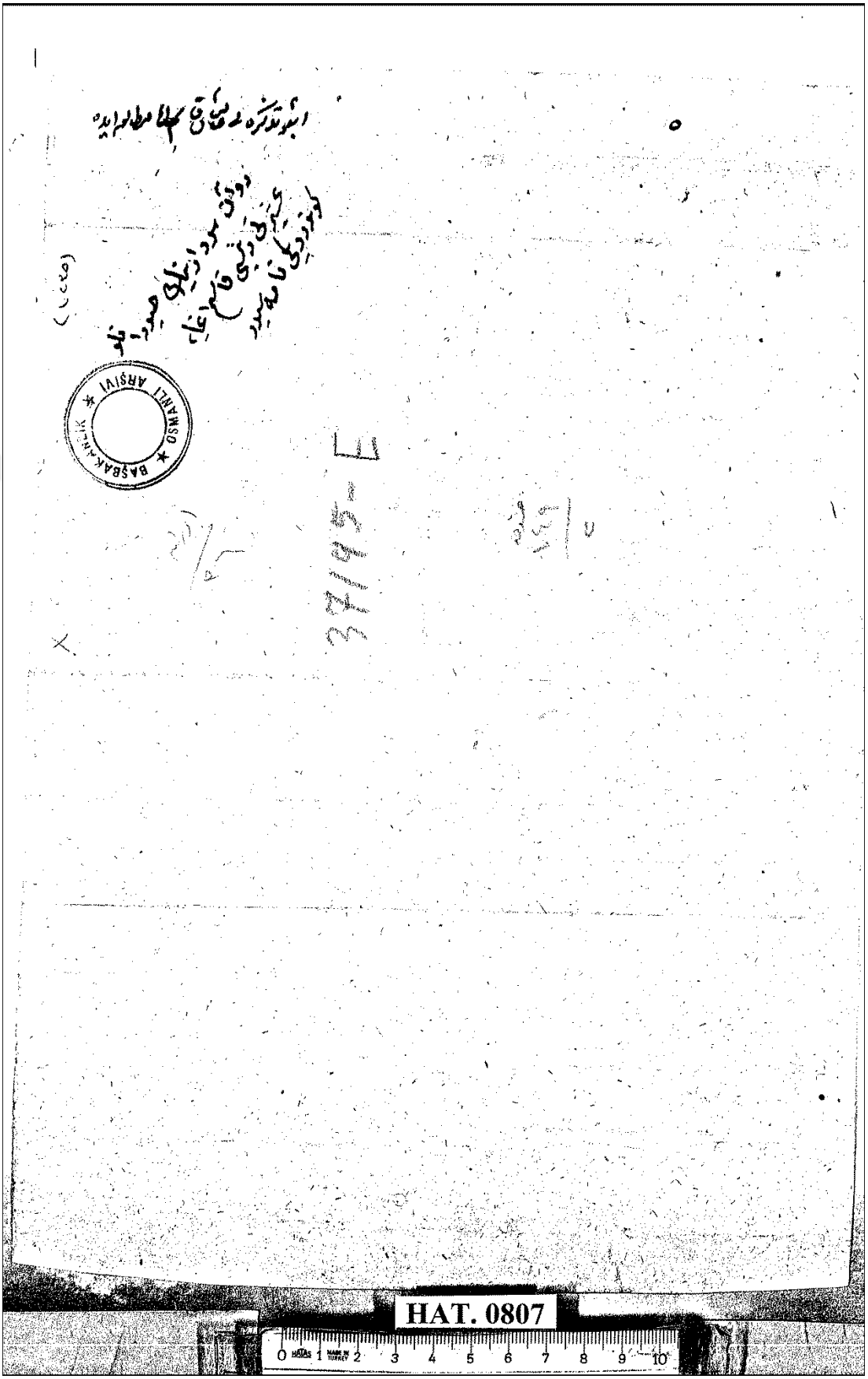
HAT. 0802



HAT 807/3795-F

HAT. 0807


HAT 807/37/95-E
HAT. 0807


BAŞBAKANLIK
OSMANLI ARŞİVİ
HAT. 0807

37198-L
37769
BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

HAT. 808/37198-L

HAT. 0808

HAT. 0810